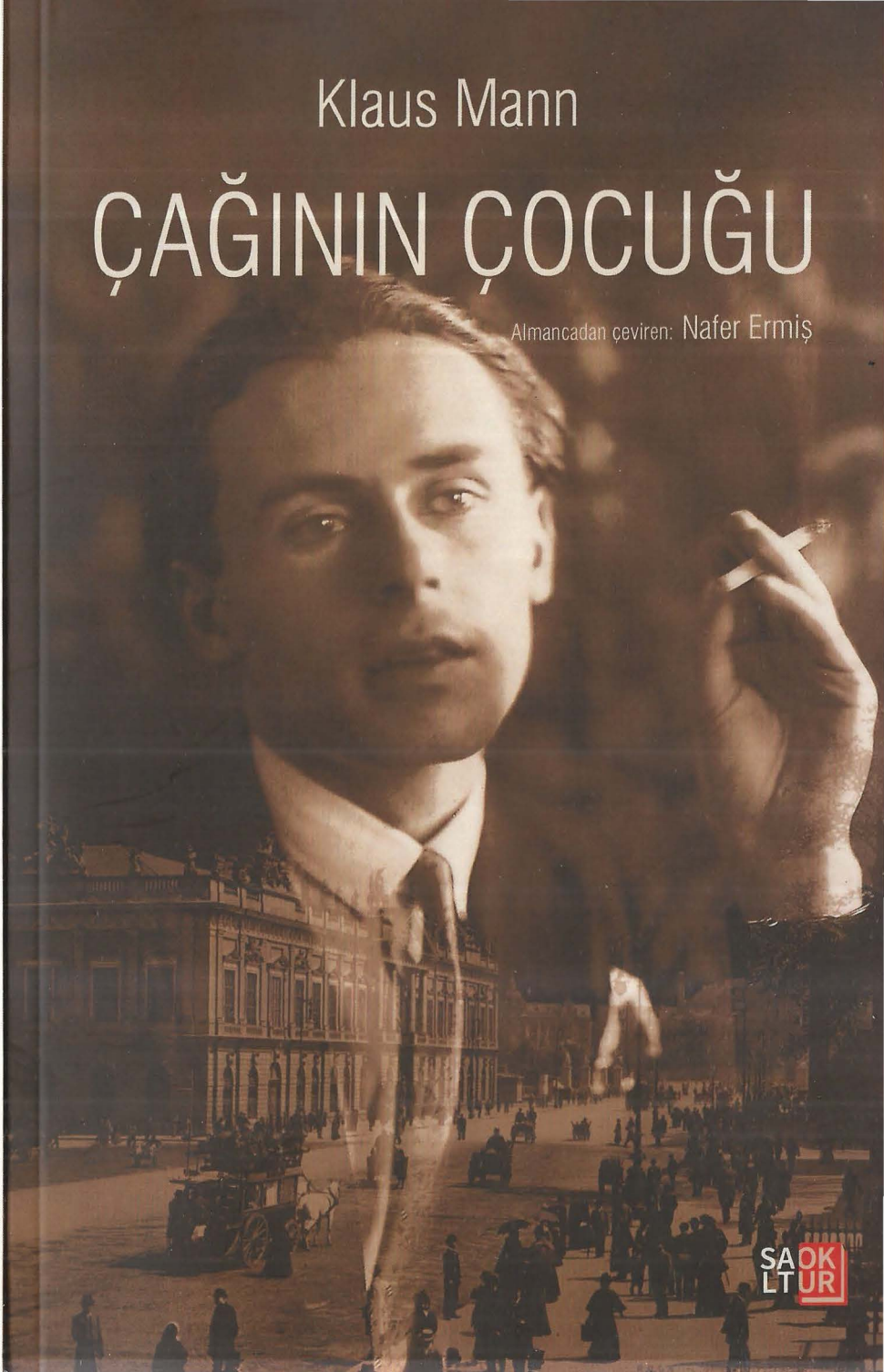
Klaus Mann

ÇAĞININ ÇOCUĞU

Almancadan çeviren: Nafer Ermiş

SAOKLTUR

ÇAĞININ ÇOCUĞU | Klaus Mann

SAOKLTUR

ÇAĞININ ÇOCUĞU

Klaus Mann

Almancadan çeviren: Nafer Ermiş

SAOKLTUR

ÇAĞININ ÇOCUĞU / *Klaus Mann*

ÖZGÜN ADI
Kind dieser Zeit

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

ÇEVİREN
Nafer Ermiş

EDİTÖR
Muhammed Mustafa Albayrak

REDAKSİYON VE SON OKUMA
Ayten Koçal

KAPAK TASARIM
Şevket Dönmezoğlu

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Mart 2020 - 1. Basım

ISBN
978-605-80016-3-3

SERTİFİKA NO
40675

Salt Okur Yayınları,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad., No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında metin ya da görseller yayınevinin izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Klaus Mann

Thomas Mann ve Katia Mann'ın ikinci çocuğu olarak 1906 yılında Münih'te zengin bir ailede dünyaya geldi. Babası Thomas Mann, Münih'in zengin ailelerinden birisi olan Pringsheim'lara iç güveysi olarak girmiş ve yazdığı *Buddenbrook Ailesi* romanıyla büyük bir ün kazanmıştı. Klaus Mann, yazdıklarının her zaman babasının ününün gölgesinde kalmasından ve isminin babasıyla birlikte anılmasından dolayı ailesini "Yaşamımın en sancılı sorunu" olarak adlandırıyordu. İlk yazısı 1924 yılında henüz 18 yaşındayken *Die Weltbühne* dergisinde takma adla yayımlandı. Daha sonra yazmayı hiç bırakmayan Klaus Mann birçok esere imza attı.

Nazi partisinin iktidara gelmesinden sonra Almanya'da daha fazla kalamadı. Borçlarını ödeyebilmek için astsubay olarak Amerika ordusuna katıldı. Kuzey Afrika ve İtalya'da bulundu. Almanca bildiğinden dolayı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman askerlerinin sorgulamasında bulunan Mann, Amerika ordusunda var olan ırkçılıktan çok etkilendi. Ordudan ayrıldıktan sonra maddi olarak babasına bağımlı bir şekilde yaşamaya başladı. Geçici işlerle hayatını devam ettirmeye çalışan yazar, depresyon ve maddi sıkıntılardan bir türlü kurtulamadı ve çok sayıda uyku hapı alarak 21 Mayıs 1949 yılında Cannes'da intihar etti.

Klaus Mann'ın başlıca eserleri şunlardır: *Der fromme Tanz, Das Abenteuerbuch einer Jugend* (Kutsal Dans, Bir Gencin Macera Kitabı), *Flucht in den Norden* (Kuzeye Kaçış), *Mephisto, Roman einer Karriere* (Mephisto, Bir Kariyerin Romanı), *Treffpunkt im Unendlichen* (Sonsuzluktaki Buluşma Noktası). Bu kitapları dışında Klaus Mann'ın yazmış olduğu birçok öykü, şiir, oyun ve mektup da vardır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7
Çocukluğun Coğrafyası 9
İki Büyük Macera 39
Savaş 53
Liseli 71
Kötülüğün Zaferi 109
Dağ Okulu 135
Enflasyon 171
Hayatın Kapısında 191
Sonsöz 215

Önsöz

"Çocukluğumun Hikâyesi" gibi bir şey yazmaya girişiyorsam buna kesinlikle, tam da *kendi* çocukluğumu özellikle ilginç bulduğum için değil, bilakis sadece ve sadece, ilk sekiz yılı Dünya Savaşı öncesinde geçen, dolayısıyla devrimin bizi on iki, enflasyonun da on altı-on yedi yaşlarımızda yakaladığı bir çocukluğun hikâyesini anlatılmaya değer bulduğum için cüret ediyorum.

Böyle bir gençliğin tarihsel-politik koşullarının yanında onun sosyolojik koşullarını da unutmamak gerekir. Bizler geç kapitalizm döneminin çocukları mıyız, yoksa yüksek derecede entelektüelleşmiş bir burjuvazinin şımarık son evlatları mıyız? Dışarıya karşı henüz oldukça korunaklı olan çocukluğumuz, zamanın o anormal, korkunç koşullarından öylesine derin bir şekilde etkilenmişti ki "normal çocukluk" diye bilinen şeyden daha belirsiz, daha tehlikeye açık hale gelmişti. O halde onun hikâyesi olsa olsa, on beş yıldır tam ortasında bulunduğumuz burjuva krizinin devasa hikâyesine küçük, mütevazı bir katkı olabilirdi. Hem babam hem de annem, sosyolojik ifadeyle saf kapitalist bir ortamdan gelse de (Lübeckli tüccar eviyle Münihli öğretmen evi diğer bütün konularda birbirinden ne denli farklı olursa olsun), içinde *büyüdüğümüz* varoluş biçimlerinin açık bir şekilde artık saf burjuva kökenli *olmadıkları* kesindir. Yıllarca yiyecek ve giyecek hiçbir şeyimiz olmadı. Bu önemli, çünkü artık bu alanda bizim için yeni ve dayanamayacağımız hiçbir şey olamaz. Daha da önemlisi, ayaklarımızın altında, ebeveynlerimizin hâlâ sahip olduğu gibi sağlam bir zeminin olmamasıydı. Tutunabileceğimiz ne zihinsel-ahlaki ne de ekonomik bir şey vardı. Herhangi bir ahlaki prensibin üzerine bir

şey kurma olanağımız, herhangi bir servetin faizi üzerine bir şey kurma olanağımız kadar azdı.

Hatırlama sürecim, bütün belirtiler bunu gösteriyor, artık neredeyse yetişkin olduğum döneme (1924 yılının sonbaharına) gelindiğinde birden kesiliyor. Ancak o andan itibaren gerçek anlamda "hatıralar", yani kişisel bir geriye bakış başlayacaktır; çünkü o zamanın başlamasıyla birlikte, yazmaya çalıştığım şeyin içine sadece hayatımın "kişisel"likten öteye geçen unsurları girebilir hale gelecekti. Burada sadece, beni bu yetişkin olma anına getiren yolları ve yanlış yolları anlatmak istiyordum: O yollar bana bir daha tekrarı olmayacak en özel koşullara bağlı olsa da onların büyük arka fonunu oluşturan zamanın karakteristiğini yansıtmaya yeterli görünüyordu. Ama bana öyle geliyor ki özlenen kolektif devletin yazarları bile, ancak bir örnek ve karşılaştırma olarak bireyi ele alabildiği sürece toplum için bir şeyler söylemeye kadir olabileceklerdir. Bireyselciliğin aşılması değildir hedef, bilakis bireysel bilincin kapsayıcı, kolektif olana katılmasıdır. Yazarlar, iflah olmaz bir biçimde kendilerinden söz etmekten asla vazgeçmeyecekler. Fakat kendi en özel şeylerine girmiş gibi görünseler de kendilerini bütünün bir parçası olarak görmeyi sürdürecekler.

Hatırlamak her zaman faydalıdır; insan bunu ne kadar genç yaparsa o kadar iyidir. Geçmişte kalan şeyler berraklaştıkça, kapalı gelecek hakkında bile bir şeyler öğrenilebilir. Çünkü kendimizi, bize doğru yavaş ya da hızlı adımlarla yaklaşmakta olan ve inançla selamladığımız dünya tarihini değiştirecek şeylere layık ve erişkin gösterebiliriz, şayet krizden doğan bir panik içinde geçmişte kalan her şeyi paramparça etmek yerine köklerimizi açığa çıkarmayı başarırsak.

Çocukluğun Coğrafyası

İyidir uzun uzun düşünmek
Yitirilen hakkında bir şeyler söylemek için
O uzun çocukluk-öğle sonraları hakkında
Bir daha hiç geri gelmeyen -peki neden?

Hâlâ uyarıyor bizi: belki bir yağmurda,
Ama artık bilmiyoruz, bu ne demek;
Bir daha asla öylesine dolu olmadı yaşam
Karşılaşmalarla, yeniden görmelerle ve devam etmelerle...

Bize hiçbir şey olmadığı o zamanlardaki gibi, sadece
Bir nesneye ya da bir hayvana olandan başka:
Yaşıyorduk o zaman, insani olanın kendisini yaşadığı gibi
Ve doluyorduk ağzımıza kadar figürlerle."

Rilke

Neyle başlamak lazım? Başlangıçta karanlık var. Karanlıktan efsane doğuyor. Bizler ilk hatıralarımızı insanlığın erken dönem maceralarını sakladığı gibi saklarız: mitos olarak. Eğer bu karanlığı, aydınlatmak ve ortadan kaldırmak yerine elimizden geldiğince dokunulmadan bırakma isteğine eğilim gösteriyorsak, bu kuşkusuz sadece bir ruh tembelliği değil, aynı zamanda uysal bir ürkekliktir. Mitosu analiz etmek her zaman da güzel bir görev değildir; söz konusu şey kendi çocukluğumuzun mitosu olsa da. Onun saygıyla izini sürmek, mahvetmeden aydınlatmak ise tamamen başkadır. Çocukluk mitosu

hassas bir malzemedir. Ah, keşke hatıraları en ince ayrıntısına kadar incelerken bile onların bütün büyüsünü koruyan Proust gibi zarif ve kusursuz bir zihne sahip olabilsek...

Proust hatıraların tek gerçeklik olduğunu söylüyor. Onun, tadı içinde sonsuz bir çağrışım zinciri uyandıran bir kaşık çaydan *Kayıp Zamanın İzinde*'sinin ilk cildini, bütün büyüleyici yoğunluğuyla Combray'ı anlattığı cildi çekip çıkarması gibi, şimdi ben de kendi hatıralarımın, başladıkları o mistik derinliğe kadar izini sürmeye çalışıyorum ve ben de Proust gibi, kendilerini sunan kokuları ve tatları kullanıyorum ve onları çekül olarak hafıza dediğimiz uçurumun karanlığına salıyorum. Aşağıya ne kadar dikkatli dokunsam da zemini bulamıyorum. Karanlık fazlasıyla derin, hiçbir şey seçemiyorum. Ancak beşinci ya da altıncı yaşımda biraz aydınlanıyor ortalık. *Daha önce* gördüğümü sandığım şeyler öylesine belirsiz kalıyorlar ki onların varlıklarını ne kadar anlatılanlara, görülen resimlere (fotoğraflar vs.) borçlu olduklarını, ne kadar gerçek olduklarını, yani gerçek hatıralar olduklarını ayırt edemiyorum. Çocukken omuzlarıma kadar inen uzun, sarı buklelere sahip olduğumu *biliyorum* ama bu bukleleri artık *hissetmiyorum*. Sadece çok sonraki bir zamanda saçlarıma yaptıkları kâküllü küt oğlan tıraşını hissedebiliyorum. Kız kardeşim Erika'yı da küçük bir çocuk olarak görmüyorum, bilakis sadece okula giden bir kız olarak, oldukça serpilmiş, ciddi bakışlı, vahşi siyah saçları ve yara bere içinde dizleri olan bir kız olarak hatırlıyorum.

Peki, ortada birtakım sezgiler yok mu? Bir *ilk anı*, çok uzak ve harika bir ilk anı yok mu? Lastiğin bende bıraktığı izlenim şu an bana çok belirgin geliyor ama belki de yanılıyorum: Bir çocuk arabası; İşar Bulvarı (Widenmayer Sokağı). Bunu nasıl hatırlıyorum? Koyu renk ve hafif, bir yandan da bozulmayan, esnek bir yapısı var. Bunu nasıl hatırlıyorum? Bir balkonun demir parmaklıkları... Franz-Joseph Sokağı'ndaki ilk evimizin balkonu olmalı bu; doğduğum evin. Kimsenin dikkatini çekmeden yemek odasından balkona emekliyorum. Yoksa bakıcı kız beni buraya mı bağlamış? Ayrıca demir parmaklık duygu-

su artık mevcut değil. Artık hiçbir şey mevcut değil, elimi ne kadar derinlere uzatıp kulak kabartsam da, gözlerimi ne kadar sıkı kapayıp varlığımın bütün gücünü kullansam da -*a la recherche du temps perdu.*[1]

18 Kasım 1906'da, Münih'teki Franz-Joseph Sokağı'nda doğdum. Suebya tarzı bu evin odalarını hafızamın hiçbir yerinde bulamıyorum, tümüyle kaybolup gitmişler, karanlık tarafından bütünüyle emilmişler ama muhtemelen bu odalar benim hayati izlenimlerimi kazandığım mekânlar. Balkonun demir parmaklıkları içimde bulabildiğim tek iz; bütün gücümle üzerinde emeklediğim bir halı duygusunun gerçekten bu dönemden mi kaldığını yoksa onu daha ileriki zamanlarda ortaya çıkan halı duyumsamalarıyla mı karıştırdığımı anlamaya çalışıyorum. Bugün bile Franz-Joseph Sokağı'ndan geçerken içimde hiçbir anı rüzgârı esmiyor, evin kapısı ve kaldırım taşları hep suskun, hiçbir şey burada bıraktıklarımı ele vermiyor. (Bunun nedeni belki de bu evin yanından çok sık geçiyor olmamdır. 24 yıl boyunca Franz-Joseph Sokağı'ndan uzak kalsaydım ve sonra birden 2 numaradaki kiralık evimize adım atsaydım, merdivenlerin kokusu, kapı kolunu tutuşum içimde nasıl bir hatıralar dünyası açacaktı kim bilir.)

1910 yılı civarında daha büyük bir daireye taşındık, Mauerkircher Sokağı'ndaki Herzogpark yakınlarına; 1914'ün Ocak ayında da Poschinger Sokağı'ndaki evimize taşındık; o zamandan beri de burada oturuyoruz. Tuhaf bir şekilde Mauerkircher Sokağı'ndan da geriye canlı ve somut olarak sadece küçük bir balkon kaldı. Hâlâ çok net bir şekilde hatırladığım tek sahne de işte o balkonda geçiyor, gece saat üçte. Gece yarısı yataklarımızdan kalkmıştık. Erika herhalde yedi, ben de altı yaşındaydım. Sadece, insanın aslında uyuması gereken bir saatte dünyanın ne halde olduğunu görmek için. Işığı açmaya cesaret edemedik ve karanlık oyun odasının soğuk muşamba zeminine çömeldik. Sonra geceliklerimizle balkona çıktık. Hâlâ o gece havasının esintisini hissediyor muyum? O ölü sokağın

1 (Fr.) Kayıp Zamanın İzinde. (ç.n.)

alacakaranlıktaki görüntüsünü belirgin bir şekilde seçebiliyorum. Saatin gece üç olduğunu hâlâ net bir şekilde gördüğüm aydınlatmadan yola çıkarak söylüyorum. Gece hemen hemen sona eriyordu; hatırladığım en ürkütücü zamandı. Hizmetçimiz tüylü şapkası ve şemsiyesiyle alışverişten dönüyordu; hem heyecanlı hem de yorgun görünüyordu. Bizi balkonda yakaladı; bunun üzerine derhal yataklarımıza gönderildik.

Telefon cihazının asılı olduğu koridoru yatak odamıza göre çok daha net hatırlıyorum. Ebeveynlerimizin odalarını (yemek odası, salon vs.) tümüyle unutmuşum. Daha sonra "yeni evimize" taşındığımızda yedi yaşındaydım. Yedi yaşındayken tanıdığım bu "yeni ev" ile eski oturduğumuz evi karşılaştırmak bana çok çekici ve şaşırtıcı geliyor. Elbette o ev artık aynı ev değil, malzeme aynı kalmıyor, zamanla değişiyor. Banyolar ve bir kattan diğer kata inilip çıkılan merdivenler bana, içinde kaybolacağım sınırsız bir ülke gibi geliyordu ama artık hepsi kavranılır hale geldi. İnşaat alanının Mauerkircher Sokağı'ndan sadece üç dakika uzak olması sayesinde "yeni evin" nasıl yavaş yavaş büyüdüğünü görmek için sık sık oraya gidebiliyorduk. Etrafında merakla dolaştığımız o yeni binayı bugünkü evimizle özdeşleştirmek için boş yere çabalıyorum. Özdeşleştirme yapmak imkânsız, çünkü bu sadece bizim zihnimizde mevcuttur, oysa yaşanan gerçeklikte yoktur.

Tölz'deki köy evimizi muhtemelen yeni bina olarak tanımadım. Oraya 1909 ya da 1910'da taşınmış olmamız lazım (tarihi tam bilmiyorum). Gerçi hayatımın ilkyazlarını nerede geçirdiğimi *biliyorum*, ama bu bilgi hafızamda en ufak bir berrak hatıra bulmama yardımcı olmuyor. Samimiyetle hatırlama isteğinin en zor yanı, insanın kendisine anlatılanların her zaman araya karışmasıdır. Örneğin bana, Tölz evinin bitmesinden önceki yazda, Tölz civarındaki Geisach yöresinde olduğumuz anlatılıyor. Bu anlatılara göre o yaz hayat enerjim birden infilak etmiş. Büyükbabamıza taktığımız isim, benim savaş naralarımı ve sevinç çığlıklarımı oluşturuyormuş: Ofei. Kendimden geçmiş halde: "Ofei! Ofei!" diye bağırarak küçük bir tepeye bir

çıkıp bir iniyormuşum. Ne kadar uğraşsam da o tepeyi ve o çığlıkları gerçekten hatırladığımı mı, yoksa bana anlatılanlardan sonra zihnimde mi kurguladığımı ayırt edemiyorum.

Bir kaplıca kasabası olan Tölz iki ana parçadan oluşuyordu: Güzel, dosdoğru ana caddesiyle eski pazar bölgesi ve İşar'ın öbür tarafında bulunan, su kaynaklarının ve pek de rahat olmayan otellerin bulunduğu kaplıca bölgesi. Bizim ev eski bölgenin üst kısmında, dağlara bakan bir konumdaydı. Kırmızı bir çatısı vardı; çatıda rüzgâra göre dönen bir horoz figürü bulunuyordu; ayrıca, dışarıda hava pek kötü değilse yemeklerimizi yediğimiz bir de terasımız vardı; bir de oldukça büyük bir bahçemiz. Bahçenin hemen yanında yüksek, ince ve güzel çamlarıyla bir orman başlıyordu; ilk yıllarda hiç kimse dokunmamıştı bu ormana ve sanki bizim özel mülkümüz gibiydi. Daha sonra oraya kör çocuklar için bir yurt yapıldı. Artık çamların arasında uysal hemşireler, köpekleriyle ve el yordamıyla dolaşan çocuklar görünüyordu. Savaş sırasında orman hasta askerlerin dinlenme yeri oldu. Bahçemizde büyük kestane ağacının bulunduğu bir yer, kum yığınlarının, yıldız çiçeği tarhlarının bulunduğu bir oyun alanı, bakımsız bir tenis sahası ve elma ağaçları vardı. Çitlerle ev arasında çok kısa olmasına rağmen yürümekten çok sıkıldığımız bir bulvar uzanıyordu. Tölz'deki ilkyazlarımız sırasında bu bahçe bizim bildiğimizin yarısı kadardı, daha sonra buna bir arsa daha alınıp eklendi ve bu da küçük Monika'nın bahçenin bu yabancı bölgesinde kaybolup acı acı ağlamasına yol açtı. Burada ne tür insanlar yaşıyor acaba, diye sormuş kendi kendine, evi hiç tanımadığı bir açıdan görünce. Her yaz Tölz'e giderdik, sonraları sık sık kışları da orada geçirmeye başladık, 1918 yılına kadar. Savaşın son yılında bizimkiler orayı bir miktar savaş tahvili karşılığında sattı. Ne zaman "çocukluk" kavramını düşünsem, aklıma ilk önce Tölz gelir.

Bir patikadan yürüyerek küçük Klammer Gölü'ne giderdik, onun çamurlu suyunda güç bela yüzmeye çalışırdım. Annemin koluna -Mielein'in koluna- "serilmek" zorundaydım; beni bırakıverecek diye öyle korkuyordum ki! O bataklık suyunun

kokusu asla unutulmaz. Yüzme bilmeyenlerin bölümünü tehlikeli derinliklerden ayıran ahşap direklerin kaygan dokunuşunu hissediyorum. Üzerinden atlamadığımız ama üzerine yatıp güneşlenmeyi sevdiğimiz ve kaplıca kısmından gelen kadınların bize sıkıcı şakalar yaptıkları sıçrama tahtası. (Üzeri kaba bir şilteyle kaplıydı; hâlâ onun kaşındıran dokunuşlarını hissederim.) Mielein nilüferlerin bulunduğu yere kadar yüzebiliyordu; onun ötesine zaten hiç geçilmiyordu.

Daha sonra bahçemizde sığ, küçük bir oyun havuzuna kavuştuk. Güneş biraz fazla yakıcı olduğunda suyu hemen ısınırdı, harika bir şekilde uzun süre suyun içinde yatabilirdiniz. Klammer Gölü'nde gerçekten tehlikeli olan bazı küçük oyunları oynamak da mümkündü burada; mesela gezintiye çıkmış yaşlı hocalar konuşmaya dalmış dalgın dalgın yürürlerken, birdenbire muazzam sular sıçratarak suya yuvarlanırlardı.

Şehre inmek için ya patikalardan, ki oldukça ıslak ve kaygan olduklarını hatırlıyorum, ya da bana tam tersi tozlu ve sıcak gelen kır yolundan yürünürdü. Kır yolu, el arabası da kullanılabildiği için avantajlıydı: El arabası muhteşem bir hızla neredeyse istasyon caddesine kadar inerdi. Geri dönerken, yokuş yukarı onu bizim zulmümüze maruz kalan "küçükler" (Golo ve Moni) itmek zorundaydı. Sadece, eve dönerken bu iğrenç yüke maruz kalmaları ve buna karşılık inişin zevkine katılmalarına hiçbir şekilde izin verilmemesi değil, biz arabayla hızla yokuş aşağı inerken onların önden koşup yamacın bittiği yerde bizi yakalamaları, sonra da o harika yolculuğumuz kesintiye uğramasın diye arabayı yapabildikleri kadar hızlı bir şekilde bir sonraki yokuşun başına itmek zorunda olmaları da onlar açısından oldukça aşağılayıcı bir görevdi.

Şehirde bize sürekli küçük hediyeler veren bir sürü dükkân vardı. Bayan Holzmayer kremalı bisküviler verirdi, lop lop olmuş beyaz çehresi ve ağzının etrafında oluşan tiksinme ifadesiyle (iğrenç bir şey yiyormuş gibi) tuhaf bir şekilde çok net hatırladığım Bayan Pöckel de bizim taklit etmeyi sevdiğimiz bıkkın bir ifadeyle "ahududulu ayı" dediği kırmızı şekerleme-

ler verirdi; beyaz sivri sakallı eczacıysa kayış gibi sert lokumlar. En acı hayal kırıklığını postaneye ya da kırtasiye dükkânına gittiğimizde yaşardık; oralarda bize hiçbir şey vermezlerdi.

Tölz'de dört çocuktuk: Erika, ben, Golo ve Monika. Erika benden bir yaş büyük, Golo iki yaş küçüktü (Elisabeth ve Michl henüz dünyaya gelmemişti). Erika ve ben son derece zalimdik. Monika bunlara katlanırdı çünkü henüz çok küçük, aptal ve sevimliydi; buna karşın Golo sonradan pişman olacağı bir inatçılığa ve aşağılanmaya karşı mazoşistçe bir eğilime sahipti. Hepimiz de genel olarak iyiydik ama bir o kadar da tuhaftık. İçimizdeki en grotesk eleman ise Golo'ydu. Maskaraca bir ciddiyetten hem muzipliğe hem de yaltakçılığa kolayca geçebilirdi. Son derece işgüzardı ve içinde gizli bir saldırganlık barındırırdı; aynı zamanda da bir Gnom kralı kadar gururluydu. Ben onunla çok iyi anlaşırdım ama o Erika'yla sürekli didişirdi. Biraz şeytani bir yalakalık, biraz da merak ve saygının esiri olduğu için benimle saatlerce bahçede gezinti yapardı; ben de ona hikâyeler anlatırdım. *Binbir Gece Masalları*'nın kurnaz hanımı gibi sonsuza kadar fantastik hikâyeler uydurabilirdim. O müthiş bahçe masallarından bir tanesinin geriye kalmış olması için neler vermezdim ki! Belki de bu, o günlerden bu yana aklıma gelen herhangi bir şeyden çok daha güzel olurdu. Anlatabilmek için aynı uzunlukta iki ot sapından oyuncağa ihtiyacım vardı; ona "el şeyi" derdim. El şeyi koparılıp hazır hale gelir gelmez hikâye başlardı. Kralları, cadıları, Doğulu tüccarları anlatırdım, bu sırada dilim biraz peltekleşirdi. Golo yanı başımda tıpış tıpış yürürdü, oğlan tıraşlı düz saçlarının komik bir şekilde çevrelediği karanlık, hınzır fare suratı benim uydurma hikâyelerimi dinlerken büyülenir, belki de onları kendi mucizevi beyninde kurmaya devam eder ve şaşırtıcı şekillerde yorumlardı.

Erika en kuvvetli ve çevik olanımızdı. Bizim kadar hoplar zıplar ve boğuşur, zayıf, esmer ve güzel bir çingene oğlanı gibi görünürdü; bazen kahverengi alnı aksi bir edayla kararırdı. Aramızda benim hiç öğrenemediğim Bavyera aksanını yapa-

bilen tek kişi oydu. Ara sıra oyun oynadığımız köylü çocuklardan biri, "Erika, elma isten?" diye sorduğunda Erika da aynı aksan ve ses tonuyla cevap verirdi. Oysa bu bana imkânsız bir şeymiş gibi gelirdi.

Köylü çocukların dışında Tölz'de sadece, o da ara sıra, oldukça çekingen ve laf anlamaz olan Öttel'leri (kış evimizin kâhyasının oğlanlarını) ve postacının çocukları Möslang, Hugo, Hans ve Angelus'u görürdük. (Hugo'ya "arkadan yaklaşan" adını takmıştık; Angelus bayan terzisi olmak istiyordu.) Üç ile on üç yaş arası çocuklar arkadaşa pek ihtiyaç duymazlar, hele bir de kendi başına bir güç teşkil eden bir sürü kardeşleri varsa. Aileden olmayan kişilere karşı zalimce bir umursamazlık içindedirler. Aileden olmasalar da ilgi gören nadir şahıslar evdeki diğer kişilerdir. Onlar ille de sevilmek zorunda değildir ama varlıklarına alışıldıkça sürekli hesaba katılmaya başlarlar. Giderek kavramlaşırlar, büyük çocukluk mitosunda yer tutan birer organ haline gelirler ki bunun önemi asla küçümsenmemelidir.

Kim daha önemlidir: Kız çocukları mı, köpekler mi? Belki de Bay Gunderrmann ya da Bay Öttel kendilerine göre aynı derecede önemlidir. Bay Gundermann, Tölz'de kamyonet ve at arabası kiralayan o iriyarı amca, bizim için şişman adamın eksiksiz vücuda gelmiş haliydi, şişmanlığın kendisiydi, şişmanlık ilkesiydi. En az yüz kilo geldiğini duymuştuk; "Bay Gundermann kadar şişman" demek "Karun kadar zengin" demekten daha kötü değildi. Eğer hatırladığım her şey yanlış değilse Bay Öttel son derece mizahi ve kuvvetli biri olmalıydı. Gözlerimin önüne, dudakların üzerinde ıslak ıslak talazlanan kızıl sarı bir bıyık geliyor. Golo bir keresinde sinsice bir ifadeyle bu Öttel'in "kesinlikle başarılı bir insan" olduğunu söylemişti. Tanrı bilir neden...

Köpeğin adı Motz'du. Bir İskoç çoban köpeğiydi, ipeksi, siyah tüyleri vardı, göğsü beyazdı ve son derece soylu bir hayvandı. Yürüyüş yaparken önümüzde kuduz gibi ulur ve havlar dururdu; güzel ve dik başını, çılgın havlamalarını "Kraliyet Sa-

rayı'ndaki" muhteşem Percy köpeğinde de görmek mümkündür. Yaşlı Motz sonunda uyuza yakalandı ve vurulması gerekti. Unutulmaz bir gündü, ebeveynlerimiz o gün, ormandan silah sesi geldiğinde orada olmamak için Münih'e gitmişlerdi. Motz'u öğleden önce götürdüler. Bir pirinç yemeği yediğimizi hatırlıyorum; ağzımızdaki lokmaların bize ne kadar acı verdiğini de. Köpek gezmeye gittiklerini sanmış ve sevinçten havalara zıplamıştı. Birkaç dakika sonra silah sesini duyduk. Waldessaum'daki mezarını Tölz'de kaldığımız yıl boyunca süsledik.

Bazı hizmetçi kızlar hafızamda sağlam bir yer edindiler ve efsaneleştiler: Aşçı Maja böyleydi; en terbiyeli ve en gösterişlilerinden biriydi, daha sonra Bay Schmiedel ile evlendi (ah, Bay Schmiedel'in zayıf, kızıl kahverengi, ter damlacıklarıyla kaplı o güleç yüzü! Neden şimdi birden onu bu kadar net görüyorum?) ve çiçekçi dükkânının hanımı oldu, bizim evden fazla uzak değildi; ya da Grete Bauernschubert, onu sürekli Bavyera halk danslarının kıvrak ritminde hareket ederken hatırlıyorum (bunun nedeni muhtemelen o enerjik soyismidir); ya da Resi Adelhoch, yüksek Adelhoch soyundandı; Güzel Resi'den daha çekici, Güneyli görünümlü, esmer, güçlü vücutları olan çok sayıda kardeşi vardı; ya da son olarak Affa, ondan ileride ayrıca söz etmem gerekecek. Fakat bütün bunlar büzülüp küçülüyor ve derin bir saygı gerektiren ailenin çocuk bakıcılarının yanında sözü edilmeye bile değmez hale geliyor. Tıpkı kutsal anaerkil yapıyı korumak için tahtın bütün erkek vârislerini öldüren bir kraliçeler hanedanı gibi, bu hükümran kadınlar çocukluk hikâyemizin içinde gezinip duruyorlar; genellikle huysuz, hafifçe asık suratlı ve sadece bizim aşırı kibarlığımız ya da dışarıdan gelen beklenmedik hoş bir haber sonucu lütfedip şakalar yapan kadınlar... Bu silsile onların ilkiyle, zamanın başlangıcından beri var olan tarih öncesi anayla, mor yanaklarından hafızamın değil, sadece ev tarihçesinin söz ettiği ilk kraliçe ile başladı, Elisabeth'in ve Michl'in bakıcısı olan tüyler ürpertici yaşlı kadın Zilli'ye kadar devam etti; bu sonuncusu, takma saç topuzu, takma dişleri ve güvercinlerin feryat

figan eden çığlıklarına benzeyen sesiyle başımıza bir tür amir tayin edilmişti. (Neden sadece tam da anlamaması gerektiği zaman anlıyordu? Ona nadiren de olsa "Bayan Kokarca" diye seslenecek olsam, hemen Suebyalı aksanıyla ciyaklamaya başlardı: "Ne, ne dedin sen?" Ama aslında söylediğimin tek bir hecesini dahi kaçırmamıştır.) Bunların arasında, bizim Betty Lilie dediğimiz uzun bacaklı, yani kızıl saçlı ve sert, çilli yüz ifadesi olan Bayan Amalie vardı. Düsseldorflu Matmazel ise yürürken örgü örmeyi alışkanlık edinmişti ve diğerlerine göre daha az öfkeliydi, buna karşılık müthiş çekici bir umursamazlığı vardı. Sonra, anılarımda biraz duygusal, hatta histerik derecede kırılgan kalmış olan şişman Hermine... Bu insanların her biri kendine özgü görkemli tarzıyla diğerlerinden ayrılırdı, mesela Maria Stuart'ın, saç biçimini Büyük Katharina'dan almış olan Maria Theresia'dan ayrılması gibi. Betty-Lilie pervasız eğlence düşkünlüğüyle, Matmazel hassas Düsseldorflu aile gururuyla, Bayan Amalie acımasız bencilliğiyle, hepsi de bizim, çoğunlukla ezilerek, nadiren de karşı çıkarak Tanrı vergisi olarak kabullendiğimiz iddialı ve can alıcı niteliklere sahipti. Her biri bizi kendisinin göreceli olarak merhametli olduğuna, kendisinden sonra gelecek olanla birlikte bizim için gerçek anlamda acı bir hayatın başlayacağına inandırabiliyordu. Buna o kadar inanıyorduk ki, bir yandan gitmelerini dört gözle beklerken bir yandan da bunun dünyanın sonu olacağından korkuyorduk, çünkü *şimdi* ne gelecekti? Aynı şekilde, bizlerin, alçak gönüllü bir sevimlilik ve terbiyeli bir şirinlik mucizesinin bize bağışladığı bu hanımefendilerin daha önce baktıkları çocuklarla karşılaştırıldığında gerçek birer şeytan ve birer ucube olduğumuza da koşulsuz inanırdık. Örneğin uzun süre Matmazel'i bir sırdaş gibi görmüş olan genç Kontes Tucher (ah, neden ondan ayrılmıştı ki?). Ne istisnai zekâya sahip, iyi huylu ve terbiyeli çocuklardı onlar! En iştah açıcı ve en uygun jileleri giyerlerdi (bu şimdi içimde en iyisinden, hafif ekşili, lezzetli bir frenk üzümü jölesi düşüncesi uyandırıyor). Bizse asla o mertebeye ulaşamazdık. Küçük Tucher'ların bu kadar iyi yetiştirilebilmiş olmaları elbette biraz da yaşlı Baron

Tucher'ın belli başlı seçkin pedagojik niteliklere sahip olmasından kaynaklanıyordu ki Matmazel bunu babamızda pek göremiyordu. "Şu Baron Tucher, adam resmen kördü," diye başlardı hanımefendi sert ama adaletli baba hikâyesini anlatmaya: "Eğer çocuklardan biri bir şeyi çok yemişse dolabından sopasını getirtir ve çocuğu önünde diz çöktürürdü." Bu engelli ama müsamahasız ihtiyarın soylu görüntüsü, kafama hiç silinmeyecek şekilde kazınmıştır.

Çocuk bakıcısı kadınların gücü, o yıllarda çok hasta olan annemizin defalarca uzun süreler için Davos'a ve Arosa'ya gitmek zorunda olması yüzünden daha da artmıştı. Böyle aylarda, hatta altı ayı bulan dönemlerde bu huysuz kadınlar üzerimizde neredeyse sınırsız bir hâkimiyet kurarlardı, çünkü babamız, her şeyi görse de, Tucher'ın eğitici öfkesinden nasibini almamıştı.

Bu kraliçelerin çoğu bir şeyler yapmaya ne kadar da hevesliydi! Bizi akrabalarının Münih'in eski şehir merkezindeki evlerine, klasik Scheffler danslarını rahatça görebileceğimiz bir pencereden izlememiz için götürmüyorlar mıydı? Tölz'den sadece yürüyüş yapmak için değil, gerçek uzak gezmeler için de çıkarıyorlardı bizi; İşar Vadisi'ne ve çevredeki alçak tepelere, Blom Dağı'na çıkarıyorlar, Blomberg'deki kulübelerde süt içiriyorlardı. Fırıncı kalfası Klammerweiher'de boğulduğunda bizi mezarlığa götüren de bu kadınlardan biri değil miydi? Öğle yemeğinin hemen ardından suya girdiği için kalp krizi geçirmişti, bize bir uyarı tonuyla söylenen buydu. Şimdi beti benzi solmuş bir halde çiçeklerin arasında yatıyordu ve biz dehşetle ona bakıyorduk. Evet, bize bu görsel sansasyonu yaşatan Düsseldorflu iyi aile kızıydı. Fırıncı kalfasının ağzı siyah bir bezle kapatılmıştı: "Dudakları aşırı derecede şişkin olduğu için" diye açıklamışlardı bize. Sanırım şaşkınlığımız korkumuzdan çok daha büyüktü. Tasavvur edilemez olan şey -ölüm- bir ceset görüntüsüyle bir parça daha akla yatkın ya da inanılır hale gelmemişti. Orada, çiçeklerin arasında yatan şeyler şimdiden o kadar yabancı, o kadar bizden uzaktı

ki, onlarla herhangi bir ilgimiz olamazdı. Bu arada, o günden bu yana sadece bir kere ceset gördüm; bir kadın öğretmendi, Bayan Zumbusch, benim de bulunduğum yatılı okul binasında ölmüştü. Onun tabutu karşısında dikilirken hissettiklerim, Tölzlü fırıncı kalfasının açık tabutu önünde hissettiklerimden pek farklı değildi. O benzi sararmış kuklaların görüntüsü, görebildiğim kadarıyla benim ölümle olan ilişkimi etkilemedi. *Bizim* de bir gün orada yatacak olmamızı tasavvur etmek, hayal gücümüzün yapamayacağı bir şeydir.

Büyük ve zor bir bölüm, çocuğun geceleri, üstelik sadece geceleri de değil, kapıldığı *korku* üzerine yazılacak bölüm olurdu herhalde. Bu ürpertici derin korkularda, insanlığın, şehvet ve av hırsı durumlarının sürekli yer değiştirdiği erken dönemlerine ilişkin dehşet koşullarının arkaik bir anımsanmasının yattığından eminim. Muhtemelen bütün çocuksu ruhların en alt katmanını oluşturan korku kitlesi, ölüm düşüncesine öyle fazla bir tepki vermiyor; çünkü ölüm, çocuğa korkunç olmaktan öte, bize karanlığın içinden sessizce ve net bir biçimde seslenen ve bizi ürküten yaşamın gizinden daha kavranılamaz ve inandırıcılıktan daha uzak görünür. Hiçbir gemi batışında ve hortlak karşısında altı, sekiz ya da on yaşındayken, uyumadan önce karanlıktan gelen seslerden hissettiğimiz kadar derin bir korku hissetmeyiz. Bir çıtırtı mı oldu? Çıtırtıyla birlikte kalbimizde uyanan ıstırap, varlığımızın derinliklerinden gelir. Çünkü bu ıstırabın anlamı şudur: Biz, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir yaratılışa teslim olmuş durumdayız; korkunç bir fırtına canı isterse üzerinde bulunduğumuz gezegeni yerle bir edebilir; karanlıktan kötü bir ruh çıkıp gelebilir ve bizi yok edebilir ya da uzaklara savurabilir; biz bir hiçiz, bir sırla baş başayız ve sadece korku bizimledir.

Aynadaki kendi görüntümden duyduğum dehşet de çok korkunçtu, özellikle, çerçeveli bir aynadan net olarak yansıyan değil de, akşam vakti bir pencere camından yansıyan bulanık ve belirsiz görüntümden. Yarılmadan duyulan korku, yalnızlıktan ve karanlıktan duyulan korkuya dâhildir. Çocukta her

türlü şizofreni hazır durumdadır. Resim yaparken ya da yazı yazarken başımı kaldırdığımda, birden karşımda karanlık camdan yansıyan kendi alnımı, kendi saçımı, kendi suskun ağzımı bulduğumda nasıl buz gibi bir el kalbimi sıkıştırıyorsa, korkudan onun çatırdadığını duyardım. Kimdi bu karşımdaki? Benim ya, ben! İyi de ben kimim o zaman? Neredeyim o halde? Bu durumda iki taneyim. Yarı karanlık bir odada aynadaki görüntüsüyle baş başa bırakılan çocuk olarak tımarhanenin bütün çaresizliklerini tanıdım.

Elbette daha kavranılabilir, daha anlaşılır korkular da vardı ama onlar bana kavranılabilir olmayanların yanında çok önemsiz görünüyorlar. Gök gürültüsünden duyduğum korku bazen fena oluyordu, özellikle de Tölz'de çünkü gök gürültüsü bir başladı mı bir daha bitmek bilmezdi, ya da bizi öldürmek için bulvardaki ağaçların arkasında pusu kuran kötü adamlardan duyduğumuz korku. Rüyalar da dehşet verici olabiliyordu bazen, ama insan uyandığında, bunlar hiçbir zaman karanlıktan duyulan korku kadar şiddetli olmuyordu. Tölz'deyken rüyalarımda bir süre boyunca sürekli başı koltuğunun altında sendeleyerek bana doğru gelen bir adam gördüm. Ama babam ona sadece şunu söylemem konusunda basit bir öğütte bulundu: "Derhal ortadan kaybol. Babam beni ziyaret etmeni kesinlikle yasakladı!" Babamın dediğini yaptım, ne olsa beğenirsiniz? Adam bir daha gelmedi.

İçimizde en çok korkan Golo'ydu. Derin bir korkuyla susar, bembeyaz olur ve kaskatı kesilirdi, dişleri zangır zangır titrer, dudakları mosmor olurdu. Henüz küçük bir çocukken kendine birtakım hayaletler bulmuş ve onlardan dehşetle korkmaya başlamıştı. En korkunçları, adı "Me-Me" olanıydı; bu hayalet duvara vurur ve karanlıkta hışırdardı (ben onu hep devasa boyutlarda büyütülmüş bir yarasa olarak düşünmüşümdür). Ayrıca çevresinde hayal ettiği arkadaşlarının da meslekleri pek öyle tekin değildi. "Cellat Wilhelm"den neşeli ve sevimli bir arkadaşıymış gibi söz ederdi gerçi ama yine de bir çocuğun her gün rüyasında bir cellat tarafından evinden alınması ve birlik-

te gezintiye çıkmaları oldukça dikkat çekiciydi. Çok sonraları bile, on bir, on iki ve on üç yaşlarındayken onu karanlık bir odaya sokmak imkânsızdı, aynadaki görüntüsünden duyduğu korku başa çıkılacak gibi değildi; liseye başladığı yıllarda bile ona ağır ağır ve yeterince tehditkâr bir şekilde şöyle demem yeterliydi: "Ben aslında Klaus değilim, şimdiye kadar kendimi gizledim çünkü ben aslında bir cadıyım!" O zaman korkuyla yüzünü çevirir ve şöyle inlerdi: "Bırak, kes lütfen. Biliyorsun bundan *hoşlanmıyorum.*" Bana öyle geliyor ki onu ileride oldukça üretken olabildiği alan olan felsefeye iten şey, onun bu dinmek bilmeyen ve sürekli içini kemiren hayat korkusu ve onun bu korkuyu güçlü entelektüel yeteneği ve büyük irade gücüyle birleştirmesi olmuştu.

Ne harika oyunlar oynamıştık! Kuklalarla, şair ve besteci dörtlüsüne, "Villanor" alet kutusuna, değirmen taşlarına ya da trene göre daha çok şey yapabiliyorduk. Şair dörtlüsünde, Schiller'in *Orleans Bakiresi*'nin elinde olup olmadığı sorulduğunda kuşkusuz ince bir espriyle yanıt verebiliyordunuz: "Olağanüstü üzgünüm ama belki bana Grillparzer'in 'Medea'sı ile servis yapabilirsin!" Değirmencilik oyununda partnerinizi ünlü bir ikilemle sinirden mosmor yapabilirdiniz; ama kuklalar gerçekten canlanıyordu; bu da elbette onlara muazzam bir avantaj sağlıyordu. Evet, Bobbelcik, Madamcık ve diğer hepsi *yaşıyordu*, hatta son derece karmaşık ve büyük alınyazılarına sahiptiler. Birbirleriyle kavga ediyorlar, çocuk sahibi oluyorlar, servet ediniyorlar, onları kaybediyorlar, seyahatlere çıkıyorlar, ağır hastalıklara yakalanıyorlardı. En sevdikleri yemekler vardı, öyle ki koro halinde bağırıyorlardı: "Hadi, bırakın sosis atıştıralım." Bazıları o kadar kibirliydi ki onlar için sürekli yeni elbise diktirmek gerekiyordu, diğerleri yaramaz ve dik kafalı karakterlere sahiptiler. On ve on bir yaşlarındayken hâlâ kuklalarla oynadığımı hatırlıyorum. Kuşkusuz o küçük kumaş ve plastik yaratıklar gün geçtikçe önemlerini neredeyse tümüyle yitiriyorlar ama onların etraflarına örülen büyük hikâyeler de giderek kendi kendilerine büyüyorlardı.

Bu kukla hikâyelerinin geçtiği çevre, büyük "Gro-Schie" oyunuyla ya da "Bay Steinrück ve Löbenzahn" oyunuyla karmaşık olsa da dar bir ilişki içinde bulunuyordu. "Gro-Schie" oyunu, evimizin ve bahçemizin büyük bir okyanus buharlısına dönüşmesinden, yani bahçenin güverteye, odaların kamaralara dönüşmesinden oluşuyordu. Bu güzel oyunun gemicilik tekniğiyle ilgili ayrıntıları bizim çok harika bulduğumuz ve neredeyse ezbere bildiğimiz bir romana dayanıyordu: *Kapitaen Spieker und sein Schiffsjunge.* Rol dağılımı şöyleydi: Babamız kaptandı, oldukça ender ortaya çıkar ama "kaptan köşkünden" her şeyi idare ederdi. Mielein işletmeci kadındı ve bir incelik olarak kendisine Kontes Baudessin adı takılmıştı. Erika ve Moni birinci sınıf yolculardı, Golo ve ben de öyleydik. Fakat Erika ve Moni sadece yolculuk eden birer genç hanımken benim adım Bay Steinrück, Golo'nunki ise Löbenzahn'dı. İkimiz de Karun gibi zengin eksantrik adamlardık ve oldukça iyi arkadaşlardık. Bay Löbenzahn, o da kendi çapında zengin, biraz kaçık ve büyük bir adam olmasına rağmen, onunla her şeyi yapmaktan çekinmeyen Bay Steinrück'e belli bir bağımlılığı vardı. Bay Steinrück Bobbelcik'in babasıydı ve Bobbelcik'in aklı biraz havadaydı, bu da Bay Steinrück'ü üzüyordu. Böylece kuklaların alınyazıları büyük gemi sakinlerinin alınyazılarıyla iç içe geçiyordu. Bobbelcik ve Madamcık, babaları Steinrück dünya gezisi yaparken korkunç şeyler yapıyorlardı. Yaşlı milyoner, arkadaşı Löbenzahn ile birlikte güverteye kukumav kuşu gibi tüner ve ona bu konudan söz ederdi. Çayırlar denizi oluşturuyordu. Öğleden önce yürüyüşe çıkmak zorunda kaldığımızda programa bir "iniş" konurdu; şehre inen patika yol Honolulu'da palmiyeli bir bulvara dönüşür ve biz gerçek eski Tölz'ü Bombay gibi seyrederdik.

"Gro-Schie" oyununa katılan herkes belli bir ölçüde güçlenir, onlar da bunu genellikle en zalim şekilde kullanırdı. O zaman da insan doğal olarak o öldürücü "hiçbir şeyden hoşlanmama" ilkesine (her fırsatta tosladığımız küsme formülü) bir de her şeyin sihrini feci şekilde bozan "Gro-Schie-iptali"ni

de eklemek suretiyle diğerlerinin hayatını berbat edebilirdi. O zaman her şey mahvolurdu. "Ah, bu kesinlikle Kontes Budessin değil, bilakis Mielein!" derdi Erika. Erika bizi uzun bir süre boyunca "soğuduğu" düşüncesiyle ara sıra işkenceye tabi tutardı, bu itiraz kabul etmez bir küstahlık, buz gibi kibar bir saldırganlık durumuydu; alaycı bir tavırla, aslında deniz olan çayıra çıkardı. Ama bir türlü suyun dibine batmamış olması ne kötüydü!

Bundan yıllar sonra, 1918 yazında, Steinrück ve Löbenzahn'ın, çocuklarının ve torunlarının bütün karmaşık hikâyeleri yazıldı, insan ileriki çağlarda erken dönem mitlerine sıkıca tutunduğu ve onları edebi olarak küçülttüğü için. Bu "halk efsanesi" içinde geniş bir karakter kalabalığı vardı ve efsane sırf ulaştığı boyutlar dolayısıyla, XIX. yüzyıl tarzında çocukça bir aile ve toplum romanı haline geldi. Bobbelcik'in yanında Komiktavşan da önemli bir rol oynuyordu, Löbenzahn onu evlatlık almıştı, hafifmeşrep bir zevkine düşkünlük yüzünden Steinrück'ün çocuğuna hiçbir şey vermezdi (gerçekte pelüşten yapılma beyaz bir tavşandı); bir başka önemli karakter de Fritz Bremer'di (gerçekte Bogenhasenli bir oğlancıktı; onunla çok didişir ve çok oynardık). Fritz Bremer şu şekilde tanıtılırdı: "Steinrück ve Löbenzahn'ın dar arkadaş çevresine dâhil olan Fritz Bremer, Münihli sevilen yazar, geniş bir çevrede 'Fiesenfusibema' olarak tanınırdı. Kurbağa gözlü, ufak tefek, zengin bir adamdı, sürekli silindir şapka takardı, iyi yerdi ve nefis yiyecekler satan dükkânlarla her an ilişki içinde bulunurdu. Birçok roman ve bir de oyun yazmıştı, sonuncusunun adı 'Die olympischen Weiber' idi ve her zaman, oyunun sahnelenmesinden üç gün önce makyaj yapardı, reverans yapmak durumunda kalırsa diye." Ayrıca Bay Döl de önemliydi, oldukça yıpranmış ve her tarafı yara bere içinde kalmış porselen bir oyuncaktı; III. Cilt, I. Bölüm şöyle başlıyordu: "Neden olguların üstünü örteyim ve gerçekleri gizleyeyim ki? Döl'ün Ria ile olan evliliği kötüydü. Olay daha düğün esnasında başlamıştı. Yemek salonunda öğle yemeğini yiyorlardı. Kadın bir kaz siparişi verdi ve

kuşun tamamını yedi. Adam öfkeden kıpkırmızı kesildi. 'Ama bu düğün gününde,' diye düşündü ve hiçbir şey söylemedi. 'Mutfağa git ve lahana ye!" dedi kadın sert bir ifadeyle. Sonra kadın gitti. Para ondaydı, böylece adam aç aç eve döndü. Adam bütün bunların kötü bir şaka olduğunu ve geçeceğini düşündü. Ama hapı yutmuştu." Bu çok sayıdaki karakterin bu şekilde sevmelerini, nefret etmelerini, yaşlanmalarını ve gerçekten de hemen hemen grotesk ve ilkel bir kaderi yaşamalarını izlerdik. En sonunda, Bobbelcik'in ölümünün ardından, Ria'dan boşanmış olan Döl, törensel bir cenaze konuşması yapmak üzere ayağa kalktı ve sözlerini şöyle bitirdi: "Ölüm sevilen birini arkadaşlarının arasından çeker alır. Onun için yas tutuyorum ve gözyaşı döküyorum. Peki, onunla birlikte Steinrück adı da ölüyor mu? Hayır! Çünkü o geride sağlıklı bir erkek evlat bıraktı, bu yüce aileyi şimdi o temsil edecek. Bana da Barones Lonx ile olan evliliğimden bir erkek evlat bahşedildiği için Steinrück ve Löbenzahn adı yaşamaya devam edecektir."

Löbenzahn-Steinrück mitolojisinden tamamen bağımsız, ama kukla dünyası dolayısıyla onunla az çok gevşek ve dağınık bir bağı da olan bir *Üse'ler* dünyası doğup gelişti; onların kahramanlıkları ve serüvenleri de daha sonra aynı şekilde epik olarak kurgulandı ve çok sayıda mavi okul defterine yazıldı, öyle ki, eğer "Steinrück ve Löbenzahn", "Rougon Macquart"ın yerini alıyorsa *Üseler Tarihi* de adeta *İlyada* ve *Odysseia*'ya denk düşüyordu.

"Üsis" sözcüğü kelime haznemizde muazzam bir rol oynuyordu (hâlâ da oynar). Onun kaynağını ve anlamını açıklamak pek kolay değil. "Putzig" (maskara) sözcüğünden türetilmiş, önce "usig", sonra "üsig" halini almış ve en sonunda da nihai formuna ulaşıp "üsis" olmuştu. Önceleri oyuncak bebekler ve hayvanlar için kullanılıyordu. Bize beceriksiz, dokunaklı, zorlama, maskaraca, hantal, sempatik gelen her şeyi belli belirsiz ve zarif bir şekilde ifade ediyordu. Buzağılar ya da şişmanlar üsis olabilirdi, kuklalar ya da suratlarında şaşkın, çaresiz bir ifade olan çocuklar da; hatta ender şanslı anlarda büyükler bile. Üsis'in karşıt kavramı bir açıdan "wuffig", diğer açıdan "klie-

klie" oluyordu. "Wuffig" olanlar, örneğin yürürken örgü ören ve ağızlarından pek ses çıkmayan çocuk bakıcılarıydı. "Wuffig" şu anlamlara geliyordu: züppe, "soğuk" ama saldırgan; talepkâr, hatta bıkkın ve umursamaz bir tarzda tiranca davranmak. En berbat "wuffig" derecesine Matmazel ve onun, Herzog parkında karşılaştığımız, işleri diğer çocukları korumak ve taciz etmek olan bazı arkadaşları erişebilmişti: Bayan Klara ve Bayan Berner. Buna karşın "klie-klie" olanlar, biz dörtlü grup halinde, renkli "sanatçı kıyafetleri" içinde sokakta yürürken arkamızdan bağıran ve kucaklarında bir sürü oyuncak bebekle dolaşmak zorunda kalan sokak çocuklarıydı. "Klie-klie" feci halde küstah, dik kafalı ve bu esnada kıkırdayıp duran, kana susamış, aptalca sağa sola zıplayan anlamına geliyordu. Üseler hikâyesinin içeriği büyük oranda oyuncak bebeklerin, hayvanların ve inançlı çocukların yumuşak ama cesur hâkimlerinin, zıplayan, sağa sola yumruk sallayan, ıslık çalan "klie-klie"ler ile ahlaksız ve edepsiz bir koalisyon kurmuş bulunan "wuffig" kadınların amazonvari Kadınlar Devleti ile yaptığı kahramanca çarpışmalardan oluşuyordu. Savaş kuşaklar boyunca sürüyor, talih bir gidip bir geliyor ve çok kan akıyordu. Üse kralları yerlerini sürekli olarak bir sonrakine bırakıyordu: Mesela Büyük Şarlman'a denk düşen Kral Motz'dan Hükümdar Plisch ve Hükümdar Çuçu'ya (ikisi de büyüklerin gözünde büyükanne Offi'nin en sevdiği köpeklerdi), oradan, soylu ve duyarlı halkın son ama yorgun ve ölüme yazgılı majesteleri Kral Bauschan'a. Kral Plisch'in Bayan Klara ile olan boğuşması Penthesilea'nın Achill ile yaptığına benzemiyor mu? En sonunda Üse halkı ahlaki ve zihinsel değerler bakımından üstün gelse de kesinlikle gerçek bir zafer kazanmış gibi olmuyorlardı. Kaşlarının etrafında oluşan melankolik ifade boşuna değildi. Onları soylu bir halk yapan işte tam da bu acayip ifadeydi.

Yazmayı öğrenmeden önce çizmeyi öğrendim: Bütün o şeritler, köşeli adamlar, onların tüylü şapkaları, kılıçları, uzanmış kolları, kare şeklinde sonuna kadar açılmış ağızlarındaki tuhaf vahşi hayvan dişleri... Bütün bunlarla dolu ne kadar çok def-

ter ve bloknot kalmıştı geriye! İlk şiirlerimi Erika ile birlikte yazmıştım. Onları temiz bir şekilde kâğıda geçiriyor, etraflarına fantastik resimler yapıyor ve sabahları zavallı babamızın peçetesi altına bırakıyorduk. Babamız kahvaltıya indiğinde yumurta kabının hemen yanında şu türden şiirler buluyordu:

Korkunç katil Gulehuh,

Rengârenk bir ineği avladı.

Rengârenk inek çırpınıyordu sürekli,

Gulehuh hemen bıçağını çıkardı.

İneğin kafacığını kesip kopardı,

Köylü tırısa kalkmış oraya koşuyordu.

Hemen Gulehuh'u yakaladı,

Üç gün boyunca darağacında asılacaktı.

Katil Gulehuh ağlamaya başladı,

Çok ağladı ve sürekli 'huhu' diye bağırdı -

Kesinlikle bir daha yapmayacağım,

Tanrı aşkına affedin beni artık!

Bunu okuduktan sonra insan kahvaltıdan ne keyif alırsa artık?!

Bu romantik hikâyeyi ve pazartesi günü sahip olduklarını kaybeden güzel oğlan çocuğu Sündebab'ın hikâyesini birinci sınıftayken, yani altı yaşında, Erika ile birlikte yazmış olmalıyım. Kısa süre içinde bağımsız hale geldim. Son derece hızlı bir tempoda oyunlar, romanlar, eskizler ve şiirler ortaya çıkıyordu; hepsini saklıyordum ama bir yandan da onların çokluğunu gördükçe ürperiyordum. Aklıma neler neler gelmemişti ki! Tamamen uyduruk, benimle hiç ilgisi olmayan ama bir an önce, çabucak arka arkaya bir tragedya, bir komedi çıkarmak istediğim gülünç malzemelerden üretilmiş bir yığın saçmalık.

Gerçek bir içerik ortaya çıkmadan önce yazma ihtiyacı sona eriyordu. Yazarlık güdüsü sadece kendi kendini amaçlayan, ahlaki ya da kişisel bir sorunla hiçbir ilgisi olmayan bir şeymiş gibi görünüyordu. İtiraf edilecek herhangi bir şey yoktu (ya da varsa bile bunlar dile getirilebilecek şeyler değildi; özellikle bu ilk serüvenleri insan ancak çok sonraları ifade edebiliyor): O bitmek bilmez desteksiz sallamalar da buradan geliyordu. Şayet herhangi bir yerde, hiçbir zaman hikâye "uydurmadığımı" söylemişsem, yalan söylemişim demektir ya da bu ancak on beş yaşımdan itibaren geçerlidir. O zamana kadar yüzlerce hikâyeyi yoktan yere uydurmuşumdur.

İlk yazdığım oyunlardan birinin adı "Der gute Sohn"du. İlk sayfasında şunlar yazıyordu: "Klaus Mann'ın bütün eserleri. 1. Cilt. Oyunlar. Büyük sevgi ve saygıyla anneme adanmıştır. Bu cilt bütün oyunları içermemektedir. Bunların dışında ayrıca şunlar mevcuttur: Prinz Kuno; Asma die Magd; die Misslungene Rettund und Ritter Egmont. Karakterler: Kontes Berta von Adel. Uzun boylu, sarışın; biraz kırılgan ve heyecanlı bir yapısı var. Gözler mavi. Marta Eiber, onun yıkayıcısı. İri cüsseli, kemikli bir kişi, saçlar ince ve yağlı, bakışlar tedirgin ve dişler yeşil. Martin Eiber, kocası, uzun boylu, esmer, dolgun dudaklar, güçlü renkler. Johann Eiber, oğlu, tıpkı Martin gibi, daha yumuşak renkler. Marianne, halktan bir kadın, ufak tefek, şişman, siyah bluz, mavi etek, büyük kırmızı burun ve hissiz bakışlar. Renette, Berta'nın nedimesi, ufak tefek, zayıf, esmer, küstah. Bekçi, ortalama bir insan. Polis, ortalama bir insan. Halk."

Dikkat çekici olan, bu romanlarda ne kadar çok paradan ve ne kadar az aşktan söz edildiğiydi. Kötü kalpli milyonerin küçük kızıyla evlenen fakir müzisyenin hikâyesi "Heinrich und Alise Walter"de, Alise ve Heinrich'in avluda olduğu sırada şöyle deniyor: "Burada, bu iki kişi arasında geçen tatlı sözlerle okuyucuyu sıkmak istemiyorum, sadece şunu söyleyebilirim ki ağır bir sınav geçiren bu zavallı adamın kalbi yeniden sevinçle doldu." Buna karşın çiftin Roma'da ve başka

yerlerde yaptıkları borçlardan ayrıntılı bir şekilde söz ediliyor. Alise öldüğünde de hastane faturası kişinin kaybedilmesinden daha önemli bir yer tutuyor. Milyoner ebeveynleri ve her türlü iğrençliğin kişileşmiş hali olan Bay ve Bayan Acayip, özellikle onları paradan mahrum bırakarak genç çiftin hayatını mahvediyor. Bir büyükbaba tavrıyla huzurlu bir şekilde geriye baktığımda, bunları bir dizi okul hikâyesi olarak nitelendiriyorum: "Gençlik dönemimden kalma küçük hikâyeler" (on yaşında!); buna karşın "Das Stift des Herrn Trabs" isimli romantik bir hikâye tam bir Tieck ve Hoffmann üslubuyla başlıyor: "Nasıl olduğunu bilmiyorum, ama ne zaman Nürnberg'deki 'Stift für die Armen'in yanından geçsem, bu eserin niçin yapıldığına dair içimi büyük bir merak kaplar."

Çocuğun çevresiyle olan ilişkisi bağlayıcılıktan uzak, rahat ve fantastiktir. Onun çevresi algısal gerçekliklerden çok rüyaları, okudukları ya da ona anlatılan şeyler tarafından belirlenir. En önemli bağ, yani cinsellik bağı eksiktir. (Eksik değildir ama henüz örtülüdür.) On iki yaşıma kadar herhangi bir kişiye karşı cinsel bir ilgi duymadım; ya da daha doğrusu bu ilgi bilinçaltının gizli katmanlarında gömülü halde kaldı ve ondan hiçbir duygusal heyecan, hisli ya da korkulu bir eğilim doğmadı. Hissettiğim ilk şehvet, ki herhangi bir fiziksel reaksiyona yol açmayan zihinsel bir şehvetti, uykuya dalmadan önce kurduğum, benim yaşlarımda bir çocuğun haydutlar ya da korkunç bir öğretmen tarafından elleri kolları bağlanıp, ben yavaş yavaş arkadan yaklaşıp kurbanı kurtarıncaya kadar gözlerimin önünde tecavüze uğraması sahnesini düşlerken meydana geldi. Kanlar içindeki kurbanın hıçkırarak kollarıma atılıp şükran duygusunu göstermesi kalbimi tatlı ve dokunaklı bir ürpertiyle doldurdu. Bu arada, bu türden hayaller hiçbir zaman belli bir objeyle ilişkili değildir, kurbanın yüzü genellikle belirsizdir ve sadece şiddete maruz kalan bedenleri canlıdır.

Ebeveynlerle olan ilişki, ki en doğalı, en temellisi, en güçlüsü budur, tuhaftır ki alışkanlıklar ve sonradan öğrenilenlerce belirlenir; bu bilinçli yapılan bir şey değildir ve bu yüzden

şevkten, canlılıktan yoksundur. Bazen, akşamları, iyi geceler dilerken, anneye karşı gerçek, vahşice ve tatlı bir şefkat duyar insan; gündüzleri ise onun varlığı normal olarak iyi ve doğal bir şeydir ama onun kaygılarına ve pedagojik dargınlıklarına karşı nasıl da soğuk, yabancı, hatta nefret dolu bir tavır takınırız.

Onun bütün bu çocuksu dünyanın arkasında ve üstünde, yumuşak ve esrarengiz bir güç gibi derin bir hâkimiyet kurduğunu ancak çok zaman sonra anlarız. Çocuk bakıcılarının sinirli, yapay diktatörlüklerine rağmen, oyun olarak taptığımız Üse köpeklerine ve oyuncak bebeklerine rağmen, asıl yöneten *odur*. Ne zaman Tölz'deki bahçeleri düşünsem ağaçların arasında onun rengârenk örgülü kıyafetlerini görürüm. Annemin bize öyle gelirdi ki sınırsız sayıda renkli örgülü kıyafeti vardı; onlara Bulgar ya da Romen işi derdik. Onu, kuşluk vakti, saat on civarında bize, oyun oynadığımız yere, ikinci kahvaltı olarak tereyağlı ekmek ve elma getirirken görüyorum. (Tereyağlı ekmeğin tadı bahçede, hele bir de açsak, kahvaltıdakinden çok daha farklı olurdu; bize gerçekten de bambaşka bir ekmekmiş gibi gelirdi.) Annemle böğürtlen aramaya çıkardık; ormanda dikendutu, ahududu, yaban çileği toplardık; kaplarını ilk dolduranlar o ve Erika olurdu, bense genellikle bir ağaç köküne oturur, kafamda hikâyeler uydururdum. Baktığım her yerde onları görüyorum. Bize kitap da okurdu, ne zaman Alman romantik döneminin büyük hikâyelerini düşünsem onun sesini duyar gibi olurum, "güzel Annerl ve cesur Kasperl"i ya da "Sarışın Eckbert"in akıl almaz güzellikteki hikâyesini. (Uğursuz kalfa o köpekçiğin unutulan ismini birden hatırlayıp da sanki öylesine konuşurmuş gibi şu anlamlı cümleyi söylediğinde: "Stromi'ciği nasıl beslediğinizi oldukça iyi düşünebiliyorum," sırtımızda hissettiğimiz ürpermeyi bugün dahi hissederim.) Ya da "Taugenichts"in "Altın Kupa"sını...

Babam genellikle bizden uzak dururdu ve gündelik hayatımıza pek girmezdi. Buna karşılık da çok daha güçlü ve daha belirgin bir güce sahipti üstümüzde; bize bir şey söylediğinde ya da bir etkinliği (örneğin tiyatroya gitmeyi) bizzat yönetti-

ğinde çok daha etkili olurdu. Sözleri bizim için çabucak klasik atasözleri haline gelirdi, çünkü bu tür sözler ağzından çok ender çıkardı. Bir keresinde masada Erika'ya -*sadece* Erika'ya- bir hurma uzatırken, bize bu feci davranışı açıklamak için şöyle demişti: "Bir an önce haksızlıklara alışmanız sizin için iyidir." Bu, bize şaşırtıcı derecede edepsiz ama bir o kadar da kafamızın bir kenarına yazmamız gereken bir tespit gibi gelmişti.

Mielein birçok şeyi becerirken, o sadece bazı şeylerden anlardı, ama bunu da öyle iyi yapardı ki, buradan bir efsane doğmuştu. Örneğin yumurta sarısını küçük bir çatalla bir tabakta öyle güzel çırpardı ki yumurta kaskatı kesilirdi; ayrıca bahçe hortumuyla bize öyle bir su sıkardı ki bu branşta kısa sürede tam bir usta oldu: Bunlar, onun dediğine göre insanın her an elinin altında bulunması gereken iki beceriydi. Bunların dışında bir de, aslında hiç mi hiç sevmediğimiz Tölz gezintilerini, muazzam bir tarz değişikliğiyle bizim için oldukça çekici ve yepyeni bir hale getirme yeteneğine de sahipti. Eski alıştığımız yolu, Zwickerbauern'ların ve eldiven imalatçısı Röckel'in villasının yanından geçerek kat etmek zorunda kaldığımızda bize Siebenmeilen ormanından ve çeşit çeşit büyüleyici çayırlardan söz ederdi. Bunların dışında genellikle çalışma odasında olurdu, biz de oraya hemen hemen hiç giremezdik. Sürekli sessiz olmamız tembih edilirdi, bunu bir an unutacak olsak, kapının arkasından gelen kuru bir öksürük sesiyle uyarılırdık. Bütün gündelik sorunlardan Mielein sorumluydu; bu nedenle Mielein bir şekilde ondan daha güçlüydü. Diğer taraftan babamıza karşı çok daha derin bir çekingenlik hissederdik. Mielein'ın kararlarına ya da emirlerine karşı en azından içsel bir karşı durma, bir direnme olanağımız vardı. Ama babamız son karar merciiydi. Herhangi bir itiraz mümkün değildi.

Anne babamızdan, çocuk bakıcılarından, kızlardan, oyuncak bebeklerden, köpeklerden ve kitaplardan başka daha ne vardı? Örneğin Arcis Sokağı'nda, Mielein'ın anne babası Offi ile Ofei'ın kaldıkları ev vardı. Şehirde yaşadığımız süre içinde her pazar öğle yemeğini orada yedik. Her seferinde çay vaktine

kadar uzun bir öğle sonrasını orada geçirirdik. Kapıcının adı Bay Hacker idi, kel ve oldukça önemli biriydi. Kızı Lisbeth ile öğleden sonraları bahçede oynanabilirdi. Offi ve Ofei'ın masalarında, içlerinden dondurulmuş yiyecekler yediğimiz cam tabakların altında biçim ve desen olarak hercaimenekşelere benzeyen örgü ipek örtüler olurdu. Ev çok büyüktü ve muhteşem bir heybete sahipti, sadece yerlerdeki değil duvarlarda da asılı duran halılarla, gümüş eşyalarla, büyük salonun ve yemek salonunun duvarlarındaki raflarda duran renkli vazolar ve tabaklarla doluydu. Bunlara Majolika koleksiyonu diyorlardı ve bunlardan birini günün birinde beceriksizlik sonucu ya da çıldırarak kırıp dökmekten duyduğumuz korku tam bir kâbusa dönüşmüştü. Ofei şakacı biriydi ve bütün alanlarda güçlüydü; Offi ise güzeldi, şakaklarında ağarmış Rokoko tarzı kâkülleri vardı ve genel güç açısından Ofei'dan hemen hiç geri kalmazdı; o da şakalar yapardı ama onunkiler farklıydı ve gündelik meselelerimizde bizim yaramaz mı yoksa uslu mu davrandığımızı, bizi azarlamak mı yoksa övmek mi gerektiğini (ki bunu babamız ve Ofei genellikle unuturlardı ve bize keyfi olarak hoş ya da homurtulu davranırlardı) hemen anlardı.

Arcis Sokağı'ndaki pazar günleri hayatımızın oldukça önemli ve parlak bir parçasıydı, unutulması imkânsız zamanlardı. Yürüyerek Bogenhausen'den Offi ve Ofei'ın evlerine gitmek kırk beş dakika sürerdi ve biraz sıkıcı olurdu; özellikle de kaskatı denizci kıyafetleri içinde. Yolun son beş dakikasını babamız, bir yandan tatlı bir yandan da heyecanlı bir tonla varışımızı ilan ederek hoş ve çekici hale getirirdi: "Evet, birazdan orada olacağız. Bay Hacker kapıda bizi karşılayacak ve şöyle diyecek: 'Ah, efendiler gelmiş!'" (her zaman aynı ritimle ve aynı ses tonuyla). Offi'nin bahçesinde sadece burada oynanan ve başka hiçbir yerde "geçerli" olmayan oyunlar oynardık; örneğin saat yedide, sekizde ve dokuzda henüz ortaya çıkmamış olan ama tam gece yarısı Offi'nin kırmızı renkli makine kulübesinden fırlayıp çıkan ve bizi çığlık çığlığa kaçmak zorunda bırakan cadı oyunu korkunç güzeldi. Bahçede iki çeşme vardı.

Bunlardan birinde ağzından su fışkırtan bir ağaç kurbağası bulunuyordu. Alet edevatın durduğu kulübelerden birinin başka hiçbir yerdekine benzemeyen küflü bir kokusu vardı. Eskiden bilardo odası olan bir odada Offi teneke kutularda kurabiyelerini saklardı. Oo, uzun öğle sonraları, bol bol pinekleme ve esrarengiz sohbetler, nasıl da büyüyorsunuz! Nasıl da büyüyorsunuz ki ben sizi koklayabiliyorum, duyabiliyorum, binlerce figürle doldurduğumuz zarif can sıkıntınızı yine hissediyorum ve fark ediyorum ki: Siz ebedisiniz. Herhangi bir yerde yaşamaya devam edeceksiniz. Oldukça tatlı hizmetçi kızlardan birinin dikiş odasında oturmuyor muyduk (dikiş odalarının kokusu unutulmazdır), beyaz kâğıttan figürler kesmiyor muyduk, moda dergilerindeki modelleri abartılı bir şekilde taklit etmiyor muyduk ve buna "modayla alay etmek" demiyor muyduk? Offi'nin büyük aynalı tuvalet odasında saat beşte hepimiz toplanıyorduk; çay için saçlarımız taransın diye. (Offi'nin tuvalet odasındaki koku.) Offi'nin bahçesinde kuşların kesinlikle belli, melankolik bir ötüş tarzları vardı. Ne zaman şehir parkındaki kuşların ötüşünü işitsem, parkın etrafındaki ustaca düzenlenmiş ağaçlar çevredeki evlerden görülmese de insan hissedebildiği için, hep bu pazar öğle sonraları gözümün önüne gelir.

"Arcis ahalisi"ne "dayılar" da dâhildi: Mielein'ın erkek kardeşleri. Ayrıca bir de "Mann tarafından" akrabalar vardı: Küçük pansiyonlarda ya da köyde yaşayan ve bizi çayın yanında bir sürü yumurtalı ekmeğe, pastaya ve tatlı olarak da bir miktar sodaya davet eden Omama; Lula Teyze ve onun ayrılmaz parçası, bize fazlasıyla ince, zarif, titiz ve biraz da yapmacık gelen Jof Amca; neşeli genç Vicko Amca ki "Marienkaeferchen" şarkısını piyanoda Lübeck ağzıyla söylüyordu ve çok güçlü şakaları vardı. Heinrich Mann Amca'yla bir çocukluk karşılaşması hatırlamıyorum; bir de etkileyici ve hülyalı yüzünü sadece fotoğraflardan tanıdığım Carla Teyze'yle hiç karşılaşmadım. Başına gelen felaket bizim anlayabileceğimizden çok daha erken yılların birinde olmuştu. Bize, evimize sadece birkaç kez gelmiş olan Carla Teyze'nin kalp krizinden öldüğü söylenmişti.

Korkunç bir zamanda, 1910 ya da 1911 yılında misafir olduğumuz Berlinli akrabalar vardı bir de. Else Teyze, Offi'nin kız kardeşi, yanında Hermann Rosenberg Amca, banka müdürü, evli; yanaklarındaki ağırbaşlı aksakalından başka onunla ilgili *hiçbir şey* hatırlamıyorum; sakalları, üzerinde makarna olan bir tabağı andırıyordu. Bu bizim ilk büyük seyahatimizdi ve oldukça uzun bir süre de tek seyahatimiz olarak kalacaktı. Hatırladığım tek şey üstü açık, aydınlık, uzun bir taksi; bizi istasyona götürmüştü; bir de biraz ağladığım ve babamın bana sorduğu soru: "Evde kalmayı mı tercih ederdin?" (Beş yaşından daha büyük olamam, zira henüz okula başlamamıştım.)

Halle'de o kocaman ıslı istasyon binasını daha rahat görebilmek için başımı arabanın camından dışarı uzatmışım ve şöyle demişim: "Halle *güzel* bir şehir." Rosenberg'lerin Tiergarten'deki evlerinin ihtişam açısından Pringsheim'larınkinden altta kalır bir tarafı yoktu, bize öyle geliyordu; sadece renkli tabaklar ve testiler eksikti. Bu seyahatle ilgili aklımda hemen hemen başka hiçbir şey kalmamış. Oldukça ufak tefek bir kadın olan ve gündüzleri maviye çalan bir gecelikle dolaşan (en azından benim hatıralarımda böyle) Elschen Teyze'nin dışında bizi sürekli güldüren ve oldukça cömert başka birkaç genç teyze daha vardı. Yanında sürekli acayip tehlikeli, ince sırtlı beyaz bir köpek gezdiren genç, soluk renkli bir amca ve evin en üst katında oturan en yaşlı büyükannecik Hedwig Dohm. Offi'nin annesi, her şeyin başlangıcı. Bütün gayretime rağmen ne sesini ne de görüntüsünü hatırlayabiliyorum. Berlin'de saat dörtte bir "kahvaltı" yapılıyor, akşam da bir ana yemek yeniyordu, bu da bize çok şık geliyordu, çünkü bizde saat bir buçukta sıcak yenen öğle yemeği, akşamsa son derece kısır bir sofra oluyordu. Berlin'de siyah bir fayton da vardı, iki yalın at tarafından çekiliyordu; Tiergarten Caddesi'nin ve Siegesallee'nin asfaltları üzerinde onunla gezinti yapıyorduk (bunlar bugün de tanıdığım aynı Tiergarten Caddesi ve Siegesallee, değişen hiçbir şey yok). Berlin'de geçirdiğimiz zamandan geriye gerçekten canlı tek bir an kaldı; o da tuhaftır ki Berlinli bir akraba tarafından değil bizzat babam tarafından yaratıldı; yemek salonunu ve bahçe-

ye bakan bir salonu içeren perspektiften keyifle izlemekteydi: "Bu kesinlikle son derece lüks bir manzara." (Salon, bahçe ve yemek salonu hafızamdan tamamen silinmiş ama bu sözleri söyleyen ses tonu olduğu gibi kulağımda.)

İnsanın, okula başlamadan önce çevresinde, ailesi dışında sadece akrabalar, evdeki hizmetliler, birkaç aile dostu, aile doktoru ve dişçisi vardır (baca temizleyici, postacı ve kuryeler sayılmazsa). Münih'teki doktorun adı Doktor Rommel'di, onun yüzüyle ilgili olarak da aklımda parlak bir bıyık kalmış, alt kısmında da sağlam, canlı bir çene; bir de yazdığı ilaçların "başlı başına birer lezzet" olduğunu söyleyen doktor amca sesi ve "Çocuk deli gibi sevindi," cümlesi ki o sırada insan ağlamak üzeredir. Tölz'deki Doktor Resch'in, kahverengi atların çektiği açık sarı renkli, küçük, harika bir arabası vardı; bazen onunla gezintiye çıkma şansımız olurdu ama bunun dışında tuhaf biriydi ve sürekli bizimkilere Rizinius yerine başka bir ilaç önerirdi, "içinde İspanyol malı Röhrerl bulunan". En orijinali ve en komik olanı dişçimiz Doktor Ceconi'ydi, İtalyan'dı (Bayan Ricarda Huch ile evliydi), onun kel kafatasının altındaki komik fizyonomisini hafızamda Olaf Gulbranssons'unkinden ayırt edemiyorum (ama gerçekten birbirlerine benzediklerini sanmıyorum). Matkapla benim azı dişime yaklaştığını görünce elini ısırdığım doktor oydu; hiddetli bir ses tonuyla şöyle demişti: "Seni yaramaz!"

Anne babamızın arkadaşlarının büyük bir kısmını severdik, çünkü hediyeler ve heyecan verici şeyler getirirlerdi ama en çok ikisini severdik ki sonradan onlar bizim de arkadaşımız oldular: Bruno Frank ve Hans Reisiger. Bruno Frank muhteşem bir oyuncakla gelir, sabah on bire kadar uyur ki biz bunu krallara layık fantastik bir şey olarak görürdük, sonra lüks bir bornozla ortaya çıkar ve öğleden sonraları, bizimkiler uyku kürü yaparken bize şiir bile okurdu. "Des Saengers Fluch" ve "Zauberlehrlinge" gibi eski ama parlak parçalar seçerdi; bizse mutluluktan adeta kendimizden geçerdik, çünkü hem harika bir şekilde gürler hem de harika hışırtılı sesler çıkarabilirdi. (Kendine ait o çok güzel şiirleri ise ancak çok sonra tanıdık.) Bana öyle geliyor

ki Hans Reisiger sanki bizim eve hep beyaz tenis çorapları ve iyice bronzlaşmış bir yüzle geliyordu. Onun iyi kayak yaptığını bildiğimiz için gerçek bir sporcuyla iddialı koşu ve yüzme yarışmaları yapmak bize aşırı derecede gurur veriyordu.

Richter Amca kuru, aksak ve bir o kadar da korkunç bir mizah anlayışına sahipti; İngiliz aksanıyla konuşan müzmin bir bekârdı. Ama heyecanlı ve iç gıcıklayıcı "savaşçılık" oyununu bizimle oynadığı için o da tercih edilen misafirlerdendi: Bizi oyun bahçesinde tahta bir masanın üzerine yatırır ve karnımıza doğru hayali bıçakla aniden saldırır, biz de korkunç çığlıklar atarak iki büklüm kıvrılırdık.

Evet, bizde o kadar çok eğlenceli ve heyecanlı şeyler oluyordu ki bir de okuma yazma öğrenmek için okula gitmemize hiç gerek yoktu, bu becerilere sahip olmayan bir insan kesinlikle çok daha mükemmel yaşayabilirdi. Ama bir kere olması gerekiyordu. Önce Erika, Baltıkça konuşan ağır ve gösterişli bir güzellikleri olan bir ikiz kardeş çiftinden özel dersler aldı; ardından Bayan Ebermeyer'ın enstitüsüne gittik, oldukça kaliteli, sıkı ve biraz da küflenmiş küçük bir müesseseydi. Orada, birkaç yıl öncesinden beri tanıdığımız Ricki de vardı. (O bizim birlikte oynadığımız ilk çocuktu, biz Mauerkircher Sokağı'ndaki eve taşınır taşınmaz bizi ziyarete gelmişti çünkü onların evi de hemen köşedeydi. Onun bakıcısına kaşık adı takılmıştı ve sürekli Matmazel'le ya da o sıralar dizginleri elinde tutan Betty-Lilie ile çene çalardı. Önceleri biraz zorlama oyunlar oynadık çünkü bu oyunlar kendiliğinden değil ailelerin baskısıyla oynanıyordu. Ama durum zamanla iyileşti.) İngiliz Bahçesi'nden geçerek, (Bayan Ebermayer'in hüküm sürdüğü) Schwabig semtine gittiğimiz okul yolu, Herzogpark çocuklarında birçok ortak nokta oluşturdu: Gretel Walter, biz, Ricki, Delmensingenli General Krafft'ın güzel oğulları ve laubali kızları ve daha birçokları. Sınıfta kızlar ve oğlanlar vardı; burnumuzu karıştırdığımız zaman Bayan Ebermayer şöyle derdi: "Sizi iğrenç çocuklar, iğrenç çocuklar sizi!" Eğer terbiyesizlik yaparsak şamarı yerdik ama yalan söylersek sadece üzgün bir

bakışla cezalandırılırdık. Çocuklarını böyle otoriter bir özel okula göndermek ebeveynlerin hatasıydı; Ebermayer'in zarif ve karanlık odalarını herhangi bir sıradan okuldakinden çok daha kavga ve nefret dolu olarak hatırlıyorum.

Birkaç kış haftasını bizim de Tölz'de geçirdiğimiz yıl, evimize bir öğretmen gelip gitmeye başlamıştı. Son derece tatlı ve zarif, genç bir adamdı, çocuksu bir yüzü ve hafif çatlak bir sesi vardı. Adı Burkhardt öğretmendi ve köy okulunda öğretmenlik yapıyordu. Eğer birisi onu kızdırırsa bir dansçı gibi topukları üzerinde dönüyordu ki bu da bize çok tatlı ve sevimli geliyordu. Buna karşın şöyle söyleyerek bizi dehşete düşürebiliyordu: "Pekâlâ, şayet bugün yine hiçbir şeyi yapamazsan sabah erkenden benim okula gelip sınıfta oturuyorsun ve çocuklar da sana gülüyor." Bir taraftan da o kadar korkaktı ki her sabah Motzen'in havlamaları onu eve girmekten alıkoyuyordu. "Köpekten korkuyorum yani," diyordu hafif çatallanan sesiyle.

Tölz'den ayrılmak bize ne kadar zor gelmiş ve yabancı insanlar horozlarıyla bizim eve taşınırken neler hissetmiştik? Anne babamız üzgün olmalıydılar; biz o kadar değildik çünkü şimdi yeni bir şey başlıyordu. 1918 yazında Tegen Gölü yakınlarında, Abwinkel'de bir ev kiraladık (bu o Defregger-eviydi). Göl yeni bir heyecan kaynağıydı, Klammerweiher'e göre çok daha tehlikeli ve güzeldi. Defalarca boğulmanın eşiğine gelmiştik, özellikle de ben ki hâlâ doğru dürüst yüzemem.

Ama biraz aceleci davranıyorum. 1918 yılı için henüz çok erken. Bayan Ebermayer'in ortaya çıkışıyla Tölz'deki evin satılması arasında daha bir sürü şey oldu.

***

Hayatın bu içerik bakımından zengin ve olaysız ilk on yılından neler anlatabilir insan? Çok az şey; somutlaştırılabilecek neredeyse hiçbir şey yok. Bütün çocukluklar birbirine çok benzer ama bir o kadar da birbirinden farklıdırlar. Olgular kendini tekrar ediyor. Olguların özü, onların mistik içeriği tıpkı

bir rüya gibi elle tutulamaz bir şey. Noel, ilk tiyatro ziyareti: Bunları anlatmayı ne çok denedi insanlar; bu büyük akşamların *gerçek* sarsıntılarını elle tutulur hale getirme çabası ne kadar da boş. Hele bir de büyük yaramazlıklardan sonra gelen, içi hâlâ inatla dolu vicdan azabı ve acı pişmanlıklar ortaya çıkmışsa ve bunlar insanı büyüklerin dünyasından tamamen koparmışsa, ürpertici bir şekilde onu dış dünyadan izole etmişse. (Erika'nın anne babamızın şeker kutularından birini tamamen yiyip bitirdiği, ipe sapa gelmez yalanlarla bütün affedilme olanaklarını inatla yok ettiği ve sıkılmış dişleri ve çatılmış kaşlarıyla, sürekli alçak sesle kendi kendine yalan söyleyip durduğu, kötülüğün ülkesine girip uzaklaşarak bizim bile gözlerimizden yitip gittiği gün ne kadar unutulmaz ve korkunçtu.)

Herhalde "koleksiyonlar" yaptığımızı anlatabilirim -sopa koleksiyonları, küçük meyve suyu kabı, kutu ve kılıf koleksiyonları- ama onları nasıl kıskanç bir sevgiyle yaptığımızı nasıl betimleyeceğim? Onları Tölz'deki bahçede bulunan "kulübecikte" saklıyorduk, iki kısma ayrılmış bir odunlukta; orada kendimize afişlerden ve küçük taburelerden rahat bir ortam hazırlamayı başarmıştık, burası oyun odamızdan daha yabani ve daha güzeldi. O barbar çocuk bakıcılarından biri bütün bir kılıf koleksiyonunu yeri doldurulamaz bütün o harika duvar kâğıdı örnekleriyle birlikte sobaya atıp yaktığında kalbimizde yükselen intikam ateşi. Bize asla böyle bir haksızlık yapılmadı, böylesine ağır bir darbe indirilmedi, bir daha hiçbir zaman bize yapılan alçaklık ve rezilliği bu ölçüde acılı bir şehvetle yaşamadık.

"Böyle kaybedilen bir şeyden söz etmek" güzel ama neredeyse boşuna bir çaba. İnadı artık reddetmiyorum, tatlıyı reddetmiyorum. Ama ebedi bir coğrafyada, içine *bu* hayatta bir daha giremeyeceğim o coğrafyada Erika ve benim bir halı üzerinde yan yana karın üstü yatmayı ve resimlerini bugün hatırlayamadığım ama belki bir kere daha tıpkı o zamanki gibi berrak ve güzel görebileceğim renkli bir kitaba bakmayı sürdüreceğimizi hissediyorum.

İki Büyük Macera

O savaşın sekiz-on iki yaşları arası bir çocukta bıraktığı etkinin büyüklüğünü ve önemini doğru tahmin etmek ve tanımlamak son derece zor ve çetin bir görev olacak: Ne de olsa bunlar görünüşte dışsal denen türden etkilerdi; öylesine heyecan verici bir dışsallıktı ki bu, tam da aslında bir felaket ciddiyetine büründüğü yerde neredeyse bir festival karakterini aldı ve ben o çocuğun, tam da büyüme çağında geçen bu yılların korkunçluğunu, bir yandan tam da bu korkunçluğu getiren ama sanki şaka gibi, bir tatil etkinliği gibi gelişen karmaşasına karşı sadece dışsal bir tepki veriyormuş gibi görünürken diğer yandan varlığının gizli ve karanlık derinliklerinde gerçekten ne kadar kavradığını, en azından ne kadar sezdiğini ne dereceye kadar ortaya çıkarmam gerektiğini hiç bilmiyorum. Mümkün olduğunda eksiksiz anlatmaya gayret edeceğim. Ama buna geçmeden önce, savaşı adeta bizim hayatımızın dışına atan iki büyük maceradan söz etmek istiyorum; öyle ki bu maceraların bir tanesi savaşın tam başında, diğeri de tam sonunda yaşandı ve ikisi de bizi öylesine muazzam etkiledi ki (bize gerçeklikten çok anne babamızın ya da Almanca ve tarih derslerinin bir meselesiymiş gibi görünen) savaşı adeta karanlık ve kanlı bir ışıkla kapladı.

Monika'nın körbağırsak iltihabı sadece bir başlangıçtan ibaret kaldı; çünkü birkaç hafta sonra Golo (altı yaşında) aynı hastalığa yakalandı ve bu bize ailemizin üzerinde kara bulutlar dolaşıyormuş duygusu vermeye başladı (tıpkı Almanya'nın üzerinde dolaşan savaş bulutları gibi; ama bizimkiler, kolektif, soyut ve "yetişkinlere" özgü konuşma konusuymuş gibi görünen diğer kara bulutlara göre daha kişisel ve somut kara bulutlar olduğu için bizi gerçek anlamda etkilemişti).

Golo ve Moni, Gizli Meclis üyesi Kreckke'nin Nymphenburg'daki kliniğinden yeni taburcu olmuşlardı ki benim de oraya götürülmem gerekti. Hastalığın kardeşlerimdeki seyri basit ve komplikasyonsuz olmuştu. Ama benim hasta arabasının yumuşak yaylı karanlığında müthiş ağrıların pençesinde kıvranmamın nedeni, benim vücudumda bir "patlamanın" gerçekleşmiş olmasıydı; iltihap karın boşluğuna sızmaya başlamıştı; akut iltihaplanma çok geç teşhis edilmişti; hayati tehlike içindeydim.

Yatak odamdan beni bir sedye üzerinde çıkarmış ve merdivenlerden indirerek üzerinde Kızılhaç amblemi bulunan arabaya taşımış olmalılar; ama bu sahneyle ilgili olarak hiçbir şey hatırlamıyorum. Arabanın kapısının bir tabut kapağı gibi kapanırken çıkardığı sesi artık duymuyorum, buna karşın, Herzogpark'tan Nymphenburg'a giderken yolda gelen sancı krizlerini hâlâ hissediyorum. Evet, sanki hâlâ o arabanın içine sinmiş olan lastik kokusunu duyuyorum ve bana acımasızca gelecek kadar yumuşak olan o hafif hafif salınışlarını hâlâ hissediyorum; hafızamda ana rahmi, beşik ve tabutun esrarengiz bir karışımı halinde kalmış olan o araba, kokuları ve sesleriyle benim için unutulmaz olarak kalacak; bu araba sanki beni ölüme götürecek olan arabaydı; *öldürücü bir niyetle* beni Odeon Alanı'ndan geçirip Brienner Caddesi'nde sallaya sallaya götürüyordu zira o kaderin son anda, o nihaiymiş gibi görünen kararını gözden geçirip düzelteceğini bilemezdi. Bununla iyi mi yoksa kötü mü yaptığına karar vermeye cesaret edemiyorum şimdi.

Kreckke'nin kliniğinde iki aydan fazla kaldım. Bu süre zarfında annem ve Erika da körbağırsak ameliyatı oldular. Hiçbir teoriye göre bulaşıcı olması mümkün olmayan hastalık bizde bir salgından farklı olmamıştı. Doktorlar için bu oldukça ilginç bir durumdu. Sanırım biz, diğerine duyduğumuz sempati yüzünden birer birer hasta olmuştuk ki burada *sempati* kavramını doğrudan anlamıyla anlamak gerek.

Felaketin kendisiyle ilgili anılar karanlık. Vücudumu dört kere kestikleri, metallerin korkunç şekilde parladıkları ameliyat odasını şimdi ne dereceye kadar yeniden kurmalıyım? Hatıralarımda kesin bir şekilde oluşturulmuş bir kurgu olsa da efsane, mitos ne kadar isteğe bağlı gerçekleşti? Kreckke'nin kliniğinde o sırada gerçekten var olan ve muhtemelen bugün de varlığını sürdüren ameliyat odasıyla bunun ne kadar alakası var? "Patlama"lı bir körbağırsak iltihabına ek olarak bir de karın zarı iltihabı ve bağırsak düğümlenmesi ortaya çıktı. Bağırsaklarımı bir ızgara üzerinde yeniden tertiplemek ve yerli yerine oturtmak için karnımı boylu boyunca kestiler. Bu ve buna benzer başka korkunç ayrıntılar bana sonradan anlatıldı. Sindirim sistemi hiçbir şekilde çalışmadığı için ne kadar süre şıringayla beslenmek zorunda kaldığımı hatırlamıyorum. Tahta bir kukla kadar zayıflamıştım. Sonradan duydum ki başka şehirlerde oturan akrabalarımız o sırada benim cenaze törenime gelip gelmemeyi düşünüyorlarmış. Her an ölmem bekleniyormuş.

Bütün bunlardan bana karanlık, ağrı ve susuzluktan oluşan büyük, silik ve gölgeli bir hatıra kaldı. Annemi sürekli yatağımın yanında görüyorum, hiç kalkmadan, bana bugün doğaüstü gibi gelen bir sebatla. Ama kafamda canlandırmaya çalıştığım ve hâlâ nekahet dönemini geçirdiğim oda: çiçeklerle dolu ve koltukta hep bir ziyaretçi. Bu kriz haftalarının meçhul odası benim için hâlâ karanlıkta. Sadece tek bir kez gece bağırırken duyuyorum kendimi: "Karnım, karnım, karnım!" (ameliyattan hemen sonrası olması lazım), bu çığlıklar beni bugün bile ürpertiyor, sanki şu an yan odada bir çocuk feryat ediyor.

Ölümün kıyısında geçen bu haftaların örttüğü karanlıktan ne tür görüntüler yükseliyor? Örneğin annemin o şefkatli bir beceriyle benim hayatımı kurtardığı geceyi gerçekten hatırlamıyor muyum? Benim ölmeme asla izin vermeyecek olan annem doktorların benden tamamen ümidi kestikleri anı yaşamak zorunda kaldı. İnsan elinin yapabileceği her şey ya-

pılmıştı ama eğer organizma işlevini sürdürmek istemiyorsa artık yapılacak bir şey yoktu; artık o ölüme aitti. Artık hiçbir iğneye ve güçlendirici ilaca tepki vermemeye başlayınca, beni tepeden tırnağa kolonyayla ovmayı akıl eden annem olmuştu. Doktorlar kafasını sallamıştı ama artık kaybedilecek hiçbir şey olmadığı için herhangi bir şeyi yasaklamanın da anlamı yoktu. Vücut bu tazelenme olanağını duyumsadı. O gece iyileşme yönünde bir süreç başladı.

Hastane dönemine dair bütün o kırık dökük hatıralar muhtemelen nekahetin (ki bir bağırsak apsesiyle bir kere daha kesintiye uğradı) bu son haftalarına ait. O hastane odasına giren çıkan bazı kişiler hâlâ bende canlılıklarını koruyorlar.

Her gün odama gelen kadın doktor -bana Kreckke'nin yeğeni gibi geliyor- fil hastalığı denen insanlık dışı bir hastalık yüzünden deforme olmuştu: Dudaklarının, parmaklarının, gözkapaklarının şekli bozulmuştu, şişmemişler, neredeyse pörtlemişlerdi; dolgun, şişkin ve gözenekliydiler. Ama bu deformasyonlar beni kesinlikle ürkütmüyor ya da iğrendirmiyordu, daha çok, her gün yatağımın üzerine eğilen bu canavarımsı ve güven verici çehre sakinleştirici, yumuşak ve ferahlatıcı bir etki uyandırıyordu. Gözlerimi dudaklarının, burun kanatlarının fazlasıyla büyük alanlarında keyifle gezdiriyordum; sargılarımı ve dikişlerimi değiştirirken bedenime dokunan parmakları erkek doktorlarınkine göre çok daha az acı veriyordu. Bu doktorun mucizevi bir biçimde deforme olmuş saygın görüntüsünün yanında *hemşireler* duruyor; yumuşak, özenli, teselli eden, azarlayan ve hem varlıklarının doğal önemiyle hem de karakterlerinin acıma uyandıran hassaslıklarıyla neredeyse çocuk bakıcısı kızların yanında yükselen hemşireler. Oda hemşiremin, her şeyin benim sindirim sistemimin çalışıp çalışmadığına bağlı olduğu o zor zamanlarda yeminler veren, darılan ve yalvaran sesini hâlâ duymuyor muyum? "*Kuvvetli* ıkınmalısın, kuvvetli ıkınmalısın!" Bana bir keresinde şöyle demişti: "Eğer şimdi ıkınmaktan vazgeçersen, bu klinikten bir

daha çıkamazsın. Seni ancak ayakların önde olarak, tabutla çıkarırlar." Bu beni hemen hemen hiç ürkütmemişti, bunu tam bir çocuk bakıcısı tehdidi olarak görmüştüm, sadece hastane koşullarına uygun olarak daha karanlık bir şekilde yeniden düzenlenmişti. İyi de neden buna rağmen bu cümle aklımda kaldı?

Daha içten ve daha hoş durumlar da geliyor aklıma. Benim geleceğim üzerine fanteziler kuruyorduk, hemşire ve ben. O zamanlar ressam olmak istiyordum (yani oyunculuk mesleğinde nihai olarak karar kılmadan önce).

Hemşire bana hınzır bir masalcı sesiyle şöyle diyordu: "Sonra büyük bir villan olacak" (ve ben hemen kafamda ihtişamlı bir saray canlandırıyorum) "ve bir gün uşak gelip şöyle diyecek: 'Dışarıda küçük çantalı minik bir hanım var ve birazcık sizinle kalmak istiyor. Onu kesinlikle tanımıyorsun ama o senin ablan Beate.'"

Korkunç göründüğünü tahmin ettiğim kesilmiş bedenim, evet, onu tamamen unuttum; etimdeki dikişlerin ve kıskaçların verdiği duyguyu kafamda canlandırmaya boş yere uğraşıyorum. Görüntüsü oldukça dehşet verici olmalıydı. Ricki bana sonradan, Tölz'deki banyomuzda tesadüfen vücudumdaki ameliyat izlerini görünce ne kadar derin bir ürperti yaşadığını anlattı; benimse hafızamda bununla ilgili hiçbir şey yok.

Buna karşın, kuşluk vakti saat onda klinikte verilen kuvvet çorbasının aromasının tadını çok daha iyi hatırlıyorum ve belli bir tarzda oldukça lezzetli ve yumuşak bir beyaz ekmek bana o zamanları düşündürüyor. Özellikle de *susuzluk* önemli bir rol oynuyordu, ne kadar içersem içeyim susuzluğum geçmiyordu. Geceleri soğuk sular hayal ediyordum, bir sahra yolcusu gibi, hırsla. Tölz'deki bahçemizi görüyordum, ben bir sallanan iskemleye oturmuşum ve başımı yastıktan kaldırmadan fısıldıyorum: "Golo, hadi kalk musluğa koş, suyu *uzun uzun* akıt ki *adamakıllı* soğusun."

Annem de bizzat hasta olduğunda ve aynı klinikte benden bir kat aşağıda birkaç gün geçirdikten sonra Posching Sokağı'ndaki evimizde yatarken bana her gün uzun bir mektup yazıyordu ve bana her şeyi anlatıyordu: evde ne yemek olduğunu, hangi misafirlerin geldiğini, Moni'den yeni ve komik bir söz, köpek hakkında bir şeyler, hizmetçilerin çıkardığı bir sorun. Ama bu çocuksu anlatıların arasında şöyle bir cümlenin geçmesi ne kadar da tuhaf (takvimler 1915'i gösteriyor): "Az önce Pielein girdi odaya ve yine bir İtalyan kruvazörünü batırdığımızı söyledi. Ne güzel, değil mi! Sanırım zaten ellerinde beş tane vardı, şimdi ikisi gitti. Böyle giderse yakında yine barışa kavuşacağız ve Peter Amca Avustralya'dan geri gelebilecek." Bütün o mektuplar bugün hâlâ elimde; yazı masamın çekmecesinde duruyorlar; kırmızı ipek kurdeleyle bağlanmış oldukça kalın bir demet halinde, hassas bir şekilde korunmuş küçük kutsal hazine. O güzel mektuplar her gün bana diğer ziyaretçiler tarafından getiriliyordu: Babam tarafından, büyükannem Offi tarafından, Golo ve Moni -birlikte geliyorlardı- tarafından, Erika tarafından. O günlerden kalan büyük bir izlenim de Erika'nın böyle bir hasta ziyaretinde ki çocuklar arasında her zaman tuhaf bir şekilde dokunaklı, güzel ve kötü bir yanı vardır bunun, bana harika bir oyuncak cüce getirip hediye etmesiyle meydana geldi, o da onu kısa bir süre önce müsrif aile dostlarından birinden hediye olarak almıştı; büyük, gri renkli, bilgiç ve hüzünlü bir kumaş yüzü olan oyuncak bir cüceydi; su mavisi küçücük gözleri acayip büyük kemerli bir burnun üzerine monte edilmişlerdi; ayaklarında sarı terlikleri, altında kahverengi kadife pantolonu, üstünde mavi bir hırkası ve bozuk şekilli sivri başında yüksek pelüş şapkası vardı. (Şapka başından çıkarıldığında kafatasının üzerinde gri, sert, ince ve inatçı kıvırcık saçları meydana çıkıyordu; titrek ve çatal sakalı da aynı maddeden yapılmıştı.) Bu benzersiz cüce uzun yıllar benim sahip olduğum açık ara en değerli şeydi.

Odam sürekli güllerle, resim defterleriyle, çikolatalı kurabiyelerle doluydu gibi geliyor. Nekahet dönemi beni başrol

oyuncusu yapmıştı, giderek daha fazla şımartılıyor ve yumuşak yastıklara gömülüyordum. Ancak çok sonraları, Tölz'de -1915 yılıydı, gıda maddeleri tasarrufu başlamıştı bile- bütün lezzetli şeyleri alan yine ben oldum: Her akşamüstü çayında "on şey" yemem gerekiyordu. Coşkunluğumu tamamlamak için klinikten tren istasyonuna giderken bütün şehir bayraklarla donatılmıştı. O sırada yeni zafer kazanmıştık, bayraklar o yüzdendi ama bana onların *benim* şerefime asıldıkları söylenmişti ve ben de az çok inanmıştım.

Bana öyle geliyor ki o yaşta ölüme bu kadar yaklaşmış olmam bütün hayatım açısından önemli oldu. *Gölgesi beni sıyırıp geçmişti*: Bu benim ondan sonraki yıllarda duyduğum gururum olmakla kalmadı, bilakis, bu ürpertici içsel dokunuşun, majestelerinin gölgesiyle bu erken habersiz karşılaşmanın, daha sonraki günlerimin en uçarı yaşanmış ve boşa harcanmış olanlarına bile pek fark edilmeyen ama belirleyici bir ciddiyet esintisi getirmiş olduğuna da kesinlikle inanıyorum. Bu yüzden çoktan unutulmuş gibi görünen hastalık tecrübesi bilincimde etkisini her zaman sürdürmüş olmalı: Yoksa o ödüle layık olmazdım; ne hayatta kalmış olmama ne de hayatıma bu kadar erken ve bu kadar büyük bir macera bahşedilmiş olmasına.

1915 ile 1918 yılları arasındaki muazzam aralığı açık bırakıyorum.

Evimizde, bizi oldukça sarsan ve birkaç ay sonra kamuoyuna ilan edilecek olan, döneminden çok daha fazla etkili olay meydana geldiğinde 1918 yazındaydık: Bu bizim evde meydana gelen devrimdi, kendi özel devrimimizdi, sadece bizim için var olan değerlerin yıkılışıydı. Çünkü Affa denen şahıs evin, hatta ailenin bir parçasıydı, o zamana kadar gelip giden dört çocuk bakıcısından daha fazla, aşçı kadından, hizmetçilerden ya da başka herhangi birinden daha çok. Anne babamız ya da kardeşlerimizle aynı konumdaydı, *çünkü o her zaman oradaydı*. İnsanın hayatının bir parçası olan şeylere gösterdiği güvenin tamamını

ona gösteriyorduk. Sanırım Affa ben doğduğumda bizim evde hizmetçiydi. Dört beş yaşlarımdayken onun o hem salınımlı hem de enerjik yürüyüşüne bayılırdım, ayrıca onun ihtişamlı göğüslere sahip olduğunu da tespit etmiştim. Onları güzel bulup bulmadığım sorulduğunda kurnaz ve utangaç bir cevap verirdim: "Güzel değiller ama onlara bakmayı seviyorum."

Affa hafızamda hep şu şekilde kalmış: Genellikle neşeli ki bugün geriye baktığımda biraz gürültülü, zorlama ve histerik olduğunu düşünmeden edemiyorum, o zamanlar onun dünyanın en güzel soytarısı olabileceğini düşünürdük; sık sık da keyifsiz ve beklenmedik anlarda hassas olurdu; alımlı kızıl yanakları ve sürekli davetkâr bir şekilde parlayabilen canlı, yeşil gözleriyle Affa toplu, gururlu ve atikti; subaylarla ve eczacılarla dostlukları vardı; iktidar hırsına sahipti, şımarık ve de vazgeçilmezdi. Dağa kızağa gittiğimizde dev gibi, hantal, yeşil kayaklar kullanırdı ve vahşice el kol hareketleri yaparak benzersiz bir yüzle vadiye doğru vızıldayarak inerdi; tek başına bizi akşamları muhteşem küçük buluşlarla eğlendirmeyi başarırdı, örneğin Erika'nın esmer ve zayıf, genç bir baronla evleneceğini söyleyerek, Mielein'ın Fanny ile yemek kartını incelerken takındığı suratı taklit ederek ya da kıvrak piyanist Eduard Biermüller'den "Sarışın, ikiye ayrılmış saçları" gibi güzel bir şarkı söyleyerek. En çok da kalabalık olduğumuz zaman parlardı; masayı çiçeklerle bezemekte tam bir ustaydı; anlayışlı ve sıcak tavırlarıyla bütün misafirlerin kalbini kazanırdı. Misafirler onun "bir inci" olduğunu söylerlerdi. Babamsa onun doğuştan şölen organizatörü olduğunu söylerdi.

Bazen diğer çalışanların onu şikâyet ettiği de olurdu; onun evin efendilerinden saygısızca, hatta nefretle söz ettiğini anlatırlardı, bazıları onun samimiyetinden kuşku duymaya kadar vardırırdı işi. Affa kendini bu tür kuşkuların çok üzerinde hissedebilirdi. Kötücül ve kibirli gülüşlerle bu tür şeyleri başından savardı. On iki yıldır bizde çalışıyordu. Savaş sırasında gözlerindeki parıltı daha dik kafalı ve itaatsiz hale geldi.

Hatta bizim yanımızda bile bizimkiler hakkında akıl almaz şeyler söylerdi. Artık aşçı da mütemadiyen onun hakkında bizi uyarmaya başlamıştı. Annem sürekli Affa'nın bir şeyler çaldığı yolundaki şikâyetleri dinlemek zorunda kalırdı. Elbette aklı başında hiç kimse buna bir an bile inanmazdı. Esasen daha çok, iftiracı aşçıyı susturmak için bir akşamüzeri annem, Affa'nın dışarıda olduğu bir saatte onun odasını açtırdı (kapısı kilitliydi, muhtemelen bir maymuncuk yardımıyla).

Peki, ne bulundu?

Tam bir *erzak deposu*, bulunan buydu. Son yıllarda evde kaybolan bütün nesneler -ve annem çok şey kaybettiğine inanırdı çünkü genellikle düzensizdi-, yığınlar halinde, üst üste dizilmiş olarak ya da rasgele atılmış halde Affa'nın dolabında ve komodininde, hatta yatağının altında bulundu. Öyle bir tutku ve hırsla çalmıştı ki, sadece masa örtüleri, kırmızı şarap şişeleri, çay kaşıkları, çiçek vazoları ve yaşayan ya da ölmüş olan yazarların lüks baskıları değil, bilakis tırnak makasları, oyuncak atlar, kol düğmeleri -yana yakıla aranmışlardı- ve iğne yastıkları, onun karanlık zulasından gün ışığına çıkmışlardı.

Biz bu oda açma sahnesinde yoktuk ama orada büyük bir gürültü kopmuş olması lazım. Annemin yüzünde ne müthiş bir şaşkınlık oluşmuştur kim bilir, hele aşçının mimiklerinde ne büyük bir zafer duygusu! Ama sahne bize anlatılırken bir mitsel felaket karakteri kazandı ki şöyleydi: Zira Affa, eve gelip büyük bir çabayla oluşturduğu deponun başkaları tarafından karıştırıldığını görünce gerçek bir sahiplik duygusuna ve öfkeye kapıldı: Bodrumdaki o odaya seğirtmiş olan ki bu ender görülen bir şeydir, babamla her bir parça için boğuştu: *Her bir* parça için onun kendine, sadece kendine ait olduğunu iddia etti; kırmızı şarap Parisli ilk âşığından gelen bir hediyeydi, havlular eskiden kalan miraslardı ve tesadüfen bizim aile amblemini taşıyorlardı: Esas *biz onu* soymaya çalışıyorduk.

Biz çocuklar yukarıda, yemek salonunda, büyüklerin aşağıda kopardıkları korkunç gürültüleri duyuyorduk ki o ana kadar

onları birbirleriyle hep kibar bir şekilde konuşurken duyardık. Tir tir titriyorduk: Bu tanrıların kavgasıydı, üst güçlerin kapışmasıydı; en azından Truva Savaşı gibi bir şeydi. Polis çağrılmayacaktı aslında ama Affa'nın çılgınca sahip olma hırsı bunu zorunlu kıldı. Polis eşliğinde Affa'nın akrabalarından birinin evine gidildi, orada, aşçının verdiği bilgilere göre -artık onun söylediklerine inanılmaya başlanmıştı- Affa'nın bizim evden aşırdığı daha birçok şeyin bulunacağı düşünülüyordu. Orada çok daha şaşırtıcı şeyler bulundu; çiçek vazolarından sardalya kutularına, kısacası Affa'nın işe yarar ya da güzel bulduğu her şey, kontrollü kleptomanisinin eline düşen her şey, hatta hastalığım sırasında bana hediye gelen ama sonra kaybettiğim Japon işi bir yelpaze bile oradaydı. Onu gözyaşları içinde aramıştım günlerce; ama Affa onu saklamıştı anlaşılan. Bodrum katımızda gerçekleşen sahnelerin aynısı o yabancı evde de tekrarlandı; Affa yavrularına yem atan vahşi bir hayvan gibi çaldığı her şeyi oraya atmıştı.

Akşam bavulunu toplamak üzere yarım saatliğine bir kere daha evimize geldi. Sonra da korkunç intikam yeminleriyle oradan ayrıldı. Onunla bir daha herhangi bir temasa geçmek biz çocuklara yasaklandı. Affa aşağıda ailemize küfürler yağdırırken biz yukarıda dehşet içinde çalışma masalarımızın başında oturuyorduk.

Korkunç bir şey, bizim için *yepyeni* bir şey meydana gelmişti: Bizim için çabaladığını sandığımız Affa bizi soymuştu. Bizim onu sevdiğimiz gibi onun da bizi sevdiğini sandığımız Affa demek ki bizden nefret ediyordu. Bizim sadece arkadaşımız değil, aynı zamanda ailemizin bir parçası olan Affa aslında bizim düşmanımızdı. Bizim "iyi" sandığımız Affa "kötü"ydü. Eğer böyle bir şey mümkün idiyse o halde her şey mümkündü, artık hiçbir şey sağlam değildi. Artık hiçbir şey sağlam değildi.

Affa'ya karşı birkaç ay sonra gerçekleşen dava sürecinde de doğal olarak hazır bulunmadık; bu da tam bir hatıra mitosu,

kontrol edilemez bir efsane oldu. Bu efsaneye göre Affa, dar, zehir yeşili bir saten bluz içinde, yanakları her zamankinden daha kırmızı olarak hâkimlerin önüne çıkmış; bizimkiler "yabancı" görünümlü entelektüeller olarak sempatiden çok güvensizlik duyguları uyandırırken, Affa hem zaferden emin hem de alçak gönüllü ve baştan çıkarıcı duruşu sayesinde Münihli memurların ve salonda bulunan izleyicilerin tam bir güvenini kazanmış. Neredeyse *bizimkiler* suçlanan konumuna düşüyorlarmış. Affa tam formunda ve ortamın yüksek derecede dramatik yapısından sarhoş olmuş bir halde, durumu kendi lehine çevirip oradakileri asıl zarara uğrayanın, sömürülenin ve üstüne üstlük bir de iftiraya uğrayanın *kendisi* olduğuna inandırmayı başarmış: İğrenç efendilerin kötü muamelesine maruz kalmış, hatta evin efendisinin onu *dövmesi* pek de nadir bir şey değilmiş; tam bir sefalet içinde, açlıktan ölmeye yakın yaşamış. Burada, masanın üzerine yayılmış olan her şey -bizim oyuncaklarımız ve babamızın kitapları- ya zaten ona aitmiş ya da bizden Noel hediyesi olarak almış. Nefret onu bir dâhiye dönüştürmüştü; muhteşem yalanlar söylüyordu. Ayrıca o zamanki ruh hali ve şehrin atmosferi de ondan yanaydı: Devrimin ilk aylarında çalışan kesimin üyeleri Alman mahkemeleri önünde, kapitalist olarak kabul edilen kişilere göre belki daha sempatik duruyor ve daha çok güven veriyorlardı, kısa süre sonra tamamen değişecek bir hava hâkimdi; bütün bunlara ek olarak Münih mahkemesi için bir "yazar" popüler bir figürden başka bir şey ifade etmiyordu. Bavyera lehçesi konuşan ve görünüşe göre cok acılar çekmiş olan atak bir kişiye inanmayı tercih ediyorlardı. Affa suçsuz bulundu, neredeyse onu, yeşil atlas bluzu içinde, bir muzaffer olarak salondan çıkaracaklardı. Bizimkiler linç edilmekten korkuyorlardı, durum öylesine gergindi. Affa kazandığı zaferden dolayı, normal ihtişamını geride bırakacak şekilde şişip kabarmış halde mahkeme salonunu terk ederken benim orada bulunmama izin verilmemiş olması! Ama onun, muazzam bir galanın ardından, bir opera divası gibi, yanakları alev alev, mutluluk içinde gülümseyerek tanıdıklarının elini sıktığını görür gibi oluyorum.

Bu görkemli ve heyecan verici "Affa" epizodu bu patlama efektiyle son bulmadı. Artık tümüyle yaşayan bir insan gibi olmasa da, insanın başına çok işler açan bir hayalet olarak hayatımızda bulunmaya ve kötülükler yapmaya devam etti. Mahkeme önündeki o büyük günden sonra muhtemelen onun için her şey hızlı bir şekilde baş aşağı gitti. Onun iyi olan düşkünlüğü ve iktidar hırsı, bizdeyken herhangi bir dizginleme gereği duymadığı iki tutkusu, görünüşe göre onu giderek daha radikal hareket etmeye zorluyordu. Onun ne kadar derine battığını bilmiyoruz ama en berbatını düşünmek için elimizde nedenler var. Bize duyduğu fanatik nefret onun kesinlikle son ve tamamen zihinsel tutkusuydu. Hiç şüphesiz yaptığımız kötülüklerle onun düşüşünün tek sorumlusu olarak bizi görüyordu. Bugün bile benim için onun kalbindeki bu sarsılmaz ve vahşice inancın kendi acı sonunu getirdiğini düşünmek, oldukça rahatsız edici.

Annem Affa'nın bizi öldürmeyi planladığından kesinlikle emindi ve onun böyle bir plan yapıp yapmadığını da kimse bilmiyordu. Bir süre ondan o kadar çok korktuk ki akşamları tek başımıza evden çıkmaya cesaret edemez olduk: Evimizin önünde, karanlık bulvarda sinsice, sallana sallana dolaşan geniş gölge *oydu.* Kafasını örten başörtüsünün altında nefret ve çaresizlikten deliye dönen yeşil gözlerinin parıltısını görüyorduk. Bir kere daha gerçekten ve somut olarak ortaya çıktı, üstelik de tıpkı kendisinden beklenebileceği gibi son derece dramatik ve çarpıcı bir şekilde. Olay tramvayda oldu, Erika ve Mielein şehirden eve dönüyorlarmış, vagonun en arkasında da Affa oturuyormuş. Yüzü şişkin ve kıpkırmızı, gözleri ise korkunçmuş. Üzerinde ne tür bir elbise vardı bilmiyorum, başında berbat renkli bir kumaşla sarılı parlak kırmızı bir tüylü şapka olduğunu gözümün önüne getirebiliyorum ya da herhangi bir uygunsuz orospu süsü. Bütün yolculuk boyunca eski hanımına nefret dolu gözlerle baktıktan sonra, annem ve Erika'nın ineceği duraktan önce ayağa kalkmış, çıkış kapısı tam ters tarafta olmasına rağmen bütün vagonu boylu boyunca yürümüş ve

ikisinin yanından geçerken önlerine tükürmüş. Bunu göstere göstere ve nefretle çarpılmış bir suratla yapmış. Anlatılanlara göre dişlerinin arasından ıslık gibi "tüh" sesi de çıkmış ama ben bundan emin değilim.

Böylece Affa bolca hamleleriyle çocukluğumuzun efsaneler kitabında anlamlı muazzam yerini almış oldu: Kutlamaları aranje eden ve soytarılıklarla bizi eğlendiren Affa; likör servisi için şişeye Şam kumaşları dolayan Affa; zafer günlerinin yeşil bluzu içinde; en sonunda da adım adım bataklığa saplanarak (ya da kim bilir belki yükselerek) hırsızlıktan katilliğe geçerek; büyük bir intikam hırsıyla geceleri sokakların tehlikesi haline gelen ve akşamları biz eve dönerken mantosunun kıvrımlarına sakladığı kocaman bıçağıyla kestane ağacının gölgesinde pusuya yatan bir canavara dönüşen Affa.

Bir gün, 1931 yılında orta tabakadan bir bayan görüşmek için anneme başvurdu. Bayan yas tutuyordu ve oldukça üzgün görünüyordu: Çok kısa bir süre önce kocası ölmüştü. Bu çok acı bir şeydi ama o öldükten sonra kadının, adamın yaşarken yapıp ettikleriyle ilgili olarak keşfettiği şey daha da acıydı. Adam işlerini müthiş yürütmüştü çünkü onun garip bir şekilde sıkça buluştuğu ve görüştüğü akrabası, aslında akrabası değil sevgilisiymiş. Bu sevgili de Affa'ymış. Affa mutlu evliliklerinin altını oyuyormuş, *daha düğün öncesinden* adamın metresiymiş, adam muhtemelen küçük bir drahoma yüzünden kadınla evlenmiş olmalı ve o kadın şimdi onun yasını tutuyordu. Adam karısını hiçbir zaman sevmemiş, hep Affa'yı sevmiş, bu, mektuplarından açıkça anlaşılıyormuş. Hayatının yarım yamalak bir mutluluk içinde geçtiğini bilen kadın sonunda bu küçük mutluluğunun bile bir yalan olduğunu öğrenmiş.

Affa kötülük ilkesinin kendisiydi. Yaslı bayan şimdi annemden Affa'nın bizde başka ne tür izlenimler bıraktığını öğrenmek istiyordu. Öğrendiği şey bir yandan onu dehşete düşürürken bir yandan da rahatlattı çünkü bu durum düşmanı tamamıyla haksız konuma düşürüyor, hatta yok ediyordu. Demek o kutsal yaratık böyle biriydi.

O korkunç "akraba"nın ölen adama mütemadiyen verdiği kadın gecelikleri, eksiksiz bir çay takımı gibi verdiği hediyeler şimdi az çok aydınlanmış oluyordu.

Bu birdenbire karşımıza çıkan orta sınıf evlilik trajedisi Affa'nın yüzünü acayip, şiddetli bir şekilde tekrar gözlerimizin önüne getirdi: Ama aradan geçen zaman içinde muhtemelen yıpranmış haliyle değil de, tanığımız kızarmış yanakları ve kötülükle parlayan gözleriyle...

Savaş

1914 yazında, uzak akrabalarımız olan Löhr'ler Bad Tölz'de bizim evin yanındaki evi kiraladılar. Böylece, Eva-Marie, Ilse-Marie ve Rose-Marie isimli üç kuzenle el ele vererek o yazı büyük oyunların yazı haline getirdik. Her hafta ya da her üç günde bir başka bir oyun hayatımıza hâkim oluyordu. Yazımız büyük "modalar" yazına dönüşmüştü; önce sırada hece bilmecesi vardı, ardından kafiyeli şiir yazma oyunu geldi; birkaç gün boyunca kırmızı böğürtlen dallarından çelenk örmekten başka hiçbir şey yapmadık, sonraki birkaç günü de bütün sözcüklerin harf sırasını değiştirmek suretiyle en acayip saçma şiirleri yazarak geçirdik. Genç kız tavırları zaman zaman bıktırsa da kuzen Eva-Marie bizi oldukça etkiliyordu. Bir tartışma falan çıkacak olsa hemen şöyle diyordu: "O zaman ben ne yapacağımı biliyorum. Şimdi bir mahkemeye başvuruyorum, mahkeme de annem."

Adalet konusunda çok titizdik. Bu arada başka yerlerde neler oluyordu? 1914 yazında insanların Avrupa'nın herhangi bir yerinde bütün zamanlarını kırmızı böğürtlen dallarından çelenkler yaparak geçirdiklerini düşünmek ürkütücü bir şeydi. (Ama ben daha sekiz yaşında bile değildim.)

Tiyatroculuk oynamayı da eğlenceli buluyorduk. Okuduğumuz masalları oynuyorduk; bazen Löhr'lerin ağaçlar tarafından romantik bir şekilde çevrilmiş çayırlarından birinde, bazen de küçük havuzumuzun yanındaki kestane alanında. O sırada meşgul olmayan oyuncular çimenlerin üzerine oturup oyunu izliyordu. Bizi en çok oyalayan bu moda oldu. Hırsımız bizi yetişkinlere de bir gösteri yapmaya kadar vardırdı. Okula giden Eva-Marie mitolojik Pandora'nın Kutusu öyküsünü malzeme olarak kullanmayı önerdi. Bir yerlerden birkaç parça kostüm bulduk ve akılda kalanlardan bir metin oluşturduk. Kesin olarak belirlenmiş bir

ağustos gününde ilk gösteri gerçekleşecekti. Oldukça heyecanlıydık, sürekli prova yapıyor, kostümlerimizin orasını burasını kesip duruyorduk. Ama birden, savaş çıktığı söylendi.

Löhr'lerin bahçesinde çimenliğe çember halinde oturduk, üç kuzen ve biz dört kardeş, büyüklerin verdiği bu inanılmaz haberi konuştuk. Eva-Marie şöyle dedi: "Bence Berlin Fransızlar tarafından dört bir yanından yakılacak. Doğal olarak biz bütün yönlerden saldırıya uğruyoruz." Ama yanan Berlin bir yana, sonuçta olanlar bizi pek ilgilendirmediği için bu savaş bizim "Pandora" oyunumuzun gerçekleşmemesi sonucunu doğurabilir miydi? O zaman bu, bizim herhangi bir alakamız olmasa bile bize de zarar veren berbat şeylerin söz konusu olduğunun kanıtı olacaktı. Sonuçta, acil bir öneme sahip bulunan Pandora meselesini derhal büyüklerimizin vereceği karara bırakmayı uygun gördük ve hemen Mann'ların bahçesine seğirttik. Anne babamız terastaydı ve öğlen uykularını uyudukları şezlongları katlamakla meşguldüler. Babam karşıdaki bulutların arkasında duran dağlara baktı. Ve şöyle dedi: "Artık birazdan gökyüzünde kanlı bir kılıç bile belirebilir."

Pandora meselesini ona sormaya cesaret edemedik.

Şehre inmemize izin yoktu ama kaplıca müşterilerinin sürüler halinde tren istasyonuna kaçıştıklarını duyuyorduk. Bütün trenler ağzına kadar doluydu. İngiltere de savaş ilan etmişti. Tanrı'ya şükür ki Türkiye bizimleydi. Avusturya zaten bizim yoldaşımızdı. Mielein önümüzdeki günlerde de evde tereyağı ve yumurta bulunması için Bayan Holzmeier'e telefon etti. Elbise ve dolap stokunun da yapılmasının gerekip gerekmediğini sorduğumu iyi hatırlıyorum; elbise ve dolap kıtlığı da baş gösterebilirdi. Annem ve babam, derhal askere çağrılan Heinz Amca ve Vicko Amca'yla vedalaşmak için Münih'e gittiler. Özellikle, Peter Amca'nın o sırada fizikçiler kongresi dolayısıyla Avustralya'da bulunuyor olması kötüydü. Birincisi Avustralya çok uzak görünüyordu, ikincisi belli ki düşmanlar orada etkiliydi.

Peter Amca tutuklanmıştı. Dört tarafımızdan saldırıya uğradığımızı kanıtlamışlardı. Fransa bir zamanlar ondan haklı bir nedenle aldığımız bir şeyi geri istiyordu. Kepaze İngiltere bizim yetenekli tüccarlarımızdan çekiniyordu. Fransızlar o kadar gaddardı ki, onların o sahtekâr kaplıcalarından birine paralarını kaptırmış olan yaşlı bir kadının dişlerini bir çekiçle dökmüşlerdi. (Sürekli o korkunç çekicin dişlerime indirdiği darbeyi hissediyordum.) Şansına İtalya tarafsız kalmıştı. İsviçre de tarafsız kalmıştı ve de Amerika. İmparatorumuz bunu istememişti. Birdenbire yemeklerden sonra tatlı gelmez olmuştu. Löhr'ler çekip gitmiş ama biz yaz sonuna kadar Tölz'de kalmaya devam etmiştik. Münih'teki İngiliz eczanesi tahrip edilmişti, çünkü Yanlış İngiltere için çalıştığı neredeyse kesinlik kazanmıştı. Tölz'de de bazı casuslar deşifre edilmiş ve derhal öldüresiye dövülmüşlerdi. Noel'de savaş bitmiş olacaktı. Bizim generallerimizin adları Mackensen ve Hindenburg'du. Akşamları Heinz Amca, Vicko Amca, Avustralya'daki Peter Amca ve bütün ordu için dua ediyorduk. "Sevgili Tanrım, bizi galip getir..."

O günler hafızamda pek canlı değiller, bilakis sönük bir rüzgâr tarafından savrulmuş gibiler, alçak, karanlık bir gökyüzüyle birlikte. İlk zaferlerle ilgili haberleri saygılı bir memnuniyetle karşıladık ama bizi gerçekten de sevindirebilecekler miydi? En kötü düşmanımız Belçika gibi görünüyordu çünkü en güzel zaferleri Belçika'da elde ediyorduk. Lüttich asla ele geçirilemez kabul ediliyordu sonuçta. Yakında Paris de bizim olacaktı. Yemekler hâlâ oldukça iyiydi.

Sonbaharda tekrar Münih'e taşındık. Oldukça zor zamanlar geçirdiğimiz için bu sefer Bogenhausen'deki devlet okuluna başladık ki burası kaliteli, zarif ve katı Ebermayer okulundan daha fazla hoşumuza gitmişti. Ebner öğretmen kaba biriydi ama o bize daha önce ders veren kadınların rencide edici numaralarını bilmiyordu. Ebner öğretmenin bütün sınıfın önünde bana yaptığı şey Bayan Ebermayer'de asla olmazdı: Yani onun için bahçeden özenle topladığım papatya demetini kaba bir şekilde inek yemi olarak nitelemesi ve onu çöp tenekesine atması. Ama

burada o sosyete okuluna göre çok daha eğlenceli arkadaşlarım olmuştu. En çok da tenor Jörn'ün, harika bir kukla tiyatrosuna sahip olan oğluyla beraberdim. Erika da neredeyse sürekli bizimle birlikteydi. Mesela Odemer, Stury ve diğer iki son derece kötü oğlanın Jörn ve bana karşı girişikleri kavgalarda (tıpkı savunmasız Almanya'ya karşı yapılan ittifak gibi) Erika'nın amazonvari tutumu çok etkili olmuştu. Bir keresinde Odemer'i son derece kötü kokan bir tuvalete kapattık ve saatlerce orada tuttuk, çocuk neredeyse bayılacaktı. Ebner öğretmenin pençeleri üzerimdeydi. Ebner öğretmenin pençeleri oldukça gaddardı.

Bu arada savaşla ilgili neler yaşıyorduk? Öğleden sonraları günlük haberleri okumak için köşeye kadar gidiyorduk. Doğu cephesinde 2 bin esir alındı, batıda zafer dolu ilerleme: Sürekli sadece zaferlerden söz ediliyordu. Büyük zaferler tıpkı bayram günlerine benziyordu. Hindenburg koskocaman olayı bir bataklığa çevirdiğinde çocuklar kendini Noel'deymiş gibi hissetmişlerdi. Her zafer haberi geldiğinde en yüksek balkona çekilen siyah-beyaz-kırmızı bir bayrağımız vardı. Akşamları hâlâ Peter Amca, Heinz Amca ve Vicko Amca için dua ediyorduk ama aslında okul ödevleri ve kötü Odemer'le yaptığımız kavgalar bizi daha çok ilgilendiriyordu. Her gün birçok cesur adamın "düştüğünü" ve bu yüzden ebeveynlerimizin suratlarının ciddileştiğini yine de biliyorduk: Ama bu "düşüşlerin" o korkunç sürecini bir şekilde kavrayabilmemiz mümkün müydü? Bu günlük kitlesel ölümler olgusu sadece uzak ve resmi bir bilinç olarak içimizde var oluyordu. Ama içten olmamız gerekirse, köpek Bauschan'ın ağrıları bizi daha çok ilgilendiriyordu. Cesur askerler sadece zorunlu akşam dualarımızda ortaya çıkıyorlardı. Erika diğer kızlarla birlikte parmaksız eldivenler ve kalın çoraplar örüyordu "dışarısı" için. Bazen savaşın yakında bitip bitmeyeceğini soruyordum kendime; neden düşman ittifakının hâlâ dayanabildiğini de. İtalya'ya karşı özel bir öfke duyuyorduk çünkü bir anlaşmayı çiğnemişti. Bu çok adiceydi; olsa olsa Jörn'ün birden Odemer'le dolaşmaya başlamasıyla karşılaştırılabilirdi.

1916 yılında liseye başladığımda yiyecek konusu bizde oldukça acı bir hal almıştı. En kötü zamanlar olan şalgam ve çürümüş patates dönemi henüz başlamamıştı. Ama yavaş yavaş tereyağlı ekmeğin olağanüstü harika bir şey olabileceğini, bir paket çikolatanın ancak ve ancak mucizeler ülkesinden gelmiş olabileceğini kavramaya başlamıştık. Artık haftada sadece iki kez et geliyordu sofraya, o da genellikle tavşan ya da morinaya benzer adı olan bir kuş oluyordu. Kuşun eti de lastik gibiydi. Şalgam marmeladı çok kötü bir şey değildi ama 1915 yılının, neredeyse barış reçeli gibi lezzetli üç meyve reçeli bambaşkaydı. Neden yapışkan bir ekmeğe sürdüğümüz kuru ve biberli bir macuna, tereyağıyla hiçbir benzerliği olmamasına rağmen *butterol* deniyordu ki? Sentetik balı severek yiyorduk, her birimize haftada bir küçük de olsam tam bir kalıp dağıtılıyordu. Margarinli ekmek ve sentetik balı son derece yumuşak, yağlı, ağızda dağılan ve kıymetli bir şey olarak hatırlıyorum. "Stoklamak" o yıllarda vatansal nedenlerle kati surette reddediliyordu.

Hızlı büyüyorduk; ayakkabı neredeyse ekmek arası sosis kadar kıymetli hale gelmişti. Tahta takunyalarla dolaşıyorduk artık ya da yalınayak. Yaklaşık olarak 1917 baharından itibaren bütün bir yıl yalınayak dolaşmaya alışmıştık. Wilhelm Lisesi'ne yalınayak gelen ilk erkek çocuk bendim, Erika ise kız lisesinde yeni modalar yaratıyordu. Öğretmenlerimiz bizi bu neredeyse yurtseverce tutumumuzdan dolayı övüyorlardı. Barış zamanından kalma şık denizci kıyafetlerinin altına da ayakkabı giymiyorduk, artık bu bir onur meselesi olmuştu. İyi görünüyor olmalıydık: çıplak ve kirli ayaklarımıza kadar inen uzun beyaz pantolonlar. Büyükbabamların Arcis Sokağı'ndaki evlerine, ki artık çoktandır öğle sonraları kurulan saray sofralarına davet edilemiyorduk, kuru bir çay içmek için de olsa dördümüz birden bu şekilde gidiyorduk. Gerçekten de çay o kadar kuruydu ki, büyükler içerideki yuvarlak masanın etrafına oturmuş hâlâ bu kötü gidişat hakkında konuşurken biz de antrede falan oynuyorsak, adeta bir karşılıklı konuşma tonunda ama aslında iyi çalışmış bir koro gibi hep bir ağızdan soruyorlardı: "Erika, doydun mu?" Buna

eksiksiz bir biçimde şu yakınma cevabı veriliyordu: "Yo hayır, nasıl doymuş olabilirim ki?" Bu cevap herkesin gülmesi ve her birimize birer tane daha kahverengi, sert baharatlı kurabiyelerden verilmesi içindi. Unutulmaz büyük maceralardan biri de bazı cilt sorunlarıydı ki artık buna alışmıştık çünkü yeterince sık başımıza geliyordu. Tam olarak söylemek gerekirse herhangi bir zafer haberinde ya da okul eğlencesinde gri, yağsız ve kumlu bir yapay sabunun cildime temas ettiğini hatırlıyorum ve keskin bisiklet pedallarının nasırlaşmış tabanlarımda yarattığı kaşınmayı. Aşırı yüksek, eski moda ve katlanabilir bir bisiklet kullanıyordum, babam onu savaştan çok önce, Yunan konsolosu olan bir bacanağı dolayısıyla Helen ordu deposundan almıştı. Yoksunluklar kadar pedagojik önemi olan bir başka şey de savaşın "iyi aile" çocuğu açısından bazı yararlı sonuçlar doğurmuş olmasıydı. Çocuk bakıcısı işten çıkartıldı, bu en ağır beladan kurtulduk. Bizi biraz vahşileşmeye bıraktılar, dönem böyle bir şeyi affettiriyordu, bize de çok iyi gelmişti. Çok az paramız vardı. Bu savaş yıllarında bütün evi şaşırtıcı derecede minimal varlıklarla çekip çevirmeyi başarmış olması o harika annemizin en büyük hayat performanslarından biriydi. Tutumluluğunun yanında bir de son derece berrak bir bakışı vardı. Artık neredeyse bir macera derecesinde zorlaşmış ev kadınlığı hayatı bir yana babamın sekreterliğini, bizim özel öğretmenliğimizi de yapıyordu. Onunla Yunanca, Latince ve matematik çalışmak zorundaydım.

Bizim için en kötü şeylerden biri örneğin bir gün merkezi ısıtma sistemi için yakıtımız kalmamış olması mıydı? Pek de değil, çünkü her iki odadan birine soba kurulmuştu, gerçi küflü borularıyla odaları son derece çirkinleştiriyorlardı ama onları yakmak bize eğlenceli geliyordu. Çocuk her şeyden kendine bir macera çıkarabilir. Şunu da söylemek gerekir ki bütün o kıt ve kötü gıdalara rağmen hiçbir zaman ciddi anlamda bir felaket yaşamadık. Henüz oldukça hassas, sinirli çocuk o ürkütücü genel havaya karşı belli bir oranda hassas *değildi*. Kesinlikle *hiçbir şey* hissetmiyordu; şaşırtıcı bir uyum gösteriyordu; yetişkinlerde neredeyse hiç gelişmemiş olan yabancı acıları hayal

edebilme yetisi onda kesinlikle yoktu; bencilliği bütün olası duyarlılıklarda (bakınız akşam dualarımız) gaddar ve katıydı; psikolojik esnekliği mutlak olarak, bir şekilde psikolojik olarak dayanabildiği her duruma uyum sağlıyordu.

Neler öğrendik peki? Neredeyse hiçbir şey. Sokakların ıssızlaştığını ve neredeyse erkeksiz hale geldiğini, sokak aydınlatmalarının karardığını, bütün yetişkinlerin üzüntülü ve miskin ya da acı dolu ve canlı yüz ifadeleri olduğunu görmüyor muyduk?

Sokak görüntüsündeki değişmeyi fark etmemiştik; her tarafta görülen o rengârenk banal kartpostallar hoşumuza gidiyordu; üzerlerinde genellikle sakallı ve haki elbiseli bir adam münasip bir önlük takmış olan genç kızı okşuyor oluyordu ya da Katzelmacher, Franzmann ve Tanrı'nın cezası İngiliz tiksindirici deliler olarak maskaraya çevrilmiş oluyordu; artık kadın makinistlerin ve kadın şoförlerin olmasını acayip komik buluyorduk, bu bir değişiklik anlamına geliyordu, onlarla iki kat daha severek yolculuk yapıyorduk. Büyüklerin suratına hiç bakmıyorduk. Umursamazlığımıza önemli katkı yapan bir şey de, yakından tanıdığımız hiç kimsenin, Tölz'deki, köpeklerden korkan o ufak tefek Burkhardt öğretmen dışında savaşta ölmemiş olmasıydı. Tatlı biriydi ama onu neredeyse tamamen unutmuştuk. Peter Amca'nın Avustralya'da hapiste oluşu, bizim için saygı duyduğumuz ama uzun vadede bizi pek etkilemeyen resmi bir aile üzüntüsü anlamı taşıyordu. Ayrıca dünyanın öteki ucundan bize, son derece katı sansürü zekice numaralarla atlatmayı başarıp son derece eğlenceli mektuplar yazıyordu. Örneğin Fransızların durumunu öğrenmek istediğinde şair Annetta Kolbun'un anne tarafındaki akrabalarının keyfi nasıl diye soruyordu; ya da sözde Viktoria Teyze'nin bizi yine ziyarete gelip gelmediğini soruyordu yeni bir zafer kazanıp kazanmadığımızı öğrenmek için.

Çocukluk ilgilerinin en merkezi noktasını sadece genel olarak değil, tek ve biricik şey olarak *yemek* oluşturuyordu. (Savaşın üçüncü yılında dokuz yaşındaydım ve 1916 sonbaharında on oldum.) Tereyağı, yumurta ya da salam için kuyrukta beklemek ya da mümkün olduğu kadar bunlar için özel

"kaynaklar" bulmak bir tür spora dönüşmüştü. Erika, önemsiz bir hamur topağından inanılmaz sayıda -on iki kadar- pasta yapabilmek gibi zor ve ince bir sanata sahipti. Yıldız aşçı olarak Herzogpark'ta evden eve seğirtiyordu, Walter'lerin ya da Hallgarten'ların bir daveti falan olduğunda.

En acı anekdotlardan biri, emir zoruyla değil, hassas bir gönüllülük duygusuyla, Ostbahnhof tren istasyonundaki küçük bir satış noktasının önünde, eve küçük bir sürprizle dönelim diye birkaç yumurta alabilmek için kış şartlarında iki saat sıra beklediğimizde yaşandı. Poşet verilmediği için yumurtaları sarı deri şapkalarımıza doldurduk. Ama ellerimiz soğuktan tir tir titriyordu. Yumurtalar birbiri ardına kaldırıma düşüp kırılıyordu. O güzelim sarıları kaldırım taşlarının arasından akıp gidiyordu; arkasından gözyaşlarımız. Hayallerimizin yemek probleminin ne kadar etkisinde kaldığını gösterebilmek için -gerçi normal zamanlarda da bir çocuğun hayatında oldukça önemli rol oynar bu- muhtemelen 1916 Noel'inde renkli çizimlerle tamamladığım ve "sonsuz sevgi ve saygıyla büyükbabasına adanmış" olan küçük "komedi oyununu", "İstifçinin Sonu"nu buraya aktarmak istiyorum.

1. Perde

(Ticaret Müşaviri Blimber'in mutfağı. Aşçı kadın, kırmızı yanaklı ve neşeli bir yaşlı kadın, tereyağlı ve domuz pastırmalı bir dilim ekmek ve bir bardak çayın başında oturmaktadır. Karşısında da hizmetçi kız oturmaktadır. Kız iri yapılı, esmer, beyaz önlüklü, pembe elbiselidir.)

AŞÇI KADIN: Ha ha! İşte şimdi o lütufkâr efendimizi faka bastırdım! Yirmi beş kilo pastırma aldım, kilosu elli marktan! Pastırmalar saat onda geldi! Yarısını ben yiyeceğim ama tabii ki çok normal! Herkes böyle yapıyor!

HİZMETÇİ KIZ: Vay, ne kadar da kurnazsınız! Ama biliyor musunuz, ben bu bakımdan çok zayıfımdır! Bir kilo tereyağından fazlasını hiç almadım.

AŞÇI KADIN: Neden bu kadar aptalsınız ki? Lütufkâr efendimiz zaten fazlasıyla şişman!

HİZMETÇİ KIZ: İşte bunda haklısınız. Hah, işte geliyor kendisi! *(Ticaret Müşaviri'nin karısı içeri girer. Kadın uzun boylu, şişman, bol yüzüklüdür ve sırtında mavi kadifeden bir gecelik bornoz vardır.)*

BAYAN BLİMBER: Therese! Siz benim kafayı yediğimi mi sanıyorsunuz?

HİZMETÇİ KIZ (*Atılarak*): Bunu da nereden çıkardınız hanımım?

BAYAN BLİMBER (*Onu dikkate almaksızın*): Yoksa bana kilosu elli marktan pastırma satmayı nereden düşünecektiniz?! Eğer pastırmaları bana otuz marka bırakmazsanız sizi şikâyet edeceğim.

AŞÇI KADIN: Oh, biliyor musunuz, efendimiz, sizin bazı şeylerinizi de biliyorum ben! Örneğin, Allgaeu'da yüz kilo domuz yağı aldınız ve baca temizleyicisinden de üç pastırma! Yüz ton da kömür! Evet, sevgili efendim, ben de bir şeyler biliyorum! *Siz* mi beni şikâyet edeceksiniz? Ha ha! Elbette ilk ben giderim! Ve sonra da *sizi* şikâyet ederim!

BAYAN BLİMBER (*Şaşkın*): Ama Therese! Herhalde şaka yapıyorsunuz? Böyle bir şeyi aklınızdan bile geçirmezsiniz! Bu korkunç bir şey olur! Düşüncesi bile beni sarstı!

AŞÇI KADIN (*Soğuk*): İlk olarak benim gideceğim belli bir şey!

BAYAN BLİMBER: Ama Therese! Burada her zaman rahatınız yerindeydi! Beni böyle bir yıkıma sürüklemeyin!

AŞÇI KADIN (*Ayağa kalkarak*): Biliyor musunuz, efendim, ben de bana her şeyin yapılmasına izin vermem! Siz sanıyorsunuz ki ben fakir bir kızım, siz de zengin bir bayan, bütün bunlara hakkınız var mıdır sizce? Biz bile, halkın en alt tabakası olarak yine de insanız! Savaş, efendimiz, toplumsal katmanlar arasındaki uçurumu az çok ortadan kaldırdı! Ve bu oldukça gerekliydi!

BAYAN BLİMBER: Tamam, bütün bunlara bir şey dediğim yok ama lütfen beni şikâyet etmeyin!

AŞÇI KADIN (*Küstah*): Neler olacak göreceğiz artık. (*Kapanış.*)

(Sahne Bay Ticaret Müşaviri'nin salonuna dönüştürülür. Bu, kısa boylu, şişman bir adamdır, küçük parmağında pırlanta bir yüzük vardır, bir masanın kenarında arkalıklı bir koltukta oturmaktadır. Karşısında da Dr. Huber vardır, uzun boylu, zayıf bir baydır, beyaz bir bıyığı ve tek cam gözlüğü vardır. Salon oldukça ihtişamlıdır ama pek zevksiz döşenmiştir.)

BAY BLİMBER: Karımın bu kadar uzun süre gelmemiş olmasına şaşırmamalısınız Doktor Bey. Zira zavallıcığın hizmetçi kızlarıyla bazı sorunları var! Çünkü bu sadakatsiz, iğrenç, yanlış yaratıklar, karımı şikâyet etmek istiyorlar, birkaç kilo domuz yağı ve birkaç yumurta stokladı diye!

DR. HUBER: Deme yahu! Ama bu oldukça nahoş bir durum! (*Ayağa kalkarak*) Hah, işte karınız da geliyor! İyi günler lütufkâr efendim!

BAYAN BLİMBER (*Elini alnına vurarak*): Ah, o kadar sinirliyim ki! Düşünün bir, Doktor Bey, şimdi aşçım beni şikâyet etmek istiyor! O canavar on iki yıldır evimizde yaşıyor, işte ödülü bu! Ne utanmazlık! *(Kendini bir koltuğa bırakır.)*

DR. HUBER: Yorgun görünüyorsunuz, hanımım! Sizi daha fazla rahatsız etmeyeceğim! Adieu, Bay Ticaret Müşaviri! Adieu, lütufkâr efendim! *(Kalkıp gider.)*

BAYAN BLİMBER: Bu deli doktorunun seninle ne işi var?

BAY BLİMBER: Çaya gelmek istedi.

BAYAN BLİMBER: Ben bu kadar rahatsız edici bir durumdayken nasıl olur da koca eve misafir kabul edersin? Ama Franz!

BAY BLİMBER: Bak! Kokusunu mu alacaktım? *(Bayan Blimber sustuğu için)* Bak, gördün mü? Her fırsatta kavga çıkarıyorsun, seni aşüfte!

BAYAN BLİMBER *(Sinirlenerek)*: Ne dedin sen? Aşüfte mi? Artık fazla ileri gittin! Ben, General Althaus'un kızı, aşüfte olarak niteleniyorum! Hem de kocam tarafından, öyle mi? *(Adamın üzerine atılır ama adam çay kaşığıyla ona vurur. O anda kadının gözyaşları boşanır.)*

BAY BLİMBER: Şimdi de aşüfte zırlamaya başladı! *(Kapanış.)*

2. Perde

(Savcının bürosu. Bu bay geniş alınlı, uzun boylu, eğri burunlu ve gözlüklü biridir; bir masanın başında oturmakta ve mektuplar açmaktadır. Oldukça net konuşmaktadır, yavaş ve biraz da burnundan.)

SAVCI *(Bir mektubu okuduktan sonra)*: Bak sen! Therese Mantler isimli bir hizmetçi, efendilerini şikâyet ediyor, Ticaret Müşaviri Blimber'i, çünkü Algaeu'da 10 kilo tereyağı ve iki yüz yumurta, Rast und Sohn'da da yüz ton kömür stoklamış. Böyle şeyler sık oluyor! Saat dokuzda kadın burada olacak! Ah, geldiler bile işte! Duvara şeytan resmi çizersen derhal çıkar gelir böyle! *(Therese içeri girer.)* Siz Bayan Therese Mantler misiniz?

AŞÇI KADIN: Evet, o benim, Savcı Bey! Size yazdığım gibi, bir stokçuluk meselesi yüzünden geliyorum! Hanımım Bayan Ticaret Müşaviri Blimber, işin açıkçası Algaeu'da, Çiftçi Zwick'de on kilo domuz yağı, kilosu kırk mark, stokladı! Ayrıca Partenkirchen'de, Kirr adında bir bakkalda da iki yüz adet yumurta! Ayrıca baca temizleyicisinde, ki adını bilmiyorum, yüz marklık salam. Sonra da Rast und Sohn adlı firmada yüz ton kömür.

SAVCI: Tamam, âlâ, *pek* âlâ, matmazel! Blimber'lere bir polis göndereceğim. Adresi rica edebilir miyim?

AŞÇI KADIN: Luisen Sokak 17! Birinci kat! Benim işim tamam mı?

SAVCI: Evet, matmazel! *(Aşçı kadın çıkar.)*

(Sahne Blimber'lerin evinin koridoruna dönüştürülür. Arka planda kapalı bir kapı bulunmaktadır. Polis ve aşçı kadın girerler.)

AŞÇI KADIN: Kiler işte bu arka tarafta! Her şey orada!

POLİS: Evin hanımı nerede?

AŞÇI KADIN: İşte burada! *(Bay ve Bayan Blimber merdivenlerden inerek gelirler. İkisi de ürker ve renkleri atar.)*

BAY BLİMBER *(Mümkün olduğunca sakin)*: Beyefendinin arzusu nedir?

AŞÇI KADIN: Beyefendi, mahkeme adına, kilere bir göz atmak istiyor.

BAYAN BLİMBER: Ne?

POLİS: Evet, lütfen anahtarı verin!

BAYAN BLİMBER *(Ona anahtarı uzatarak)*: Oo! Bu korkunç bir şey! Tanrım! *(Polis kapıyı açar. Yumurtalarla, tereyağlarıyla, salamlarla ve kaz yağlarıyla dolu bir kiler görünür. Herkes içeri girer. Bir sonraki sahne kilerde geçer.)*

POLİS *(Not defterini çıkararak)*: Pekâlâ, bir kasa yumurta! Üç paket tereyağı! İki salam ve üç kap yağ! Birkaç kilo domuz yağı! Tastamam! *(Not defterini kapatır.)*

BAYAN BLİMBER *(Ellerini ovuşturarak)*: Ah, yumurtalarım! Tereyağlarım! Salamlarım!

AŞÇI KADIN (*Atılır*): Ve özgürlüğünüz!

BAYAN BLİMBER: Özgürlüğüm mü? Ne?!

Polis: Çok doğru! Tutuklanacaksınız!

(Çift öfkeyle soluyarak polisin arkasından çıkar. Aşçı kadın arkalarından kötücül bir bakışla bakıp güler.)

Perde iner.

Bu kadar çocuksu üsluba rağmen stokçuluk konusunda ne korkunç bilgiler! Evet, ne de olsa "karaborsacılar" olmadan artık işler yürümez olmuştu ama artık zaman o hale gelmişti ki onların da elinde pek bir şey kalmamıştı. Evinde bir parça sucuk ya da bal olduğundan şüphelenilen ne çok karanlık herifin evleri aranıp şerefleri beş paralık edilmişti. Karanlık ve kurnaz müzmin bekârlardan birini hatırlıyorum, kafasında karanlık düşünceler vardı, bizim önümüzde ve bizi dehşete düşürerek annesine şöyle demişti: "Git, başımda dırdır etme." O günden sonra artık onu sadece "dırdır" diye anacaktık. Küçük bir kömür karaborsacısının adı, Tanrı bilir niye, Kont Bertelo vom Rabenstein'dı; kendisine böyle hitap edilmesinde ısrar ederdi. O günlerde bu adamlara, bugün Amerika'daki içki kaçakçılarına gösterilen saygı gösterilirdi. 1917 kışında durum o kadar kötüleşti ki, bugün böyle bir şeyi, tuhaftır ki hayal bile edemeyiz. O zaman olanları tam ve eksiksiz olarak ancak öyle bir şeyi bir kez daha yaşarsak hatırlayabiliriz. O durumun sadece bizim için var olduğuna karşı hiçbir belirti yok.

Okul işleri iyice gevşemiş, neredeyse bir tatil havasına bürünmüştü ama onu daha sıkı olarak hiç tanımadığımız için bize yine de yeterince sıkı geliyordu. Kış sömestri boyunca sadece bir hafta öğleden önce, diğer hafta da öğleden sonra ders yapmıştık: Wilhelm Lisesi'nin binasına bir başka okul daha yerleştirilmişti. Ancak iki "sınıftan" biri ısıtılabiliyordu.

Bazen ders sırasında "hava saldırısı" provası yapılır, herkes bodrum katına koşmak zorunda kalırdı, orada normalde sadece bisikletler olurdu ya da savaş kredisi için talepte bulunulurdu. Kızlar sargı bezlerini çekip onları bir prensese verebiliyorlardı, o da onlara eliyle imzaladığı fotoğrafını veriyordu. Biz tesisler için yaprak yolmak amacıyla tutuluyorduk; onları pipo tütünü olarak kullanmak ya da yastıklara doldurmak için mi toplatıyorlardı bilmiyorum. Eğer bir zafer kazanılmışsa, Tanrı'ya şükretmek için avluda toplanıyorduk.

Milliyetçi söylemler on ya da on bir yaşındaki çocukları henüz iğrendirmiyordu, hâlâ yüksek sesle bağırıp söyleyebiliyorlardı

onları. Almanca derslerimizde Ganghofer'in[2] *Savaş Alanı-Gözlemleri*'ni okuyorlardı. Galiba kompozisyon konusu olarak "İlk tank saldırım" konusunun verildiği sınıf Erika'nın sınıfıydı.

Evde, aile doktoru vücudu tepeden tırnağa yoklayacağına denizaltı savaşı konusunda tartışıyordu. (Annemin denizaltı savaşına karşı ne kadar tutkulu konuştuğunu hâlâ hatırlıyorum.) Yenilmişliklerini ve sinirliliklerini anlaşılmaz ve tuhaf bulduğumuz anne babalarımızın dışarıda olup bitenlerden çektikleri azabı yaklaşık olarak da olsa anlayabilir miydik?

Babamızın daha az eğlenceli hale geldiğini, adeta dünyayla alakasının kalmadığını tabii ki fark ediyorduk. Öğleden önceleri üzerinde çalıştığı büyük kitapla ilgili olarak bu sefer yazdığının hikâye olmadığını, tersine yalın olarak bir kitap olduğunu biliyorduk ama ne olduğu konusunda hiçbir fikrimiz yoktu. (Söz konusu kitap *Betrachtungen eines Unpolitschen* [Apolitik Bir Adamın Gözlemleri] idi, kitap acımasız bir yavaşlıkta ilerliyordu.) Heinrich Amca'nın artık bize gelmediğini de biliyorduk; bu bir şekilde savaşla ilgiliydi. Evimizin en iyi dostu Ernst Bertram'dı; Tölz'de de, Münih'te de sık sık bize gelirdi. Yaşım biraz büyüdüğü sıralarda, ki hâlâ çocuktum, benimle güzel ve ciddi bir tonda sohbet ederdi, ben de bunun için ona şükran duyardım. (Çocuklar yetişkinlerin bilerek seviyelerini kendi seviyelerine düşürmelerinden ve bir amca tavrıyla şakalaşmalarından daha fazla hiçbir şeyden nefret etmezler.) Bertram piyanoda Bach çeşitlemeleri çalardı. Babamla uzun yürüyüşler yapar, babam da ona akşamları çalışma odasında o esrarengiz "kitabından" parçalar okurdu.

Bu yıllarda Hans Pfitzner de sık sık gelirdi bize. O zamanlar babam hiçbir "Palestrina"yı,[3] Münih operasındaki gösterilerini kaçırmazdı; bu konuda onunla dalga geçerdik. (*Betrachtungen* kitabında Palestrina hakkında büyük bir bölüm çıktı sonra.) Pfitzner'in bizim evde olduğu belli bir akşamı hatırlamıyorum şimdi (o geldiğinde onlarla yemek yememize pek izin veril-

2 Ludwig Ganghofer, ünlü Alman romancı (1855-1920). (ç.n.)
3 İtalyan besteci Giovanni Pierluigi da Palestrina (1526-1594). (ç.n.)

mezdi, en hassas sinirlere sahipti kendisi); ama muhtemelen savaşın son yılında, on bir yaşındayken Pfitzner'lerin Schondorf'daki evlerine gittiğimi hatırlıyorum. Büyük, koyu renk ve yumuşak-zeki gözlerini asla unutmadığım Bayan Pfitzner en anaç şekilde içtenlikle yaklaşmıştı bana. Çocuklarıyla aram iyiydi, özellikle de benden yaşça biraz daha büyük olan Pauli ile. Zor, hassas, melankolik problematik bir hali vardı, buna karşın küçük kardeşleri Peti ve Agi, ki sarışın ve çok tatlıydılar, çok becerikli, sağlıklı ve zeki görünüyorlardı.

Pfitzner bize "Don Giovanni"nin bütün partisyonunu piyanoda çalıp söyledi. O günden beri onu bir daha piyano çalarken görmedim ama bir çocuğu bile heyecanlandıran bu tutkulu müzik gösterisi silinemez bir şekilde hafızamda kaldı.

Yemekler giderek daha sönük geçiyor, günlük raporlar giderek daha az sözcük içeriyordu. Nihayet Marne Savaşı hakkında birkaç fısıltı haber duymayacak mıydık? Mielein bu savaşın Almanya için oldukça kötü anlam taşıdığını söylemişti bize. Ama biz Lüttich ve Tannenberg'i ve bütün büyük zaferleri kazandığımıza göre böyle bir şey nasıl mümkün olabilirdi? Ve okulda bize söylendiğine göre Tripitz ve Ludendorff bu kadar benzersiz bir beceri göstermişken? Bütün Fransızlar bu kadar korkakken? Rusya zaten çoktan barış yapmıştı. "Amerika bu kadar önemli mi ki?" diye soruyorduk.

Dehşetle fark ettik ki hiç de herkes Almanya'nın kazanacağından o kadar emin değildi. Örneğin Offi'nin Arcis Sokağı'ndaki evinde, suratı ve saçları darmadağın olmuş Berlinli bir adamla karşılamıştık. Adı Maximilian Harden'di ve karanlık korkularla doluydu, özellikle kendi kişisel kaderiyle de ilgili olarak. Onun tatlı sırasında zayıf ve solgun elini kıvırcık saçlarında gezdirip şöyle mırıldandığını duyduk: "Tabii, tabii... Yakında öleceğim..." ki biz en çok R'leri o trajik yuvarlayışına değer vermiştik. Onun o karanlık ve heybetli duruşu hafızamızda mat bir mitos olarak kaldı.

Gönderilen bir patates paketi, Tanrı bilir nasıl ele geçirmiştik, o kadar bozulmuştu ki bütün ev tatlımsı bir kötü ko-

kuyla dolmuştu. Yine de onları yedik. Ama gelecek yıl üzerimize ne giyecektik? Artık gerçekten de 1915 yılından kalma elbiselerimize sığmaz olmuştuk. Annem güven veren bir sesle şöyle diyordu: "*Çayımız*, öyle sanıyorum ki yetecek."

***

1914'ten 1918'e kadar hiç silah sesi duymadık. Hayır, bir silah sesi duyduk. Savaşın tam ortasında bir zamandaydı.

Sonbaharın ilk günleri ya da yazın son günleriydi. Kesin olan bahçede dökülmüş yapraklar olduğu. Klaus Pringsheim Amca akşam yemeği için bizdeydi, oldukça seyrek gelirdi bize ve biz de onu çok severdik, sürekli bize gaddarca bir tarzda takılmasına rağmen. Yemekten önce hepimiz çalışma odasında toplandık. Derhal bize hemen cevap vermeyeceğimiz, bizi belirgin bir çaresizlik içinde bırakan sorular sorulmaya başlandı. Örneğin *aptal* mı yoksa *kötü* mü olmayı tercih edeceğimize hemen karar vermek zorundaydık. İki karakter özelliğini de değerli görmediğimiz için, şaşkın bir gülüşle kendimizi kurtardık. Acımasız genç Oheim sorunun cevabını almakta ısrar edince bizim gülüşler giderek daha acılı bir hal aldı.

Biz bu tür bir işkenceye maruz kalırken Affa yan tarafta masanın son kontrollerini yapıyor, Mielein perişan bir meyve sepetini daha dekoratif bir şekilde düzenlemeye çalışıyordu. Ama babam bizi yarı yolda bırakıp bahçeye çıktı, akşam postasını kutudan almak için. Hava sıcaktı, dahası çok sıcak olmalıydı çünkü bütün pencereler, hatta teras kapıları bile sonuna kadar açılmıştı.

Eğer açık olmasalardı patlamayı bütün o korkunçluğuyla, bu kadar şiddetli duymazdık. Amcamın yapmakta olduğu bir şakanın tam orta yerinde ortalık gümbürdedi, sanki tabanca dışarıda, kestane ağacının altında değil de burada, odanın ortasında patlamıştı. Amcam sadece, "Vay!" demekle yetindi. Biz hepimiz duvarlar gibi bembeyaz kesilmiştik. Bir sonraki anda iki şey oldu.

Yemek salonundan Affa'nın çığlıkları duyuldu. Hemen hemen aynı anda hızla yemek salonunun kapısını açtı, kaymış bonesiyle dışarı fırladı, kollarını havaya savurarak ve çığlıklar atarak çalışma odasından geçip terasa çıktı ve oradan da bahçeye indi. Bir saniye sonra babamız tekrar odaya geldi, onun hafifçe sendelediğini ve yüzünün solgun olduğunu fark etmek pek güç değildi. Onun nasıl iskemleye çöktüğünü ve şöyle dediğini hâlâ görür gibiyim: "Bahçede herifin biri kendini vurdu." Bu cümle hepimizin kanını dondurdu. Orta yerimize, ki normalde pek bir şey olup bitmez, kader şiddetli bir şekilde girivermişti.

Nasıl bir telaş yaşandığı tahmin edilebilir: Bahçedeki kızların histerik sızlanmaları (aşçı kadın Fanni de şimdi dışarıya koşmuştu). Hareketli genç amcam tümüyle kendindeydi: Hastaneye telefon ediyor, kolonya serpiyor, serinletici bezler hazırlıyordu. Anne babamız konyak şişeleriyle, bardaklarla sağa sola seğirtiyordu.

Kısa sürede öğrendik: Talihsiz adam ölmemişti, hiç değilse tam olarak. Onu çalışma odasındaki divanın üzerine yatırdılar, aşçı kadın sürekli feryat ediyordu, Affa'nın suratı kıpkırmızı olmuş, müthiş bir heyecan içindeydi. Bize odadan çıkmamız işaret edildi, bütün bunlar çocuklara göre değildi, elbette bizi acı acı ve küçümser şekilde güldüren bir iddiaydı bu. Olan biten her şeyi yemek odasının kapı aralığından izledik.

Divanın üzerinde hırıldayan adam otuzlu yaşlarının ortalarındaydı ve sarı bir bıyığı vardı. Açık ağzıyla inleyip iki elini kalbine bastırıyordu. Bu kadar solgun bir yüz daha önce hiç görmemiştik, bu kadar kan çanağına dönmüş gözler de. Ağzına konyak döküyorlardı, o da ara ara öksürüyordu: "Daha fazla! Daha fazla!" Her şeye rağmen konyağın tadı hoşuna gitmiş gibi duruyordu. Başında gri renkli bir asker kepi vardı, ayaklarında da yüksek konçlu ordu çizmeleri. Boyu bosu yerinde, gösterişli bir adamdı ama şu an perişan haldeydi.

Birkaç dakika sonra ambulans geldi.

Anne babamız bize talihsiz adamın başına gelenleri anlattı, bize pek de inandırıcı gelmeyen bir hikâyeydi. Her şeyden önce, adamın tam da *bizim* bahçemizde olayı gerçekleştirmiş olmasını inanılmaz bir *tesadüf* olarak nitelendiriyorlardı. Bizse burada bir bit yeniği olduğunu seziyorduk. Bizi aydınlatan aşçı kadın Fanni'nin kendisi oldu. Acılı bir gururla başını salladı: "Tabii, tabii, beni çok seviyordu işte. Benim başka biriyle nişanlanmış olduğumu duyunca yaşamak istemedi." Bu arada, sanırım reddedilmiş âşık hastanede oldukça kısa bir sürede iyileşti.

Bu silah sesi bizim için, bize anlatılan o muazzam dünya savaşı patırtısından çok daha gerçek, çok daha anlamlıydı ve hafızalarımızda daha korkunç bir iz bırakacaktı.

Büyükannemden Bertha von Suttner'in *Die Waffen Nieder* adlı pasifist romanını hediye olarak aldığımda sanırım 1917 yılı Noel'iydi. Elimdeki kitap özellikle, bana inanılmaz kadar çok gelen yıllar önce büyük büyükannemiz Hedwig Dohm tarafından Erik Pringsheim Amca'ya hediye edilmiş olduğu için ayrıca değerliydi.

İlkel ama etkileyici bir şekilde yazılmış olan modaya uygun roman bende müthiş bir izlenim bıraktı. Hikâyenin bir sürü ayrıntısı benim için asla unutulmaz; özellikle de inatçı ve dik kafalı generalin, ki uzun süre kaderin sillesini yemediği için o bildiğini okuyan askerliğinde bir yumuşama meydana gelmemişti, nihayet savaşın kırbacını kendi teninde de korkunç bir şekilde hissettiğinde vazgeçip savaşa lanet ettiği o sahne.

Neydi bu savaş? Henüz on iki yaşına bile gelmemiş olan çocuk düşünmeye başlıyordu. Yüzünü hemen hemen sadece portrelerden ve fotoğraflardan tanıdığım büyük büyükanne bir kere daha pedagojik bir etkiye yol açmıştı.

Şayet bu savaş sıra bana gelinceye kadar sürecek olursa, asla savaşa gitmeyeceğim konusunda kesin bir karar vermiştim.

Liseli

(1919-1920)

1918 sonbaharından 1 Ocak 1921'e kadar tuttuğum günlük şu sözcükle başlıyor: Devrim! "Devrim! Devrim! Askeri araçlar şehirde vızır vızır dolaşıyordu, pencere camları kırılmıştı. Kurt Eisner artık başkan; çok gülünç. Yine de yüz yıl sonra Bavyera Devrimi'nden ve Fransız Devrimi'nden söz edildiğini düşünmek insana hoş geliyordu. Sihirbaz Uferino ile ilgili mesele suya düşmüştü. Onun dışında doğum günü oldukça güzeldi. Şimdi elimde bir Kleist, bir Grillparzer, Körner ve Chamisso var."

Sihirbaz Uferino ile Ekim Devrimi'nin bu yan yana duruşunda benim için ürkütücü bir şey var.

Buradan sadece çocukların dünyayı böyle görmedikleri fark edilebilirdi. Gündelik küçük kişisel meseleler genel yaşamdaki daha büyük ve daha maceralı felaketlere göre daha doğrudan ve canlı bir katılım gerektiriyordu. Gerçi 11 Ekim'de (henüz on iki yaşımı doldurmamışım) sorumluluk bilinciyle şöyle yazmışım: "Ateşkes kabul edildi! Nihayet barış! Peki, şimdi ne olacak? Büyük bir felakete sürükleniyoruz!" Ama saygıyla boş bırakılmış bir satırdan sonra şöyle devam ediyorum: "Okul yeniden başladı. Küçük aritmetik öğretmenimiz yaptığımız gürültüye çok kızdı. Dün Mielein bize Gogol'den çok komik bir hikâye okudu. Maalesef küçük kız kardeşim çok huzursuzdu. Şimdi Körner'in *Sühne* kitabını okudum. Oldukça zayıf."

Aritmetik dersinde yaptığımız gürültü, küçük kız kardeşimin ders sırasında çıkardığı rahatsız edici sesler, beni temellerinden çatırdayan Almanya İmparatorluğu'nun yarattığı

o korkunç gümbürtüden daha çok ve samimi olarak ilgilendiriyordu. İnsanın dar sınırlar içinde geçen hayatındaki bu küçük şeylerle, resmi olarak ciddiye alınan olaylar arasındaki bu grotesk ama doğal karşıtlık ve *gözlerimizin önünde* gerçekleşen politik değişikliklerin ulaştığı ürkütücü boyutlar benim çocuksu yazılarımı daha korkutucu ve daha okunmaya değer hale getiriyordu. Tarihsel hafızamıza bir yangının bütün renkleriyle yerleşmiş bulunan 1918, 1919 ve 1920 yılları benim özel hayatım açısından da bir sürü ve güzel hatıralarla dolu. Kuşkusuz beş ya da sadece üç yaş daha büyük olsaydım dünyada olup bitenlere çok daha derinden katılmak durumunda kalırdım. Ama bu katılma da muhtemelen benim hayatımı tamamen doldurmaz ya da ona hükmetmezdi. Küçük şeyler yine de kalırdı.

Evin arka tarafındaki çayırda yakar top oynarken pek de uzak olmayan top atışlarının sesini duyuyorduk "çünkü kırmızı ve beyaz kuvvetler çarpışıyordu". İç savaşın ortasında Storm ve Walter Scott okuyordum, bu durumun saçmalığını herhangi bir şekilde duyumsamadan. 2 Mayıs 1919 günü şöyle yazmışım: Öğleden önce, Kufsteiner Meydanı'nda duran makineli tüfeklere bakıyoruz. Ekmek yok. Bir çeşit pide pişirdik." 5 Mayıs: "Öğleden önce şehirdeydim, ortalık asker kaynıyordu; Gogol'un *Palto* adlı kitabını aldım." Ve ayın sekizinde, iç savaş günlerinden sonra okul yine başladığında: "Okula Losa Lüxemburg ve Karl Liebknecht'i öldürmüş olan alay yerleşmiş. Okulun avlusunda iki isyancı idam edilmiş. Biri, on yedi yaşında genç bir oğlan, gözlerinin bağlanmasını bile istememiş. Poschenrieder bunun fanatikçe olduğunu söyledi. Ben bunu kahramanca buluyorum. Saat on ikide okul paydos oldu."

Okulumuzun bahçesinde dökülen kanın beni gerçekte ne derecede sarstığını anlama çalışıyorum ama boşuna. Bu şehitliği gerçek anlamda kavrayabilir miydim? O günlerde, o zamana kadar yarı uzunlukta, bir oğlan çocuğu tarzında olan saçla-

rım gerçek bir delikanlı gibi tıraş edilmişti. Bu olay, günlükte en az on yedi yaşındaki devrimcinin kurşuna dizilmesi kadar güçlü bir biçimde not edilmiş.

***

Kurt Eisner'in[4] Kont Arco tarafından öldürüldüğü günü oldukça iyi hatırlıyorum, bunun için sadece günlüğe güvenmeme gerek yok. Orada Eisner için "ağladığımı" yazmışım ama bunun tek kelimesi bile doğru değil, baştan aşağı uydurma, havalı olsun diye. Ne de olsa on iki yaşındaki birinin, ne tür bir etkisi olduğunu hiçbir zaman bilmediği ya da yazdığı tek bir satırı bile okumadığı bir politikacı ya da bir edebiyatçı için döktüğü gözyaşları pek de doğal bir şey olmazdı. Ama Eisner felaketi beni etkilemişti, onun anlamı bana biraz dokunmuştu, bunun dışında acılı görünmek için herhangi bir nedenim bile yok. Heinrich Mann'ın cenaze töreni konuşmasında "uygarlık edebiyatçısı" olarak nitelediği Eisner bizim evde pek de sevilmezdi aslında. Sırf muhalefet olsun diye bile onu yüceltmem gerektiğini düşünüyordum. Eisner'in öldürülmesini takip eden şeyleri herhalde tam olarak anlayamamıştım; bunun en önemli anlamı: Okullar tatil.

Milletvekili Auer kurşuna dizildi; şehir işgal edildi; "askeri kurul idareyi ele aldı"; Kurul idaresi, yağma tehlikesi, "Esirlerin öldürülmesi": Bütün bunların not edildiğini görüyorum ama hiçbir yerde herhangi bir gerçek heyecana ya da gerçek bir korkuya rastlamıyorum.

13 Nisan günü şöyle yazıyorum: "Öğleden önce Kurullar Cumhuriyeti'nin düştüğü haberi. Levin ve Toller kaçmış. Levin'in İsviçre'ye kaçarken yanında yarım milyon götürdüğü söyleniyor. Mühsam tutuklanmış. Öğleden önce Otto ile ulusal müzeye gittik. Oldukça ilginçti." Akşam Mattkaeuspassion çocuk korosunda şarkı söylediğimde "kurullar cumhuriyetçileri" ile "hükümet güçleri" arasında bir çatışma yaşanıyordu.

4 Kendisinin önderliğinde kurulan Bavyera ya da Münih Sovyet Cumhuriyeti'nin ilk başbakanıdır. 1919 yılında suikastla öldürülmüştür. (e.n.)

"Salonda da küçük bir panik meydana geldi." 18 Nisan'da neredeyse bir savaş gözlemcisi üslubuyla şöyle yazıyorum: "İsyancılar Dachau'yu aldı. Ama Hoffmann'ın daha asıl birliklerinin geleceğini söylüyorlar. Şimdi yenilmiş olanlar Münih'ten yeni kurulmuş bir alaymış. Şehirde pankartlarla halk, 'parazitler' kışkırtılıyor." 19 Nisan günü yazdığım notu da buraya almaya değer görüyorum:

"Öğleden önce okudum ve ortalama bir Paskalya şiiri yazdım. Sonra oldukça uzun bir süre yakar top oynadım. Sonunda sıkıcı olmaya başladı. Ardından Pielein ile oldukça hoş, alaycı bir masal okuduk. Barış imzalandı. Bavyera dışarıda kaldı."

21 Nisan 1919 günü en küçük kardeşim doğdu, oturduğumuz semt ve şehir bir tür kuşatma altındaymış gibi bir durumdayken.

Politikaya olan ilgimin kesinlikle gerçek bir derinliğinin olmadığını daha önce de söylemiştim; hiç değilse, işin nasıl geliştiğini izlemek eğlenceli. 1918 sonbaharında olguları, gazetelerden okuduklarımı değil de yetişkinlerin ağzından duyduklarımı aktarıyorum tamamen kuru bir gözlemci tavrıyla. O döneme ait kayıtlarımın arasında bir de oyun buluyorum: "Bavyera'nın Devrimi." Bu oyunu kelimesi kelimesine buraya almak istiyorum çünkü oldukça komik. Zira Kurt Eisner'ın odasında başlıyor, "Ön planda bir masanın etrafına oturmuş Wilhelm Herzog, Erich Mihsam ve Eisner oturmuş." Herzog tespitini yapıyor: "Kararımız oluştu. Bugünkü toplantı Theresen Çayırı'nda." Açıklamalarını tamamlıyor: "Artık hiçbir kanun geçerli değil, halk özgür! Kırmızı bayrak dalgalanıyor, biz kurtarıcılar olarak alkışlanıyoruz ve siz, Eisner, başkansınız!" Eisner yumuşak başlı bir tavırla cevap veriyor buna: "Kan dökülmesinden o kadar çok korkuyorum ki." (Herzog genel olarak gerçek bir vampir şeklinde betimlenmiş, gaddarca öldürme arzusuyla, öyle ki Eisner'in ona, tam Tolstoy'ca bir karakter, şunu söylemek zorunda kalması dışında: "Beni ürpertiyorsunuz!") "Ama kan dökmeden mümkün olsaydı," diye

devam ediyor Eisner, "bu beni çok memnun ederdi." "Keşke bu mümkün olsaydı," diye araya giriyor Erich Mühsam.

Kral da tamamen antipatik gösterilmemiş:

"*Kralın kabinesi. Dieser, karısı.*

KRALİÇE: Bugünkü toplantı Therese Çayırı'nda olacakmış değil mi?

LUDWİG: Maalesef.

KRALİÇE: Neden korkuyorsun ki?

LUDWİG: Kötü şeylerin olacağını hissediyorum. Düşün bir, halk da orada, Kurt Eisner konuşuyor, bir kortej oluşturuluyor. Bazı çatışmaların çıkması bu durumda pek mi az bir ihtimal ki? *(Kont Scheck büyük bir heyecanla girer.)*"

Hem Therese Çayırı'ndaki akşam, Eisner'in ateşli, iyi niyetli konuşması ve Wilhelm Herzog'un korkunç ajitatif konuşmasıyla birlikte (sevgili Bay Herzog, size yaptıklarım için beni affedin!) hem de kral-kraliçe çiftinin, kaçtıkları Gut Neustaedt'deki durumları ama son olarak da, halk tarafından devrilecek olan, çünkü biraz da terbiye etmek istedi, Eisner'in acı fiyaskosu sahnede canlandırılmış. Şöyle bir monoloğu var: "Ne kadar da güzel düşünmüştüm, halkı özgürleştirecek, kurtaracak, yönetecek, ona babalık yapacaktım. Bunlar yitik yanılsamalarmış. İnsan dört bir yandan kuşatılıyor. Bastığım yer sallanıyor. Wilhelm Herzog Berlin'e gitti. Ama ben dayanıyorum. Ve halk beni öldürse de onların babası olarak kalacağım."

1919 sonbaharında, özellikle Wilhelm Lisesi'nde her gün karşılaştığım çiğ ve kaba reaksiyon söylemleri bende bir iğrenme duygusu oluşturuyor ki ben bunu çok daha gerçekçi buluyorum. 27 Eylül 1919: "Bugün İmparatorun doğum günü. Dokuzuncu sınıftan biri (lise kısmından) bir konuşma salladı: Yeni bir 1813'e giriyoruz. Gülünç." Ya da yaklaşık olarak yine aynı günlerde: "Birisi Arco üzerine bir konuşma salladı, ardından da yaşasın nidaları. Öküzlük. Bütün gençlik bu aptal afa-

cana hayran." Levine'in kurşuna dizilmesi -5 Haziran'da- beni Eisner'ın öldürülmesinden daha gerçek bir biçimde sarsıyor, her ne kadar aynı yapmacıklıkta ifade etsem de. Ama beni en çok rahatsız eden şey Münih gençliğinin katil Arco'yü kültleştirmesi oluyor; onu mütemadiyen ve özel bir nefretle anıyorum. Kısa ve öz olarak "reaksiyondan nefret ettiğim" sonucuna varıyorum. Babamın kız kardeşlerinden birinin milliyetçiliği beni biraz beceriksizce ama zehirli bir alaycılığa itiyor. Lise öğretmenlerimi birçok açıdan suçlayabilirim ama özellikle gerici düşünceleri ve içi boş yurtseverlikleri açısından. O zamanlar Münih'teki okullar harika olmalıydı, şimdikine göre daha az harika olsalar bile. Kurullar yönetiminin edebi olarak radikal üyelerine karşı duyulan antipati hiç kuşkusuz gerçek ve canlıydı; bu arada bu nefret oğlanlarda da en az öğretmenlerde olduğu kadar fanatikti. Eisner'in öldürüldüğü haberi geldiğinde sınıfta "sevinç çığlıkları yükseldiğini" acıyla not ediyorum. Şehre zorla kabul ettirilen bir rezalet olarak zaten nefret ettikleri Kurullar Cumhuriyeti'ne karşı, devrildiği sırada onlarda ortaya çıkan tepkinin ne kadar muazzam olduğu tahmin edilebilir. Sadece çok kısa bir zaman -birkaç Kasım 1918 günü- "sınıf meclisi", "öğrencilerin bağımsızlığı" gibi kavramlar, doğaları ve terbiyeleri gereği reaksiyoner olan bu orta sınıf gençliğine çekici gelmişti, üstelik bu çekici gelme neredeyse bir sevince dönüşmüştü. Ama yine de şunu söylemek lazım ki 1919 ve 1920 ortaöğrenim öğrencilerinin politik havası bugün aynı çevrelerde esenden çok daha sakin ve zararsızdı. Gençler reaksiyonerdi ama bugünün korkutucu ve tehlikeli saldırganlığı yoktu onlarda. Nasyonal sosyalizm henüz yoktu.

Politik olaylara karşı duyulan bu zaman zaman coşan tuhaf, öğrenilmiş ve içten olmayan ilgi, benim için kişisel, daha bilinçli ve daha yoğun bir yaşam başladığı anda ölüp gitmeye mahkûmdu. Bazı yıllar vardı ki (ve bu kitabın çerçevesinde anlatılacak yıllar var) ben gerçek dünyada olup bitenleri düşünmek için en ufak bir zaman ayırmıyordum: Dinsel-erotik-estetik yaşantılar dünyası bana tamamen hâkimdi. (Belki

bunda yerel yetiştirme yurdunun atmosferinin de biraz suçu vardır.) Ancak çok çok sonra ve bir başka katmanda geri döndü toplumsal düzlemde gerçekleşen olaylarda *kendini de sorumlu hissetme* duygusu bana.

Yine de politik gidişatın, 1919 yılında on iki ve on üç yaşlarında olan duyarlı bir gençlikte yaratmış olası gereken etkinin *küçümsenmemesi* konusunda uyarmak istiyorum. *Olan biten* konusunda en ufak bir bilgileri olmasa bile, bir şeyler *olduğunu* şüphesiz hissediyorlardı. On dokuz yaşındakilerin macerasının ve yaşadıkları karmaşıklığın altında, ergenliklerini yaşadıkları o yılların kaotik karakteri yatıyordu. Delikanlı ayağını bastığı toprağın sallandığını bilmiyordu ama yine de seziyordu. Depremin yaklaştığını hisseden bir hayvan gibi o da okul sırasında otururken ekonomik bir düzenin ve etrafındaki ahlaki değer yargılarının çökmekte olduğunu hissediyordu. Ekonomik düzen onu o zamanlar daha az ilgilendiriyordu. Ama Avrupa ahlakının içinde bulunduğu krizin "normal bir gelişmenin" ortaya çıkarabileceğinden çok daha önce farkına vardı. Yeni bir ahlakın teselli edici ışıklarını üzerinde hissedebilmek için girişilen beceriksizce ama ısrarlı çabalar konusunu daha ileride tekrar ele alacağız. Ama benim bu noktada vurgulamak istediğim şey, bizim politik durumlara ya da olaylara gösterdiğimiz ilginin eksik ya da yüzeysel olduğunu, bu durumların ya da olayların bize dokunmadığına ve bizi değiştirmediğine bakarak düşünmenin kesinlikle yanlış olduğudur. Bana daha çok, onlar izlerini bizim varlığımızın, entelektüel ilginin ortaya çıktığı katmanından daha derin bir katmanında bıraktılar gibi görünüyor.

1 Ocak 1919'da şu notu alıyorum: "Yeni yıl. Bolşeviklerin silah sesleri ona eşlik ediyor. Tanrım! Tanrım, nereye varacak bu işin sonu! Dünyanın çöküşü. Kızıl ateş ve donuk cesetler." Ve aynı satırda şöyle devam ettiğimi görünce: "Bir yeni yıl yemeği yedik, kahverengi ve yağlı", "dünyanın çöküşü" sözünü on üç yaşındaki birinin yılbaşı sabahı ağzına almasının -süslü ve şekilsel bir kullanım olabilir pekâlâ- tedirgin edici bir yanının

olduğunu ve onun ileride insani fikirlerin ve kutsal varlıkların içeriği ve değeri hakkında oluşturacağı kavramlara zorunlu olarak belli bir etki yaptığını düşünüyorum. Eğer insan sürekli, bilinçli ya da bilinçsiz, bir felaket bekliyorsa (onun nasıl bir şey olabileceğini doğal olarak hiçbir şekilde kafasında canlandırmayacağı bir felaket), göründükleri kadarıyla bu felaketin yaklaşmasını durdurmaya yetecek kadar güçlü olmayan değerler konusunda kafası karışacaktır. 1914 *öncesi* çocukluk ile 1918'de yenice başlayan çocukluk arasındaki muazzam fark oldukça somuttur. İleride, ne kadar kötü ve "ahlak dışı" olduğumuzu anlatmak zorunda kaldığımda görülsün ki, bunun altında 1919 yılına dair notlarımın arasında neredeyse her iki günde bir şunun gibi çocuksu bir merakla yazılmış notlar buluyor olmamdır: "Offi bize geldi, şehirde işsizler bir gösteri yapıyor. Bolşevikler de onlara katılmak istiyor. *Bir felaket bekleniyor.*"

Çevremize baktığımızda, sürekli bir felaketin beklendiği yıllarda büyümüş olmamız bize hiçbir zarar vermemiş gibi görünüyor. Yeterince büyümüştük, halimiz olağanüstüydü.

Savaş sona ermişti ama yiyecek durumu hâlâ iyileşmemişti. Bir pasta ya da kızarmış et hâlâ bir sansasyon demekti. Mümkün olan en mütevazı şekilde giyiniyorduk; hâlâ tahta takunyalar vardı. Erika büyük bir günde deri ayakkabılara kavuştuğunda bütün Herzogpark'ta homurdanmalar olmuştu. "Erika'nın *adamakıllı bir çizmesi* var," demişti eve gelip giden kadınlardan biri. Ama bizim durumumuz bugünkü Sovyet Rusya'sındaki çocukların durumu gibiydi: Başka türlüsünü bilmediğimiz için bunun normal olduğunu kabul ediyorduk (ve belki de *normaldi*). "Gerçek" bir ballı ekmek bizim için o zamanlar, bugün küçük kardeşlerim için bir binek atı neyse oydu. Lüks *en* göreceli şeydir.

Savaş sona ermişti, bu örneğin beş yıldır Avustralya'da tutuklu olan Peter Amca'nın 1919 yılında geri dönmesinden de anlaşılıyordu. Avustralya'ya bir psikiyatri kongresi için gitmişti. Onun içinde bulunduğu tutuklular kampı bütün o yıllar bo-

yunca bizim zihnimizde önemli yer işgal etmişti. Hep birlikte onu devasa çiçek demetleriyle tren istasyonundan aldık. Bronzlaşmış ve pek değişmemiş görünüyordu. Hepimize bir paket çikolata getirmişti, aslında herkes için üç tane düşünmüştü ama Hamburg'da çikolataların çoğunu çalmışlardı; "Almanya'nın geri dönenlere ilk selamı," demiştim acılı bir şekilde. Bütün bunlar bizim için büyük bir olay anlamına geliyordu.

Hâlâ hor görmeme ve sık sık nefret etmeme rağmen okulda fazla ıstırap çekmiyordum. Şimdi bana geldiği kadar da korkunç kötü bir öğrenci değildim kesinlikle. Her zaman kıl payı geçiyordum sınıfları; ayrıca annemin öğretmenleri görüşme günlerinde etkilemek için oldukça ince bir üslubu vardı. Din dersi öğretmeniyle "zihinsel tartışmalara" girmeyi seviyordum. Almanca kompozisyon dersinde genellikle tam not alıyordum, yazdıklarımın makale tarzı tumturaklı cümlelerimle kontrol edenleri canından bezdirmiş olmasına rağmen. Öğretmenlerimden sadece bir tanesinden, aniden öfkelenen, çirkin kulakları ve mosmor olabilen bir yüzü olan bir adamdan nefret ediyordum. Bana en büyük alçaklığı da sömestir sonu itibarıyla küçük bir tiyatro gösterisi yapmak için birkaç arkadaşımla birlikte boyanmış ve tepeden tırnağa kostümler içinde bir tören havasıyla süslenmiş tahtanın önünde beklemek istediğimizde bizi tekrar sıralarımıza geri göndermesi olmuştu. "Şu anda hiçbir gösteri yapılmıyor!" demişti o kaba adam. Bu ve buna benzer birçok raydan çıkmış şey yüzünden ondan hiç geçmeyecek şekilde nefret ediyordum ve mütemadiyen, bir gün gücüm yettiğinde onu ortadan kaldırmaya ve ibreti âlem için kamuoyuna sunmaya yemin ediyordum.

Okulda az sayıda arkadaşım vardı ve ben orada kaldığım süre içinde de bu sayı sürekli azaldı. Bu benim kibirli olduğumdan falan değil, tersine sınıf arkadaşlarımla çok ortak yanımın olmasından kaynaklanıyordu. İlk yıllar çoğunlukla, adı von Keller olan bir oğlanla birlikte arkadaşlık ediyordum, hafif bir tarzı olduğu için sorun yaratmıyordu benim açımdan. Elmar isimli oğlana duyduğum ateşli eğilim Wilhelm Lisesi'ndeki son

birkaç ayım sırasında ortaya çıktı. Ama bu hiçbir zaman bir arkadaşlığa dönüşmedi ve bütün o yapısal durumu itibarıyla bu pek de mümkün olmazdı. Sonda Erika'nın kızlar okulundan arkadaşlarıyla çok zaman geçirmeye başladım, onlarla kendi okul arkadaşlarımdan çok daha kolay iletişim kuruyordum.

Kardeşim Golo benden birkaç sınıf alta, Ricki ise bir sınıf üste gidiyordu. Genellikle okuldan eve bu ikisinden biriyle dönüyordum. Ricki ile çok kavga ediyordum, Golo ise benim için fazla küçüktü; o yaşlarda insan kendisinden iki yaş küçük olanları hor görür. *Ama ikimiz de aynı dili konuşuyorduk.* Böylece birbirimize ait olduğumuzu biliyorduk.

İşte tam o zamanlarda o küçük Herzogpark-çetesi yavaş yavaş oluşmaya başladı. Walter'lerin kızıyla olan arkadaşlık -çoktandır, daha Ebermayer Entitüsü zamanından beri tanıyorduk onu- başladı. O zamanlar Erika, Ricki ve ben bir Herzogpark gezintisi sırasında, 1 Ocak 1919 günü "Alman Mimikçileri Amatör Birliği"ni kurmuştuk (bu benim "dünyanın çöküşü"nden söz ettiğim gündü aynı zamanda.) Kısa süre sonra muazzam boyutlara ulaşacak olan bu tiyatro girişimini kurarken kendimizi tutamayıp o kadar korkunç bir şekilde gülmüştük ki sokağın ortasında Erika'nın başına dehşet bir şey geldi.

Birliği en başından itibaren ciddiye aldık ve önce bir "mimik-defteri" hazırladık, bir dernek tarihçesi, sonra ileride bizim rejisörümüz de olacak olan Gerta Marcks, tarihçi Marcks'ın kızı, bize bir dernek tarihçesi hazırladı; kitap şu cümlelerle başlıyordu:

Amatör Birlik 1 Ocak 1919 günü Erika ve Klaus Mann ve Ricki Hallgarten tarafından kuruldu. Amacı tiyatro oyunlarını sahnelemektir. Oybirliğiyle Erika ve Klaus Mann başkanlığa seçildiler ve Ricki Hallgarten de metin yazarı ve kasiyer olarak görevlendirildi. Diğer üyeler geçici olarak sadece Golo ve Monika Mann. Gösterilerde giriş ücreti talep edilmeyecektir. Sadece genel masraflar için kasa yerine bir bağış kutusu konabilecektir. İlk oyun olarak Körner'in 'Gouvernante' adlı eseri seçilmiştir.

Ricki ve ben Franziska ve Luise adındaki iki kızı canlandırıyorduk. Mürebbiye ise Erika'ydı. Evin girişindeki sundurmada oynuyorduk. Bu özgürlük şairinin tamamen beyinsiz bu küçük yapıtını daha o zaman bile pek beğenmemiştim. Ama pamuklu eteklikler giymiş kızlar olarak ebeveynlerimizin ve birkaç iyi arkadaşımızın karşısına çıkmak ve o süslü dizeleri söylemek eğlenceliydi. Oyunu anlatmak yerine burada, ilk "tarafsız" izleyici olarak babamın mimik defterine yazdıklarını vermek istiyorum.

"Münih, 15.01.1919

'Amatör Birlik', kuruluşu ve amaçları hakkında bu sayfalarda çeşitli haberler yer alacak olan bu genç tiyatro girişimi, geçen pazar günü sanatsal varlıklarını haklı çıkararak ilk kanıtı ortaya koymaya karar vermiş, oybirliğiyle ve konuşmacı tarafından memnuniyetle onaylanan okumuş kesim kararıyla bunu rahatlıkla başarmıştı. Sahneye konan eser 'Gouvernante', ki maalesef çok genç ölen Theodor Körner'in incelikli, gerçi biraz ruhsuz, küçük eseridir, son derece başarılı bir şekilde sahneye konulmuş, yönetmen altın sandığına elini daldırmıştır. Oyunun dramatik düğümleri gevşek düğümlenmiş, şiir dili cesaretle oradan oraya zıplarken, ince ince örülmüş entrikaların çözülüşünün yaratıcılık dolu olduğu söylenebilir. Bunlar oyunun bütün olarak isabetli bir şekilde ortaya konulmasıyla geçerli olabilecek özelliklerdir. Mürebbiye Bayan Titi tarafından becerikli bir şekilde canlandırılmış. Değerli bayan sanatçının canlandırma yeteneğini sadece o büyük monolog bile göstermeye yetmiş, değerli oyuncu rolü içindeki Fransızca deyimleri, henüz tam bir yetişkin olmamasına rağmen şaşırtıcı bir şekilde kusursuz telaffuz etmiştir. Luise olarak Bay Klaus ne kadar namuslu ve mert olduğunu göstermiştir ama yine de gelecek vadeden bu oyuncuyu arka tarafa doğru konuşmanın tiyatro çevrelerinde haklı olarak pek geleneklere uygun bulunmadığı konusunda uyarmak gerekir çünkü bu durumda şairin sözlerini, ki bunla-

rın her biri izleyenler için değerlidir, anlamak zorlaşmaktadır. R. Hallgarten'a verilmekle Franziska rolü en uygun kişiyi bulmuştur. Sanatçının iyi bir duruşu vardır ve insanın içine işleyen vurgulara sahiptir. O da elbise değiştirme sahnesinde duruyordu, o sırada partnerine, oldukça mert Mann'a şaka içerikli ve bu nedenle de avantajlı kısım düşmüştür. Kostümler belli bir tarz içermekte, dekorlar hakkıyla yapılmış ve seçkin izleyicilere sunulmuştur. Gösterinin sonunda para toplanırken toplam 7 (yedi!) fenik[5] bağış yapmaktan çekinmemiş olan, görünüşü biraz tiyatro hizmetçisine benzeyen o çiğ herif dışında ki bu konuya burada girmeyi uygun bulmuyor, kaçınıyor, istemiyor, hoşlanmıyor ve de yapamıyoruz. (O çiğ herifin konuşmacı olduğunu söylemeye hiç gerek yoktur sanırım.)"

"Gouvernante"den hemen sonra yeni bir oynanabilir oyun bulma güçlüğü başladı; yani o gerçek, insanın içini kemiren ve insanı yerinde oturtmayan tiyatro müdürü kaygısı ki ileride bizim başımıza daha çok işler açacaktı. "Lothar'ın 'Venus im Grünen'i ve önemsiz bir elden çıkmış olan 'Der Praesident' adlı eserler satın alındı," diye yazıyor tarihçede. "Sahnelemeye uygun değil." Bu arada şunu eklemek gerekir ki "Venus im Grünen", muhtemelen uygunsuz bulunarak, daha kitabı okumadan ebeveynlerimiz tarafından elimizden alındı.

Artık Gretel Walter de birliğin üyesi olmuştu. Bir sonraki yenilik olarak Kotebue'nin *Schneider Fips* adlı eserinde karar kılındı. Prömiyer Hallgarten'ların evinde, bu sefer akşam yapıldı. Şimdiden beklentilerimiz oldukça artmıştı: Tiyatro berberi Kunst'un suratımıza maskeler çizmesi gerekiyordu. Tarihçe şöyle diyor: "Seyircilerin oturduğu kısım oldukça güzel. Orada oturanlar: Karısı ve kızı Lotte ile birlikte Bruno Walter; Gizli Meclis Üyesi Bayan Marcks, kızı Bayan Gerta Marcks, Otto, Bayan Pfitzner, Bay ve Bayan Mann, Bay ve Bayan Hallgarten ve küçük bayanlar. Gösteri oldukça iyi geçti. Wölfi (Ricki'nin kardeşi) yeterince sufle veremedi. Bir ara duvar yıkıldı ama esprilerle olayı geçiştirmeyi başardık."

5 Eski Alman para birimi. (ç.n.)

Bu sefer Ricki'ye büyük bir karakter düşmüştü, Erika ve ben birbirini seven çifti oynuyorduk. Madam Zephyr, bir modacı, Gretel tarafından oynandı. Bruno Walter eleştiriyi yazdı ki bu sefer alaya aldığı oyuna göre çok daha hoş ve yaratıcı bir yazı oldu.

Walter'lerin kızının ve Gerta Marcks'ın da katılımıyla olay gerçek anlamda ciddileşti. Entrikaları ve sansasyonları da beraberinde getirmiş olan Mimik Birliği bizi o kadar büyük bir tutkuyla doldurdu ki ailelerimiz kaygılanmaya başlamışlardı bile. Özellikle de Walter eviyle Mann evi bizim sadece yaramazlık peşinde koştuğumuz konusunda fikir birliği etmişler gibi görünüyorlardı; bize ileride daha fena sorunlar doğuracak bir aile yanılsaması. Bayan Walter özellikle Erika'da ve bende etrafta dolaşan savunmasız ve de pek hassas kızlarına bulaşan bir tür kötülük ilkesi seziyordu, elbette bu olaya biraz abartılı bir yaklaşımdı. Trafiği kesintiye uğratmak için yeterince denemeler yapıldı; ama bir yaban otu gibi, olayın kökünü kurutmak mümkün olmadı. Hep birlikte kendimizi *fazlasıyla* rahat hissediyorduk. Bayan Walter'in bizim hakkımızdaki ahlaki kuruntularını anaç bir anlaşılmaz tavır olarak görüyorduk ve kesinlikle bunu ayıplamıyorduk. Daha çok ona karşı her zaman uysal davranıyorduk ve ne derse boyun eğiyorduk, bu bizi, bize karşı son derece hoş ve şakacı bir tavırla ve bazen de gerçek bir iyilikle yaklaşan Bruno Walter'e hayranlık duymaktan da alıkoymuyordu.

Mimik Birliği *Minna von Barnhelm*'i[6] oynamaya da cüret etti. Rol dağılımı konusunda, herhangi bir şehir tiyatrosunda görülmeyecek derecede hırslı ve acımasız tartışmalar çıktı ve çeşitli entrikalar döndü. En sonunda Lotte, içimizdeki en güzel ve en yetişkin kişi olarak Minna rolünü aldı, Gretel de, onu en müstehcenimiz olarak bulduğumuz için genç Franziska rolüne layık görüldü. Wölfi Hallgarten Tellheim olurken Erika bekçi Werner rolüyle yetinmek zorunda kaldı; Ricki işletme-

6 Gotthold Ephraim Lessing'in oyun içinde oyun tarzıyla kaleme aldığı ve Türkçeye Sabahattin Ali tarafından çevrilen oyun. (e.n.)

ciyi prova etmesine rağmen sonradan oynamadı çünkü yarı fizyolojik yarı ruhsal rahatsızlığından dolayı hava değişimine gönderilmişti. Bense Just rolünü aldım. Akşamın oyunculuk açısından sansasyonel olayı ise Golo'nun yaslı kadın rolünden, acayip derecede makyajlı bir suratla ve boğuk bir ağlamaklı ses tonuyla konuşan, solgun ama korkunç derecede ısrarcı bir karakter yaratması oldu. Onun her zaman şeytansı bir maskaralık yanı olduğu için, ki hâlâ öyledir, ağır bir tül kıyafet içindeki bayan rolü onun için biçilmiş kaftandı.

Tiyatro oynamayı, provaları, entrikaları, kısacası bu konuyla ilgili her şeyi fanatik bir ciddiyetle yapıyorduk. O kadar ciddiydik ki sadece bir fikir uğruna yanıp tutuşan çocuklar ve insanlar bu kadar ciddi olabilirdi, meslekten bir tiyatrocu asla bu kadar olamazdı. Bu yüzden ortaya çıkan sonucun oldukça etkileyici olmuş olması lazım. Anılarımda ise "Minna" bundan çok daha fazla bir şeydi.

Greta tarafından idare edilen provalar, son derece gerçek bir yetişkin tavrıyla ve tiyatrocu havasıyla yapılıyordu. Greta bize "Beyler" diyordu. Daha sonraları da, ne zaman bir tiyatro provasında bulunsam her zaman aklıma bu Mimik Birliği gelirdi. Biz de o zamanlar tam böyle yapıyorduk; sadece bizimki *daha* gerçekti. Her şeyin özellikle mükemmel hale gelmesi, genç bir adamın aramıza katılmasıyla gerçekleşti; adı Rudi Morath'tı ve Münih Operası'nda çalışıyordu. Ricki'nin yerine işletmeci rolünü artık o oynuyordu, oldukça hoş, kumral, boyu bosu yerinde biriydi; bize alto şarkıcı Bayan Luise Willer ile -ki o zamanlar bu kadına özel bir hayranlık duymaya başlamıştım- bir baloda gerçek bir vals dansı yaptıklarını ve Doktor Emil Schipper'in provalar sırasında sürekli elma yediğini anlatırdı. Bütün bunlar bizi çok etkilemişti.

"Minna" oyunu giderek bir tür toplumsal olay haline geldi ama biz bunu, Tanrı'ya şükür, o zamanlar bilmiyorduk. Oyun Gizli Meclis üyesi Marcks'ların, Bruno Walter ve Gustl Waldau'lar arasında bulunan evinde sahneleniyordu. Makyajımız

konusunda bize Maria Ivogün yardım ediyordu. Büyük Diringer dükkânından ihtişamlı kostümler kiralamıştık. Lotte muzip ve tatlı bir çekiciliğe bürünmüştü; onu inanılmaz güzel buluyordum.

Eleştiriyi bu kez bizim için Doktor Fritz Enders yazdı, o sırada Lübeck'te çalışıyordu. Günlüğümde makyaj kokusundan, kuliste onları sahneye çağıran işareti bekleyenlerin tir tir titremelerinden hayranlık ve empatik bir sevinçle söz ediyorum. Oyuncu olma konusunda hemen hemen kararlıydım. Bu dünyaya başka hiçbir şey için gelmiş olamazdım.

Lessing'e ulaştıktan sonra düzeyimizi bir süre hiç düşürmemeye karar verdik. Moliere ve Shakespeare'in altında hiçbir şey yapmıyorduk. Bir sonraki prömiyer Moliere'in *Zoraki Tabip*'i (İlkbahar 1920) idi, ama bir sonraki *On İkinci Gece* (1 Ocak 1921) oldu. *Zoraki Tabip*'te ben başrolü oynuyordum, Erika ise beyaz bir bukleli perukla Pere Noble'yi. Walter'lerin artık ciddi ciddi oynamaya izinleri yoktu; bu arada, onlar o zamanlar da sık sık Münih'ten uzaklaşıyorlardı. Bu yüzden giderek daha fazla, bize o kadar yakın olmayan insanı kendimize çekmek zorunda kaldık. Ressam Geffcken'in çocuklarıyla arkadaş olduk, her ne kadar gizli birlik "Herzogpark-çetesi"ne dâhil olmasalar da. Diğerleri konusunda o kadar şanslı değildik. Bu nedenle mimik defterimize kuzenim Eva-Maria hakkında şu sert sözleri yazmak zorunda kalmıştım: "Üzüntüyle belirtmek gerekir ki Evele Löhr, çocukça küstahlıkları yüzünden birlikten çıkarılmıştır. Onun kaybı, bizim için bir üzüntü kaynağı olsa da kolayca bertaraf edilebilir ve daha fazla ciddiye alınmamalıdır."

On İkinci Gece Hallgarten'lerin evinde büyük bir yılbaşı eğlencesine dönüştü. İlk defa bizim için gerçek bir sahne kuruldu. Bizi izleyen topluluk oldukça kalabalıktı. Erika'nın duruşunu, onun o buruk ve oldukça çekingen zarafetini hâlâ çok iyi hatırlıyorum. O akşam sanırım onun oyuncu olması gerektiği kesinleşti. Herzog rolünü Willi Süskind oynadı, bize

o zamanlar yeni katılmıştı. Bize ilk önce "Musik, die Liebe Nahrung gibt"ten[7] dizeler okuduğunda onu o kadar zarif, çarpıcı ve ince bulmuştuk ki neredeyse gülmekten kırılmamak için kendimizi tutmaya çalışmış ama bunda fazla da başarılı olamamıştık: "Ah, size gülmüyoruz, Bay Süskind." Ama konuk oyuncu olarak oynadığı Herzog rolü ile birlikte ironik ve biraz da romantik bir arkadaşlık başlamıştı aramızda ki bu arkadaşlık ruhsal ve insani içeriğini birlikte geçen yaklaşık on iki yıl boyunca defalarca kanıtlamıştı.

On İkinci Gece'nin yorumunu ise mimik defterine Walter Hallgarten yazmıştı: "Sizin istediğiniz eleştirinin bu olup olmadığını bilmiyorum, sevgili mimikçiler. *Bizim* istediğimiz şeyi almış olmamız sizin için yeterli olsun: Neşeyle ve gençlikle dolu akşamlar! Ve bu kesinlikle sizin çabanıza değer."

Ben kişisel olarak Tobias von Rülp rolümün başarısından memnun olmak için herhangi bir neden göremiyordum. Topluluğun lütufkâr olan büyük çoğunluğu onda kötü bir şey görmedi ama bazı akrabalar beni katı bir şekilde eleştirdi. Bu nedenle acı dolu şu satırları yazdım:

"Tobias olarak kötüydüm. Adeta sınıfta kaldım. Tiyatrodakine göre biraz daha saygıyla yaklaştılar. Ama herkes de böyle değildi. Mielein bana açıkça yeteneğim olmadığını söyledi. Pekâlâ, iyi geceler tiyatro oyunculuğu! Gerçekten üzgünüm."

Bunun üzerine kendimi tekrar yazarlık sanatına adamaya karar verdim.

Mimik Birliği bizim sosyal girişimlerimizin sadece belli bir parçasını ifade ediyordu. Birlikte yaptığımız şeyler (Walter'ler, Ricki, biz ve duruma göre başka birkaç kişiyle daha) toplamda tam bir maceraya dönüşmüştü. *Bütün* iyi özelliklerin bizde eksik olduğu rahatlıkla söylenebilirdi ama *hayal gücü yetisi* açısından en yüksek seviyedeydik. Kuşkusuz, on ile on beş

7 William Shakespeare'in *On İkinci Gece ya da Siz Nasıl İsterseniz* adlı eserinden bir bölüm. (e.n.)

yaşındaki çocukların, büyüklerin rüyalarında bile görmeyeceği kadar hayal gücüne sahip olduklarını düşünüyorum.

Sadece yaptıklarımız değildi tuhaf olan, onları yaparkenki fanatik tutumumuz da öyleydi: Çayırdaki yakar top oyunları (sadece bazen top sesleri eşliğinde); karanlık çalıların arasındaki haydut ve prenses oyunları (hatırladıkça bunun benzersiz bir tehlike olduğunu düşünüyorum; siyah ağaç gövdeleri arkasındaki bastırılmış korku çığlıkları; birden insan kendini diğerlerinden çok fazla uzaklaşmış bulur, o zaman gecenin bir vakti kendi çıkardığınız seslerle baş başasınızdır); yasak olmasına rağmen, bizim evin önünden geçip "Orta İşar" barajına giden o gürültülü, küçük trene binmek. Englische Garten'ın derelerinden birinde, en vahşi olduğu yukarıdaki Aumeister kısmında Ricki ile yüzmeye gitmeyi de kendimiz için esrarengiz ve oldukça yasak bir eylem haline getirdik. "Tipsen" yapmaya gitmek, derdik buna, Tanrı bilir neden ve tabii ki kalabalık bir takma ad jargonu ve deyimler, bu aslında pek de hararetli olmayan kaçamakların ayrılmaz bir parçasıydı.

İleride tedirgin edici bir ustalığa erişeceğimiz bu saçmalamak ve insanları kandırma eylemlerini daha o zamanlardan öğrenmeye başlamıştık, gerçekten, nasıl insan zor ve karmaşık bir sanatı öğrenmeye çalışırsa öyle. Sahne yıldızlarını ve bazen de tamamen yabancı şahısları sarakaya aldığımız ve ürküttüğümüz telefonlar; hiç tanımadığımız halde, sevmediğimiz insanları çeşitli şekillerde ıslatıyorduk, mektup kutularına su döküyorduk ki gelen postalarını sırılsıklam halde bulsunlar. Günlüğümde şöyle bir not buluyorum: "Ulaşabildiğimiz bütün evlere gidiyor ve saçma sapan şeyler söylüyoruz; yaşlı kadınların önünde diz çöküp bizden bir kutu eski makyaj malzemesi satın almalarını rica ediyoruz. Ufak tefek, kırış kırış bir bayana egzotik, besili, açık sarı renkli bir 'Dackel' cinsi bir köpek görüp görmediğini sorduk; ona babamın bizi öldüresiye döveceğini, Berlinli yolcular olduğumuzu, aslında Viyana'ya gitmek istediğimizi ve Parkotel'de kaldığımızı söyledik.

Uyduruk bir telefon numarası verdik, bir parça daha 'Dackel' için feryat figan ettik, bu arada açlıktan ölmüştür diye, sonra da oradan hızla uzaklaştık."

Elbette tiyatroya gitmeyi müthiş seviyorduk. Walter'lerin özel yerlerinden -ilk sıranın her iki köşe yeri- en güzel operaları izledik: *Uçan Hollandalı* ve *Hans Heiling*, *Christelflein*, *Don Pasquale* ve Braunfels'in *Vögel* operasını. Münih Operası'nın en iyi zamanlarıydı: Bruno Walter, Ivogrün, Delia Reinhardt, Schützendorf, Bender ve Erb. Dolgun ve ateşli Bayan Luise Willer'e karşı özel bir hayranlık beslemeye başlamıştım, oynadığı Carmen rolü en ilkel dişiliğin sembolü haline gelmişti, birkaç yıl sonra Wedekind'in Lulu'su da benim için aynı anlama gelecekti. Öylesine karşı konulmaz bulduğum bu çınlayan organlı bayanın evine, panayırdan aldığım ve üzerinde "Beni unutma!" yazan kalp şeklindeki çöreği, hiç düşünmeden Golo ile göndermeye karar verdim. Kucak dolusu mektuplar yazarak ona bana bir randevu vermesi için yalvarıyordum ama tabii o bunlara hiçbir şekilde tepki vermiyordu. Bu yüzden kendimi Don José gibi hissetmeye başlamıştım ve acı çekmem gerektiğine inanmıştım.

Lotte ve Gretel sayesinde ara sıra gerçek şarkıcılarla tanışıyorduk, bu da acayip heyecan verici bir şeydi. Öğleden önceleri bazen, sırf sahne havasını soluyabilmek için pek saygın Ulusal Tiyatro'nun sahnesine tırmanıyorduk. Bunu yaparken bir keresinde bizi oyuncu Kurt Stieler yakaladı, isimlerimizi söyleyinceye kadar bize çok sert davranıyordu ama ondan sonra, bizi büyük bir şaşkınlığa uğratarak bir şefkat timsali haline geldi.

Eğer Walter'lerin yerlerine oturma imkânı bulamazsak çevremize inanılmaz baskılar yapıyorduk, sırf yalvarmak zorunda kalmayalım diye. "Sihirli Flüt"ü sadece ayakta izleyebilmek için sekiz saat ayakta beklediğimizi hatırlıyorum.

Operayı tiyatrodan daha çok seviyorduk, ayrıca tiyatrodan iyiydi de. Ama özellikle *Carlos*, *Romeo ile Juliet*, *Raeuber*, Ib-

sen'in *Nordische Heerfahrt*: Sayfalar dolusu en heyecanlı ve en coşkulu tiratları yazıyordum bütün bunların beni nasıl alıp götürdüğünü ifade edebilmek için.

O zamanlar büyük bir Strindberg-Wedekind patlaması yaşayan ve harika olmaları gereken oda tiyatrolarına gitmemize henüz izin verilmiyordu. Ama bütün konser dizilerine ve matinelere doyumsuzca abone olmuştuk; Östwig Wagner-Arien'i şarkı söylerken dinledik, Waldau ve Bayan von Hagen'in tiratlarını izledik ve Edith von Schrenk ile Niddy Impekoven'i dans ederken gördük. O gotik donukluğundaki sertliğiyle Edith von Schenk beni büyülemişti, Impekoven'i izlerken de ürpermiştim. ("Elbette korkunç tezahüratlar" diye yazmışım parantez içinde büyük bir saygıyla.)

Matthaeuspassion'da söylemeyi olağanüstü buluyordum; ki bu Wilhelm Lisesi'nin oğlanlar korosunun ayrıcalıklarından biriydi. Hırstan kıpkırmızı bir halde mavi denizci üniformasıyla koronun ilk sırasında duruyordum. En güzeli daha sonra Walter ile birlikte, akademi konserleri yönetiminin ona tahsis ettiği mavi faytonla eve dönebilmekti. "Sen olmasan gösteri asla yapılamazdı," diye şakalaşırdı sürekli benimle yorgunluktan ölüyor olmasına rağmen.

Bütün o yıllar boyunca, hiçbir ön bilgi ve ön koşul eksikliğinin dizginleyemediği müthiş bir açlıkla dünya edebiyatını okuyordum. "Bundan elime ne geçiyor" sorusu son derece karmaşık ve tam olarak cevaplanamaz bir soruydu. İnsan entelektüel açıdan henüz yeterince olgun olmadığı eserleri okuyarak yine de bir şeyler alabilir, tam olarak yazarın o eserle ifade etmek istedikleri olmasa da; özellikle de olay akışını ve bir parça da yüzeysel psikolojiyi anlayabilir insan. *Egmont* ve *Carlos* bir dedektif romanından daha farklı bir şey olarak yalanıp yutulmadı. Çocukların "ideal okurlar" oldukları teorisi kesinlikle doğru değildir; ama ideal okurun çocuklara has ilkel öğrenme tutkusundan ve heyecanlanma yeteneğinden bir parça içinde saklamış olması gerekir.

Çocukların hiçbir kalite duyguları yoktur. Onlar *Trotzköpchen*'i de en az *Blonden Eckbert* kadar güzel bulurlar. On ile on dördüncü yaşlarım arasındaki bir ürünün edebi değeri ya da değersizliği konusundaki anlayışımın nasıl yavaş yavaş geliştiğini izlemek benim için çok eğlenceli. En yüksek ve üçüncü sınıf eserlerin arasında, çitlerle, kovuklarla, sürprizlerle, dalaverelerle ve gizli güzelliklerle dolu bir bahçeye bırakılmış köpek yavrusu gibi neredeyse tek başıma kendi yolumu bulmam gerekiyordu. Elbette bu konuda yetişkinler yardımcı oluyordu ama büyük ölçüde de olmuyorlardı. Onlar bizi sadece en iyilerle tanıştırıyorlardı; ama bu şekilde acaba bize aynı şekilde enfes gelebilecek ve gerçekten de onlar kadar iyi olabilecek başka şeylerin varlığından habersiz kalıyorduk.

Şunları yazdığımda henüz on iki yaşımı doldurmamıştım: "Şu anda Körner'in *Sühne*'sini okuyorum. Kader trajedisini gerçekten hor görüp görmediğimi ya da yüceltip yüceltmediğimi henüz bilmiyorum. *Kriemhildens Rache'yi* keyifle okuyup bitirdim. İlki kadar güzeldi. Gerçi buna ben karar veremem." Günün birinde Körner'in aslında hiç de büyük bir yazar olmadığını düşünmeye başladım ya da Hebbel'in komedilerinin trajedilerinden daha az önemli olduklarını. Bu yavaş yavaş el yordamıyla ilerleme ve bir parça aydınlanma duygusunda benim açımdan etkileyici bir yan var, onu şimdi geriye doğru izlediğim için. Neredeyse her gün bir kitabı bitiriyordum, bu çok korkunçtu, bu arada giderek bir yavaş okur haline geldim: Alman romantikleri ve Björn Björnsen'in hikâyeleri, Shakespeare, Grillparzer'in günlükleri ve *Faust*, Hamsun, Mörike, Dehmel, Walter Scott, İbsen ve Hauptmann. "*Freund Hein*'ı okuyup bitirdim. Çok yüce bir eser. Dilsel ve düşünsel açıdan. *Hannele* dışında bir kitap beni nadiren bu kadar etkilemiştir."

On üç yaşımdayken: "*Rose Bernd*[8] okuyorum. Tam olarak anlamıyorum. Ben yeterince 'bilgili' değilim. Ama çok harika şeyler var. Bir kere Hauptmann'dan kopmak istiyorum. *Ve*

8 Gerhart Hauptmann'ın yazdığı ünlü bir oyun. (e.n.)

belki de klasiklere dönmem en iyisi olacak." Sonraları bir daha asla bende böylesine bir büyü yaratamayan Hauptmann benim kesin bir şekilde en sevdiğim yazardı. Bir sürü mavi okul defterinde, kendime ait oyunlar her zaman elimin altındaydı, ilk sayfada, çocuksu bir yazıyla yazılmış bir ithaf olurdu Hauptmann'a: "Gerhart Hauptmann'a, *Versunkenen Glocke*'nin yazarına, saygıyla adanmıştır."

Annem, babamın ilgilenmediği bu muazzam kitap tüketimini bir parça kontrol etmeye çalışıyordu. Ben de onun yasaklarını kutsal telakki ediyor, onları çiğnediğim zaman tüyler ürpertici bir şey yapmış gibi hissediyordum kendimi. Bana verilen bir ciltten izin verilen parçasının dışında bir parça okumak aklımın ucundan bile geçmezdi; örneğin *Bilge Nathan* bölümünün izinli olduğu Lessing cildin "Emilia Galotti" bölümünü de okumak gibi. Ama öğleden sonraları, babam uykudayken, mümkün olan en kötü şeyi yapıyormuşum duygusuyla yanaklarım kıpkırmızı bir halde onun o kutsal çalışma odasına, sigara dumanı ve baba görkemi kokan odaya süzülür, bugün bile neredeyse gizli bir ürperti hissetmeden bakamadığım koltuğa oturur ve Wedekind'in *Kammersaenger*'ini okurdum. Bu eserin benim için yeni ve acayip, o yazma biçimi dışında beni bu eseri okumaya, yasak olduğu duygusundan başka hiçbir şey itemezdi; zira ahlaki problematikle, diyalogların grotesk dokunaklılığıyla hiçbir alakam yoktu.

O acılı ve kötü öğleden sonralarında gizlice okuduğum, pek de ciddiye alınmayan bir başka kitap çok daha içten bir şekilde beni etkilemişti: Anja von Mendelsohn'un tiyatro oyunculuğunu konu alan *Maja* romanı. Ondan bazı uzun parçaları ezbere biliyordum ve onları kardeşlerime, çıldırtıncaya kadar, melodik bir tonda okuyordum: "Derinliğin, karanlığın, soğukluğun içine, güzel miydim o zamanlar, Hans Behrensen?"

Benim öğleden sonraları yaptığım melun yaramazlıklar ortaya çıkınca elbette berbat bir felaket oldu. 29 Şubat 1919 tarihli günlük notu: "Benim Pielein'ın odasında gizlice kitap

okuduğum keşfedildi. *Çok* kötü azarlandım. Akşam şehirde çoğunlukçu sosyalistlerle Spartakistler arasında çatışma çıktı."

Anne babamız bize çok kitap okuyordu. Babam -o zamanlar her zamankinden daha büyük Rus yazarlarıyla ilgileniyordu- bize Gogol'ü, Dostoyevski'nin *Tatsız Bir Olay*'ını, Tolstoy'dan halk hikâyeleri ve kendi bazı uzun hikâyelerini okuyordu. Onları seviyorduk ama Dickens'ı daha çok seviyorduk, babaannemiz Offi onun hemen hemen bütün romanlarını bize yıllar boyunca her pazar öğleden sonraları okudu. Müthiş güzel okuyordu çünkü kendisi tiyatro oyuncusuydu. Karakterleri birbirinden ayırmayı çok ustaca becerir, en gerilimli yerlerde yaptığı dramatik vurgularla nefesimizi keserdi. *Oliver Twist*'i, *David Copperfield*'i, *Domby*'ı, *Nickelby*'ı, *İki Şehrin Hikâyesi*'ni onun sayesinde tanıdık, Dickens'ı bitirince Wilhelm Raabe'ye ve Hollandalı Multatuli'ye geçtik. Ama bu sefer doğru bir seçim olmadı. O pazar öğleden sonralarının gerçek ruhu Dickens'tı, onun hoş mizahı, ürpertici ve maceralı dünyası Erika ve beni büyülüyordu.

Şimdi bana bütün bunlar dün olmuş gibi geliyor ve bizi o olağanüstü güzel Rönesans salonunda, pencerenin kenarında kadife kaplı sedirlerde otururken görüyorum ve o loş salonun kendine has kokusunu, halıların, deri kaplama ciltlerin, eski kadifelerin ve yağlıboya tabloların asla tarif edemeyeceğim ama diğer binlerce kokunun arasında tanıyacağım kokusunu duyuyorum.

Pazar öğleden sonraları ikiye ayrılırdı, her iki bölümü de son derece nefis ve heyecanlı geçerdi: Önce okumalar, ardından da misafirlerle birlikte içilen yetişkin çayları. İskemlelerimizi tiyatrodaki gibi yaklaştırır, büyüklerin konuşmalarını büyük bir açlıkla dinlerdik. Her misafirin ne kadar eğlenceli olduğuna dair notlar verirdik. Tiyatrocular en yüksek dereceleri alırlardı çünkü çok hoş ve acayip anekdotlar anlatırlardı. Onların "Tristan"daki rollerini oynamak için bir koşu gidip gelmek zorunda olduklarını sanki önemsiz bir şeymiş gibi

öylesine söyleyiverecek kadar umursamaz ve havalı olmaları bizim başımızı döndürürdü.

Sadece savaş yılları süresince değil, en az 1920 yılına kadar bu çay ziyaretlerine kendi siyah ekmeğimizi hep kendimiz götürdük çünkü büyükbabamız ve büyükannemiz yedikleri çok pahalı ve iyi marka ekmekten bize veremiyorlardı. Durum oldukça tipikti: Biz çocuklar sanat hazineleriyle dolu o ihtişamlı salonun kadife kaplı sedirlerine oturur, yanımızda getirdiğimiz kepekli ekmeği yerdik.

Çaydan sonra büyükbabamız Ofei ve bir arkadaşı yandaki müzik odasında bulunan iki piyanoda müzik yaparlardı. Wagner çalarlardı, bazen de Beethoven ya da bir başka klasik besteci; ama ben "Liebestod"u hepsinden çok daha fazla severdim. Kuşkusuz "Tristan" müziği hakkındaki görüşüm bağımsız değildi ve babamın Wagner-psikolojisi tarafından belirlenmişti ("Buddenbrooklar"ı ve diğer hikâyeleri o zamanlar daha yeni yeni tanıyordum). Bu etkinin ne kadar bilincinde olduğumu saptamak ilginç olurdu ya da kendi başıma hareket ettiğim kuruntusuna sahip olup olmadığımı. Muhtemelen sonuncusu geçerliydi.

Wagner gerçekte hiçbir zaman benim müziğim olmadı, (sık sık ondan keyif alsam da) ona karşı, bütün bizim kuşağın takındığı mesafeli bir tavrım vardı. Edebiyatı okuma açlığım ve hırsım derecesinde yazıyordum da: Daha önce anmam gereken, romanlardan ve oyunlardan oluşma bir dağ yıllar boyunca yükseldikçe yükseldi. Nicelik olarak bakıldığında muazzam miktarda yazmıştım. Ama bu yazdıklarımın başka hiçbir işlevlerinin olmayışı bana acı veriyordu. Onları bir parça olsun kamuoyuna ulaştırabilmek için onları severek hediye ediyordum: Mesela Offi'ye Büyük Friedrich'in gençliği hakkında bir oyunu Noel hediyesi olarak vermiştim (duyulmamış bir şeydi, neredeyse ekspresyonistçe deforme edilmiş ama natüralistler taklit edilmişti), anneme, kardeşim Bibi'nin doğumu için evin çalışanları arasında geçen ve onların kavgalarını işleyen

"Muharebe" adlı bir komedi hediye etmiştim. Oyun bana çok eğlenceli ve loğusalık dönemi için en uygun hediye gibi gelmişti ama babam bana bunun "sadece çocukluğumun affettirdiği kötü bir davranış olduğunu" etraflıca anlatmıştı. Şaşkınlıktan öylece kalakalmıştım. Ama bütün hileleri kullanarak aile çemberini aşmamı ve okul defterlerime çocukça yazdığım tragedyalarımı Karl Trebitsch takma adıyla Müler Yayınevi'ne gönderdim. Natascha Huber olarak bir kukla tiyatrosunun müdürü olan Paul Brann'a telefon ettim, ona "Das Fremde Weib" adlı üç perdelik bir oyunumu göndermiştim, o iyi niyetli adam -kalın sesini hâlâ çok iyi hatırlıyorum- beni yanına çağırdı ama ben tiz bir kadın sesiyle, akrabalarımın ve yetişme tarzımın bunu engellediğini söyleyerek reddettim. Tek gerçekleşen yayınlanma olayı Wilhelm Lisesi'ndeki birkaç akıllı çocuğun çıkardığı ve yönetiminde benim de katkılarım olan *Der Jugendfreund* gazetesinde oldu. Bir edebiyat yarışmasında Tolstoy yazım ikinci oldu ama politik olarak fazlaca radikal ve üslup açısından fazlasıyla küstah "Gotteslaesterin" adlı bir taslak, hiç de hoş olmayan bir tepki uyandırdı, müdür bizzat beni odasına çağırdı ve bu tür yayınlardan uzak durmam konusunda uyardı.

1918 ve 1919 yıllarına ait yazıların neredeyse hemen hepsi, daha önce sözünü ettiğim, patinaj yapıp duran, grotesk yapılı, tümüyle tecrübesiz ilk yazım düzeyinde kalmış. (Biçim verme, oynama, yazma isteği mevcut ama henüz içerik yok ya da daha doğrusu: İçeriği henüz dile getiremiyorum.)

Bu küçük oyunlardan birini örnek olarak buraya almaktan kendimi alıkoyamıyorum; tamamıyla tesadüfen seçilmiş bir parça; onun yerine bir düzine başka parçayı da seçebilirdim, hepsinde aynı o son derece şaşırtıcı komiklik hâkim.

"MARİE HEİLMANN"

İki perdelik tragedya

1. BÖLÜM

Kişiler:

Marie Heilmann, hassas.

Lottchen Kraus, nahif, onun arkadaşı.

Dussan, Fransız yazar.

Nimmann, Wagner operacısı.

Arkadaşı.

General von Bernow.

İki yaşlı kadın.

Seyirciler, halk, misafirler.

Oyun Strassburg'da geçiyor.

("Strassburg" üstü çizilmiş, onun yerine: Paris.)

1. Perde

Akşam. Tiyatronun önü. Tiyatronun girişinde bir sürü insan duruyor. Marie Heillmann, Lottchen Kraus ile birlikte binadan çıkar. Marie'nin oldukça güzel bir vücudu vardır, üzerinde göz kamaştırıcı, pahalı ve çok zarif bir kıyafet vardır. Lottchen ufak tefek, sevimli, "nahif". Üç kişi alkışlar.

KİŞİLER: Bravo! Bravo! Heilmann! Bayan Heilmann! Bravo!

HEİLMANN: Teşekkürler! Çok teşekkürler! Ama bırakın da geçeyim.

KİŞİLER: Bravo! Bravo! Muazzam! *(Marie ön tarafa doğru ilerler. Elini alnına koyar ve gülümser. Bu harekette ve bu gülümsemede bir parça kendine güven ve bir parça yapaylık vardır.)*

(Bay Nimmann ona doğru gelir. Uzun boylu, zayıf ve kumral bir adamdır. Kadına bir demet beyaz gül verir.)

MARİE: Teşekkürler, hmm kokuyorlar. Gülü seviyorum.

NİMMANN: Gül sevgi demektir.

Ara.

NİMMANN: Gretchen rolünde harikasınız.

MARİE: Bu rolü seviyorum.

NİMMANN: Öyle sahnede durduğunuzda, vahşi gözlerle, hafifçe titreyen dudaklarla, çıplak omuzlara dökülen tel tel saçlarla, birleştirilmiş ellerle ve beyaz bluzla, o zaman size kalbimin derinliklerinden gelen bir hayranlık duyuyorum. Siz büyük bir oyuncusunuz.

MARİE (*Hafif ve soğuk*): İnsanın ruhunu okşamayı iyi biliyorsunuz, bayım!

NİMMANN: Okşamak? Hayır, bayan. Beni sakın böyle anlamayınız. Ben sizi yüceltiyorum, hatta daha da fazlası, ben -yeterli, hanımefendi. Sizi rahatsız etmek istemiyorum, size hakaret etmek istemiyorum. Siz beni asla sevemezsiniz. Sizin eşinizin bir kere bir şair olması lazım, son derece büyük, ateşli bir şair, bir Goethe, bir Shakespeare, ama bin mark ücret alan döküntü bir şarkıcı değil.

MARİE: Böyle mi düşünüyorsunuz?

NİMMANN: Sevgili Bayan, itiraf edin, siz şair Dussan'ı seviyorsunuz.

MARİE: Bu sizi niye ilgilendiriyor?

NİMMANN: Sevgili Bayan, sanırım, siz günün birinde bir Fransız'la evleneceksiniz. Sizde bir Fransız ruhu var. Öyle

ince, öyle zarif ve öyle fütursuz. Bir Standhal sizin kocanız olmalıydı ya da bir Dussan.

MARİE: Beni rahat bırakın, eve gitmem gerekiyor. Yorgunum. Gretchen rolü çok yorucu.

NİMMANN: Bayan, sanırım beni şımartıyorsunuz. Sizi sevdiğimi biliyorsunuz, siz de bana karşı böylesiniz. Bu bir alay değil mi?

MARİE: İyi akşamlar, Bay Nimmann. Yarın siz Siegfired'i söylüyorsunuz, doğru mu? Orada olacağım. Buna uygun bir çaba gösterin. Adieu. *(Çıkar.)*

NİMMANN: Fevkalade bir maske taşıyor. Ama beni seviyor. İnkâr etmenin ne faydası var, kibirli davranmanın? Beni seviyor yine de!

Marie'nin salonu. Yumuşak, ağırbaşlı biçimler. Marie alçak bir kanepede, bol, tülümsü kıyafetlere sarınmış, omuzları çıplak, göğüsleri bile neredeyse çıplak, güllerin takılı olduğu saçları açık bir halde uzanmakta ve Faust *çalışmaktadır. Metin küçük bir masanın üzerinde durmaktadır.*

***

Tragedyanın ilk bölümü dolgun vücutlu Heilmann'ın bin mark ücret alan döküntü tenor kahramanla evlenmesi yönünde gelişir ama aslında bunu sadece Dussan'ı kızdırmak için yapmıştır. Her şey o kadar ters gider ki 2. perdede, bunun dışında tanınmayan bir arkadaşı opera şarkıcısına, "Pekâlâ, bana doğruyu söyle, Nimmann; Marie ile olan evliliğin iyi durumda mı? Öyle genel geçer laflar duymak istemiyorum: İyi mi, kötü mü?" diye sorduğunda Nimmann itiraf etmek zorunda kalır: "Kötü. Şimdi sana açık açık söylüyorum, çünkü sen benim arkadaşımsın. Hatta yavaş yavaş ondan nefret etmeye başladım. Utanmazın biri, anlıyor musun?" Marie hemen bir sonraki sahnede kocasını "Böğüren Maymun" olarak niteler ve herhangi bir nedene dayanmaksızın, kendisinin de onun "kölesi"

olduğunu, "satılık kölesi" olduğunu söyler. Kısa ve öz: Marie onu öldürür ve bununla sanki ateşli şair Dussan'a bir iyilik yapmış gibi davranır.

İkinci bölüm dul Nimmann'ı New York'ta küçük bir gökdelen dairesinde gösterir, "küçük, çirkin, karanlık". Andreas Ivoniewitsch ile evlenmiştir, "kısa boylu, gerçek bir Rus'la". Bu gerçek Rus, kibar yabancıları tren istasyonundan kendi gökdelen dairesine çekmek ve sonra da onları orada boğmakla iştigal etmektedir. Ruhsal açıdan perişan bir halde olan Marie, önce bu oyuna katılmak istemez ama en kaba şekilde buna zorlanır ve yabancı bir banka memurunun öldürülmesine yardım eder. Kısa boylu kocası bu sefer yakayı ele verir ve idama mahkûm olur; bunun üzerine Marie soğuk bir şekilde şöyle der: "Ne devamı? Sen bir kere öleceksin, sonra da hayat bu kadar güzel mi olacak?" Maire ise Avrupa'ya kaçmayı başarır ama artık orada pek fazla iyi şey yaşamaz. Ateşli Fransız'ı bir daha görmez, sadece eski bir tanıdığı, General von Bernow ile karşılaşır. "Ne? Marie Heilmann? Ah, evet, evet, şimdi sizi tanıdım! Sizi buralarda ne kadar özledik! Tekrar oynamak mı istiyorsunuz, evet, bu iyi, eskisi gibi, oturunuz lütfen. Çok değişmişsiniz." Bunun üzerine Marie, "Acı yaşlılıktan önce davrandı. Artık ölmeye hazırım," der ve General, "Ne?! Yüce Efendim! Bu yaşınızda mı?" diye cevap verir. Marie tenor Nimmann'a verdiği hapın aynısıyla kendini zehirler ve bir veda havasıyla şair Dussan'a hitaben konuşur: "Şimdiden onun çektiği acıyı hissediyorum, senin düşmanının. Ölüyorum, ölüyorum, nefes alamıyorum, acı içindeyim, ölüyorum, aşktan, aşktan!"

Bu benim gerçek deneyimlerimden dünyalar kadar uzak konuları karalarken içimden neler geçtiği konusunda en ufak bir fikrim yok ve bugün bunları yeniden hatırlayabilmem imkânsız; beni Hebbel ve Schiller'e karşı eleştirel yapan ama ne kadar çocuksu bir beceriksizlikle bir aşk diyaloğu ve ölüm sahnesi yazmakta olduğumu fark ettirmeyen o günkü düşünüş biçimini şimdi bir türlü anlayamıyorum. Bu arada beni hare-

ketli ve geniş bir kadın hayatını tragedya biçiminde özetlemeye ve bunu yaparken de kibirli görünmekten korkmamaya yönelten rahatlığa hayran olmaktan da kendimi alamıyorum. Zira benim bugünkü el yazımla on üç yaşındaki oğlanın el yazısının ne alakası var? Bana bu grotesk "Marie Heilmann"ın o çocuksu coşkunluk içinde bir tür başarı olarak göründüğünü düşünüyorum.

Tiyatro oyunları, şiirler ve romanlar okul sıramdan sabun köpüğü gibi taşıyordu; teklifsiz, neredeyse ağırlıksız. Mimik Birliği'nin ya da kukla tiyatrosunun sahneleyeceğini umduğum masal oyunları; tümüyle boş, kızlara övgüler düzen abartılı dizeler. En çok hayat içeriğini de okulla ilgili çalışmalarda buluyorum. On bir yaşında, *Tragödie eines Knaben*'a, destur olarak şunu koyuyorum: "Bu çocuğun, siz pedagoglar, derin acıları tanımadığını söylemeyin, bilakis, bir çocuğun da acı çekebileceğini öğrenin!" Oyun sınıf arkadaşım Gert Seuffert'a adanmıştı; oyunda bütün sınıf arkadaşlarımın ve öğretmenlerimin adı geçiyordu. Bir öğrencinin intiharını ele alıyordu (ama bu, benim daha çok "Frühlings Erwachen" olarak tanıdığım bir şeydi). Daha sonra yazdığım bir uzun öykü, "Öğretmen Engelmann", önce adı geçen öğretmenimiz W.'ye duyduğum fanatik nefret sayesinde belli bir gerçeklik ve şiddet kazanmıştı. Şöyle başlıyordu: "Gözlerini yuvarlayarak Öğretmen Engelmann sömestir açılışını yaptı. Dinlenmiş olmak, yeni çalışma azmi ve bunun gibi şeyler hakkında kısa ve tuhaf bir kızgınlıkla konuşma yaptı; bu esnada da sürekli kalın, kırmızı, terli ve iğrenç sivilcelerle kaplı boynunu sıkan yakalarını gevşetti durdu. Bu genel geçer sözleri pek de kalpten söylemediği gayet açık olarak belliydi. 'Pekâlâ. Şimdi Yunan Dili alanına yeni bir adım daha atıyoruz!" dedi Öğretmen Engelmann, öğrencilerini mi ile ilgili birkaç yeni fiil öğretme tutkusundan sırılsıklam halde."

O sıralarda piyanist Hedweig Schöll'den -benim oldukça hayran olduğum neşeli ve hoş bir kadın- aldığım piyano ders-

leri beni "Musikalische Aphorismen" adını verdiğim ve klasik parçaları ("Verlorenen Groschen"ı, bir Mozart menuetini,[9] "Hollaender" uvertürünü, Schubert'in askeri marşlarını vs.) kendi kelimelerimle yeniden yorumladığım bir şiir dizisi yazmaya sevk etti. (Cilt Gretel Walter'e ithaf edilmişti.)

Oldukça yavaş ve adım adım, sadece hikâye uydurmanın ve oynamanın dışındaki ihtiyaçlar da yazdıklarımı etkilemeye başladı. Acilen hesaplaşmamı gerektiren problemlerle karşılaşıyordum. Dine karşı yazılan bir başkaldırı yazısı daha on üç yaşımdayken ortaya çıkmıştı. Şu cümlelerle başlıyordu: "Ben inanmıyorum. Leyleğe ve Noel Baba'ya inanmamaya başladığımdan beri dine de inanmıyorum. Bunu, bayanlar baylar, temellendirmek istiyorum. Neden? Birincisi dinin, kanımca, ana propagandası Tanrı'nın 'iyiliği'dir. 'Neden Tanrı'nın iyiliğini görüyorum?' diye soruyor Luther küçük kitabında. 'Onun dünyayı idare ediş biçiminden,' diye cevap veriyor büyük reformcu. Bu doğru mu ki, diye soruyor kendisi vaazında ve sonra söyle diyor: Tanrı dünyayı iyilikle yönetiyor!" Yazı bu mantıklı tonda devam ediyor. Bu "başkaldırı yazısını" Nisan 1919'da, odamda değil, sundurmada yazdığımı hatırlıyorum, annem kardeşim Bibi'yi doğururken. Annemi görmeye gelmiş olan Gizli Meclis üyesi beni iş başındayken yakaladı, polemik yazısını okudu ve buna sevindi: O da benimle tıpatıp aynı fikirdeydi. O günlerde şöyle bir not daha yazıyorum: "Akşam karanlıkta Ricki ile dolaşmaya çıktık. Benim gibi o da Tanrı'ya inanmıyor." Benim rasyonalist olduğum dönemlerdi. Bugün ateizmi her şeyden önce *ilkel* bir dünya görüşü olarak algılamam, belki de onu on üç, on dört yaşımda tümüyle yaşayıp arkamda bırakmış olmamdandır.

1918: Şu anda yeni bir roman yazıyorum. Adı *Wilhelm*. Kahramanın temel düşüncesi, dünyevi varoluşun hiçbir değerinin olmadığı, insanın tamamen başka bir şey için var olduğu yolunda. Uzun zamandır içimde taşıdığım bu meseleyi ayrın-

9 Eskiden balolarda icra edilen Fransız dansı. (e.n.)

tılarıyla açıklamak istedim. Görülüyor ki: "Marie Heilmann" türü ürünlerde oyalanacak şey arayan bir hayal gücünün oyunları söz konusuyken, yavaş yavaş beni sıkıştırmaya başlayan büyük problemlerle girişilen bu hesaplaşma çabalarında söz konusu olan şeyler "uzun süredir içimde taşıdığım" şeylerdi. Bunların beni geceleri uyutmadığını söylemek istemiyorum (zira nefis uyuyordum) ama tek başıma yürüyüşe çıktığımda beni tedirgin ediyorlardı ve bunlarla ilgili düşüncelerimi okul defterlerime yazıyordum.

On yaşımda kısaltılmış bir gerilim romanı yazmıştım: "Heinrich Hollmann, Die Geschichte Einer Jugend." Bence bu, o dönemde yazdıklarımın en iyisi. Bunu hissetmiş olmalıyım ki babama gösterdiğim tek çalışmam buydu. Bana çalışmamı geri verirken, "Keyif almadan okumadığımı söyleyemem," dediğini hatırlıyorum ve beni oldukça gururlandıran birkaç kelime daha. Bu Heinrich hikâyesi ki bununla kendimi anlatıyordum ve orada kendimi bir parça kibirli ve kinci olarak karakterize ediyordum, gerçek bir ahlaki problem ele alınıyordu, hatta tamı tamına *şu* ahlaki problem: İnsan, ruhla nefis arasında titreyen bir varlık olarak, şehvetiyle en yüksek sorumluluklar ikilemi içinde nasıl oradan oraya çekiştiriliyor; sanki içindeki hayvanla içindeki Tanrı savaşıyor; vücutla ruh, hantal olanla kanatlı olan... Heinrich kendini daha çok sefih bir bataklığa gömülmeye bırakma eğilimi içindedir. Genç ve kinli bir kadın karaktere, ki kendisi günahın ve vicdansızlığın bizzat ete kana bürünmüş halidir, duyduğu aşk onu bu çamura giderek daha çok batırmaktadır. Öte yandan Heinrich kendini ruhsal dünyaya kendinden geçecek kadar bağlı hissetmektedir. "Bu ikilem içinde mahvolup giden trajik bir varlık." "İnsan kendini en başından itibaren bir hayvan olarak damgalayamayacak kadar kibirli bir varlıktır ve bir Tanrı ya da başka bir zihinsel mutlak varlık olmak için güce, iradeye ve yeteneğe de sahip değildir." Heinrich bir uçuruma yuvarlanıyor çünkü taptığı ruhsal kahramanların sonuçta sadece, o tanrısal kıvılcımın içlerinde, iflah olmaz bir küçüklükte daha fazla parladığı hayvanlardan başka

bir şey olmadıklarını anladığını sanıyor. "Ebeveynleri tarafından mirastan mahrum edilmiş, ailesi tarafından reddedilmiş, erdemli kardeşi tarafından hor görülmüş ve terk edilmiş olarak Londra'ya kaçar ve orada afyonun verdiği esrime içinde meslekten bir fahişenin kollarında ölür. Söylenegeldiği gibi kaybolmuş bir özne, içindeki savaşı hayvanın kazandığı bir insandır, huzursuz bir şekilde sağa sola savrulan, zevk peşinde koşan ama bir yandan da onu derinden aşağılayan, insanları ve onların kültürlerinin yarattığı ölümsüz eserleri hor gören ve yine de onları ruhunun bütün hayvansı-volkanik gücüyle seven bir insandır. Kendi sonumu sadece ahlaksız ve günahkâr bir sefalet içinde düşünebiliyordum; böyle düşünmekten haz duyuyordum. Hemen hemen eş zamanlı olarak ahlaki bir konuya da eğilim gösteriyordum, ahlaki olarak çökmüş olanlara, kayıp ruhlara, günahkârlara, kokuşmuşluk içindekilere karşı güçlü bir sempati gelişiyordu içimde, bu sempatiyi korudum ve bundan hiç utanmadım: Bu her türlü derin ahlaki ilginin öbür yüzüdür.

Heinrich Hollmann'ın hikâyesinin yer aldığı mavi okul defterimde, babamın ince bir kurşun kalemle yaptığı düzeltmeleri buluyorum. Gerçi bunlar sadece yazım ve dilbilgisi kuralları açısından yapılan düzeltmeler (beni en çok sevindirense, benim tamamen bilgisizce, çok işveli ve etrafında çok talibinin olduğunu söylemek istediğim bir kadın için kullandığım "koket" sözcüğünün arkasına koyduğu zarif soru işareti oldu). Ama onun neden benim o tipik on üç yaş hikâyemi her şeye rağmen "keyif almadan okumadığını" gayet iyi biliyorum. Dönemin muazzam ahlaki krizinin gölgesinin benim mavi okul defterime kadar uzanmış olduğunu ve bir çocuğun onun o büyük hareketine nasıl kapıldığını görmek onu eğlendirmiş olmalı. Çünkü savaş öncesi on üç yaşında olan biri için dokunulmaz olabilecek değerleri on üç yaşında biri olarak kendi başıma sorgulamaya kalkmıyordum ne de olsa. Bu değerlere bir şeyler olduğunu, onların tekrar gözden geçirildiğini, Hristiyanlığın başlangıcından bu yana hiç olmadığı ölçüde, Nietzsche'nin

başlattığı ve Dünya Savaşı'nın hemen akabinde en kamusal olgu haline gelen bir yargılamaya tabi tuttuğunu hissediyordum. Bunu bilmiyordum ama seziyordum. Yoksa bu "Heinrich Hollman"ı asla yazamazdım. Bu yüzden o bana, o yaşta bir delikanlı için yüksek anlamda karakteristik gibi görünüyor. Her ne kadar içinde bulunduğu ortam -benim ortamım- tarafından dayatılmış olsa da. Ama bir kuşak için karakteristik olan, bir kuşağın önceden ya da sonradan işte tam da bu şekilde ortaya çıkaramayacağı şeydir. İçimi kemiren kaygılar, sıkıntılar, vicdan azapları 1931 yılının on üç yaşındaki bir delikanlısının içini kemirmeyecektir, edebi olarak aynı şekilde hastalık bulaşmış olsa da. Benim ahlaki kaygılarım edebiyattan gelmiyordu, bilakis dönem ve onun kargaşası bende bunlara yol açıyordu (ki bu kargaşa ekspresyonizmi doğurmuştur). Dönemin esintilerine kapılmış olan çok genç bir insan bugün sosyolojik çalışmalar ya da vatanperver-mistik savaş şiirleri kaleme alırdı ve insanlığın ahlaki durumunu cehenneme havale ederdi.

Bendeki bu kinizmi ve insanlığı mutlu etme içerikli pathosu, ergenlik döneminin tipik ruhsal durumunu en kibirli biçimiyle inceliyordum. Kendi "dünya görüşüm" ile Lord Byron'un, *Don Juan* eserinden yansıdığını düşündüğüm dünya görüşü arasında benzerlikler buluyordum; önceleri bunu söylemeye çekinsem de sonradan söylemeye başladım, üstelik ayrıntılı bir şekilde. Dünya kaygısının verdiği bu yarı gösteriş, yarı gerçek acılı halin ve erken bıkkınlığın, doğal yaşama isteği ve son derece çocuksu bir kayda geçirme hazzıyla mütemadiyen kesiştiğini görmek bana tuhaf geliyor; örneğin on üç yaşında biri olarak Hallgarten'larda yapılan ve kesinlikle gitmek istemediğim bir eğlenceden (söz konusu olan Ricki'nin babasının 50. doğum kutlamasıydı) iğrenen ve yorgun, keyifsiz bir ses tonuyla söz ediyordum, çünkü aslında henüz davet edilmemiştim. Ama sonra, son anda davet edilince elbette eğlenceye gittim ve ertesi gün son derece nahif bir şekilde her şeyin ne kadar harika olduğunu yazdım: Masalardaki konuşmalar, fraklar, ışıkların parlaklığı, çikolatalı tatlılar ve hatta şampanya.

Dünyayı sık sık tümüyle iğrenç ve kötü görüyorsun ama diğer taraftan da onun değiştirilebileceğine inanıyorsun. Sosyal ilerlemeye olan cesur ve romantik bir inanç, "devrimci" olduğu kabul edilen bütün bu melankolik, Heine-ruh haliyle pekâlâ da birlikte yürüyebiliyordu. Münih'in fakir kesimlerine bisikletle ya da yürüyerek gezmeye gittiğimde -o zamanlar sık sık ve acı bir haz duygusuyla yapardım bunu- ilk olarak, insanların bu şekilde yaşamaya bırakılmış olmalarından ürperirdim. Bu ürperme duygusaldı ve herhangi bir sonuç doğurmuyordu; gerçek bir isyan duygusundan çok şiirsel bir kaygıydı. ("Öğleden sonra Golo ile birlikte Hohenzollern Sokağı'nda patates alıyoruz. Küflü bir evde yarım saat beklemek zorundayız. İnsanlar nasıl oluyor da böyle bir evde yaşıyorlar ve içlerini kasvet basmıyor! Ama Heine'nin de," diye ekliyorum bir küçük burjuva tarzıyla, "Paris'te küçük bir odası vardı ve yine de Lorelei'ı yazmayı başardı.")

Bu abartılı ve geleneksel ifadelerden hiç değilse şu çıkıyor: Ben gençlerin safi Nazizminden ayrılmaya ve *insanların nasıl yaşadığını* hissetmeye başlamışım. İki durum hafızamda garip bir şekilde canlı kalmış; onlar benim çevremle olan ilişkim açısından can alıcı bir öneme sahip olmalılar. Kendimi yarı karanlık bir avluda, bir beden eğitimi dersinin başlamasını beklerken görüyorum, akşamüstü, yaklaşık altı civarı, sonbahar olmalı. Birden yukarıdan mat bir şekilde bana bakan bütün o pencerelerin arkasında bir gizem olduğunu hissediyorum; o pencerelerin arkasında akıp giden insan yaşamının gizemiydi bu. Benim de bunun bir parçası olduğum yönündeki büyüleyici bir aitlik duygusu kaplıyor içimi ve beni mecalsiz bırakıyor. Yaklaştıklarını hiç kimsenin fark edemediği bu tür sessiz anlar, hayatımız açısından, gürültüyle gelen o büyük anlardan çok daha önemlidir. Bunun gibi can alıcı bir an da Max-Anıtı'nın yakınlarında, Wilhelm Lisesi'nin karşısında yaşadığım bir durum gibi geliyor bana. O da az önce anlattığım bir tür akşam-ruh haline sahipti ama dışsal olarak daha güçlü bir olaydı. Evlerden birinin önünde bir cenaze arabası durdu. Evden bir tabut çıkarıldı ve

arabaya yerleştirildi. Zemin kattaki dairenin penceresinde siyah tüllü bir kadın duruyor ve ağlıyordu. Atlar çekmeye başladı, araba harekete geçti. Kadın, hıçkırıklardan sarsılarak arabanın arkasından küçük ve sımsıkı sıkılmış bir mendil salladı; aynı anda da çaresiz ve ıslak yüzünü geriye çevirmişti. Sanırım bunlar benim bilinçli olarak gördüğüm ilk yetişkin gözyaşlarıydı. Sanki dünyada acı diye bir şeyin olduğunu o an fark etmiştim. (Bu arada, bu iki büyük durumun, döneme ait o çok ve kapsamlı yazılarımda en ufak bir yansımasının olmaması da karakteristiktir; ama hafizam onların ne kadar önemli olduklarını fark etmiş ve onları çok özel bir yere yerleştirmiş.)

Çocukta ergenlik çağına girmeden önce, yani çevresiyle herhangi bir şekilde "erotik" bir ilişki oluşturmadan önce doğaya dair her türlü duygunun eksik olması dikkate değer bir şeydir. Çocuk içinden geçtiği kırları görmez, ne ilkbaharın heyecanını ne de sonbaharın hüznünü hisseder; tepki göstermez, neredeyse sağır ve dilsizdir çünkü duygusal değildir, doğanın bir parçasıdır ve bu yüzden de kendisiyle doğa arasındaki duygusal gerilimden uzaktır. On yaşıma gelince birden, saçlarımı uçuşturan ılık rüzgârın çok çekici ve baştan çıkarıcı olduğunu hissetmeye başladım; sert karın üzerinden yansıyan güneş ışıkları beni sarsıyordu, yıldızlarla dolu bir gecenin karşısında kendimi kaybediyor, düşen yapraklardan dolayı hüzünleniyordum. Bunun, bütün o pencerelerin arkasında insanların alın yazılarını yaşamakta olduğunu bir vahiy olarak hissettiğim zamanlarla aynı dönemde olması lazım; çünkü bir gün, loş bir odada piyanoda fanteziler çalarken birden vücudumda o değişiklik meydana geldi, gerçi bu beni, hep söylenegeldiği gibi dehşete düşürmedi.

Çocukken, on üç yaşıma kadar "yasak şeyler"e, yetişkinlerin sırlarına karşı herhangi bir ilgi duymazdım. Ama bende birden böyle bir yenilik ortaya çıktığında tümüyle hazırlıksızdım; ne olduğunu anlamadım ama yine de dehşete düşmedim: Bunu tamamen normal kabul ettim ve ayrıca güzel buldum.

Ricki ile yaptığımız uzun ve karanlık gezintiler sırasında bütün bunların ne anlama geldiğini az çok kavradım.

O dönemde hayallere dalıp genç kızlara yazdığım şiirlerin benim yeni fiziksel heyecanlarımla hiçbir ilgisi yoktu; benim beslediğimi sandığım duygular bunların bastırılmış hali bile değildi, tersine, bunların hakkını olduğunu düşünüyordum; bunlar da işin bir parçasıydı. Bu onların samimi olmalarını engellemiyordu. Hatta özellikle de yıllarca süren bir olayda acı dolu ve coşkuluydular; fedakârlığa hazır, mütevazı ve taşkın. Kızı, korkunç derecede büyüleyici Carmen-Lulu haline getirmiş olmamdan dolayı kendimden hoşnuttum ve ona karşı kendimi öylesine değersiz hissediyordum ki böylesini daha sonraları bir daha hiç yaşamadım. Ah, kendimi o aşk şairi ve kur yapan oğlan pozlarında ne kadar da ilginç ve dokunaklı buluyordum!

Ama bu arada, trajik ve hakiki bir biçimde, bu şiirsel yapay gerçeklikten daha çirkin ve daha büyük olarak cinselliğin asıl dünyası başlamış bulunuyordu; ilk alçalmalarıyla, ilk ve neredeyse dayanılmaz ölçüde şiddetli mutluluk anlarıyla birlikte.

Her ailede sürekli olan tuhaf bir durum: Ergenlik döneminin orta yerinde bulunan oğlan ebeveynleriyle, küçük kardeşleriyle hâlâ tam bir çocuk olarak yaşamaya devam eder; gündelik hayatın heyecanlarına ve eğlencelerine katılır; hoş oyunlar, yiyecek kavgaları, okul sorunları... Ama kulaklarını da içinde uyanmakta olan karmaşaya dikmiştir. Tamamen ikili bir rol oynamaktadır, bunu sahtekâr olduğu için değil iki ayrı dünya arasına sıkışıp kaldığı için yapar. Sofrada payına büyük bir parça omlet düştüğü için deli gibi sevinen ve geceleri uyumadan önce Tanrı'yla kavgaya tutuşan, çocuksu bir incelikte toplu cinsel ilişkiler hayal eden on üç yaşında bir oğlan: Bütün insan toplumlarında bundan daha çelişkili, daha imkânsız bir figür daha olabileceğini düşünemiyorum.

Hem annemin hem de hayran olduğum genç kızın, aptalca bir hareketle günlüklerime göz atmalarına izin verdiğimde

hakiki bir dehşete düşmelerine şaşmamak gerek ya da aslında aptalca *olmayan* bir şekilde; çünkü zaten ben de onları dehşete düşürmek istiyordum. Hayır, benden bunu hiç beklemezlerdi; benim bu kadar azgın ve kindar olduğum akıllarından bile geçmemişti, çünkü hep son derece uysal ve makul biri gibi davranmıştım.

Aile hayatımız pek dramatik değildi. Birbirimizle olağanüstü iyi geçiniyorduk, hem çocuklar kendi aralarında hem de ebeveynleriyle. Okul bazen o iğrenç "eve haber gönderme"leriyle sorunlar yaratabiliyordu. Bunun dışında, iki ve dört yıl sonra bu huzur ortamına düşecek olan yanlış anlamalar ve tatsızlıklar henüz ortada yoktu.

O yıllar boyunca hemen hemen tümüyle Münih'te kaldık. Yazları Ungererbad'a gidiyorduk. Babam ve Bauschan adlı köpeğimizle birlikte Herzogpark'ta gezintilere çıkıyorduk. (O dönem *Efendi ile Köpeği*'nin yazıldığı dönemdi, bazen bize bu hikâyeden parçalar okunurdu; gündelik hayatımızı oluşturan şeyleri yüksek bir edebiyat eserinde yeniden görmek bize tuhaf bir şekilde okşayıcı ve çekici gelirdi.) Kışları Herzogpark'ın dik ve kısa tepelerinde kayak yapardık ya da Ebenhausen'e küçük çaplı gerçek kayak turları düzenlerdik, örneğin, sonradan katı bir reaksiyoner olduğu için yollarımızı ayırdığımız okul arkadaşım Hoffman'la birlikte. (Onun hakkında şöyle yazıyorum: "Hoffman, Noel resmi olarak Bismarck çizmeyi zevksiz bulduğum için kızıyor; U.S.P.'den söz ediyor eşek herif.") Ama aile içinde her şey önemsiz sürtüşmelerden öteye gitmiyordu; mesela bir sabah yarı üzgün yarı samimi bir hayranlıkla şöyle dediğim gibi: "Golo bugün beni 'domuz kusmuğu' olarak niteledi, harika, değil mi?"

1919 yazında Chiemsee Gölü'ne gittik. Önce Mielein'la yalnız başımıza Stock'a gitmiştik ve seyahatin son derece korkunç geçtiğini çok iyi hatırlıyorum. Bavyeralı köylüler ve lokanta sahipleri pek de iyi bir karaktere sahip değildiler. Savaş esnasında ve ondan sonra gelen kötü zamanlarda nasıl olduklarını gösterdiler: cimri ve sert.

Stock'ta bir lokantadan kelimenin tam anlamıyla kovulduk, annem alçak sesle ve mütevazı bir şekilde, pastırmanın beş kişi için kendisine çok pahalı geldiğini, gelecek sefer dana eti ısmarlayacağını söylediği için. Aynısı ertesi gün yerleştiğimiz pansiyonda da başımıza geldi: Mielein yukarıda ateşler içinde yatarken aşağıda pansiyonun sahibi bize orayı derhal, gecenin bir yarısı, terk etmemiz gerektiğini anlatıyordu, çünkü Golo (on yaşındaydı!) bir arkadaşına yazdığı mektupta bir inde geceledeğimizi yazmıştı. Golo mektubu ortalıkta bırakmıştı ve oda hizmetçisi de onu okumuştu. Acı içinde ağlamıştık. Oraya yakın bir yerde oturan Ernst Bertram kurtarıcı meleğimiz olarak acilen oraya gelmek ve bizi gerçekten bu çaresiz durumdan kurtarmak zorunda kalmıştı.

Oradan Herrenchiemsee'ye taşındık, yerleştiğimiz yer benim tanıdığım ilk gerçek oteldi ve bize muazzam gelmişti. Her gün, bizi dehşete düşüren o menüyü özenle tek tek not ediyordum. Ama babam, Ernst Bertram ve arkadaşı Glöckner'le Fraueninsel'e yaptığımız nefis geziyi hâlâ çok iyi hatırlıyorum; o yere dair bende tuhaf bir güney görüntüsü kaldı, bu arada, o günden sonra oraya bir daha hiç gitmedim: masmavi bir gökyüzü, günebakanların karşısında antik döneme ait surlar. Bertram'ın, bize çok hoş, ciddi ve yapay bir şekilde "çocuksu" olmayan bir tarzda davranırdı, bir kiliseden söz ettiğini hatırlıyorum; XII. yüzyıla ait bir yapıydı. Ne zaman o kiliseyi düşünsem gözlerimin önüne onun duvarlarında yetişen o mavi çançiçekleri gelir hep.

Böylece gündüzler, fazla sorun çıkmadan, yetişkinlerin eşliğinde ve güdümünde, üzerine fazla düşünmeksizin yaşanıp gidiyordu. Ama akşamları günlüğe söyle yazılıyordu:

"Şimdi karanlık oldu. Ünlü olmayı o kadar çok istiyorum ki."

Kötülüğün Zaferi

(Ocak 1921'den 1922 Baharına Kadar)

Çocuk neden kötüdür? Korkunç bir özgürlükle kurbağaların arka kısmına pipet sokup hayvanı kelimenin tam anlamıyla patlayıncaya kadar şişiren çocuklar neden vardır? Kedileri bir torbaya koyup döverek öldüren? Mayısböceklerinin bacaklarını koparan? *Her çocuk bir anarşisttir ve topluma karşı bir başkaldırandır.* Her birinde atalardan gelen ilkel bir güdü vardır; yok etme güdüsü ve bu, yetenekli olanlarda daha güçlüdür. Buna klasik bir kanıt sunmak için Goethe'nin *Yaşamımdan Şiir ve Hayat*'ındaki parçalanan çatal bıçaklarla ilgili ünlü anekdotunu hatırlatmam yeter (yok etme hırsının taşması!), ya da *Der Grüne Heinrich*'in saçma ve anlaşılmaz derecede sinsi yalancılığını ya da daha yakın zamandan bir örnek vermek gerekirse, Andre Gide'in *Kalpazanlar* kitabındaki oğlanların eğlendikleri şeytani deneyleri. Açıkçası: Kendi işlediğimiz suçları affettirebilmek için böyle bir zahmete giriyor ve bu seçkin ruhlara göndermeler yapıyorum. Çünkü yaptıklarımız gerçekten ağırdı. Tamamen karanlık biri gibi görünmemek için şunu bir kere daha belirtmeliyim ki bizim adeta çifte mazeretimiz vardı: Bunlara yol açan şey sadece yaşımızın getirdiği biyolojik krizler değil, bilakis çok daha fazla ülkenin ve çocukları bulunduğumuz dünya parçasının yaşamakta olduğu krizlerdi. Anarşi, gözlerimizin önünde kıyamet sarsıntıları geçiren bir dünyada hâkim durumdu. Bundan bütünüyle ve mutlak olarak etkilenecek olan ruhlar da hayatlarının en anarşist döneminin tam ortasında bulunan ruhlar olacaktı.

Anarşistler sosyaldir ama işte tamamen de değil. Toplumu tek başlarına ya da yalıtılmış olarak değil de gruplar halinde tehdit etmeyi severler. Gerçek bir sürü oluşturmuştuk -bunu

daha önce anlattım- ve bizim eğlence biçimimiz çevremizin aleyhine sonuçlar doğuruyordu. "Herzogpark Çetesi", bu niteleme, içimizi büyük bir hoşnutlukla dolduran zulmü yeterince vurguluyor. "Mann'ların çocukları geliyor, Mann'ların çocukları geliyor!" diye bağrışırlardı panik halinde, biz kaldırımdan aşağıya koşmaya başladığımızda ve başlarımız hep kalkık olurdu çünkü bizden nasıl çekindiklerini bilirdik. Ünümüzü hak etmiştik. Yaptığımız en berbat şeyle başlamak istiyorum: *Biz hırsızdık*, hem de en inceliklisinden.

Önce, şakacı bir tanıdığımızın önerisi üzerine küçük dükkânlardan şekerlemeler, çikolatalar, acı badem ezmeleri çalmakla başladık; kısa süre sonra parfüm şişelerine, kitaplara, sabunlara ve küçük piramit pastalara geçtik. (Bir arkadaşımızın, üzerine çikolata dökülmüş ve oldukça ihtişamlı bir piramit pastayı azametli bir kavrayışla alıp bir Wotan-pelerinin altına sokuşu hâlâ gözlerimin önündedir.) Bir keresinde, *her şeyin* çalıntı olması zorunlu olan küçük bir yemek şöleni düzenlemiştik: Pastırmalardan portakallara ve likörlere kadar bir arı gibi çalışarak birkaç günde bütün her şeyi toplamıştık.

Deneyim ve egzersizler zamanla bir teknik oluşturuyor; en küçük, en ince detaya kadar inen bir teknik. Kurban olarak seçtiğimiz bir dükkâna girdiğimizde kendimizi önce biraz eksantrik ama yine de oldukça terbiyeli genç insanlar gibi gösterirdik: İçimizden birinin üzerinde mutlaka siyah kürklü manto vardır (annemin kaliteli ve biraz yıpranmış kışlığından imal edilmiştir); diğerleri ise sade ama kemeri şık bir şekilde bağlanmış kaba kumaş ceketler giymiştir. İçeri girer girmez, önce müessesenin bizim amaçlarımıza uygun olup olmadığını anlamaya çalışırdık. Eğer herhangi bir şey bizi rahatsız edecek olursa içimizden biri hemen şöyle derdi: "Ah, hayır, bu annemizin söylediği dükkân değil." Dükkân "annemizin söylediği" dükkâna uygunsa o zaman acımasız olurduk. Erika bütün ağırbaşlılığıyla ve sakin, kadınsı bir sesle *zencefil* isterdi. Bu arada siyah mantoyu giymiş olan, içimizdeki en olgun ve en incelikli kız arkadaşımız dükkânın loş arka kısmına süzülür, bir yandan

da çalımlı bir şekilde şöyle derdi: "Zencefiller *paket* olacak. Lütfen unutmayın, sevgili barones." Satıcı kadının gözleri şaşkınlıkla açılır ama çuha mantolu görmüş geçirmiş küçükhanımın suratında en ufak bir hareket olmaz. "Bir düğün hediyesi olarak düşünüyoruz," diye açıklar sonra güven verici bir ses tonuyla. Ve birden konuşkan bir tavırla, "Üzerlerine de birkaç ütü demiri ve başka bazı sert aletler konsa iyi olur ki o hassas yiyecek mümkün olduğunca az bir deformasyonla yerine ulaştırılabilsin. Ah, insan hep dikkatli olmalı böyle şeylerde!" Satıcı kadın korku dolu gözlerle, o sırada şekerlemelerin gruplar halinde yerleştirildiği tezgâha ilgiyle eğilmiş bulunan bana bakar. Ama Erika hafif bir müşkülpesent müşteri öksürüğüyle kızın dikkatini tekrar kendi üstüne çeker: "Yani zencefiller tenekeyle paketlenecek, şayet rica etmem mümkünse." Satıcı kadın sadece omuzlarını silkebilir: "Acaba şu an elimizde var mı?" Ama çuha mantolu kız inatçı ve kaprisli tutumunu sürdürür, böylece satıcı kadını sürekli meşgul eder. O sağa sola bakıp aranırken biz de başka şeylerle ilgilenirdik. Birisi beni hafifçe uyarırdı: "Aynaya dikkat et! Şahıs seni görebilir!"

Aynalar her zaman büyük bir tehlikedir. Ama zavallı kadın dikkatini fazlasıyla teneke pakete yoğunlaştırmıştır. En sonunda Erika 40 fenik verip bir paskalya tavşanı alır. Sonra kuytu bir köşede ceplerimizi boşalttığımızda 4.50 marklık şekerleme yürüttüğümüz anlaşılır. Yani 4.10 marklık net bir kazancımız olmuştur. Böylece bu operasyonun başarılı olduğunu düşünürüz.

Gerçekten de o kadar ustaca çalışıyorduk ki birlikte yaptığımız bu tür eylemlerin hiçbirinde yakalanmadık (sonraları ben bir kere tek başımayken yakalandım ama bu Münih'te değildi). Sadece bir keresinde *neredeyse* yakalanıyorduk, dükkânın küçük bir çocuk olduğu için tehlikesiz olduğuna karar verdiğimizde. Beş yaşındaki bu velet, biz dükkânı henüz terk etmiştik ki bizi dükkânın sahibi olan annesine ihbar etti ve patroniçe arkamızdan tehditkâr bir bakış fırlatmak için dükkânın önüne çıktı. Bakışlarında adeta her şeyin farkında olduğu yazılıydı. Bunun üzerine hemen bir binanın girişine sığınıp

kendimizi kurtardık ve ceplerimizdeki o değerli şekerlemeleri hiçbir at almadan ağzımıza tıkıştırdık, eğer polise yakalanırsak üzerimizde hiçbir şey olmasın diye.

Bu yeni keşfimizden -insanın *kötü* olabileceği- sarhoş, isyankâr hazlara -yetişkinlerin uygunsuz ve çirkin bulduğu şeyleri yapmak- kendimizi kaptırmış bir halde kötülüklerimize devam ediyorduk. Ama bunların aslında ve nihai anlamda önemsiz kötülükler olduğunu bir kez daha vurgulamak zorundayım. Aramızda gerçekten düşündürücü bir şey geçmiyordu. (Ama benim kendi yaşamımda gerçekten düşündürücü bir şey oldu ama bunun o zamanki ortaklığımızla bir alakası yoktu.) Sadece muziplik yapıyorduk ve ciddi anlamda günahkâr olduğumuzu sanıyorduk. Çünkü örneğin o sırada seyahatte olan babamızın masasında toplanıp sonsuz kötülüğe ant içtiğimizde cehennemin nefesini ensemizde hissediyorduk. Bu törensel ve ciddi amaç için Wedekind'in "Dünya Ruhu" şarkısını dört kopya halinde çoğaltmıştık:

Cesaretle atıl günahlara,
Günahtan doğar haz,
Ah, bir çocuk gibisin tıpkı
Her şeyin gösterilmesi gereken.

Dünyasal hazinelerden kaçınma,
Nerede bulursan al onları.
Çünkü dünyada sadece sınırlar vardır.
İnsanın basıp geçeceği.

Mutludur ustaca ve neşeyle,
Yeni mezarlar üzerinde zıplayan,
Dans ederek idam sehpasında
Çalmamıştır henüz hiç kimse.

Bizim küçük, tatlı sloganımız buydu. Üzerine biraz da tatlı likör döktük ki o da masanın yüzeyini yapış yapış etti, ardından da lanetler ve yeminler mırıldandık.

Lotte ve Gretel -her ikisine de içten içe ve sebatla hayranlık besliyor ve onları her şeye değer buluyordum- ile Walter'lerin o sırada seyahatte olan bir tanıdıklarının evinde, kırmızı ipekten bir abajurun kasvetli loş ışığında Schnitzler'in *Reigen*'ını, herkese rollerini dağıtarak yüksek sesle okumak için buluşuyorduk. Kızların eve girme yetkileri vardı. Bu berbat okuma saatlerinden, kötü bir şey yapıyor olmanın hazzı dışında bir keyif aldığımı sanmıyorum. Yanaklarımızı böylesine alev alev yakan şey bu kindar-zarif diyalogların içeriği değildi, bilakis sadece ve sadece, ebeveynlerimizi bizi beden eğitimi dersinde sanırken orada oturuyor olmaktı.

Walter'lerin kızları o dönemdeki en iyi arkadaşlarımızdı. Ricki o zamanlar bize göre daha ciddi bir ahlak anlayışına sahipti: O hâlâ gençlik hareketinin etkisi altındaydı ve tanıdığımız bir sürü gençle bir dağ kulübesinde yaşıyordu. Mahalleye geldiğinde elbette o da eylemlere katılırdı ama o bunu bizim gibi asıl eğlence olmaktan çok sadakat duygusundan ötürü yapardı. Süskind ile sık sık bir araya gelmeye başlamıştık. Yaşça bizden çok büyüktü ve bizim garip bir nahiflikle yürüttüğümüz tarzı kendi ahlaki estetik aşırılığıyla ele aldı ve onu edebi bir biçime soktu. Bu sayede, şahsen aktif olarak bize harika katkılarda bulunmaksızın, aramızdaki yükselişine katkıda bulundu, en azından kişisel olarak benim açımdan.

Erika ve Gretel bu ürkütücü şakalarını okula kadar genişlettiler (ikisi de aynı kız okuluna gidiyordu, bense eski Wilhelms Lisesi'ne devam ediyordum, oldukça usluydum) ve okullarının hem korkusu hem de sevgilisi haline geldiler. Ders sırasında bayılıp sıradan yere yuvarlanıyorlar, birileri onları tuvalete taşıyor, oradan okulun bodrumuna sıvışıp kibritle oynuyorlardı. Bu anlardan birinde bütün binayı ateşe vermelerine ramak kalmıştı. Merdivenlerde, genç ve çekingen el işi

öğretmenlerinin önünde diz çöküp yalvarırcasına ellerini önde birleştirmeyi âdet haline getirmişlerdi; o zavallı yaratık da hiçbir şeyi terbiyesizce bulmaya cüret etmek istemediğinden, zira esas o zaman insan *aşırı* terbiyesizlik etmiş olurdu, çaresizce mırıldanırdı: "Küçücük melekler *gibi tıpkı*..."

Akşamları yapılan gezintiler: Onları nasıl da birer haydut seferlerine dönüştürürdük! Kızlar tanımadığımız birtakım zarif insanların evlerine kaçar, şaşkın ev sahibesinin karşısında nefes nefese bir sürü çapkın herifin kendilerini takip ettiğini, artık kesinlikle sokakta yürümeye cesaret edemeyeceklerini, öncelikle bir erkek koruyucu çağırmak için telefon etmeleri gerektiğini söylerlerdi. Bu takip edilen masumiyetlerden son derece etkilenen ev sahibesi o yaratıklara çay ve pasta verirdi; o arada da benim beklediğim yere telefon edilirdi. Bunun üzerine ben de aceleyle oraya koşar, bir kurtarıcı olarak karşılanırdım ve ev sahibesi tarafından bu güzel akrabalarımı bir daha karanlıkta yürüyüşe göndermemem konusunda uyarılırdım.

Bir gece bulvarda tek başınayken karşılaştığımız aşçı kadının etrafında birden grotesk bir şekilde dans etmeye başlardık, bu esnada gözlerimiz masum bir şekilde bakar ve o an neler olup bittiği konusunda biz de tümüyle çaresizmişiz gibi sonuna kadar açılırlardı (biz buna "şaşıran" derdik). O sırada sırtında pazar çantasıyla ortada kalakalan kadınsa İşar'ın kötü ruhların etrafını sardığını düşünmüş olmalıydı. Bisiklet kazalarını büyük bir üslupla gerçekleştirirdik; birden bütün bisikletlerimizi üst üste yığar, kendimizi üstüne fırlatır ve yoldan geçenlere kötü bir iç kanama geçirdiğimizi söylerdik. Ya da "Yahudi selamlaması" adını verdiğimiz zararsız ve zevkli oyunu oynardık; şöyle ki: Karanlığın yardımıyla, içinde az da olsa semitik bir kan taşıyan ama bunun ortaya çıkmasından pek hoşlanmayan beylerin oturduğu Herzogpark villalarından birine çıkardık. Hoş perdelerin çekili olduğu pencerelerden birine, o sırada beyler içeride akşam yemeği yiyordur, üç çift yumruk vurmaya başlar ve korkunç kaba seslerle bağırırdık:

"Yahudiler, Yahudiler!" (Sesimiz sırf daha tekinsiz çıksın diye U'yu son derece kısa, ulur gibi söyler ve ardından tuhaf bir kabalıkta ve saldırgan bir çifte d'yi de arkasına eklerdik). Beyler sonra haklı olarak Münih'teki giderek tiksindirici bir hal alacak olan antisemitizmden yakınırlardı ama gururlu bir şekilde de eklerlerdi: "Eh, ama biz de heriflerin hakkından geldik. Kocam elinde bastonuyla kapıya fırladı." Oysa o mıymıntı rahatlıklarını hiç bozmamış olurlardı.

Ilık rüzgârlı ve yağmurlu bir havada deliler gibi bulvarlarda ve Herzogpark'ın çeşitli yerlerinde hoplayıp zıplamaya başladık. Gretel saçlarını açmıştı, öyle ki siyah ve sırılsıklam saçları vahşi yüzünün etrafında uçuşuyordu. Max-Joseph Köprüsü'ndeki yalnız adamın önüne korkunç bir çığlıkla fırlayıp çıktı ve o barbar saçlarıyla adamın kulağını kamçıladı. "Hui-iii!" diye bağırıyordu, yoldan geçenlere saldıran genç Blocksberg cadısı gibi.

Bu iyice yoldan çıkmış çocukların elinde telefonun nasıl bir öldürücü silah haline geldiği tahmin edilebilir. Bizse onu en tiksindirici şekilde kullanıyorduk.

Erika'nın muhteşem bir taklit yeteneği vardı. Dolayısıyla annemizi kuzen Eva-Marie'nin sesiyle arayan ve Polling'den gelen tereyağı ve yumurtanın ellerine ulaştığını söyleyen de oydu. Bunun üzerine o güzel şeyleri almak için akrabaların Prinzregenten Sokağı'nda evlerine gittiklerinde karşılarında şaşkın suratlardan başka bir şey bulamadılar. Delia Reinhardt gibi de konuşabiliyordu Erika, bu o zamanlar Münih'in bütün genç kızlarının âşık olduğu şarkıcıydı. Böylece Erika, Delia'nın sesiyle çeşitli genç kızları telefona ister ve onları yumuşak ve saygılı bir sesle, bütün tanıdığı genç kızlara vermeyi düşündüğü çaya davet ederdi. Çoğu, sevinçten titreyen sesleriyle daveti kabul ederdi. Delia Reinhardt için bu korkunç bir şey olmalıydı. Hatta Heinrich Mann Amca'yı aramaktan bile çekinmedik ki o bizim için çok uzaklarda olan, efsanevi bir figürü ifade ediyordu çünkü onu uzun yıllar boyunca hiç görmemiştik. Mimi Teyze'ye Otel Vier Jahreszeiten'den ara-

dığımızı söyledik; otelde kalan Maximilian Harden'in *acilen* Heinrich Mann'ı otele beklediği ve bu konuda kendisinin ısrarlı olduğu haberini verdik. Mimi Teyze son derece heyecanlanmış ve kocasının derhal oraya geleceğini söylemişti.

Benim için unutulmaz olan, cırlak bir kadın sesiyle bas bas bağırarak onun oğlunu, yani Meyer'ı dövmekle suçladığım temiz kalpli ilkokul öğretmeninin düştüğü acıklı haldir. "Hangi Meyer?" diye sordu dehşete kapılan adam, Willi mi, yoksa Albert mi? Tabii ki Willi'ydi, kamçı izleri gözden kaçacak gibi değildi. "Ama ben normalde çocuklara karşı çok iyiyimdir," dedi zavallı adam. Yine de ona bir tokat vurmak zorunda kalmış olması da mümkünmüş. Ne zaman olmuş ki bu olay? Kendisi, yani öğretmen bey, melun romatizmaları yüzünden on gündür okula gelemiyormuş. Ha, bu olay olalı en az üç hafta olmuştur ama kamçı izlerinin hâlâ gözle görülür derecede ortada olması doğrusu tüyler ürpertici bir durumdu. Öğretmen bey ağladı ağlayacaktı. Bu bir daha asla meydana gelmeyecekmiş, bu seferlik onu şikâyet etmesek iyi olurmuş, Willi Meyer'a bundan böyle daima son derece yumuşak dokunacakmış.

Ama biz, en ufak bir acıma duygusu hissetmeksizin, onun bu şaşkın haline gülmekten neredeyse ölecektik.

Bu şeytani telefon şakalarının benim ve Erika'nın hayatı için sevindirici ve önemli sonuçları da oldu. O sıralarda Münih Devlet Tiyatrosu'nda boy gösteren ve bizi heyecanlandıran genç oyuncu Bert Fischel'le, onu telefonla arayıp oynadığı oyunda halk arasından seslenen ve kendisinden bir teveccüh işareti uman genç kızın tiz ve cırlak sesiyle konuşmamız sayesinde tanıştık. Bu sırnaşık yaratığa karşı oldukça kibar davrandı ve ona bir randevu sözü verdi, ama tabii genç kızın bu randevuya gelmesi olanaksızdı. Bu nedenle başka telefon konuşmaları ve komplikasyonlar meydana geldi. Birkaç hafta sonra Walter'ler idolümüzle bir tanıdıklarının evinde karşılaşmışlar ve ona o küçük figüranın sırrını açıklamışlar. Onun-

la tanıştık. Bundan on yıl önce. O günden bu güne bizim en sevdiğimiz arkadaşlarımızdan biri oldu.

Onunla gizli gizli görüşüyorduk, oysa bunun için hiçbir neden yoktu. Ama ailelerimizin tuhaf koşullar altında başlamış böyle bir ilişkiye karşı çıkacaklarını seziyorduk ki gerçekten de karşı çıkabilirlerdi. (Geçen süre içinde kendisi ailelerimizin de sevdiği ve yakından tanıdığı biri haline geldi.) O sıralarda gizlilik bir dezavantajdan çok bir çekicilik içeriyordu. Onu görmek için bir sürü yalan söylemek zorunda kaldığımız bir arkadaşımızın olması harika bir duyguydu. Yalan söylemek, yüksek bir mükemmelliğe ulaştığımız nefis bir spordu. (Bu nedenle yalan söylemenin çekiciliği benim için giderek tümüyle ortadan kalktı; bugün doğru olmayan bir söz söylemek bana o kadar sıkıcı geliyor ki böyle bir şeyin ağzımdan çıkması neredeyse imkânsız. Ayrıca diğer insanların söyledikleri her şeye inanıyorum ki bu ne kadar da yanlış!) Bert Fischel'e bir çay ziyareti yapacağımız zaman Hirschhanger'da küçük bir spor turnuvası olduğunu, ona mutlaka katılmamız gerektiğini söylemek zorunda kalıyorduk. Akşamları onun soyunma odasına sıvıştığımızda ailelerimiz bizim yurt dışında Almanlık konulu bir gölge oyununa gittiğimizi sanıyordu.

Tiyatroda gerçek bir soyunma odası, ilk defa! Makyaj malzemelerinin kokusunu nasıl bir mutlulukla içimize çekiyorduk (ne de olsa bu gerçek bir tiyatronun makyaj kokusuydu, bizim küçük Mimik Birliği'nin değil). Oyun zili çaldığında ve makyajcı acele edilmesi için uyardığında, prömiyer gösterisinde sahneye çıkmadan önce içilen bir yudum köpüklü şarap: Bunu nasıl da büyülenmiş gibi izlerdik! Ve Fischel sahneden bize, sadece bize özel arkadaşlık işaretimizi yaptığında içimiz nasıl da gururla dolardı. Orada bulunanların arasında nasıl da ayrıcalıklı bir yerimiz vardı!

Onu gerçek bir kült haline getirmiştik. Bir dönem boyunca gerekli gereksiz her yerde Fischel sözcüğünü kullanıyorduk; örneğin atasözlerinde: "Fazla Fischel yemeği berbat eder," ya

da "Fischel en iyi aşçıdır." Amacımız sadece onun adını mümkün olduğunca sık söyleyebilmekti.

Ben de tıpkı benim onu gördüğüm gibi olmak istiyordum ve onu kıvrak, melankolik, çekingen ve zeki buluyordum. Oynadığı bütün rollerde ona hayran kalıyorduk, mesela *Carlos*'u ya da Wilde'ın *Ciddi Olmanın Önemi*'ni oynarken. Bana en çok Mohr'un şiirsel olarak son derece yoğun "Improvisationen im Juni" oyunundaki yozlaşmış milyoner çocuğu rolünde büyüleyici geliyordu; o rolü oynarken yakasına kadar ilikli koyu renk kadife ceket giyiyordu ve yüzüne solgun bir makyaj yapıyordu. Onun tavırlarını, sesini taklit etmeye çalışıyordum; bir de ellerini bir şeyi reddetmek için kaldırış tarzını. Öğleden sonra onu görmeye gitmişsek bize beni büyüleyen ve önümde yepyeni bir dünya, mükemmelleşmenin melankolik dünyasını açan şeyler okuyordu: Özellikle de Huysman'ı ki onun *A Rebour*'u beni tıpkı genç Dorian Gray'i heyecanlandırdığı gibi heyecanlandırıyordu. Ve de Georg Trakl'ın sonbaharın ve akşam vaktinin bütün renkleriyle bezenmiş, öfke ve hüzün yüklü şiiri ki bu şiir beni bugün bile o zamanlardaki kadar derinden etkiler.

Bu şekilde gerçek tiyatroyla olan ilişkimiz giderek yakınlaşırken Mimik Birliği de faaliyetlerini durdurmadı. Ama *Minna von Barnhelm* ve *On İkinci Gece* oyunlarının da onun gelişim eğrisindeki doruk noktaları olarak kaldığını söylemek lazım. Bundan kısa bir süre sonra yönetmen Gerta evlendi. Ona bir veda hediyesi olarak Thoma'nın *Kleine Verwandte*'sini çalıştık (ki bu daha sonra "Erster Klasse" ile birlikte programa alındı) ve Erika önce erguvan kırmızısı bir kapüşonlu mantoyla, benim yazdığım ve şefimizle vedalaşmamızı ifade eden bir prolog okumak durumunda kaldı. Prolog son derece yapay ve beceriksizceydi, Erika'nın onunla başarılı olması imkânsızdı.

Yönetmenimiz gitmişti, Walter'leri artık her zaman hesaba katamıyorduk: Belli bir düzensizlik ortaya çıkmıştı. Gerçek Herzogpark ruhu kaybolmuştu. Çocuksu hırslarla dolu bir fa-

natizm ruhuydu bu; burjuva gençlerle giderek daha fazla bir araya gelmek zorunda kalıyorduk. Böylesi de oldukça hoştu ama gerçek ruhu artık kaybetmiştik. Bizim o iddialı girişimimiz bozularak sıradan bir hobi tiyatrosuna dönüşmeye başlamıştı. Yarattığımız enstrüman önemsiz bir arkadaşlık ve sohbet ortamına teslim olmuştu.

Evet, ortama hiç uymayan sesler çıkardığımız kaliteli çevrelere girip çıkmaya başlamıştık. O zamandan bu yana bir daha asla böylesine eğlenceli danslar etmedik. Burjuvazi katı bir tabakadır. Radyoya, kadın özgürlüğü hareketine ve caza rağmen kendi varlık biçimlerini, sanılanın aksine, hemen hemen hiç değiştirmedi. Ahlak da, teorik olarak ne kadar aşılmış görünürse görünsün, pratikte hâlâ etkindi. (Bir zamanlar yakışıksız görülen birçok şey bugün serbest ama onları gerçekten yapmak yine de tepki topluyor.) Provalarımızın hemen sonrasında, neredeyse âdet haline gelen o huzurlu küçük dans akşamlarında nasıl da saf ve gerçek bir restorasyon dönemi havası esiyordu! Gerçekten, Fransız usulü kontrdans yapıyorduk. Seçkin tavırlı birçok genç bey Erika'ya kur yapıyordu; bense örgülü sarı saçları olan genç bir kıza âşık olmuştum.

Mimik Birliği -benim için büyük bir şeref- oyunlarımdan birini programına aldı. Kur yapmak için çabaladığım, aslında biraz yabancı olan o sarışın kızın başrolü oynamasına rağmen oyun, Mimik Birliği ruhunu soluyan son gösteri oldu. Tragedyamın adı "Şövalye Blaubart"tı. Hebbel ve Gerhart Hauptmann okumaları yüzünden nahifliğimden çok şey kaybetmiştim; aslında artık o kadın katilini basitçe gaddar ve zalim olarak sergileyecek durumda değildim. Katil daha çok kadınlar yüzünden acı çeken, binlerce ıstıraptan geçerek kötü eylemlerine adım adım ilerleyen, sevdiği kadınların baştan çıkarıcı düşüncesizlikleri ve hayvani hafifmeşreplikleriyle aldatılan ve hayal kırıklığına uğrayan biriydi. Bana öyle geliyor ki Şövalye Blaubart'ın dokunaklı hüznü Hebbel'in trajik kıskanç Herodes'inin etkisini hissettiriyor. Öte yandan, korkunç bir

şekilde oyunu kaybeden, katı ve hissiz yedinci karısı Gersuid ise Hauptmann'ın Elga'sından izler taşıyor. Bunun dışında bu psikolojik şövalye oyunu en basit masalların unsurlarına da sahipti: Mobilyalar mırıldanarak hanımlarının tehlikeli alın yazısı hakkında sohbet ediyorlardı, Golo hâlâ şeytani, müthiş derecede kötü bir uşağı oynuyordu, Süskind, adı "Gri Küçük Adam" olan sembolik bir hayali varlığı oynuyor ve onu müstehcen bir zarafet ve tehlikeli bir etkileyicilikle canlandırıyordu. Hiç kuşkusuz bu onun hayatındaki en güçlü oyunculuk performansıydı. Buna karşın ben, bir zamanlar Gersuind'e kur yapmış olan ve ardından da onu kurtarmak için doğru zamanda doğru yerde hazır bulunan, buğday sarısı peruk takan genç bir şövalyeyi canlandırıyordum. Doğal olarak heyecanlıydım ve daha önce hiç olmadığım kadar gururluydum. Çekmecede bana ait bir sürü oyun vardı ve tümüyle ölü varlıklardı bunlar; şimdi birden bunlardan biri canlanıvermişti. Birileri sözcükleri benim yan yana dizdiğim şekilde oluşturduğum kümelenmeler halinde ezberlemişlerdi: O ana kadar gururumu bundan daha derin okşayan bir şeyle karşılaşmamıştım. Kafam biraz bulanmış ve sersemlemiş halde, mide bölgeme girmiş olan o harika heyecan ağrısıyla bizim o dik arka merdivenimizi tırmanışımı hatırlıyorum, bir yandan aşağıda sofada benim o beceriksizce ama o sırada bana muhteşem gelen dizelerim okunuyordu. Büfenin orada beni Lotte bekliyordu. Öğle sonrası kıyafeti içinde şatafatlı ve güzeldi. Ben kostümümden çıkan şangırtılı sesler eşliğinde sofaya, yani sahneye çıkmadan önce yanağıma büyük romantik bir an hafif bir öpücük kondurdu.

Bize her yerde bulunabilecekmiş gibi görünen kötülüğün peşindeydik biz. Tiyatro oyunu fazlasıyla meşrulaşmıştı. Örneğin amatörce ruh çağırma seanslarını ve *masa kaydırma* oyununu çok daha esrarengiz, kötücül ve çekici buluyorduk; bunlar, ailelerimiz tarafından pek yasaklanmamış olmasına rağmen, yanlış işler yapma atmosferini, karanlığı ve fenalığı

beraberinde getiriyordu. Bazı akşamlar masa bacaklarına vurmak suretiyle geçmiş ve gelecek kehanetlerinde bulunarak eğleniyorduk. Bu gece oyunlarında özellikle Ricki ve Golo ön plana çıkıyorlardı: Kramp girmiş gibi bir titremeye, histerik bir transa meylediyorlardı. Masa deli gibi hareket etmeye başlıyordu; bir seferinde onun havada süzüldüğüne bile inanmıştık. Daha sonrasında o gece çok fazla dalavere çevrildiği iddia edildi ki zaten bu tür oturumlardan sonra böyle kötü niyetli dedikodular her zaman olur. Oysa bunlar gerçek olsa bile hiçbir zaman bazı fenomenlerin gerçekliğine karşı bir delil olmazlar. *Bütün bunların olabilirliği*, mucizelerin yok sayılamayacağı, benim için hem bugün hem de o zamanlar kesin ve tartışılmaz bir şeydi. Sırların doksan dokuz olayda yapay yolla üretildiği anlaşılsa bile bu beni yüzüncünün aynı oranda gerçek olduğuna inanmaktan alıkoyamaz. Aynı zamanda kendimizi, babamızın Baron Schrenck-Notzing'in seanslarını izleyip yazdığı sıralarda yeraltı dünyasının çocuksu gizemlerine kaptırmıştık. Kendisi betimlemelerinde kötüyü ve şeytani olanı özellikle vurgulayıp belirgin hale getiriyordu ki bu da onlardaki bizi çekebilen tek unsurdu.

Her türlü girişimden, en önemsizinden bile kötülüğün özünü çekip çıkarmak bizim en iyi yaptığımız ve biricik sanatımızdı. Örneğin 1920 yazında genç Geffcken'lerle birlikte Tirol'lere iyi niyetli bir bisiklet gezisi düzenlemiştik. Salzburg'u görüp tanımış ve karargâhımızı Werfen'de kurmuştuk. Oradan Linz'e ve Klagenfurt'a devam edecektik ama önce o küçük yerleşim yeri Werfen'de güçlerimizi toplayacaktık. Mümkün olduğunca kısa tutmamıza rağmen orada geçirdiğimiz zaman bize çok uzun gelmişti. Hayatımda ilk defa adamakıllı sarhoş olduğum Werfen'deki odanın duvarları hiç durmayacak gibi dönüp duruyor, mide bulantım bir türlü geçmiyordu. Genç Bay Geffcken Erika'ya kur yapıyordu; Erika ise onu sinirlendirmek ve üzmek için ona uydurma bir hayrandan, ki bu Lotte ile Gretel'den başkası değildi, gelen muzipçe mektupları gösteriyordu. Ben de bu olmayan genç adamdan uzun mektup-

lar alıyor ve bunları Geffcken'e gösteriyordum ki rakibinin ne kadar atak biri olduğunu anlasın. Mektuplarda örneğin şöyle şeyler oluyordu: "Sana dün harika bir kadınla tanıştığımı yazmayı unuttum. Gece onunlaydım! Muazzam bir vücudu var. Vay canına, tam bir dişi!" Yine de, dediğim gibi, bu şakalar bizim o dağ köyünde geçirdiğimiz zamanı katlanılır kılmaktan uzaktı. Bunun üzerine bir şiddet kürü yapmaya karar verdik ve Geffcken'lerin de en az bizim kadar kötü olmalarını sağladık. Ailelerimiz bizim küçük, zararsız bir pansiyonda kaldığımızı düşünürlerken biz hep birlikte hemen Viyana'ya gitmek için bütün paralarımızı bir araya getiriyorduk. Üçüncü mevkide yolculuk yaptık. Sanırım yol, gidiş geliş en az yirmi dört saat sürdü. Buna karşılık Viyana'da sadece on saat kalabildik. Burg Tiyatrosu'nun içini ayrıntılı olarak inceleyerek, Kahlenberg'e giderek ve akşam korkunç bir opera izleyerek bu zamanı en iyi şekilde değerlendirdiğimize inanıyorduk. Hiçbir günah işlemedik, eğlenceli bir şey bile yapmadık ama bu kaçamağın kendisinin tümüyle bir günah olması onu güzelleştirmişti.

(Bisiklet gezisinin geri kalan kısmı plana uygun olarak devam etti, sadece Erika'nın Klagenfurt yakınlarında bisikletten korkunç bir şekilde düşmesi ve pencerelerinin hemen önünde bir atlıkarıncanın fırıl fırıl döndüğü berbat bir otelde geçirdiği uzun süreli beyin sarsıntısı hariç.)

Öyle görünüyor ki çocuksu olduğumuz kadar radikaldik de. Yasak olanı yapmaktan zevk alıyorduk ama -eğer onu birlikte yapıyorsak- bunlar neredeyse hiçbir zaman çok kötü şeyler olmuyordu. O zamanlar herhalde bizim için "erken olgunlaştı" diyorlardı ve bazı konularda gerçekten de öyleydik. Öte yandan tam ama tam anlamıyla da on üç yaşındaydık. Mesela Erika ve Ricki ile birlikte, o çok sevdiğimiz on beş yaşındaki Gustav Waldau'nun bayramını kutlayışımızı hatırlıyorum da... Ricki'nin ve benim üzerimde frak vardı, daha öğlen bile olmamıştı (benimki Bert Fischel'den, Ricki'ninki ise babasından ödünç alınmıştı); Erika'ya gelince, onun da üzerinde

korkunç derecede kat bir namuslu bakire elbisesi vardı. Bizim için en korkunç olanı Waldua'ların bizim ince bir şaka olarak düşündüğümüz bu bayram eğlencesini son derece ciddiye almış olmalarıydı; bunu yapmamızın hiç de gerekli olmadığını söylemişlerdi bize. Erika bir şiir okudu; şiiri Süskind sırf bu amaç için oldukça güzel bir şekilde kotarıvermişti. Anlatılanlara göre Bayan von Hagen'ın gözlerinde yaşlar belirmişti. Bize tatlı güney şarabı ve küçük pastalar verdiler, böylesine muazzam ve yetişkinlere layık bir muamele görmekten mest olmuştuk.

O dönemde son derece tuhaf ve sıra dışı bir kitap, Stilgebauer'ın *Ulla Ull*'u bana büyük bir heyecan veriyordu; onu büyük bir dönem romanı olarak kabul ediyordum. (On dört yaşındaki bir delikanlının ruhundan daha çelişkili ve tutarsız bir şey yoktur.)

Bu dönemdeki edebiyat ürünlerim beni bir ya da iki yıl önce ürettiklerimden çok daha az ilgilendiriyor: Bunlar eskileri kadar nahif ve çok anlamlı değiller ve neredeyse onlar kadar hamlar. En başat sözcük: özlem. Solgun ve hasta renklere karşı bir eğilim, çocuksu ve sıra dışı bir *morbidezza*'ya duyulan hayranlık. Bir şiir dizisi olan "Zwölf Lieder von Pierrot"ta benim dans eden ideal figürümün bazı oldukça bozulmaya yüz tutmuş kişiliklerle melankolik karşılaşmalarını anlatıyorum: Sarışın kadınla, orospuyla, güzel delikanlıyla, küçük balerinle; ve en sonunda deliye dönerek abanoz sandıktan tabancayı çıkarışını, beyaz güllerin arasına yatışını ve hayatını sonlandırışını betimliyorum: tam bir *fin de siecle*,[10] oldukça bozulmuş ve de son derece beceriksizce (genç bir delikanlının, yetişme dönemlerinde, zamanının akımlarını ve dayatmalarını özümsemekte böylesine yetersiz kalmış gibi görünmesi ne kadar tuhaf ya da nadiren, bazı uyurgezer hallerde bunu başarmış olması... Şimdilik zihinsel geçmişin bütün evrelerini kendi içinde tekrar yaşaması gerekli gibi görünüyor, ta ki bu gün-

10 (Fr.) Çöküş döneminin sonu. (ç.n.)

delik olağan iş haline gelinceye kadar; yani romantik şövalye oyunundan, natüralist sosyal oyundan ve en sonunda da "rengârenk bir batış"ın, tatlı ölümün ve sevgili çöküşten dişlerini sıkarak tekrar geçmesi gerekiyor, ta ki zamanın gerçek taleplerine kulak vermeye layık hale gelinceye kadar.) Bir başka şiir dizisi "Grossstadt", "Elmar için, melankolik bir sadakat yemini olarak" yazılmıştı.

Hayatımda meydana gelen gerçek ve tutkulu bir duygu istilasının yazdıklarımı da değiştirmiş ve yükseltmiş olması gerektiği düşünülebilir. Ama ben duyguların bu aşırı zorlamasını dizginleyecek ve sözcüklere hapsedecek durumda değildim. Tutkuma adadığım bütün dizeler ve cümleler biçimden yoksun, laf salatası ve şişirilmişti. Sadece çok azında, içinden doğdukları özlemin insanı yiyip bitiren şiddetinde içtenlik ve ifade yoğunluğu vardı.

Bu kitabın en zor kısmına gelmiş bulunuyorum. Zira bu ilk coşkuların şiddetini ve inceliğini, onların kutsallığına zarar vermeden ifade edebilecek sözcükleri nereden bulabilirim ki? Zaten yarı yarıya kuruntulu olan, üstelik de ergenlik dönemi yüzeyselliğinin güdümüne girmiş bulunan tecrübesiz kalbim, sınıfta benden birkaç sıra arkada oturan oğlana, fırtınaya ve alevlere tutulmuşçasına meyletmeye başladı. Benim için o güne kadar edebi birer araç olan bütün tutku ifadeleri, o can alıcı dakikada, yeni olan üzerime çullandığı için kanla ve hayatla doldu; onlar -normalde sadece yazılır ya da söylenirdi- benim uykuya dalarken ve sabah uyanırken yastığıma fısıldadığım sözcüklerdi. Onun ismini aklımdan her geçirişimde kalbimin o tatlı daralmaları, günde bin kez tekrarlanan acı dolu ve büyüleyici tepki ve "özlem" sözcüğü -benim o güne kadarki sevimli ve hafif oyuncağım- birdenbire hayatımın üzerinde, her gün binlerce kez beni aşağılayan ve yücelten ve yeniden lanetleyen muazzam ve acımasız bir şiddete dönüştü.

Elmar'ın ipek gibi parlak, kısa kesimli koyu renk saçları, zeki ve melankolik kahverengi gözleri ve pürüzsüz kahveren-

gi bir yüzü vardı. Çok iyi bir sporcuydu. Onu sevdiğim bütün o dönem boyunca, aylar süren bir dönem onunla toplam olarak elli sözcük konuşmamışımdır. Bir keresinde ona, onun için yazdığım şiirlerden birini gönderdim, isimsiz ve üstelik de daktiloyla yazılmış olarak. Onun şiiri alınca ne düşündüğünü asla öğrenemedim ve bunu bugün hâlâ öğrenmeyi çok isterdim. Kimden geldiğini anlamış olması lazım; benim teneffüslerde, hatta derslerde onun her hareketini izlediğimi fark etmiş olmalıydı. Ama o bütün bunları acımasızca görmezlikten geldi.

Haftalarca, tiyatroya giderken onu da yanımda götürmenin hayalini kurdum. Walter'ler için ayrılan yerleri kullanabilirdim. O benim yanımda otururdu. Onu davet ettiğimde bana verebileceği bütün olası yanıtları sayısız defalar hesapladım: Kaba bir tepki verebilirdi ya da sevinebilirdi; beni gülünç bulabilir ya da sadece vakti olmadığını söyleyebilirdi. Bu soruyu ona sorduğum o öğle sonrasını ne kadar da net hatırlıyorum. Sonbaharın son günleri olmalıydı; saat beş ile altı arası, sınıfta gaz lambaları yanıyordu. Ders yapmıyorduk. Bir doktor gelmişti ve bizi sağlık muayenesinden geçiriyordu. Herkes doktorun bulunduğu müdür yardımcısının odasına tek başına giriyor ve doktorun karşısına çıplak olarak çıkıyordu. Sınıf öğretmenimiz doktorun hemen yanında oturuyordu. Böyle aniden, öğretmenin karşısında çırılçıplak durmayı utanç verici buluyordum ama eğlenceli bir yanı da vardı. Sağlık durumum idare eder düzeydeydi. Muayene sırasında, sınıfa geri dönünce Elmar'a "sormaya" karar verdim. Boğazım sıkılıyormuş gibi sordum: "Baksana, yarın akşam için *Carmen*'e iki biletim var. Birlikte gitmek ister misin?" Birazcık güldü, bana yandan bir bakış fırlattı ve şöyle dedi: "Yarın akşam vaktim yok." Bu aramızda geçen tek konuşmaydı.

O zamanlar, on beş yaşındayken yazdığım küçük bir hikâyede o heyecan verici sömestirin tatlı ve gerilimli atmosferinden o kadar çok şey buluyorum ki bir sürü gülünç ve beceriksizce yazılmış yerler olmasına rağmen öyküyü buraya

aktarmak istiyorum. Adı "İlkbahar Öncesi" ki bundan daha iyi adlandırılamazdı. Benim, kalbimi meşgul eden o iki ideal tipi, yani benim olmak istediğim kişi olan karakteri, benim yüceltilmiş halimi (bu bana Huysmans ve Trakl'ın gösterdikleri genç tiyatro oyuncusuydu) ve benim umutsuzca âşık olduğum diğer karakteri nasıl zekice bir şekilde birbirleriyle ilişkiye soktuğumu, birinin güzelliğini diğerininkinde yüceltmek için onları nasıl yüz yüze getirdiğimi görmek eğlenceli olabilir. Hikâye şöyle:

"Evin bulunduğu sokak dar ve sessizdi. Raimund onun şehrin keşmekeşinden oldukça uzak olduğunu, kendine has, seçkin bir havası olduğunu düşünüyordu. Sessizliği sevdiği için evi tuttu.

Belki de odanın bu tür odaların normalde olduğu gibi kişilikten uzak ve içeriksiz olmayışı da bunda etkili olmuştu. Duvarda orijinal bir tablo asılıydı; tablo siyah giyimli bir kadının, delice ve terbiyeli bir gülümsemeyle, ayaklarının dibinde kaskatı yatan ve üzerinde siyah bir frak bulunan ölü bir adama bakışını tasvir ediyordu. Onu acaba kadın mı öldürmüştü? Yoksa kadının arkasında ciddi ve dimdik duran diğer kavalye tarafından, kıskançlık sebebiyle mi vurulmuştu?

Raimund tablonun oldukça esrarengiz ve anlaşılmaz bir çekiciliğe sahip olduğunu düşünüyordu.

Onun tam karşısına, kendi getirdiği Japon groteskerinden bir seri astı.

Duvar kâğıtları mat griydi.

Bu renksiz fonda o eksantrik şekiller öylesine acayip bir parlaklıkta ve müthiş görünüyorlardı ki...

İnanılmayacak kadar ufak tefek bir hizmetçi kız her zaman onun emrindeydi. Sürekli onun yakınında bulunuyor, çarçabuk ve sevdalı bir alçak gönüllülükle onun arzularını tahmin ediyor, dudaklarından okuyordu.

Raimund ona Frieda diyordu. Ama onun gerçek adının bu olup olmadığı konusunda en ufak bir fikri yoktu.

Pansiyonu işleten kadını ve aynı zamanda evin hanımını nadiren görüyordu.

Ara sıra o küflü koridorun loş karanlığında gülümseyerek yanından geçip gidiyordu. Derken Raimund onun iri göğüslerinin üzerinde her zaman solgun, beyaz güller taşıdığını fark etti. İçine küf ve çürüme sinmiş tatlı bir kokuları vardı.

Onun da on dört yaşında bir oğlu vardı. Raimund ona Elmar diye seslendiklerini duymuştu. Çok hasta olmalıydı. En azından, gözlerinin altında torbalar bulunan yaşlı, ak sakallı bir memur sık sık onu ziyarete geliyordu.

Raimund'a ise pek gelen giden yoktu.

Sevgilisine nadiren gidiyordu, genellikle de akşama doğru. Artık pek genç olmayan, çok zengin bir kadındı, kızıl-sarışın saçları, yorgun ve bakımlı elleri vardı. Raimund geldiğinde, kadın karanlık salonunda oturur gözlerini kapayarak ona doğru gülümserdi.

Derken Raimund kendini onun ayaklarının dibinde duran bir yastığa bırakır, o da ağır, kokulu elleriyle Raimund'un saçlarını okşardı. Sadece saçlarını okşar dururdu, onun bütün gücünü, bütün gençliğini gülümseyerek saçlarından sağmak istermiş gibi.

Vakit ilerleyince soluk renkli genç bir hizmetçi onlara likör ve bir sürü kayış gibi yenmesi ve sindirilmesi mümkün olmayan bademli pasta getirirdi.

Gecenin ilerlemiş bir vaktinde Raimund eve dönerdi; bitkin ve tamamen sağılmış bir halde.

Bu ziyaretlerin onun için inanılmaz yorucu olduğunu düşündüğünden zamanla bunları tümüyle kesti. Elbette bu o kadını oldukça gücendirdi.

Ama Raimund gençliğinin bu parfümlü ellerin ölümcül okşamasına bırakılamayacak kadar değerli olduğunu bilecek doğal bir bencilliğe sahipti.

Derken bir gün kadın bizzat ona geldi, bütün gururunu unutarak ve dudakları titreyerek, onun küçük odasını ağır kokularıyla ve acı dolu öfkesiyle doldurmak için. Raimund'un kendisini çok az ziyarete geldiğinden yakınıyor, sadakatsizlikten ve namussuzluktan dem vuruyordu.

Bu esnada tamamen genç ve tamamen düzgün bir vücutla oturuyor, yabancı ve son derece kibar kendi ellerini inceliyordu. Ardından, misafirleri geldiği için gelemediğini söyledi.

Bunun yalan olduğunu bilen sevgilisi, öfke ve kızgınlıkla onu terk etti.

Böylece Raimund karmaşık gençliğinin hasta ilkbaharında tek başına kaldı.

O zamanlar *Hamlet* çalışıyordu.

Saatlerce tek başına oturuyor ve kendi kendine Danimarka prensinin monologlarını söylüyordu. Ya da sadece aynanın karşısında duruyordu. Zira güzel biriydi. O kadar genç görünüyordu ki bir keresinde onu on altı yaşında sanmışlardı.

Bazen kendine makyaj yaptığı da oluyordu, sırf kendisi içindi bu, güzel olmayı sevdiği içindi: Gözlerinin çevresini maviye, dudaklarını kırmızıya boyardı.

Yemekten sonra gezintiye çıktı.

Şubat ayıydı, neredeyse mart geliyordu.

Akşamları ortalığı sis basıyor, hava soğuyordu.

Ama öğle vakti sıcak ve ılık oluyordu. Bahar tatlı ve buruk bir şey olarak havada asılıydı adeta.

Raimund, aşk partnerleri kulağına tutkulu sözler fısıldıyormuş gibi gülümseyerek tadını çıkarıyordu havanın.

Akşamları tiyatronun yolunu tutuyor ve 'Frühlings Erwachen'daki Moritz'i oynuyordu. O zamanlar bu oyunu, çocuksu iffet ile erken bozulma arasında gidip gelen ruh hali yüzünden çok seviyordu. Moritz'i seslendirirken sesi tam bir yeniyetme gibi çıkıyordu: Sürekli bir parça tutuk ve sonra çağlayarak. Tiyatrodaki herkes ona âşıktı.

Bir gün Moritz'i oynarken aniden Elmar'ın salonda oturmakta olduğunu gördü. Repliğinin orta yerinde bakışları, ön sıralardan birinde oturmuş sessizce kendisini izleyen delikanlının bakışlarıyla karşılaştı.

Raimund kısa bir an repliğine ara verdi. Sonra oynamaya devam etti, rolünü sonuna kadar oynadı ve Elmar'ın aşağıda oturup ona bakışı içinde son derece tuhaf bir heyecana yol açtı, sanki çalılıkların ortasında kendi çaresizliğinin monoloğunu seslendiriyordu.

Bu delikanlının -Elmar'ın- bu kadar olağanüstü güzel, derin ve siyah gözleri olduğunu bilmiyordu.

Ayrıca annesinin onun böyle bir oyuna gitmesine izin vermiş olmasına şaşıyordu. Herhalde onun burada olduğundan hiç haberi yoktu.

Bir sonraki görüşünde, koridorda yanından geçerken ona daha dikkatli baktı.

İnanılmaz derecede inceydi. Fazla uzun biri değildi ve oldukça zayıftı. Ağzı kıpkırmızıydı. Üst dudağı biraz kısaydı ve gülümserken bembeyaz ön dişleri parlayıveriyordu. Ama en güzel yeri, o çocuksu ve koyu renk gözleriydi.

Koridor yeterince geniş olmasına rağmen Elmar'ın onun ne kadar yakınından geçtiği Raimund'un dikkatini çekmişti.

O inanılmaz ufak tefek hizmetçi kız hasta olduğu için, Raimund ilerleyen bir zamanda çay için zili çaldığında tepsiyi odaya Elmar getirdi.

Elmar elindeki sıcak çayla kapıda belirdiği anda göz göze geldiler.

Raimund yarı doğrulmuş vaziyetteydi.

Ellerinden titreyen bir esinti geçti. Birden, elinde çay tepsisiyle kapıda duran bu zayıf ve esmer oğlanı sevdiğini fark etti.

Derken, birden düşecek gibi olan Elmar tepsiyi elinden düşürdü ve üzerindekiler yere çarpıp gürültüyle paramparça oldu. Kahverengi çay buharlar içinde hâlıya dağıldı.

Dışarıda sarışın, soluk benizli bir genç kız bahar şarkısını söylüyordu. Ses titriyor ve inip çıkıyordu. Sağlıksız, veremli gibi bir tınısı vardı.

Artık kuşlar da başlamıştı şarkı söylemeye.

Ortalık tam anlamıyla bahar kokuyordu.

Elmar, oldukça kısık bir sesle şöyle dedi: 'Affedersiniz.'

Raimund açık pencereden giren temiz havayı içine çekti.

Şimdi Elmar'a çok çok yakındı. Saçlarını okşamaya başladığı sırada şöyle dedi: 'Hiç önemli değil. Gerçekten hiç önemli değil. Ben parasını öderim. Bizzat ben üzerime alıyorum ödemeyi. Sen bu yüzden azar işitme diye, yani sen azar işitmeyesin diye. Seni azarlamalarına katlanamam. Duyuyor musun? Duyuyor musun?'

Burada birden sustu ve arkasını döndü.

'Hâlâ ne duruyorsun, ne istiyorsun?' dedi. 'Zararı ben ödeyeceğim. Benim ödeyeceğim konusunda anlaştık.' Ve tekrar, adeta çok sinirlenmiş gibi bağırarak:

'Hâlâ ne duruyorsun orada?!'

Elmar ağlamaya başladı. Gözlerinden yağmur gibi yaş akıyor, bir yandan da konuşmaya çalışıyordu: 'Ben... Ben...'

Ama sonra vazgeçti.

Raimund onun ellerini kendisine uzattığı hissine kapıldı. Bu delikanlının ona karşı ne kadar şiddetli bir özlem duyduğunun farkındaydı.

Ama o sadece omuzlarını kaldırdı ve şöyle dedi: 'Neden? Niçin ağlıyorsunuz?'

Ona 'Siz!' diye hitap etmişti. Bunu söylerken sanki biri kalbine bir şey saplıyormuş gibi hissetmişti.

Ardından Elmar dönüp gitmeye koyuldu. O ince vücudu ağlamaktan sarsılıyordu. Bakımsız, kaba elleriyle yüzünü örtmüştü; sadece ağzı görülebiliyordu.

Kapıya vardığında bir an tekrar geri dönecekmiş gibi yaptı. Ama Raimund ona sırtını dönmüştü. Kalbi yerinden fırlayacakmış gibi çarparken o, acı veren bir gülümsemenin karıştığı bir sinirlilikle bakımlı ve ince ellerini inceliyordu.

Kapı yavaşça kapandı.

Dışarıdaki soluk benizli kız şarkısını bitirmişti.

Şimdi sokağı bir hayalet gibi dolduran sisler yükselmeye başlamıştı. Ama onların üzerinde hâlâ bir bahar gökyüzü duruyordu, berrak ve açık mavi bir renkte. Camdan bir yüzey gibi. Üzerinde tek tük yıldızlar parlıyordu.

Japon groteskleri delice sırıtıyordu.

Katil hizmetçi her zamankinden daha delice gülümsüyordu.

Raimund bir başına oturuyordu, solgun, zayıf, omuzları büzülmüş, elleri dizlerinin üzerinde.

Oğlanın yorgun ve sürünen ayak sesleri koridorda yankılandığında, yüzünde yavaş yavaş gözyaşlarının gezindiğini hissetmeye başlamıştı."

Şu an betimlemeye çalıştığım o zamanlara ait resmim, eğer içimde hissettiğim böylesine yoğun özlemlerin iç içe geçtiği küçük bir füge dönüşen ve olmak istediğim kişiye böylesine

tutkulu gözyaşları döktürdüğüm bu hikâyeyi anlatmamış olsaydım, gerçek dışı olurdu. Ah, bu büyük acılardan duyulan o çocuksu ve zavallı memnuniyet! Kıskanılan ve yüceltilen ikizim de en yüksek tutkuyla arzulananın peşinden gözyaşları döküyordu ki bu ilişki zengini ve çifte itiraf içeren çalışmayı okuması için sınıf öğretmenime verdim. Bize bütün bir yıl boyunca Almanca derslerinde adı "Dreizehn Linden" olan ve ruhumun maceraları için hiçbir anlayış bekleyemeyeceğim o acayip şeyi okutan öğretmenle aramızda hiçbir bağ yoktu. O halde beni bu rezil itirafa yönelten şey neydi? Bir yandan en bilinen kibir vardı işin içinde; diğer yandan amirini şaşkına çevirme ve onun böyle hastalıklı, günahkar-melankolik bir dünyaya göz atmasını sağlayarak gözdağı verme isteği; sonra herhalde, kendisine o imzasız şiiri gönderdiğim Elmar'ı bu şekilde, sınıfımızın amirini tutkularımın tanığı haline getirerek alenen yüceltme isteği de vardı; ve nihayet, sanatsal yeteneğin ayrılmaz bir parçası ya da sadece sanatsal olarak kendini ifade etme güdüsüyle bağlantılı o doğuştan teşhircilik olan *sanatçıların, kendilerini açık etmenin getireceği skandala* duydukları istek, günah çıkarma düşkünlüğü; her kime olursa olsun çünkü ancak itiraflardan sonra gerçek ve asıl sır başlar.

Öğretmenimizin hikâyemi bana geri verirken hem acı dolu hem de küçümser bir ifadeyle bana şöyle dediğini hatırlıyorum: "Şayet *buysa* sizin baharınız!" Bunu söylerken ağzının kenarı acı, hatta kızgın bir şekilde aşağı sarkmıştı.

Sürdürdüğümüz bir sürü şey "açığa çıkmıştı", Bert Fischel'le olan masum-gizli arkadaşlık da. Bize başlangıçta dostça yaklaşan iffetli bir bakıcı kız, sonradan ebeveynlerin tarafına geçmiş ve o büyük dedikoduyu başlatmıştı. Golo elçi olarak Erika'nın okuluna gönderildi ve muhtemelen orada ufak tefek bayan öğretmenin önünde diz çöktü. Elçi öğretmene "her şeyin" meydana çıktığını mırıldandı. Felaket anında hâlâ soğukkanlılığını koruyan Erika derhal Gretel ve benle temasa geçti ki bir an önce neleri itiraf edeceğimizi ve neleri gizlemeye de-

vam edeceğimizi saptayalım. İtiraf etmek zorunda kaldıklarımız yeterince çoktu.

Ciddi şekilde gözden düşmüştük. Sanırım babamız bizim bu ahlaki sapkınlığımızdan gücenmiş ve bizden tiksinmişti. (Örneğin Bayan Thea ona benim konuşmalarda şöyle dediğimi anlatmıştı: "Tuhaf, en ufak bir haysiyet duygum yok." Benim gizli düşüncelerime yönelen ve onları huzursuz eden spot ışıkları.) Ama annemiz gerçekten üzgündü. Bunu çok açık görebiliyorduk. O dönemde biz, insanın ebeveynlerini hatta annesini, onu daima şefkatle seviyor olsak da, bir tür yabancı güç olarak gördüğü, onun bazı ciddi duygusal sıkıntılar yaşayabileceğine inanmadığı bir yaştaydık.

Artık Münih'te kalamayacağımıza karar verilmişti. Biz şehrin baştan çıkarmaları karşısında yeterince olgun davranamamıştık, üstelik yakın çevremize uyup kötü bir yaşam sürmüştük. Ebeveynlerimiz Frankfurt'ta bulundukları bir sırada (sanırım bu, babamın Gerhart Hauptmann'ın ve devlet başkanının huzurunda Almanya Cumhuriyeti hakkında yaptığı o büyük konuşmanın gerçekleştiği günlerde olmuştu) Oberhessen'deki Vogelsberg'de bir köy okulu açmayı düşünen öğretmen St. ile tanışmışlar ve ona karşı içlerinde bir güven duymuşlardı. Adı Hochwaldhausen Dağ Okulu'ydu. Paskalya için kaydımız yaptırılmıştı.

Üzgün olup olmadığımızı hatırlamıyorum. Muhtemelen biraz acılı ama biraz da sevinçli bir heyecan içindeydik. Münih'teki arkadaşlarımızdan ve alışkanlıklarımızdan ayrılmak bize zor gelmişti. Öte yandan yeni olan da çekiciydi. Bu dağ okulunda erdemli ve sade insanlar olarak yetiştirileceğimiz kesinleştikten sonra ebeveynlerimizle aramız düzelmişti.

Yola çıkmadan önceki son akşamı, son ayların tam bir zirvesi ve bize yaraşır bir final olacak şekilde gerçekleştirmek istiyorduk. Bu amaçla, Walter'lerle akşam saatlerinde Föhringer Bulvarı'nda buluşmak üzere sözleştik. Annemiz odasında bizim bavullarımızı hazırlarken yarı aralık kapının yanından

süzüldük, içeriden ışık geliyordu, bir yandan onun lamba ışığında hâlâ bizim için canla başla çalışıyor olması içimize dokunuyordu ama tehlike ve maceranın çekiciliği yüzünden işimizi acımasızca yaptık. Sözleştiğimiz yerde kızlarla buluştuk. Lotte'nin üzerinde erkek giysileri vardı: gri renkli kürklü palto ve kareli pantolon. Gretel: beyaz kürk yakaların üzerinde vahşi, kırmızı bir başörtüsü. Dördümüzün de göz çevresi ve dudakları rengârenk boyanmıştı, her şey yapacağımız şeyin daha maceralı ve daha muazzam olması içindi. Walter'lerin yanında bira şişelerine doldurdukları koyu kahve de vardı, şayet uykumuz gelirse diye. Bir taksiye bindik, bu herhalde hayatımızda kendi başımıza bindiğimiz ilk taksiydi. Lotte'nin -biraz kabarık biçimli büyük kavalye- tiz bir sesle söylediği adres Bert Fischel'inkiydi. Ama bizi içeri almak istemedi, ona biraz tuhaf görünmüştük. Bize gidip uyumamızı öğütledi. Bu söz konusu bile olamazdı. Bunun yerine önce gidip bira şişelerinden kahve içmeyi tercih ettik, Lotte ve Gretel kahveyi bizzat hazırlamışlardı, biraz telveli bir tadı vardı ve ılıktı. Bir süre Münih'in geceleri son derece sessiz olan sokaklarında sürttük. O akşam başka bir şey olmadı. Birlikte sapıttığımız zamanlarda hiç böyle bir şey olmamıştı. Her şey ürkütücü bir kötülükle planlanmıştı ve her şey öylesine önemsizmiş gibi olup bitiyordu ki. Belki birahanelerinden çıkıp evlerine dönmekte olan ve gürültülü gülüşmelere ve küçük sıçramalara dönüp bakan birkaç yaşlı beyi korkutmuşuzdur.

Ertesi sabah tren istasyonunda taptaze ve filinta gibiydik. Tren perona girerken Walter'lerle birbirimize son derece ciddi bir tavırla "Fischel" işaretini yapıyorduk; daha sonra yolculardan biri bize mason olup olmadığımızı sormuştu.

Dağ Okulu

(Paskalya 1922 - Yaz 1923)

Vogelberg'in doğası melankolik ve buruk bir genişlikteydi. Onu özellikle de akşamları seviyorduk, en çok da o küçük tepelere -hafızamda kaldığı kadarıyla yeşil değil, açık griydilersis çöktüğünde. Orada geçirdiğimiz baharın ilk haftalarında iklim bana oldukça sert gelmişti. Erika ve ben bu dağ okulunda 1922 yılının Nisan ve Temmuz ayları arasında kaldık.

Başlangıçta odaların, hatta bütün binanın ve yemeklerin ilkelliğinden dehşete düşmüştük. Mütevazı yemekler yemeye evden alışkındık ama buradakiler bize neredeyse yetersiz görünüyordu. Dağ okulundaki beslenmeyi ne zaman hatırlasam aklıma bıkkınlık veren o makarna yemekleri ve tuhaf bir kâse elma kompostosu geliyor. Bir süre sonra, en azından ilk kahvaltıyı ve çayı güzel bir ziyafete dönüştüren kendi tereyağımıza kavuştuk.

Bizi oraya getiren Mielein'dan ayrılmak düşündüğümüzden daha zor gelmişti bize. Münih artık yoktu. Her şey çok acı olabilirdi ama Erika ve ben beraberdik.

Dağ okulu birçok binadan oluşuyordu; ana bina ve buna bağlı üç dört ek binadan. Fırıncı Fink ve pansiyoncu Öchler'in çekim merkezini oluşturduğu bir köyün üst tarafındaydı okul. En yakın büyük yerleşim merkezi Fulda'ydı. Okul binalarının arkasında bir tepe, orman ve adı Schwarzbach olan küçük bir dere vardı.

Erika ek binaların birinde kalıyordu; ben önce ana binaya yerleştirilmiştim, sonra ormanda bulunan, bir keresinde

kilerinden marmelat kavanozları aşırmayı başardığımız, özel kişiye ait bir villaya taşındım. Odamı Alex adında bir Portekizliyle paylaşıyordum; Alex *antroposofi*'ye[11] ilgi duyuyordu, onunla daha sonraları da oldukça uzun bir zaman boyunca arkadaşlığımız sürdü; Erika ise odasını sarışın ve sevimli bir ev ekonomisi öğrencisi kızla paylaşıyordu (okulun bünyesinde bir de ev ekonomisi bölümü vardı).

Kendisi pek radikal olmayan ve normal burjuva ölçülerinde bir kişiliğe sahip olmasına rağmen öğretmenimizin ve idarecimizin ilkeleri son derece modern görünüyordu. Genç insanların bu tuhaf bileşiminin getirdiği beklenmedik sorunlarla baş etmekte pek başarılı olmasa da oldukça zeki ve iyi niyetli biriydi. Bize büyük bir özgürlük alanı sağlayacak kadar gelişmiş, lütufkâr ve zekiydi ancak bizim o tehlikeli ve güzel özgürlüğümüzün öylesine bolca ve zıpırca ürettiği tehlikelerle başa çıkabilecek bir ikna etme gücüne ve duygudaşlık yeteneğine sahip değildi.

Bu radikal reform okulunun bütün kazanımlarının tadını çıkarıyorduk: "Pratik çalışma" ve kendi yatağını yapmaktan ibaret olan hayat akışının basitliğinden ve sadeliğinden, derslerde sınıf sistemi yerine birlikte eğitim ve kur sisteminin uygulanışına kadar; birlik sorunlarının bizzat öğrenciler tarafından ele alındığı ve bütün ciddi meselelerin enine boyuna konuşulduğu okul-aile birliğinden, yaşça büyük bir öğrencinin kendinden daha küçük biri üzerindeki himayesinin tesis edilmesine kadar. "Birlik" sözcüğü bu okulun terminolojisinde başat yere sahipti. Bizse içinde bir talep barındıran bu sözcüğe karşı direniyorduk ve onunla dalga geçmek için nasıl da büyük bir çaba harcıyorduk! Yine de adeta farkında olmadan onu *yaşıyorduk*, yani birliği. Öğretmenimizin istediği canlılıkta ve neşede değil de, bir ortaklaşa tedirginlik ve ortaklaşa gereklilik problematiği olarak yaşasak da. *Bizim birlikte genç oluşumuzdu burada belirleyici olan*, bu gençlikle ne yapmış olursak olalım.

11 Bilgeliğin ve kâinata dair doğru bir kavrayışın anahtarının insanın kendisinde bulunduğunu savunan felsefi akım. Bu akımın fikir babası Rudolf Steiner'dir. (e.n.)

"Gençlik hareketi"nin muazzam bir hediyesi olarak o yıllarda bizim payımıza onu bütün parçalanmışlığına, belirsizliğine ve acılarına rağmen bilinçle ve gururla yaşamak düştü ve bu sadece bizim yeterince küçük gördüğümüz herhangi bir "yetişkin" hayatına bir hazırlık olarak da değildi. Tazeliği, doğaya yakınlığı ve o gençlik hareketinin iyimserliğini hemen hemen hiç üstlenmedik ama genç olmanın neredeyse acı verici gururunu, saçma bir genç olma kibrine dönüşmediği sürece ki bu kolayca gerçekleşebilirdi, verimli ve iyi olan bu gururu yaşadık.

Kısa sürede ortama alıştık, Erika ve ben, her birimiz kendi tarzınca. Erika çabucak "okulun direği" oldu, öğretmen ona karşı özel bir güven duyuyordu. Verimli çalışmada da tıpkı yıkıcı alaycılıkta olduğu kadar enerjik olabiliyordu. Onun himayesine verilen kişi, İsviçreli bir heykeltıraşın sevimli ve uslu çocuğu oldu. Benim himayeme ise kimse verilmedi çünkü çok gençtim ya da aynı zamanda muhtemelen fazla kuşkulu biriydim. Birlikteliği ona karşı çıkmak suretiyle yaşıyordum. Gerçi çok çabuk arkadaşlar bulmuştum, özellikle de kızlardan. Ama ben kendimi onlarla birlikte aslında doğru ve değerli gördüğüm olayın hizmetine amade etmek yerine sıra dışı bir grup kurmuştum. Belli yaşlarda insan ancak olumsuz bir duruştan bir şeyler kazanabilir. Reddettiğimi sandığım birlikteliği aslında öylesine yoğun yaşamıştım ki o deneyimlerin etkisini bugün hâlâ içimde hissediyorum.

O dağ okulunun havasını bir kere içine çekmiş olan hiç kimse bir daha onun büyüsünü kanından çıkarıp atamaz. Bir süre böyle bir yerde yaşamış olan her hassas insan şunu söyleyecektir: Bu kıyıda kalmış, dünya işlerinden bir manastır gibi uzak, sadece gençliğin konuşmalarından, gülüşmelerinden ve iç çekmelerinden hayat bulan kırsal bölgede büyüleyici bir şey var. Böyle bir çevreyle az çok temas etmiş ve bir daha onun etkisinden kurtulamamış yazarlar vardır, öyle ki en iyi ve en yoğun sanat yaratılarını işte o çevrenin yeniden eserlerine sızmasına izin verdiklerinde gerçekleştirebilirler. Yazar Joseph

Conrad'ın denizi gibi bu yazarlar da gençliklerinin geçtiği çevrelere odaklanmışlardır. O yerleri bir kere daha betimlemeye başladıklarında *memleket özlemi* onların cümlelerine güzel bir ton verir. Evet, ne zaman bazı insanların birlikte yaşamalarını anlatmaya girişsem, bu bir otel de olabilir, bir manastır da, o dağ okulunun atmosferi beklenmedik bir anda araya girer ve yazdıklarımı etkiler.

O zamanki karmaşık, tedirgin ve çocuksu yaşamamızın tanıkları olan aynı tepelerde ve yollarda, hatta aynı binaların aralarında bugün elinde süt kovası olan delikanlıların ve kızların dolaştığını tasavvur etmek insana garip geliyor. Bir zamanlar o dağ okulunun bulunduğu o yere şimdi nasıl bir tarımsal kurumun yerleştiğini Tanrı bilir. Peki, acaba o yer şimdiki yerle aynı mı? Hayır, kesinlikle değil. Bütün o büyüleyici sanatını hafızanın gizemlerine adamış olan Proust, yerlerin *sadece zamanda* var olduklarını söylerken haklıydı; oralar hiçbir zaman gerçek değildir, sürekli değişirler, dağılırlar, akıp giderler ve o zamanlar gerçekten var olmuş olan şeyler artık *sadece hafızalarımızda* var olabilirler. Vogelberg'in otlakları, şimdi kalkıp oralara gelsem sizleri bulmak için, sizleri tanıyamam. Dünyanın yüzeyinden çekip gitmişsiniz, sizler, benim bir zamanlar tanıdıklarım. Ama anılarımın derin katmanlarına kulak kabartsam, birden kokularınızı yeniden duyarım, tıpkı yemekten sonra biraz yürümek için "ana bina"dan çıktığımız zamanki o aynı kokuları. Büyülü bir operada dekorasyonunun derinliklerden çıkıp yükselmesine yükseliyorsunuz ama şimdi gizem dolu gerçekliğiniz o zamankinden ne daha az yoğun ne daha az etkileyici.

Küçükler aşağıda, çayırda oynarken biz "büyükler"den oluşan bir grup ve öğretmenler, ana binadan yukarıdaki bahar alacakaranlığına doğru yürüyorduk. Aşağıdakilerin neşeli bağırış çağırışları duyuluyordu. Erika, Shakespeare derslerine gelen hassas, hüzünlü ve bir şeyler yapmaya hevesli, sanatsal açıdan algıları açık genç öğretmenle ve dolgun dudaklarının, kahve-

rengi ve düşünceli gözlerinin bulunduğu başını, baş meleğin işlevi hakkında konuşurken sürekli eğik tutan hassas Portekizliyle birlikteydi; bense birkaç kız ve oyuncak bir ayı kadar sevimli o ufak tefek Amerikalıyla birlikteydim. Erika iki arkadaşıyla birlikte bir süre daha yürüyüş yaptı. Ben kızları müzik odasına götürmeyi tercih ettim ve onlara piyanoda havalı gösteriler yaptım. Kızlardan biri müzik eşliğinde dans ediyordu. Bu, soluk ve donuk oval yüzünün ortasındaki o çekici ve arzulu küçük ağzıyla şehvetli gülücükler saçan Berlinli kızdı. Berlinli kız hoşuma gitmek için pembe renkli uzun eteğiyle tatlı ve miskin bir bale yaparken, diğer kız duvarın dibinde oturuyordu: Zeki, sessiz Ilse, güvenilir ve yumuşak okul arkadaşım, onunla daha sonra Odenwald Okulu'nda da birlikteydik; bastıbacak Lotte, Frankfurtlu bilginin kızı; kudurmuş Gert, o zamanlarki Gert, henüz şişman ve sürekli bir şeyler yapmaya hevesli, ilk birlikte yürüyüşümüzden sonra ilelebet benim sevgili arkadaşım.

Bütün bunların bir bölümünü, bu kadar çok, ortalamanın üstünde yoğun genç insanın meydana getirdiği bu karmaşık ilişki yumağının bir kesitini, ben henüz on beş yaşındayken ve dağ okulundan yeni dönmüşken uzun bir öyküde yeniden canlandırmaya çalıştım; adı "Die Jugend" olan bu öykü ileride benim ilk kitabımın birinci bölümünü oluşturacaktı. Bu metin bana şimdi bile kelimesi kelimesine bizim o zamanlar yaşadıklarımıza tekabül ediyor gibi görünüyor. O zaman için tuhaf bir şans, zira o zamanlar hemen hemen sadece son derece duygusal ve son derece bulanık şiirler yazıyordum ("serbest ritimler", Walt Whitman ile Peter Altenberg karışımı bir üslup). "Jugend" öyküsünde bizim o zamanlar içinde bulunduğumuz temel ruhsal durum vardı: Yıkıcı ve karşı çıkan bir acındırma ama bu acındırma kendi hedeflerinden ve olanaklarından henüz öylesine habersizdi ki, kendisine melankolinin ve kendi kendine aşağılamanın verdiği o büyük hazdan başka bir çıkış yolunun kalmadığını görmüyordu. Elbette içimizde güçlüler de vardı, sade insanlar da. Göçmen kuş unsuru, bilhassa, adı

Trudl olan son derece güzel ve duru bir kız tarafından temsil ediliyordu. Hayalperest ve entrikacı türünden gençlik hareketiyle hiçbir alakası yoktu; tersine o sağlam, pratik zekâlı ve gerçekten de ayakları yere basan biriydi. Ama ortamın atmosferini onun sağlıklı, etik erdemliliği değil, bizim huzursuz ve utanç verici sansasyon hevesimiz belirliyordu.

Günahkâr ve saldırgan şakalar peşinde tutkuyla koşan herkesi etrafımda toplamıştım. Buna karşın Erika problemli olanları, kafası karışanları ve şaşkına dönenleri avutuyordu. Bazı akşamlar Alex ve Karl Richard, hatta kendi yolunu henüz tamamen bulamamış genç öğretmenler bile, içlerini kemiren ruhsal kaygılarını ve vicdani sorunlarını anlatmak için ona gidiyorlardı. Şiddetli, hatta öfkeli ve aniden saldırganlaşan bir zekâya sahip olan Karl Richard inatçı bir şekilde düşey tuttuğu alnında ve sarışın, çatık kaşlarının altında, içsel baskı yüzünden neredeyse öfkeyle bakan çelik grisi yuvarlak gözlerinde bir isyan ruhu taşıyordu. Beni oyunbaz ve yumuşak bulduğu için biraz hor görüyordu. Yine de bazı zamanlar büyük konular hakkında, özellikle de edebiyat hakkında tutkulu sohbetler ediyorduk. O zamanlar kitapları fark etmemi sağlayan kişi o olmuştu. *Danton*, *Woyzeck*, *Leonce und Lena* o dönemlerde yaşadığım en büyük edebi deneyimlerdi. Her iki mektuptan birinde genç kız Marion'un etkileyici sözlerinden alıntılar yapıyordum: "Çok sefa süren çok dua eder."

Leonce und Lena'yı orman villamızın arkasındaki çayırda sahnelemek bizim için heyecan verici olmuştu. Erika Lena oldu, ben de Leonce. Erika'nın kostüm olarak beyaz bir gecelik giydiğini ve boynuna da eski moda gümüş bir kolye taktığını hâlâ hatırlıyorum; omuzlarına da dramatik bir şekilde, kaba kumaştan ağır bir şal atmıştı. Benimki ise daha zarifti: Vücudu kaplayan siyah bir üst mayo, altında da uzun, siyah çoraplar vardı; arada ise leylak renkli satenden bir don bulunuyordu. Kolluk olarak da yine siyah ama ayak kısımları kesilmiş çoraplar kullanmıştım. En son olarak da göğsüme siyah ve leylak

renkli kâğıttan kesip yaptığım yakalıklar takmıştım. Nijinsky'yi tımarhanede kendi yalnız aynasının karşısında yüzünü boyarken kafamda canlandırdığım şekilde yoğun ve fantastik bir makyaj yapmıştım. Bu sahnelemeden kalan fotoğraflarda dehşetten donup kalmış bir tiyatro öğrencisi gibi görünüyorum, Erika ise Wiener Burg'un tragedyacılarından biri gibi. Büchner'in cümlelerini nasıl da içten bir coşkuyla seslendiriyorduk! Lena'nın Erika'nın sesinden yükselen yakınmaları hâlâ kulağımda: "Yol bu kadar uzun mu ki?"

Benim oyunculuğa olan tutkum okul yönetimini ve benim genel umursamazlığımdan ve dik başlılığımdan mutlaka az çok hayal kırıklığına uğramış olan öğretmenlerimi yatıştırdı. Çünkü ben topluluğun başıboş ve haşarı üyesiydim, ayrıca burada da en az lisede olduğum kadar kötü bir öğrenciydim; gündelik işlerde de (odun kırmak, patates soymak vs.) dik kafalıydım. Adı Hitzig olan son derece ciddi ve esprili bir öğretmenin verdiği harmoni teorisi dersi hoşuma gidiyordu. Benim bulanık ve aşırı duygu yüklü biçimsiz şiirlerimden sadece en güvendiğim insanların haberi vardı. Beni bozucu bir unsur olarak görmeleri için yeterli nedenleri vardı. Ama okulun ileride dışsal dağılmayla sonlanacak olan içsel çöküşünün tek suçlusu ben değildim ama elbette benim de bir katkım olmuştu. Çöküş sürecinden içten içe ve bunu bir gösteri olarak izleyip sorumsuzca keyif alıyordum. Öğretmenle en asgari düzeyde bile bir iletişimim yoktu ki bugün bunun benden çok onun suçu olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz o zamanlar onu küçümsüyordum, zeki biriydi, adil ve gayretliydi. Ama kaygılı yüzünden büyüleyici bir şey yayılmıyordu. Ruh avcısı olmayan bir pedagog nedir ki?

Defalarca âşık oldum ama Elmar ya da beni Odenwald Okulu'nda beni bekleyen (ve "Jugend" adlı öykümün daha sonraki versiyonunda dağ okuluna yerleştirdiğim) kişi olayındaki gibi yakıcı bir tutkuyla değil. Bu duygu beni o zamanlar asla tümüyle yakalamadı; her seferinde onu ilişki ağlarından

oluşan ve kendime bir eğlence olarak düzenlediğim kukla oyununda hoş ve gerekli bir faktör olarak kullanmayı başardım. O zamanlar, örneğin Süskind'e yazdığım mektuplarda bu kukla oyunlarından kendini beğenmiş bir havayla söz ediyordum. Karşıma çıkan her şeyi acayip komik ve eğlenceli buluyordum; diğer taraftan geride bıraktığımız Münih'e özlem duyuyorduk.

Eski arkadaşlarımızla irtibatımızı hiçbir şekilde kaybetmedik, Walter'lerle, Ricki'yle, Süskind'le tutkulu bir şekilde haberleşiyorduk ve Bert Fischel'den bir mektup gelir diye umuyorduk en güzel hediye olarak. Özellikle de yiyecek paketleri için bütün dünyaya yalvarıyorduk. Zihinsel esrimeyle oburluğun karışımı o dağ okulunda geçen zamanların en karakteristik unsuruydu.

Süskind'e yazdığım mektuplarda, ki kendimi en açık şekilde ona anlatabiliyordum "sefih" sözcüğü adeta tutkuyla tekrarlanıp duruyordu. Bugün bunları okumaktan daha utanç verici bir şey olamaz. Yaptığım her şeyi öylesine sefih buluyordum ki bunlar benim için sonsuz bir haz ve heyecan kaynağıydı. Bu kendine özgü kır hayatının, ki bütün imkânlarıyla önüme serilmişti, çekiciliğini idrak etmek yerine büyük şehrin özlemini çekiyordum. ("Münih bize iyi gelecek. Uykumuzu alacağız, hoş insanlar olacak 'ortak yaşam' diye bir şey olmayacak ve Tanrı aşkına 'kır hayatı'ndan kurtulacağız.") Bir keresinde neredeyse kirişi kırıyordum, elbette hemen Berlin'e gidecektim, şaşırtıcı bir şekilde oraya gidip gelenekler tarihini yazmış olan ve Gert'in bir kız arkadaşının tanıdığı Profesör Fuchs'u bulmayı düşünüyordum. Onun mutlaka *her konuda* bir fikri vardır diye düşünüyordum.

Erika ve Gert'le yaptığımız Frankfurt kaçamağı bizi kendimizden geçirmişti. Gert'lerin evinde kahvaltı etmek, havuza girmek, gramofon çalmak harikaydı, harika; gerçek bir kafeye, tiyatroya gitmek ("Raeuber" adlı oyunu izlediğimizi hatırlıyorum, Karl Moor rolünde Ebert vardı); herhangi neredeyse

yetişkin bir gencin atölyesinde bütün gece oturmak, kötü vermut içmek ve sigara tüttürmek. Sokakta, tramvayda, tiyatroda uydurma bir dil konuşarak eğleniyorduk, bu yüzden gören herkes bizi yabancı zannediyordu.

Güney Romanyalı olduğumuzu söylüyorduk sorduklarında. Gert'in bu tür işlere büyük bir yeteneği olduğu ortaya çıktı, hatta bunlara karşı müthiş bir tutkusu vardı. Sansasyonel ve yeni olan her şeyi, çocukça bir hırsla, muhtemelen bizden daha çirkin bir atılganlıkla yapmaya girişiyordu. Yüzüm yemyeşil ve bir tür nikotin zehirlenmesinden kasılmış vaziyette döndüm Hochwaldhausen'in temiz havasına. Herhalde Paskalya dönemiydi, en azından okulda küçük, neşeli bir bayram etkinliği vardı. Bir piyes düzenlenmişti, Gert ve Ben *Bilge Nathan*'dan bir diyalog canlandırmıştık; ben tapınak şövalyesiydim, Gert ise yaşlıca bir kişiliği oynuyordu ki korkarım bu bir dervişti. Yorgunluktan ve berbat bir mide bulantısı yüzünden ayakta duracak halim yoktu.

Hepimiz tatilden sonra bir daha bu dağ okuluna geri dönmek istemediğimizin bilincindeydik. Genç insanları bu şekilde bir araya getirmek dikkate değer ve bir anlamda da yararlı bir şey olmasına rağmen bu bir daha tekrar etmemeliydi; yoksa heyecanlı, coşkulu hareketler yerini sadece kavgalara bırakacaktı. Ailelere bu anlamda mesajlar yazıldı. Bu şekilde her şeyini berbat ettiğimiz profesörün neler hissettiği pek umurumuzda değildi. Ona acıyorduk ama duygusuz bir şekilde. Onunla en yakın ilişkisi olan Erika'ydı. Karl Richard, her seferinde şeytansı bir öfkeyle onunla boğuşuyordu, yeryüzünde bir şeyler yapmak için fazla zayıf olan şeytanın tanrısal bir iyilikle canla başla çalışması gibi. Gert ve ben çocukça bir sorumsuzlukla bütün bu olan bitenlerden keyif alıyorduk. Eğer iş tatsız ve karmaşık bir hal alırsa Gert âdeti olduğu üzere, cırlak ve ağlamaklı bir sesle şöyle diyordu: "Schwarzbach son çare..." Sadece entelektüel konularda son derece güvendiğimiz ve aramızda başat bir rol oynayan -çünkü ailesinin bir çikolata

fabrikası vardı ve onun çikolatalarını çalabiliyorduk- Ilse bana, tahrik edici bir sesle mırıldanarak arkadaşı Eva'nın uzun zamandır kaldığı Odenwald Okulu'nu anlatmıştı.

Deney başarısız olarak nitelendirilebilirdi; diğer yandan üzerimizde beklenmedik derecede güçlü bir etkisi oldu. Arkadaş çevremiz muazzam biçimde genişledi. Bizimkinden çok farklı koşullarda -kimi egzotik, cömert koşullarda, kimi küçük burjuva, perişan koşullarda- büyümüş insanlarla tanıştık ve bizim bütün bunlarla başa çıkmamız gerekiyordu. Bu da bizim kendimize olan güvenimizi yükseltti, çünkü birçoğu bizden hoşlanıyordu, bazıları bizi seviyordu; öte yandan kendimize olan eleştirel bakışımız da giderek sertleşiyordu. Daha önce hiç olmadığı kadar yoğun ve sert yargılarla karşılaşıyorduk; Karl Richard o kendine has tehditkâr üslubuyla beni düpedüz bir "parazit", bir "marjinal varlık" diye azarladığında neler hissediyordum kim bilir; hele onun o çelik gibi sert ve delici bakışlarının karşısında ya da Alex yumuşak, melodik bir sesle benim dinsel ciddiyetimi sorguya çektiğinde?

Gençlik hareketinin ruhu, onunla dolaylı olarak, tercüme üzerinden temasa geçmiş olsak da, bizi çabucak ve temelden değiştirdi, daha doğal, sade ve neşeli hale getirdi; ama içimizdeki sorunlu gençliğin bilincimizde yükselmesine de şiddetli bir katkısı oldu; adeta onu eşeleyip çıkardı ve neredeyse programlı bir hale soktu. En azından benim durumum böyleydi. Daha çok kendi içine çekilen, sakinleşen ve daha az huzursuz bir ruh haline bürünen Erika muhtemelen daha olgun, daha bilinçli ve de benden daha az sarsılmış olarak çıktı bu maceradan. Bense o zamanlar, benim halihazırda açığa çıkmış ama yararsız şeylerle oyalanan yaratıcı güçlerimi verimli hale getirecek ve en azından belli noktalara yoğunlaşmasını sağlayacak olan başlama vuruşu için gerçekten hazırdım. Başlama vuruşu gerçekleşecekti.

O zamanlar genç olduğumun dışında neredeyse hiçbir şey bilmiyordum. Gözlerinde derin anlamlarla büyüyen çocukları ve kendimi de onlardan biri olarak ancak rüyamda görü-

yordum. Tehlikeli bir zamanın çocuğu olmaktan başka bana gurur veren hiçbir şey yoktu. Hofmannsthal'ın o melankolik ve kibirli cümlesini daha o zamandan "Jungen" adlı uzun öykümün başına koymuştum:

Görün, görün, tuhaf bir zaman bu.

Ve de tuhaf çocuklara sahip: Bize.

Dağ okulundayken birçok taşra okulunu da görmeye gitmiştik: Bieberstein, Doktor Lietz'in kurduğu bir okul, orada genç oğlanların sahnelediği çekici-buruk bir *Bir Yaz Gecesi Rüyası* izlemiştik, bunun dışında orayı fazlasıyla "askeri", fazlasıyla sert ve sade bulmuştum. Ve de Odenwald Okulu. Bu okul bende ona karşı tıpkı bir insana duyulan türden bir özlem uyandırmıştı. Bu, bir yere âşık olmaktı; genel havası ve tanımasam da tahmin ettiğim sakinleri dolayısıyla.

1922 yazında Mielien ile birlikte Konstans Gölü'ndeki Reichenauı Adası'na gitmiştik. (Kaldığımız otelde Rus göçmenler hizmet ediyordu, son derece soyluydular ama konuklara karşı hiç görmediğim kadar kibirli ve ters davranıyorlardı ve çelik gibi sert yüz ifadeleriyle birbirlerine Bayan Meier ya da Bay Schulz diye hitap ediyorlardı.) "Jungen" öyküsünü yazdığım yer de orasıydı bu arada. Konstans Gölü kıyısındaki Salem isimli şato okulunu da görmeye gitmiştik; orayı yöneten Kurt Hahn annemin eski bir tanıdığıydı. Beni orada ilgiyle karşılamışlardı ama orada tutmak istememişlerdi. Okulun yöneticisi, Alman gençlik hareketinin duygusal ruhundan çok İngiliz yetiştirme yöntemlerinden etkilenen ve gençliğe, kendi etik kurallarına sahip bir yaş grubu olarak fazla değer vermeyen müdür, benim hakkımda bazı okşayıcı sözler söyledi ama her şeyden önce de benim "tehlike içinde" olduğumu vurguladı. Tehlikenin içine o kadar girmiştim ki artık beni kurtarmaya çalışmanın büyük bir risk olduğunu düşünüyor ve bu riski almak istemiyordu. (İleride kardeşim Golo uzun yıllar onun öğrencisi olacaktı.) Bana uyardı, ben zaten Odenwald Okulu'na gitmek istiyordum.

1922 Eylül'ünde Bergstrasse'deki Heppen Yurdu'na nakledildim; bu kez yalnızdım. Orada kırk beş dakikalık yürüyüşle Odenwald Okulu'na ulaşılabiliyordu. Erika Münih'te kalmıştı. Kız Lisesi'nin son sınıfına geçiş yapabilmek için yoğun bir çalışma temposuna girmişti. İlk kez onsuz başımın çaresine bakmak zorundaydım.

Bergstrasse'nin havası Vogelsberg'inkinden daha yumuşaktı. Yaz sonunda yaprakların renkleri büyüleyiciydi: Elmalar olgunlaşınca köylüler görmeden onları topluyorduk, çok fazla elmaları vardı. Bu Odenwald elmalarının tadı bana o hayatımda yediğim bütün diğer elmaların tadından farklıydı gibi geliyor; bugün gözlerimi kapadığımda o tadı hâlâ hatırlarım. Bazen taze meyveleri seçmemize ve istiflememize izin verilen okulun meyve kilerinin o kadar katıksız ve güçlü bir meyve kokusu vardı ki ne zaman *meyve* sözcüğünü derinden düşünmeye başlasam o kiler gözlerimin önüne gelir.

Odenwald Okulu da Hochwaldhausen gibi birçok binadan oluşuyordu; ama buradakilerin isimleri vardı: Goethe Evi, Humboldt Evi, Lessing Evi ve Fichte Evi; daha sonra bunlara bir de Platon Evi eklendi. Sanırım, benim orada öğrenci olduğum dönemlerde 80 ile 100 arası çocuk, delikanlı ve kız vardı (duyduğuma göre bu sayı daha da yükselmiş). Öğrencilere "arkadaş" deniyordu, öğretmenlere de "meslektaş". Arkadaşlar kendi içlerinde "ailelere" ayrılıyordu; her birinin başında da baba ya da ana rolünde bir meslektaş vardı. Ben başlangıçta Bayan von Keller'in ailesindeydim; büyük ve dikkate değer bir ahenkle, ince ve olgun kadın imajını gençlik lideri ahlakıyla birleştirmiş bir kadındı; hem ihtişamlı hem de zarif ve hatta kaprisli olabiliyordu. O zamanlar odamı güler yüzlü ve sessiz bir entelektüel çocuğu olan ve beni pek ilgilendirmeyen bir oğlanla, yazar Hermann Kesser'in Armin isimli zeki ve güzel oğluyla paylaşıyordum. Onunla Odenwald Okulu döneminden sonra da uzun süre bitmeyecek olan arkadaşlığımız esas itibarıyla entelektüel bir temele dayanıyordu. O benden daha

olgunmuş gibi geliyordu bana, çünkü o hem felsefe hem de dinler tarihiyle ilgili konularda bilgiliyken ben tek yanlı olarak edebiyatla sınırlı kalmıştım. En yüksek yıldızlar olarak Buda ve Kierkegaard gibi isimlerin başı çektiği ve Alman Orta Çağ mistiklerinden Novalis'e kadar, bir insan çehresinin kapalı gözlerle Tanrı'ya yöneldiği her yerde bir durup düşündüğü alanları ilk kez Armin'den duymuştum. (Gerçi her şey, aradan geçen zaman içinde onun bu alanları hor görmeyi öğrendiğine işaret ediyor; onun o zamandan beri şu Berlinli "Radikaller"in sadık bir hizmetkârı olduğunu duyuyorum ki onlar için ruhsal alan gülünçlükten başka bir şey değildir.)

Daha sonraları filozof ve resim öğretmeni Heinrich Sachs, ben ve daha sonraki arkadaşlarım için bir aile kurdu. Ulfert Wilke ile birlikte kalıyordum artık; hani şu ünlü ressamın oğluyla; kendisi de ressam olma yolunda ilerliyordu ve ressamları bütün sanat erbaplarının en keyifli ve en arkadaş canlısı yapan o gürültülü, neşeli ve de biraz sivri kişiliğe sahipti.

Odenwald Okulu'ndaki son aylarımda kendime ait bir odaya sahip olmuştum.

Paulus Geheeb dış görünüşüyle bile etkileyici biriydi. Odenwald Okulu'nun müdürü göze çarpan ve önemli bir görünüme sahipti. Yüzünün, beyaz ve uzun sakalının üst kısmında kalan kısmı dar ve solgundu; tuhaf bir kararlılık ifade ediyordu. Yorgun argın, ayaklarını sürüye sürüye yürüyüşü, ağır aksak ve kesik kesik olan konuşma biçimine müthiş uyuyordu. Işıktan çok karanlığa bakmak için yaratılmış gibi görünen büyük gözlerinde, şimdi hatırlıyorum da büyük, donuk gözbebeklerini çevreleyen kırmızı, yeşil ve mor halkalar vardı. Gençlik hareketi tarzında, dizlerinden itibaren beyaz bacaklarını açıkta bırakan pantolonlar giyerdi. Bu giysilerin içinde, o tuhaf, muhafazakâr konuşma tarzı, ki ender olarak bunun kişisel olmasına izin verirdi, çok daha şaşırtıcı bir etki bırakırdı. Deneyimli -bana acayip yaşlı, gerçekte olduğundan çok daha yaşlı gelirdi- ve yumuşak başının esrarengiz vakarı beni

o kadar etkilerdi ki onda gördüğüm o derin çekiciliği daha sonraki eserlerimden birinde edebi olarak değerlendirmekten kendimi alamadım. (Anja und Esther'deki yaşlı adam Geheeb'in hatlarını taşır.) Paulus'un, geyiklerini ve büyük kuşlarını beslemek için ağır aksak yürüyüşüyle hayvan kafeslerine yaklaşırkenki görüntüsü hafızamdaki klasik ve büyük resimlerden birini oluşturur. İnsanlarla büyük bir anlayış ve sabırla uğraşan Paulus -bunlar belki içlerinde benim o zamanlar sandığımdan daha fazla bir kuşku taşıyorlardı- hayvanları severdi. Çocukların yanında yetişkinlerin verdiği yorgunluğu, hayvanların yanında da çocukların verdiği yorgunluğu attığını söylerdi hep.

Büyük bir hoşgörüye ve anlayışa sahipti. Birçok şeyi parmağını bile kıpırdatmadan izler ve sabır gösterirdi. Ama bir şekilde de bütün dizginleri elinde tutan da *oydu,* dağ okulunun samimiyetle uğraşıp didinen müdürünün tersine çok daha fazla olarak. Geheeb'in eğitimci kişiliğinin okulun gündelik işleyişine pek karışması gerekmiyordu ama etkili oluyordu çünkü onun varlığının bilinci, belirli ya da belirsiz, herkesin içine yerleşmişti.

Odenwald Okulu, bizim dağ okulundan da tanıdığımız bir krizi büyük bir tehlikeye düşmeksizin atlatmayı başardı. Okulun bir geçmişi vardı, efsaneleri vardı (bu efsanelerden bazıları oldukça banal ve hoştu, örneğin hakkında bir roman yazılmış olan genç kız Drude efsanesi gibi). Bizim orada gerçekleştirebileceğimiz her şey bir eğlenceden öteye geçemezdi, okul sapasağlam ayaktaydı.

Paulus, Alman Taşra Eğitim Yurtları fikrinin ilk öncülerinden biriydi. Eskiden Wyneken ve o Doktor Lietz'in çalışma arkadaşıymış. Wyneken ile birlikte Wickersdorf'u kurmuşlar ama iki güçlü kişilik birbirlerine uzun süre dayanamamış ve ayrılmışlar. Paulus Bergstrasse'ye yerleşmiş. Odenwald Okulu'nun havası Geheeb'in arka plandan ama bir o kadar da etkili yönetimi altında, Wyneken'in radikal, problemli ve dâhiyane yönetimi altındaki Wickersdorf'un havasına göre çok daha yu-

muşak ve hoşgörülü bir hale gelmişti. Bir teoloğun oğlu olan Paulus kariyerine bir botanikçi olarak başlamış. İnsan evlatlarıyla uğraşmaya başlamadan önce bir süre yosun türleriyle uğraşmış. Kendini en küçük detaya kadar sabırla olayların içine iten bu büyük yürek için bu durum fena da olmamış. Onun Hint kültürüne, Hint felsefesine olan sempatisi, ki bu giderek artmıştır, okulun ruhunu da açık bir şekilde etkiliyordu. Okulun tanrıları, Goethe ve Platon dışında, Buda ve Roma tarzı değil de daha çok Doğu tarzı stilize edilmiş bir İsa'ydı. Okulun, Geheeb'in çalışma odasından doğan bu barışçıl ve hoşgörülü temel yaklaşımı, birbirleriyle zaman zaman şiddetle çatışsalar bile bütün karşıt akımlara tolerans gösteriyordu: Böylece o sıralarda okulda, neredeyse Amerikanlaştırılmış bir sportmenlik, gençlik tarafından harekete geçirilen bir Alman romantizmi, Stefan Georg üzerinden dolaşarak Helenleştirilen ve sonuçta kolay kolay tanımlanamayacak olan bir akım ortaya çıkmıştı; bunun da kaynağı bizim oluşturduğumuz klikti.

Odenwald Okulu'nun ders sistemini Hochwaldhausen'den tanıyordum: Burada da, hor görülen "devlet okulları"nın çok iyi bildiği kapalı sınıflar yerine serbest kur sistemi vardı. Bu şu anlama geliyordu: Öğrenci söz konusu ders hakkında bilgi derecesine göre alt ya da üst kurlardan birine yerleştiriliyordu ve bunun sonucu olarak örneğin Fransızcada en yüksek kura devam eden bir öğrenci Latincede en alt kura gidebiliyordu. Öğretmenlerin büyük bölümü gençti; bazıları kendi alanlarında şimdiden sıra dışı bir performans göstermişlerdi. Özellikle, din filozofu Bonus'un verdiği Hint mitolojisi ve öğretileri dersini çok iyi hatırlıyorum; ayrıca, manevi yönü son derece yüksek bir piyanist olan Bayan Sauerbeck'ten aldığım harmoni dersini de.

Günlük işleyiş dağ okulundakine göre daha yoğun planlanmıştı (ben de başlarda coşkuyla bu programın tümüne katıldım; daha sonra bazı bölümlerinden muaf tutuldum): Ormanda yapılan uzun bir yürüyüş ve ardından alınan duşla

başlıyordu gün; öğleden önceki derslerin aralarında, çitle çevrili çayırlık bir tepede yaptığımız "hava banyosu" vardı; tepeye tırıs koşarak varılıyor, sonra kızlarla oğlanlar ayrılıyor ve çırılçıplak ısınma hareketleri yapılıyordu. Yemekten sonraki "pratik çalışma", tıpkı dağ okulunda olduğu gibi, odun kırmak, patates soymak, marangozluk yapmak ya da bahçeyi çapalamaktan oluşuyordu. Pazarları öğleden önce kısa bir "ayin" vardı, ayin sırasında Paulus, bir meslektaş ya da yaşı büyük arkadaşlardan biri tarafından yüksek sesle manevi bir metin okunuyordu; ayrıca Paulus her öğle yemeğinden önce, derin anlamı olan bir söz söylüyordu, yanlış hatırlamıyorsam çoğunlukla Goethe'den ya da İncil'den; akşamları ise bu görev bir arkadaşa düşüyordu. (Bir keresinde ben de sahne aldım ve en sevdiğim alıntıyı yüksek sesle söyledim: *Danton*'dan dua etmek ve keyif almak üzerine bir sözdü. Bunu dinlemeye değer buldular; fena bir seçim değildi.)

İlk haftalarda Armin benim en yakınımdaki kişiydi; onun zihinsel büyüleyiciliği beni etkiliyordu. Düşünceli zarafeti bana antik gençleri hatırlatıyordu; *gymnasion*'da dinlenen, esmer başlarını bir yere dayamış, güncel konuları konuşan delikanlıları. Birkaç genç kızla da temasım oldu; benim dağ okulundan ve Münih'ten tanıdığım bir yaşam biçimine sahip olan iki Viyanalı kız vardı; okulun orta yerinde sansasyon meraklısı büyük şehirliler olarak kalmışlardı. Onlardan biriyle sessiz film oynamayı çok seviyordum. Bütün bunlar Eva'yı tanıyınca değişti.

Eva, bizi dağ okulunda ailesinin şekerlemeleriyle doyurmuş olan şu yumuşak ve güvenilir Ilse'nin arkadaşıydı. Sevimli ve neredeyse utangaç bir varlık olan Ilse'nin tersine Eva gerilimli ve keskin bir zekâya sahipti, kendini müthiş bir biçimde her şeyin üstünde gören bir bilince sahipti, son derece bilinçli olarak yoğunlaştırılmış bir canlılık saçıyordu. Benim üzerimdeki etkisi muazzamdı; muhtemelen bir kadının benim üzerimde yarattığı en güçlü etkiydi.

İçimdeki yumuşak, solgun ve yıpranmış olan hiçbir şeye katlanamıyordu; acımasızca onları açığa çıkartıyor, sonra onları alaylarıyla, aniden patlattığı tiz kahkahalarıyla yerle bir ediyordu. Karl Richard'ın benim varoluşum üzerine başlattığı tehditkâr eleştirinin başlattığı süreci son derece keskin ve hızlı bir şekilde tamamlayan da Eva oldu. Bugün artık onun, gerçekten benim o zamanlar sandığım o muazzam ve hakikaten olağanüstü kişilik olup olmadığına karar veremiyorum; onun alnında dehanın o alev alev yanan işaretini gördüğümü *sanmış olmam* ve sanki beni yönlendirmek, doğru yolu göstermek, düşündüğüm ve yaptığım her şeye bekçilik etmek için yüce bir güç tarafından görevlendirilmiş gibi kendimi ona karşı sorumlu hissetmiş olmam benim için yeterli.

Bana hem dış dünyaya hem de kendi içime daha derin ve daha keskin bakmayı öğretti; bir taraftan dış dünyaya daha dikkatli, daha acımasız ve daha kötücül bakmayı, diğer taraftan içsel konsantrasyonu, kendi içsel derinliğimden Tanrı'yı çağırmak için yapmam gereken mistik alıştırmayı. Beni aynı zamanda daha inatçı ve daha sessiz de yaptı. Derin bir acıdan oluşan bir kaidenin üzerinde bilgince gülümsemesini pırıl pırıl parlatan bir neşeyle konuşuyordu; bana şeylerin özüne, son sınırına, en gizli yerlerine indiğimizde gördüğümüz muazzam mizahı öğretti; aynı zamanda ondaki o son derece acı ciddiyeti de sezmeye başladım. Beni bir yandan yükseltirken bir yandan da karıştırıyordu. Kendine olan güveni aşırı derecede abartılmış, adeta çocuksu bir kendini beğenmişliğe dönüşmüş olduğu için benimki de tedirgin edici bir düzeye varmıştı. Daha sonraları bir daha asla hissetmediğim bir his, bir tür gizli birliğe, kutsal bir örgüte ait olma düşüncesi beni bütünüyle ele geçirmişti. (Buna, Eva isimli kıza olan fanatikçe hayranlığımın yanında, beni o sıralarda çok etkileyen *Demian*'ı okumuş olmamın da katkısı oldu. "Tuhaftır gözleri büyük özlemi tanıyanların," diye yazmıştım. "Alınlarında bir işaret taşırlar..." Ve alın yazım bana, tehlikeli bir abartıyla, herkesinkinden daha ağır ve daha mucizevi gibi gelmeye başlamıştı.

Artık bana öyle geliyordu ki, sanki bütün bu aylar boyunca aralıksız bir dinsel esrime halinde yaşamıştım (gündelik yaşamın silik saatlerini hafızamdan çıkarıp atmış olmalıydım). Ama bu mistik ruh hali vahşi ve barok bir mizah ile tuhaf bir erotik kinizmin, bizim Tanrı arayışındaki içselleştirmemizin kaçınılmaz bir tamamlayıcısı olarak duyumsadığımız bir ahlaksızlık tarafından etkileniyor, bunlar onun tuzu biberi oluyordu. Wedekind'i de tıpkı Angelus Silesius'u sevdiğimiz kadar çok seviyorduk. O zamanki defterlerimde ateşli Tanrı-şiirlerinin dışında bazı arınmış "müstehcen görüler" de yer alıyordu.

Tevazu hemen her zaman sadece arzulanan şeydi; kendini beğenmişlikse gerçek. Benzer bir kendine güven sarhoşluğunu bir daha hiç yaşamadım. Seçilmişlik takıntısı bizim için doğal bir ön kabuldü. Bu ham ve pek de sempatik olmayan ruh hallerini biraz fazla ayrıntılı anlatmam mazur görülsün: Bunlar bana bir yandan genel olarak tipik bir gençlik karakteri, diğer yandan da bunlar için uygun bir ortam yaratan yer ve zamanın kendine has bir özelliği gibi geliyor; yani herhalde üzerinde durmaya değer. Son derece aşırı ve başıboş bir bireycilik bizi neredeyse kendimizi Tanrı gibi görmeye kadar götürdü. Ben'in bu yolunu şaşırmış zaferine, küçük düşürülmeler pahasına inanıyorduk, ama küçük düşürülmeler de sonuçta kendini beğenmişliğin bir eylemiydi. ("Kim kendini alçaltırsa, benim gibi, gururlu ve yalnız olabilir, benim gibi!" sözü benim o sıralarda en sevdiğim sözlerden biriydi.) "Efendimiz bana merhamet et" sözü o yıl ürettiğim ürkütücü derecede kibirli ve hantalca sarp yazılarda bir motif olarak tekrar tekrar yer almıştı. Bunun zaman zaman pişmanlıktan, gerçek bir içsel zorunluluktan kaynaklandığını ummaya hakkım var. At koşturduğum yüksekliklerden müthiş derecede korkuyordum.

"Bizim için erken gelişmiş dediler, erken bilgeleşmiş demeliydiler," diye başladım daha altı ay öncesinde son derece kötümser ve ümitsiz olduğum "Jungen"den bir cümleye. Dize-

ler ve aforizmalarla dolu kalın ciltli bir defterin başına destur olarak şunu yazdım: "En büyük günah yarım olmaktır." Ve on altı yaşında biri olarak, çılgınca bir cesaretle şunu ekledim: "Hiçbir şey ilan etmiyorum, ben benim."

Şu açıkça fark ediliyor: Nietzsche okumuştum, bir de ilk mistikleri ve Novalis'i. *Zerdüşt*, Eva'ya ithaf ettiğim "Benim Şarkılarım" isimli bir şiir dizimi etkilemişti; sonraki dönemlerindeki çelişkili üslubunu "Kendi Hakkımda Aforizmalar" başlıklı bir dizide aynen kopyalayarak kullanmıştım. Benim açımdan son derece utandırıcı olsalar da bu aforizmalara değinmeden geçemem. Ama onlarda, her türlü şiirin ötesinde kendi varlığımın bazı temel hatlarını açık bir şekilde görüyorum; bazen karikatüre varacak kadar abartılı olsalar da, ani ve çarpıcı açıklıkla belirliveriyorlar. Bu erken kendi kendini analiz etme girişimi bugün bana son derece düşündürücü, hatta iğrenç gelse de varoluşumun birçok eğilim ve niyetini, bunların hangi aşamalardan geçtiğini net bir biçimde görmeme hizmet edebilir.

Eğer şöyle başlarsam: "Ben dansçı, keşiş ve köylünün bir senteziyim"; bu daha çok güzel bir söz dizimi adına söylenmiş bir sözdür ama öte yandan beni ifade eden tipin anahtarlarını da sunar (ve bu tip hem zamanın zevkleri hem de içinde yaşadığım ortam tarafından belirlenmiştir). Büyük bir arsızlıkla Nietzsche'nin sözünü ağzıma alıyorum: "Benim batmış biri olduğumu hesaba katarsak, ben aynı zamanda bunun tam karşıtıyım da." Ve hemen ardından şunu söylüyordum: "İçimde, akla gelebilecek bütün çelişkileri birleştiriyorum, her gerçekten *canlı* insan gibi." ("Canlı" kavramı bizim için özel bir tını ve duygu kazanmıştı, çünkü bu sözcük Eva'nın bir arkadaşı tarafından yazılan bir şiir kitabının adıydı; söz konusu arkadaşı hiç tanımasam da onu zihnimde neredeyse kültleştirmiştim.)

Dayanılmaz derecede sakat, "Kendimi bir sürü açıdan çarçur ediyorum. Benim çok altımda kalan insanlarla bu kadar çok meşgul olmamın nedeni bana *uygun* olabilecek insanlarla

karşılaşmamın mümkün olmadığını düşünmemdir," aforizmasından sonra birden son derece açık ve net bir şekilde şu ortaya çıkıyor: "Çok fazla düşünüyorum; pratik hayatı yeterince yaşamıyorum." Ya da: "*Çok çok fazla konuşuyorum*. Tesellim ise son kendimi ifade aracımın suskunluk anlamına geliyor olmasıdır." (Benim bu çocukça tesbiti yapmış ama kesinlikle onun hakikiliğine karşı konuşmuş olduğum gerçeği, tuhaf bir şekilde, *buna rağmen* tartışma götürmüyor.)

Garip bir yanılgıyla şunu saptamak zorunda olduğuma inanıyorum: "Benim tembel, yani çalışkan olmayan biri olmadığımı söylememe gerek yok. Çalışkan bir sanatçı; bu tam bir paradoks olurdu!" (Ve bunun tam karşıtı doğrudur neredeyse.)

Çok daha öze dönük olan şöyle bir tespitin sertliği beni ne kadar da ürkütüyor: "Kendi Ben'imi hediye edemem. Bende hakiki bir *kendini verme yetisi* eksik. Kendimden parçalar harcıyorum, sonuncusunu her seferinde saklı tutuyorum. Aslında sevemeyen biri olmam; işte hayatımın trajedisi bu." Ama bunun hemen ardından, hayatımın temel koşullarını ani ve şaşırtıcı bir şiddetle kazıyıp ortaya çıkaran bir aforizma buluyorum fakat bunu buraya aktarmamayı tercih ediyorum.

Bu hem kibirli hem de pişmanlık dolu narsisizmin içinde -kişisel, özel nitelikler bir yana- Nietzsche'nin güçlü etkisiyle kendimi tamamen bıraktığım mekânın atmosferik verilerinin nasıl birbirlerine karıştığını görmek mümkün. Zira okul, adeta buna hiç niyeti yokmuş gibi ve bütün o ortak yaşam kültü içinde, en aşırı bireysellik eliyle yetiştiriyor insanı. "Nietzsche'nin eleştirmenleri olmak değil istediğimiz. *Bizler onun haleflerivyiz, vârisleriyiz*," diye iddia ediyorum on altı yaşındaki ben, "Nietzsche ve Bizim Kuşak" adlı küçük bir yazıda. Bunu kendime kanıtlamak için de *Zerdüşt*'ün ditiramp tarzını bir "Coşku Şiiri"nde, bir "Hiciv Şiiri"nde, "Dans Şiiri"nde vs. kullanıyorum. Karakteristik olarak "Aşk Şiiri"nde gerçek tınılar ortaya çıkıyor:

Saçlarında dinleniyor ellerim.

Bütün aramaların, dokunmaların ardından

Burada konaklamak geliyor içimden,

Saçlarında dinleniyor ellerim.

Affet, affet, sana acı verirsem,

Bu kadere razı olmalısın:

Benim tarafımdan sevilmek, acı çekmektir bazen.

Yine de affet, sana acı verdiysem.

Bir "Okul Şiiri"ndeki alçalma, hücum ve hiciv şiirlerindeki biraz yapay başkaldırıdan daha gerçek; bence en güzeli de "Mein Lied vom Grossen Laecheln"dir; on altı yaşının en gerçek sesini verir:

Oğlanların ince vücutlarını

güneşe doğru uzatışı:

Bak, gülümsetiyor bu beni.

Bayırlarda bir yerlerde kar yüklü

Çam ağaçlarının duruşu:

Bak, gülümsetiyor bu beni.

Bu kadar genç oluşum,

Bu kadar inançlı oluşum,

Bir zamanlar sessizleşecek oluşum:

Bak, budur işte, beni böyle gülümseten.

Bu isyankâr ve duygusal aşk şiirleri dizisine acı bir son söz olarak, o siyah kaplı defterimde duran "Lied vom Ekel" şiiri gösterilebilir; bu şiir bana, kendi değerim hakkındaki eleştirimin ve kuşkumun histerik bir kendimi yüceltmeden, en azından belli zamanlarda nasıl daha radikal, daha saldırgan ve belki daha gerçek olduğunu kanıtlıyor:

Bana büyük bir alçalma verdiniz Efendimiz
Ama kibirli olmaya devam ediyorum yine de.

Henüz kendime ait birini bulamadığımı da, Efendimiz,
Biliyorum,
Sana dua etmek için,
Diğerlerinden, Büyüklerden ödünç alıyorum duamı. (!)

Ölümcül bir korku, umutsuz ve aşırı bireycilikten duyduğum doymuşluk şuna benzer dizelerde dile geliyor:

Efendimiz, Efendimiz -iğreniyorum-
Yeterince uzun zamandır yansıttım kendimi,
Yeterince oyalandık ve çok gülümsedim.

Efendimiz, kendi hakkımda bir hüküm vermek istiyorum.
Erken bilgelik verdin bana, Efendimiz.
Ama ben ona insani zekâmdan çok şey kattım.
Büyük inançlar verdin bana, Efendimiz.
Ama ona çok şey kattım alaycı kuşkudan.
O kadar inançlı değilim ben, Efendimiz,
Hizmetkârlarının olması gerektiği kadar değilim.

Evet, kelimenin tam anlamıyla göğsümü yumrukluyor, kendimi günahkâr ilan ediyor ve günahlarımdan arınmak için yakarıyordum:

Ah, neyim ki ben?

Benim esrimem ikinci dereceden ergenlik coşkusu,

Heyecanım mide bulandırıcı pislik.

Yaşlandığım zaman, kim bilir belki,

Sessiz olacak, şimdi sana olan haykırışın kendisi.

Şişman, kaygan tıraşlı ve pudralanmış olacağım.

Efendimiz, içimdeki en derin ses fısıldıyor:

Bir yazarsın sen,

Bir estetsin,

Büyüklerden ödünç alıyorsun haykırışlarını.

Nietzsche okudun sen,

Tanrım!

Çok var, senin gibilerden, parazitin ta kendisi.

Efendimiz, efendimiz, neden yaptın bunu bana?

Ben yapayalnız kulunu kendimden neden iğrendirdin,

Sırtıma en ağır yükü yükledin...

Kendimi esirgediğim söylenemezdi; en hassas olduğum yerlerde kendimi esir alıyordum. Bu vicdan azabı zalimce bir gerçekliğe sahipti gibi geliyor bana. Diğer durumlarda gerçekle pozu birbirinden ayırmak daha zor olacak çünkü poz yapma isteği o yaşlarda ilk önce doğrudan heyecanlara karışır. Ama bu ditiramp tarzındaki taşmaları kaleme aldığım ve "Ruhumun Tanrı'ya Uçuşu" diye adlandırdığım belli ruh hallerinin gerçek esrime halleri olduğunu da biliyorum. Dinsel-erotik bir

sarhoşluğun trans halleri. İçimde hizmet veren itaate karşı hakiki bir eğilim, gerçek bir istenç vardı herhalde; bir nisan günü sabah saat dört buçukta, aniden, dehşetle uykumdan uyanıp şu dizeleri yazdığıma göre:

Yabancı bir ses uyandırdı beni uykumdan.

Kimdi beni çağıran?

Her liderin peşinden giderim

Kim olursa olsun

Her lider beni sana getirir.

Ama "Kız Kardeşime" adlı büyük bir şiirde, bütün etkilenimime rağmen nesnel bir şekilde, her zaman olduğu gibi bugün de, her zaman, kaçınılmaz olarak hayatımın üstünde duran kanunları formüle etmiş olduğumu görüyorum.

Eğer saf şiirsel bir ton yakalamaya uğraşıyorsam bu ton hâlâ, onu ödünç aldığım Georg Trakl'a aittir. Kara kaplı defterime, Schiller'in *Don Carlos*'uyla ilgili tarihsel karşılaştırmalar yaparak yazdığım acayip derecede keskin saptamaların yanında Trakl hakkında yazılmış bir de yazı buluyorum ki bu yazıyı altı ay kadar sonra Siegfried Jacobsohn *Weltbühne*'ye kabul etmişti. Ama dörtlüklerimin içinde, ay gibi gözleri, sümbül gibi parmakları olan Elis adlı oğlanın ruhu geziniyordu:

Karanlık çalıların içinde hızla ilerliyor

Yumuşak mavi hayvan

Taşıyor mavi hayvanı

Bir oğlan karanlık çalıların arasında.

Düşüyor oğlan sonra,

Sert dikenli çalıların üstüne,

Düşüyor doğrudan dikenlere.

Bir yerlerde bir hayvan ağlıyor,

Gözyaşları siyah kumlara düşüyor.

Serinliyor ağzındaki yanan yerler,

Keşiş yeşil çürümüşlüklere yaslanmış

Efendimiz, sen şu fakir ruhlarımıza acı.

Şimdi kendimi gerçekte olduğumdan daha kötü göstermiş olmaktan korkuyorum. Kendini beğenmişlik ve esrime günün ancak belli saatlerinde ortaya çıkıyordu. On atlı yaşında olduğumu da hatırlatmam lazım. Diğer ve özel koşullar affettirmeyecek olsa bile bu yaş birçok hatayı affettiriyor, onlara kendine has biyolojik çekiciliğinden bir miktar katarak onları güzelleştiriyor. Bunu biliyorum herhalde, on altı yaşındakiler gibi kurnazdım. Her şeyi yazmak zorunda olduğumdan, bu son af dilemelerimi de bir şiire dönüştürdüm.

Morla kaplı bir kabuk gibi,

Taşıyorum gizli-tatlı mutluluğumu,

Ve beni gülümserken gören insanların

Haberi yok o yüce mutluluğumdan.

Mucizevi sırlar gibi tıpkı

En leziz kazançlar gibi tıpkı

Biliyorum kendimi ve gülüyorum

Benim Ben ve henüz bir delikanlı olduğuma.

Bizim "aile" başkanımız olan Heinrich Sachs'ın Riemenschneider Usta tarafından kesilip biçilmiş gibi duran bir yüzü vardı; sert ve asil bir çehre, sözcükleri yavaş yavaş biçimlendiren dudaklar, en anlamlı bakışlara sahip olan ve bizleri sorumluluk altına sokan gözler. Kendine en zor ve en sorunlu aileyi seçmişti çünkü bir zamanlar dağ okulundakinden oldukça

farklı bir tarzda olsak da biz yine de "aykırı"ydık. (Bana ne kadar uzak görünüyor şimdi o zamanlar! Bu yaşta bir yılın ne anlamı vardır ki!) Okulumuzu seviyorduk, bundan daha iyi bir okul olamazdı; bu muazzam kendine has özelliğimizi ona mal ediyorduk, ona tam anlamıyla uyum sağlayamamış olsak da. 1923 yılının Paskalya tatilinden sonra "Oso"ya geri döndüğümde günlük programdan neredeyse tümüyle el çektirilecek hale gelmiştim: Ne derslere girmek ne de pratik çalışmalara katılmak zorundaydım, bilakis bütün gün yürüyüş yapabilir, okuyabilir, şiir yazabilir, düşüncelere dalabilirdim. Böyle pedagojik bir deneye tanıdığım başka hiçbir eğitmen cesaret edemezdi. Bu riske girdiği için bugün hâlâ Paulus Geheeb'e minnettarım. Sadece sportif işlerden sorumlu olan oğlan bunu kabullenemedi. Bir keresinde, öğleden önce saat onda, "hava banyosu"nda olmam gerektiği saatte, kendisiyle son derece ciddi bir şeyler konuşmak için Eva'nın odasında otururken, spor manyağı bu dangalak bir düzine oğlanla birlikte, bizim yatakta yan yana oturmuş tartışmakta olduğumuz odaya daldı; tek amacı beni pataklamaktı ama Eva'nın orada oluşu buna izin vermedi. Yine de hava banyosu fanatikleri bana şöyle bağırmaktan geri durmadı: "Şu aşk hikâyelerini başka zaman hallet, büyük teneffüste mesela." Bunun üzerine ben öfkeden deliye döndüm.

Ama işler o kadar da basit değildi. Aramızdaki bağ içtendi ama spor oğlanlarının sandığı kadar da değildi.

Genelde vakit geçirdiğim üç kız vardı: Eva, Ilse ve bir üçüncüsü, Oda, grotesk ve çok yetenekli, o tuhaf, kısa Moğol yüzüyle pitoresk bir biçimde kendi içine gömülüp dolapların ya da pencere banklarının üzerinde oturmayı seven kız. Olağanüstü ve çok çarpıcı danslar edebiliyordu; aynı şekilde olağanüstü ve çarpıcı çizimler ve resimler de yapabiliyordu. Kâğıtlarında şişelerden hayaletler çıkıyor, yılanlar eğik ağaç gövdelerine dolanıyordu. Eva ile o, muazzam şık bir karşıt çift oluşturuyordu: Oda bodur, barok, ürkek bir yosma, Eva

ise köşeli, uzun, solgun ve bir deri bir kemik; oval yüzünde Mısırlılara özgü koyu, gözkapakları ağır gözler. Eva, katı ve aşırı derecede yoğun bir ciddiyet ile parlak bir memnuniyet arasında gidip gelirken, Oda sık sık sessiz bir üzüntü ve sık sık da yerinde duramayan bir dans etme isteği içinde olurdu. Bunların yanında da Ilse zeki, itaatkâr, boynu bükük.

Odalarımızın duvarlarına raptiyelerle Michelangelo heykellerinin ya da gotik yapıtların başlarının röprodüksiyonları tutturulmuştu. Kehribar zincirlerin ya da kırmızı kuşburnu dizilerinin yanında içi portakal ve elma dolu mavi bir cam kâse duruyordu. Matematik ve Yunanca kitaplarının yanında Nietzsche veya Angelus Silesius ciltleri sırlanıyordu. Yataklar oldukça dar ve sertti. Yatakların altında bizim temizlemek zorunda olduğumuz kaba çizmeler duruyordu. Masanın yanında duran sandalyenin sağı solu oynuyordu ama dışarıdaki yaprakları ya da yaprakları dökülen dalları gören güzel bir manzaraya bakıyordu. Akşamları bu odalardan birinde toplanıyorduk. Mum ışığında oturuyorduk çünkü bunu çok romantik buluyorduk. Birimiz yüksek sesle bir şey okuyordu: *Zerdüşt* ya da Wedekind'den *Franziska*. Bazı akşamlar müzik oluyordu. Bayan Sauerbeck Bach, Mozart ve Bruckner çalıyordu; çok güzel bir kız ara sıra keman çalıyordu; enstrümanı çenesine dayadığında bir melek gibi görünüyordu. (Odenwald Okulu gibi ruhsal düzeyi yüksek olan yerlerde her türlü uğraşın, ilk bakışta önemsiz görünenlerin bile, kült-kutsal bir havaya bürünmesi dikkat çekicidir.) Müzik odasının duvarı dibine yan yana oturuyorduk, gözlerimizi kapıyor, hiç kıpırdamadan hayallere dalıyorduk. Bazı akşamlar da bazı büyük arkadaşlarla Paulus'un çalışma odasında toplanıyorduk. Yazı masasının üzerinde Dornauszieher-Knabe[12] duruyordu ama tuhaf bir şekilde öne eğilmiş olan başındaki saçları yüzüne düşmüyordu, o zamanlar onu her türlü zarafetin sembolü olarak görüyordum. Odanın bir köşesinde gotik bir İsa heykeli vardı. Paulus bize kil bir kâsenin içinde elma ve onun bir el işareti üzerine

12 Ayağındaki dikeni çıkaran delikanlıyı temsil eden antik heykel, Spinario. (ç.n.)

arkadaşlardan birinin dolaptan alıp geldiği küçük pastalar ikram ediyordu. Biz bir daire şeklinde oturup tartışırken Paulus kanepede uzanıyor ve o büyük, hayvani bir görüşe sahip gözleriyle ya bize ya da tavana bakıyordu. Öğleden sonraları ya da akşamları, Bergstrasse'nin yumuşak, engebeli arazisinde uzun uzun yürüyüş yapmayı seviyorduk. Sanırım bir daha asla mevsimlerin geçişini böylesine bir teveccühle, böylesine bir içtenlikle izlememişimdir: Yaprakların sonbahardaki o mucizevi sararışı ve dökülüşü; Odenwald üzerindeki o gri, nemli aralık göğü. Ocakta ya da şubatta birkaç gün boyunca biraz kayak yapabiliyorduk. Ama kar kısa sürede cıvık bir hal alıyor, sertliği fazla sürmüyordu.

1923 yılının ilkbaharı: Baharın kokusunu bana daha önce hiçbir nisan gelişinin yaşatamadığı bir esrimeyle çekiyorum içime. Kırlarla ve bütün doğayla olan ilişkim, içinde bulunduğum mistik-erotik haleti ruhiyenin etkisi altındaydı: Ağaçları kucaklıyor, yüzümü onların kabuklarına dayıyordum ve sandaletlerimin ince tabanıyla bastığım yosunların yumuşak maddesini bir aşk dokunuşu olarak duyumsuyordum. Rüzgâra karşı koşmak: Heyecan verici bir arzu, bir "Coşku Şiiri" yazmaktan daha vahşice ve daha iyi. İlk yeşilliğin kokusundan coşmuş halde Oso'dan Heppenheim'a giden yolun üzerinde bulunan Tanrı evine koşuyordum; oraya bir an önce varıp diz çökmek ya da inatçılıktan gelen saçma ve delice bir ifadeyle Efendimize karşı çıkmak ve ona saldırmak için.

Odenwald Okulu'nda kaldığım süre içinde iki büyük "gezi" oldu, biri sonbaharda, biri de ilkbaharda. ("Geziler" okul tarafından düzenlenen ve başında bir meslektaşın ya da bir arkadaşın bulunduğu gruplar halinde yapılan seyahatler ve turlardan oluşuyordu.) İlk gezide Paulus Geheeb'in büyük grubuna katılmıştım; Röhn'e gitmiştik. Bu geziden aklımda kalan şeyler sadece sis, buz gibi bir rüzgâr, soğuk düzlüklerdi; bir de uçsuz bucaksız bir yaylada bulunan ve rüzgârda uğuldayan bir dağ eviydi. Sislerin sakallarında donduğu Paulus, bir bastonla

kırlarda ağır aksak dolaşıyordu, suskun Rübezahl[13] olarak ve kötü hava koşullarına sakalının altından gülümseyerek. Sisler dağıldığında sadece kızıl-kahverengi ya da simsiyah yanmış çarpık çalıları görüyorum. Belleğimde bu yerlerin bitki örtüsü biraz kuru, çıplak, çarpık ve grotesk olarak kalmış.

İlkbahar gezisini başımızda bir yetişkin olmadan yaptık; Arthur adında çevik ve genç bir Wandervogel[14] bize liderlik ediyordu. Bamberg'e ve Wüezburg'a gitmiştik. Gerçek bir hostelde ilk kalışımdı, ilk kez gün boyu bir sırt çantasıyla dolaşmıştım. Akşamlar kaldığımız yerlerin hazır yatakları üzerinde, Wandervogel'ın etrafta Wyneken'in ve Blüher'in etik anlayışı üzerine yaptığı tartışmalarla geçiyordu. Bamberg'de Maien ayinleri vardı. Org dinlediğimiz ve yukarıdaki süvari resmine baktığımız katedralde geçen saatler dünmüş gibi hâlâ capcanlı. Diğer gezi gruplarıyla kavga etmiştik. Würzburg'dan aklımda kalan şeyler sadece şunlardı: korkunç derecede dar bir hostel ve katedraldeki o zamandan bu yana bir daha görmediğim halde süslemelerini neredeyse ezbere çizebileceğimi sandığım demir barok parmaklıklar.

Bu arada benim o zamanki durumumu göstermediği pek de söylenemeyecek bir şey var ki o da benim işte sadece bu göçmen kuş hayatı döneminde mekân duygumu tamamen yitirdiğim ve okulun hemen yanındaki ormanda yaptığım bir gezinti sırasında yolumu kaybedip on saat boyunca okula geri dönemediğimdir. Okul binasına on dakika mesafede bulunan bir dört yol ağzından kesinlikle en az on kere geçmişimdir. Uyurgezer bir kararlılıkla her seferinde o üç yanlış yoldan birine sapmıştım.

Bir süre, özellikle de 1923 yazının ilk haftalarında, yapacak pek fazla işim olmadığından hemen hemen her öğleden sonra Heppenheim'a ya da Bensheim'a kadar iniyor, çikolata ya da şekerlemeler alıyordum. (Buradaki yemekler dağ oku-

13 Silesya masallarında geçen dağ hayaleti. (ç.n.)
14 Göçmen kuş. Aynı zamanda eski bir Alman gençlik teşkilatının adı. (ç.n.)

lunda az çok idare edebildiğim yemeklerden daha iyi değildi; margarinli bir dilim ekmek için her zaman izdiham oluyor, bütün mektuplarda erzak yakarışlarının sonu gelmiyordu.) Bu türden maddi amaçları olan o yürüyüşler sırasında büyük bir İsa-draması projesinin ayrıntılarını kafamda netleştirmeye çalışıyordum; oyun Orta Çağ gizem oyunları, sansasyon filmleri ve Nietzsche'nin karışımı olacaktı. Kendimi mavi keten önlüğümle köy yolundan aşağı, şekerlemelere doğru inerken görüyorum; kotarabileceğimi düşündüğüm malzemenin muazzam boyutlarından mest olmuş halde. Yolda feci çığlıklar atan ve çıplak baldırlarımı gagalayan bir sürü kaz oluyordu; onlardan hem korkuyor hem nefret ediyordum.

Üzerine portakal kabukları konmuş sütlü çikolatayı çok seviyorduk. Romantik akşamlarımızın en lezzetli yiyeceği buydu.

En güzel etkinliğimiz Oda ve benim Eva'nın doğum günü için hazırladığımız dans oldu. Sadece Eva için dans etmiştik ve dansı öğleden sonraları müzik odasında çalışarak hazırlamıştık.

Ilse bir Bach füg çalıyor. Ben rahibe kılığında, beyazlaştırılmış ellerimi önümde kavuşturmuş olarak arka plandan yavaş yavaş öne doğru çıkıyorum; ve ruhsal bir esrime ifade eden donuk bir poz içinde yalvaran birkaç adım atıyorum. Kötü adam karanlıktan fırlayarak önüme çıkıyor. Oda'nın geniş ve vahşi yüzü yeşil, siyah ve turuncu renklerle boyanmış. Büzülmüş bir şekilde sıçrayıp duruyor. Küçük ve güçlü ellerini pençe gibi kıvırmış. Ben geri sıçrıyorum. Bunun üzerine onun kutsal kişiye yaptığı korkunç kur gerçek anlamda doruğa ulaşıyor. Etrafımda sıçrayıp duruyor, büzülüyor, doğruluyor, sırıtıyor ve dişlerini gıcırdatıyor. Ama her seferinde şeytanın hamlelerinden kaçmayı başarıyor; ne yazık ki en iffetli savunmasında bile bir cilve var. Bir yandan kaçıyor bir yandan gülümsüyor. Gizliden gizliye kötü adamın kendisini yakalamasını istemiyor mu? Şimdiden neredeyse onun kucağına düşmedi mi, günahkâr bir merak onu kötünün kollarına itmedi mi? Şeytan tepiniyor, bö-

ğürüyor ve artık hedefe çok yakın. Ancak o anda, tehlikenin doruğa çıktığı anda, rahibe son silahına davranıyor: Boynundaki haçı kötüye doğru uzatıyor. Bu durumda artık, yüzündeki bütün öfke ifadeleriyle birlikte kötünün ortadan kaybolması gerekiyor. Ama rahibe, geriye kalan kişi, tekrar arka plana çekilmek için ellerini kavuşturuyor; yine o donuk esrime haline dönmüş olarak ama bir parça hayal kırıklığı içinde...

Bu Eva'ya doğum günü hediyemizdi.

Bu özel gösteri dışında, ki yanlış hatırlamıyorsam Eva'dan başka bir de Bayam Sauerbeck vardı, Odenwald Okulu döneminde bir kere daha tiyatro oyununda rol aldım: Makyajla oyuk hale getirilmiş yanaklarım ve siyah bir pelerine bürünmüş olarak, aralık ayında çalıştığımız Orta Çağ Noel oyununda ölüm rolünü oynamıştım.

Eva ve onun yakınındaki kızlarla kurduğum yakın arkadaşlık tarafından, başka yakın arkadaşlıklar kuramayacak, hatta ilk haftalarda başlayan arkadaşlıkları ihmal edecek derecede absorbe edilmiştim. Armin Kesser ile olan arkadaşlığım ölü bir noktaya gelmişti; artık pek görüşmüyorduk. Kendi yaşıtım olan diğer okul arkadaşlarım için de yabancı biriydim, onlardan bazılarıyla belki konuşacağım çok şeylerin olabilecek olmasına ya da içlerinden biri ya da diğeriyle ileride, dışarıdaki hayatta arkadaş olmama rağmen; tutkulu, zeki ve mutsuz bir çocuk olan Wolfgang Deutsch ile böyle olmuştu; Wolfgang kendi acı sonunu daha o zamandan tedirgin, hassas ve şiddetli bir yaşama arzusuyla dolu yüzünde taşıyordu.

Sadece yüzeysel olarak tanıdığım diğer arkadaşlardan en çok yabancı olanları izlemeyi seviyordum: Laetitia adındaki o muhteşem güzel İtalyan kızı hatırlıyorum; açık renk saçları, büyük, koyu renk gözleri vardı ya da fildişi gibi mat bir cildi ve siyah saçları olan ufak tefek Yunan kızını; saçlarını hep oğlan gibi kestirirdi (Paulus'un en sevdiği öğrencilerden biriydi); bir de melankolik, donuk, uykulu bir yüzü olan Rus oğlan vardı, akşam yemeklerinde ara sıra Slav halk şarkılarından söylerdi;

bu şarkıların tatlı umutsuzlukları beni etkilerdi. Okula bağlı olan anaokulunda da birkaç Rus cücesi vardı ve onlar bana Alman çocuklarına göre çok daha güzel ve daha sevimli geliyorlardı. Parisli komünist Cachin'in çocuklarıyla sanırım hiç konuşmadım ama onların zeki ve tatlı yüzlerinin olduğunu hâlâ hatırlıyorum.

Yaşça benden küçük oğlanlarla pek fazla irtibatım yoktu, özellikle de spor ve pratik çalışmalardan muaf tutulmaya başladıktan sonra. Bir Welsch İsviçrelisi olan kendisine Heppenheim'dan korkunç hayvan şekillerinde kırmızı şekerler almayı alışkanlık haline getirdiğim ufaklıkla kurduğum yumuşak dostluk kısa sürede söndü gitti. Yaşça küçük çocukların arasındaki başat rolü Bayan Geheeb'in (Edith Teyze) ailesindeki üç oğlan oynuyordu; üçü de hayal güçleri geniş, kendilerine güvenen, despot kişiliklerdi. Bunlardan biri, Max Schaefer, Oso'nun en güvenilir destekleri olan dört kardeşten üçüncüsüydü; diğeri, aktör Wegener'in oğlu, müthiş ve son derece muzip bir girişimci ruhuna sahipti; üçüncü oğlanın adı o zamanlar bana bir şey ifade etmiyordu; yıllar sonra benim hayatım üzerinde belli bir güce sahip olacaktı; o zamanlar, onunla oyun alanında ya da yemek salonunda karşılaştığımızda bunu hiç sezmemiştim.

Oso yıllarımın ancak son sekiz ya da on haftası içinde kalbim, Elmar tutkusunun fırtınalı karakterine denk ama benim onu o zamanki ruh halime uygun olarak dini-mistik, hatta kült bir boyuta taşımam yüzünden duygu yoğunluğu açısından onu aşan bir ateşe kapıldı. Akşamları, mum ışığında, önümde Riemenschneider'ın Rosenkranz'ı ve Johanneskopf'u,[15] ebediyen acı çeken maddenin bütün maddeleri çektiğini; İsa'nın dünya için acı çektiği gibi benim de Kinde Oto için acı çekmem gerektiğini ("ben Tanrı'nın dünyanın günahlarını taşıyan kuzusuyum") yazıyordum. Akşamları alnımı o sarışın çocuğun kapı eşiğine koyduğum anlarda, melez bir alçalma sarhoşluğu için-

15 Heykeltıraş Tilman Riemenschneider (1460-1531) ve iki eseri. (ç.n.)

de, aşkın tamamını üstleniyormuşum gibi geliyor bana, mistik temsilci olarak.

Aslında o Elmar'a göre yaklaşılması daha kolay biriydi. Çocuk bana farkında olmadan merhametle yaklaşarak benim esrimemi hafifletmiş, kasılmalarımı çözmüştü.

Özgür Okul Birliği'nin "dış dünya" ile bağlantısı gevşek ve soğuktu. Dışarıda yaşayan fakir halktan, tıpkı *Büyülü Dağ*'dakilerin aşağıda, düz dünyada yaşayanların yaptığı gibi onlara acıyan bir yabancılıkla bahsediyorlardı. Evet, dışarısı düz dünyadır. Dağ havasına, diye düşünüyorlar, sadece Özgür Okul Birliği sahipti. Bir Oso öğretmeninin bir keresinde bütün ciddiyetiyle, insanların büyük şehirlerde ne işi var, dediğini duydum. "Devlet okulları" zaten sadece en berbat şakaların konusu olabiliyordu. Uzaktaki aileye duyulan saygı korunuyordu. Ama uzun süre orada kalanlardan bazıları ona da yabancılaşıyordu.

Ben de içsel anlamda hiçbir zaman aileden bu kadar uzak kalmamıştım. Münih'teki ortamımın temel tonunda her zaman bir ironi ve mizah tınısı da vardı; ama o dönemlerde ben hep son derece radikal duygulanımlar içindeydim. Bizim o zamanki Herzogpark çevremizin jargonu bana yüzeysel gelirdi.

Noel ve Paskalya tatillerinde Münih'e geliyordum; bunun dışında Eva'yla bir keresinde bizimkiler seyahatteyken Poschingerstrasse'ye bir Panktot Yortusu gezisi yapmıştık. Bu geziden aklımda en çok aşırı miktarda yumurta likörü kaldı; sadece bütün gece içmekle kalmıyor, sabah da trende aç karnımızla içmeye başlıyorduk. Bu tatlı ve ağır şeyin o günden sonra hiç tadını alamadım.

Noel'de eve gittiğimde Mimik Birliği Wilde'ın *Ciddi Olmanın Önemi* oyununu çalışıyordu. İlk defa sadece seyirciydim. Erika konuşkan kızı, Cecily'yi oynuyordu; Walter'lerin yine birliğe katılmalarına izin verilmişti. Onları izlemek beni hüzünlendirmişti. Gerçek Mimik Birliği değildi artık gördüğüm.

Josef Ponten artık Süskind tarafından yürütülen günlüğe bir eleştiri yazmıştı. Yazısının biraz neşeli ve hafifmeşrep bir havayla başladığı izlenimi edinmiştim: "Yok, oyun iyi değil." Ponten Mimik Birliği'nin son eleştirmeni olmuştu. Odenwald ruhumu bilinçli olarak Münih ruhundan koruduğum bu tatillerde, bir yandan da benim yıllarca değerlerini tam bilemediğim eski Münih ilişkilerim giderek bir yoğunluk ve içerik kazanıyordu. Ricki ile olan arkadaşlığım da bu bağlamda yeni bir evreye girmişti. Eski alışkanlık halinden birdenbire maceralı, dokunaklı ve çok hareketli bir hale geçen farklı, duygusal bir aksan kazanmıştı.

Esasen, Bergstrasse'de yenilerini bulurken eski arkadaşlarımla olan bağlantılarım da elbette kopmamıştı. Erika'dan sonra en çok Süskind ile mektuplaşıyordum. Barok ve okunaksız bir yazıyla yaşadığım şeylerin çoğunu bir bir anlatıyordum: arkadaşlıkları, aşkları, yazdığım ya da okuduğum şeyleri. Klabund'un *Moreau*'sundan, Rilke'nin *Dua Saatleri Kitabı*'ndan ve Strindberg'in *Nach Damaskus*'undan duyduğum heyecanı. Arada bir de tekrar Münih'e gideceğim kış için önerilerde bulunuyordum ("Bonbonierie Salonu'nu bir sezonluğuna kiralasak nasıl olur?") ve onunla sanki bankacımmış gibi pazarlıklar yapıyordum çünkü harçlıklarımdan arttırdığım bir miktar parayı saklasın diye ona vermiştim. "O zaman bana derhal 25.000 markı gönder!" (Rakamlar baş döndürücüydü; o dağ başında Tanrı ile cebelleşirken ve madde tarafından sonsuz acılar içine çekilirken, aşağıda adına enflasyon denen devasa bir hortlak dolaşıyordu, hem de bütün hızıyla. Biz bunu hemen hemen hiç fark etmiyorduk; metafiziğin büyüsü altındaydık. Ama Pantkot Yortusu için Münih'e bilet alabilmek için kolumdaki altın saati sattığımda, 10 mark beklerken 50.000 mark alıp dehşete düşmüştüm.)

Münih'teki ve Bergstrasse'dekilerin dışında bir de Hochwaldhaus'tan tanıdığımız üçüncü bir arkadaş çevresi vardı. Düşünceli bir çocuk olan Alex ile Heildelberg'de yeniden karşılaştım; orada annesinin bir evi vardı. (Alex Münih'teyken de

yanımıza gelmişti. Heidelberg'de, orada bir oda kiralayıp düzensiz-dâhiyane bir öğrenci hayatı sürdüren Karl Richard'la da karşılaştım. Odası zemin kattaydı; odasına pencereden girdiğimde bana okumam için *Ecce Homo*'yu verdiği (tıpkı bir yıl önce Büchner'i verdiği gibi) o geceyi çok iyi hatırlıyorum. Odenwald Okulu'na da birkaç kez gelmişti bizi görmeye. Ortalığa o kesik kesik korkutucu üslubuyla küçük saçma sözler saçmak, kızlara terbiyesiz şeyler söylemek ve içindeki baskı nedeniyle neredeyse öfkeli bakan yuvarlak, buz mavisi gözleriyle bütün dünyayı delip geçmek suretiyle sürekli bir karışıklık yaratıyordu. Ama Frankfurt'a, hâlâ o yeşil Wandervogel elbisesini giyen, dudaklarını kırmızıya boyayan ve kendisiyle geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında harika sohbetler edilebilen Gert'i görmeye gidebildim. Onun yaşamaya olan sıcak ve çocuksu arzusu, en muhteşem ve en güzel serüvenlerin gerçekleşmemesinin mümkün olmayacağına olan coşkulu inancı insana o kadar iyi geliyordu ki. Onunla kol kola girip, o lüks burjuva vitrinlerinin bizim için sadece espri ve alay konusu olduğu Frankfurt sokaklarında dolaşma şansına sahip olduğum için ne kadar da müteşekkirdim. (Ne zaman bu Frankfurt dükkânlarını düşünsem gözlerimin önüne hep şişman kazlar gelir; çevreleri her türden meyve ve şişeyle bezenmiştir.) Akşamları tiyatroya gidiyorduk. Kortner'i Wedekind'in *Hidalla*'sında görmek müthiş bir şeydi, oyunun ahlaki sorunsalı beni şiddetle ve derinden ilgilendiriyordu.

Gert hâlâ on beş, bense on altı yaşındaydım. Birbirimizle olmayı şimdiden çok gelecek açısından seviyorduk. Birlikte daha çok şeyler yaşayacağımızı hissediyorduk.

Bu tür dünyevi kaçamaklardan sonra Odenwald'daki odamın yalnız meditasyonlarına ve Eva'yla sohbetlere geri dönüyordum. Erika'ya, onun da, kanaatimce o büyük ve gizli "özlem dolu insanlar"ın bir üyesi olduğunu yazıyordum, ben neredeysem o da orada olmak *zorundaydı*, yoksa orası bana yabancı geliyordu.

Uzun gezintilerden, akşam karanlığının pembemsi renklerinden sarhoş olmuş halde okula, Uto'nun ve Riemenschneider'ın başının fotoğraflarına geri dönüyordum. "Cherubinischen Wandersmann"ı açıyor ve dışarıda akşam yemeği zili çalarken okumaya başlıyordum:

Ruh bir alevdir, Tanrı'dan şimşeğe geçmiş;

Neden yine oradan ona geri dönmesin?

Enflasyon

(1923 Yazından 1924 İlkbaharına)

1923 yazında Erika ve ben ilk kez Berlin'e gitmiştik (çocukken Tiergarten'daki bir villada kalışımızı sayamıyorum). Seyahat, bizi Thüringen'de bir turda zanneden anne babamızdan habersiz gerçekleşmişti. Aslında tren istasyonunda Weimar'a devam eden iki oğlana Goethe'nin şehrinden postalamaları için bir kartpostal vermiştik. Gerçekte ise Berlin'de Anhalter Tren İstasyonu'na doğru yola çıkmıştık. Hâlâ tıpkı Viyana'ya giderken olduğumuz gibi çocuksu ve kötü olduğumuz için Jena'dan itibaren kendi kendimize şöyle demeye başlamıştık: "Artık yasakların sırası geldi, şimdi terbiyesizlik zamanı!" Düsseldorfer Strasse'de, Eva'nın ailesinin evine yerleştirildik. Aynı binada Eva'nın, benim daha ta uzaklardan hayran olduğum, *Lebendigen* adlı şiir kitabını yazan arkadaşı da kalıyordu. Onu şahsen ummaya bile cesaret edemeyeceğim kadar büyük bir tarza sahip biri olarak gördüm. Onunla muhteşem günler geçirdik. Eva'nın tanıştığım diğer arkadaşlarından da en az onun kadar hoşlanmıştım; özellikle de Edda isimli kız; hayal gücü öylesine müthiş, kendisi de öylesine muzipti ki... O zamanlar başlayan bu arkadaşlık da bugün hâlâ hayatımın en güzel unsurlarından biridir.

Berlin, -ki o zamandan sonra benim asıl vatanım oldu- yazın en sıcak zamanında, hele bir de araba ve para yoksa, aslında pek o kadar da güzel bir şehir sayılmazdı. Ama biz onu yine de muhteşem bulmuştuk. Belediye otobüsleri, metro ve ışıklı reklamlar bizi coşturmuştu; hayatımızda ilk kez gerçek bir kabareye (hatta bana öyle geliyor ki bu "Blaue Vogel" kabaresiydi) ve gençlerin birbirleriyle dans ettikleri bir lokale

gitmiştik. Böyle bir şeyin olmasını müthiş bulmuştuk ve hatta kadın kıyafetiyle şarkılar söyleyen yaşlı ve şişman devi de. Bundan daha büyük bir günah, daha iğrenç bir şey olamazdı, gerçekten de harikaydı çünkü ikinci bir moruk şişman olanla dans ederken sağa sola sallanıyor, zıplıyordu; sarkık yanakları ve şişmiş gözleriyle o büyük yüzü yer yer tebeşir gibi beyaz, yer yer de iğrenç bir şekilde renkliydi. Berlin'in kuzey kısmında bulunan ve "İnsan Hakları Derneği" ile bir şekilde bir alakası olan lokalin parka zemininden pis su fışkırmaya başladığında bunu lokalin umutsuz bir sembolü olarak kabul edecek bir havadaydık. Bize oradan fışkıran şeyin yeraltı suyu olduğunu söylediler; ama biz onu mekânın ahlaki durumunun tüyler ürpertici karakterinden bir parça olarak algıladık.

Berlin günlerinden sonra Orta Almanya turunu tamamladık; hiç olmazsa gerçek bir şeyler anlatabilmek için. Sanırım sadece Weimer'a ve Jena'ya gitmiştik. Eva ve Edda da bizimleydi. Bu iki klasik şehir de beni neredeyse hiç etkilemedi, sadece Goethe'nin o küçük ölüm döşeği biraz içime dokundu. Burası bütün bu geziden en ince ayrıntılarına kadar aklımda kalan tek yerdi. Zira kaldığımız o küçük ve korkunç oteli de Tanrı'ya şükür ki tümüyle unuttum. Bu bizim kendi başımıza yaptığımız, aynı zamanda da paramızı sonuna kadar tükettiğimiz ilk geziydi. Yiyecek alacak paramız bile kalmamıştı ve bir kitapçıya girip, utangaç ve pervasız bir şekilde kim olduğumuzu ve içinde bulunduğumuz durumu anlattık. Bize, gerekli olanın en azını verdiler. Sonunda yine katı bir yumurtayı dörde bölmeyi düşünecek kadar fakirdik. Ama Eva'nın onu tek başına, bütünüyle ağzına soktuğunu ve o kaygan, soğuk, oval ve çok değerli şeyi küçük kurbanını yutan devasa bir yılan gibi yuttuğunu görünce unutulmaz bir dehşet yaşadık. Onun bu kadar zalim ve despot biri olduğunu zaten biliyordum ama böylesine bir vurdumduymazlığı da doğrusu beklemezdim ondan.

Gezinin en önemli sonucu Edda'yla kurduğumuz ve kısa sürede belli bir yoğunluğa ulaşan yeni arkadaşlığımızdı. Saal-

feld'de (Eva oradan bir de Wickersdorf'a gitti) bir gece yarısı, bir zamanlar bizim Bert-sırrımızı anne babalarımıza yetiştiren ahlak düşkünü Bayan Thea ile karşılaştık. Tuhaf bir şekilde ona mimarlık yolunda ilerlemediğimi anlatmak mümkün olmadı.

***

Herbert Schlüter geçenlerde bir romanına *Yıl 1923* diye basit bir isim verdi. Söz konusu yılı ifade eden rakamı bir durumu sembolize etmek için kullandı ve bu zaman kesitinin ölümcül ve canlı atmosferini oldukça iyi bir şekilde vermeyi başardı: Bir mekân şaşaalı bir şekilde açılıyor ve aynı akşam tekrar kapatılıyor; genç bir kokain tüccarının acilen bir yurt dışına gidip gelmesi gerekiyor ama bir genç kız onu seviyor ve onu bekliyor; kızın, kendisine âşık duygular besleyen bir erkek kardeşi var; oğlan ne kız kardeşine beslediği ensest duygularla, ne aşırı keskin zekâsıyla ve ne de zamanın genel koşullarıyla başa çıkabiliyor; sonunda da kendini öldürüyor.

Ah, o zamanlar, insanlar bütün eğlencelerin arasında, intihar fikrinin korkunç ve tatlı yönleriyle tekrar tekrar oynadıkları zamanlar; her çıkışı, tekrar tekrar karar vermek suretiyle kaçınılmaz olarak özel bir törene dönüştürdükleri zamanlar: Bu son, bu son, bu son... Kendi kendini yok etmenin bütün biçimleri için kesin kararlar verilmişti: Sicim çatıdaki sağlam bir çengele asılmıştır; şu zehirleri şu ya da bu şekilde bir yerden elde edebilirdiniz, gece karın içine yatabilir, öncesinde bolca içki içip uykuya dalabilirdiniz ya da basitçe Frauenkirche'nin kulesinden atlayabilir, kaldırımda beyninizi parçalayabilirdiniz. Her şeyi aslında tam da en iyi ve en heyecan verici yerindeyken bitirmek istemek: On yedi yaşında birinin en saçma ve en güzel ihtirası.

1923 Kasım'ında on yedi yaşıma bastım. Taşra okulundan bir şey çıkmayacağı anlaşıldığından ama devlet okuluyla da bağlantımı şimdilik kaybetmiş olduğumdan lise bitirme sınavlarına özel dersler alarak hazırlanacaktım. Altı aydan fazla bir süre bir sürü Latince, İngilizce, matematik vs. öğretme-

ninden ders almanın keyfini çıkardım ama kayda değer bir başarı gösteremedim. Bu pedagoglardan hiçbirinden özel olarak hoşlandığım yoktu, en az hoşlandığımsa herkes tarafından olağanüstü sevileniydi. Kendisi İngilizce dersi veriyordu; boş zamanlarında da edebiyat çalışmaları yapıyordu. Soğuk bir Anglosakson tipi centilmen olarak o sinsi ve daimi canlılığının beni bezdirdiğini iyi hatırlıyorum. Tamamen bir zaman israfı olarak gördüğüm dersler 1924 yılının başlarına kadar sürdü. Güzel bir gün yatağa uzandım ve genel bir bitkinlik yüzünden yataktan kalkamayacak durumda olduğumu ileri sürerek, benden iki kat aşağıda, çalışma odasında oturan babama bir mektup yazdım, bu derslere daha fazla katlanamayacağımı, kısacası *derhal* dansçı olmak istediğimi bildirdim. Berlin'e, beni çabucak yetiştirecek olan dans ustası Terpisd'e gitmek zorunda olduğumu da ekledim. Bundan bir şey çıkmadı ama dersler sona erdi. Bu ancak 1924 Şubat'ında gerçekleşebildi.

1923 sonbaharı müthiş ve girdaplı bir hareketlilik içinde geçmişti, o sırada henüz on yedi ya da on sekiz yaşında olan bizler için de. Hareketlilik bizim açımızdan tamamen özel, tesadüfi ve kişiselmiş gibi görünüyordu, zira sonradan hissettiğim bir şaşkınlıkla itiraf etmeliyim ki o ulusal ve sosyal felaketi hemen hemen hiç duyumsamamıştık, gerçekte biz sadece olayın bir parçasıydık. Kendi inisiyatifimizle harika el kol hareketleri yaptığımızı düşünürken aslında içinde bulunduğumuz zamanın ritmine uygun olarak dans ediyorduk.

Arkadaşımız Theo 1923 yılı genç adam tipinin en iyi örneğidir. Kendisi hem hayalperest hem de işadamı ruhluydu; sinirli ve gergin, enerjik ve kırılgan, biraz bitkin bir üsluba sahip, Wedekind, Unruh ve Georg Kaiser'i heyecanla okuyan, ama aynı zamanda döviz işlerinden de fevkalade anlayan bir bankacıydı. O zamanki birçok yetenekli yeniyetme gibi o da parayla harikalar yaratabiliyor, genellikle de bize en olağanüstü şeyler ısmarlamak suretiyle onları çarçur ediyordu. Bu oldukça romantik bir israftı çünkü biz çocuktuk ve gece gidilen yerlerde, iyi lokantalarda gösteriş yapmaktan çok şaşkınlık uyandır-

ma aracından başka bir şey değildik. Bizden dört ya da beş yaş büyük olan Theo W.E. Süskind'in sınıf arkadaşıydı, bizimle birlikte olmayı gerçekten seviyordu, bize yarı himaye eden yarı saygı duyan bir tavırla yaklaşıyordu; bir yandan da coşkulu bir cömertlikle bizi ağırlıyordu. Duygulu, nahif ve terbiyeli biriydi. Bu tür bir genç serüvenci bir daha hiç olmadı çünkü o son derece edebiydi, "dinamikten" ve "zamanın ritminden" söz ediyor, bir yandan da ne olduğu belli olmayan borsa işlemlerini yürütüyordu. Kızlara gözel şeyler hediye etmesinin dışında onlara şiirler, bana da romantiklerin tarzında dostane mektuplar yazıyordu. Gerçek bir canlılığa ve çekici bir neşeye sahipti. Caz müziği ve dışavurumcu şiir onu sarhoş ediyordu. Bana sadece sigara ve likör değil Klabund'un şiirlerini de hediye ediyordu. Milyonlarca aile ekonomisini yerle bir eden o korkunç 1923 yılı sosyal açıdan değil ama estetik açısından hiç de azımsanmayacak bir avantaja sahipti; o da, tam da bu normalde görülmesi pek mümkün olmayan entelektüel borsa oyuncusu tipinin fantastik bir şekilde çoğalmasına ortam hazırlamış olmasıdır.

Theo bizim Münih'teki enflasyon çevremizin belli bir merkezini oluşturuyordu. Walter-kızları başlarda sık sık o çılgın partilerin bir parçası oluyorlardı; daha sonra muazzam tertipsiz ve aklı karışık bir ufaklık olan Norveçli kız, hepimizin âşık olduğu Ella, çok daha sonra da Pamela Wedekind bunlara katılmıştı. Pamela'dan biraz söz etmek gerekir. O Ella'nın muazzam ve çarpıcı bir karşıtıydı. Çünkü küçük İskandinav kızı sessiz, zarif, hesaba gelmez, keyfi, esprili ve tatlıydı. Kaldığı pansiyon odasında çay fincanlarının üzeri ipek şallarla örtülüydü, gramofon plaklarının yanında küçük lavanta kâseleri bulunurdu. İsveçli, Danimarkalı kız arkadaşları cıvıldar dururdu etrafta. Açık duran el çantasında, Almanya'da neredeyse bedavaya yaşamasını sağlayan gıcır gıcır dövizler olurdu. Bu yurt dışından gelen kafası karışık ve sevimli asalak kızlar enflasyon Almanya'sı şehirlerinin bir parçasıydı. Bir sürü papağan gibi rengârenk ve ezilmiş küçük şapkanın ve yastığın arasın-

da, kanepeye, çay sehpasının başına oturan ve kabına sığamayan melankolik şarkılar söyleyen Ella; hafizamda, bütün bu zamanların belirli, en önemsiz ve en sevimli sembolü olarak kalan resim işte budur. Onu en çekici ve en güçlü şekilde W.E. Süskind betimledi; bu kuzeyli ve kaprisli yaratık iki kere onun en güzel ve en haya dolu kadın kahramanı oldu, önce *Tordis*'te, sonra da *Jugend* romanında.

Theo, Reginabar'da bize şampanyalı akşam yemekleri ısmarlıyordu; bunlar ona kişi başına üç buçuk milyona patlıyordu. Bu ziyafetlerden sonra Münih'in, bizim o bilinçsiz yaşama arzumuza oldukça sefih gelen eğlence yerlerine gidiyorduk; aslında belki buralarda, en azından o aylarda, zaman zaman da olsa gerçek maceralar da yaşanıyordu çünkü sonraları oldukça sıkıcı şeyler olmaya başladı oralarda: Boccaccio, Malkasten, Bonbonniere, Simplizissimus. Papa Benz'de "o şık şahsiyet Stella Julotte" dans ediyordu. En müstehcen skeçler de orada oynanıyordu ve biz onları izlerken gülmekten kırılıyorduk. Bonbonniere'de Kate Kühl "İmmer an der Wand lang"ı seslendirirken bizi sarstı ve dansçı Ingo'ya onunla derhal tanışmak istediğimizi yazdık. (Neden kısa bir süre önce aynı mekânda dehasını sergilemiş olan Gussy Holl'u kaçırmak durumunda kalmıştık? Gussy Holl'u nasıl sevecektik!)

Berlin'de "der Blaue Vogel" Anita Berber'le, Trude Hesternerg ile kabare altın bir dönem yaşıyordu. Münih'teki Bonbonniere'de hiç değilse dört oğlanın koro halinde Walter Mehring'den bir gemici şarkısı söylemesi mümkün olmuştu: Bu bize harika duygular yaşatmıştı. Genellikle son derece banal şeyler oluyordu ama biz onunla da eğlenmesini biliyorduk. Podyumda Japonya'daki vişnelerin çok tatlı olduğunu söyleyip duran amcayı taklit ediyorduk; Erika ile Süskind birlikte Gartenpaltz Tiyatrosu'nda başarılı bir gösteri yapan tenor Guggenbuhler'i fethetmişlerdi; daha sonra Malkesten'de onunla buluşmuşlardı ve adam Erika'nın tatlı bir taşralı kız, Süskind'in onun erkek kardeşi ve stajyer olduğunu sanmıştı.

Şaşırtıcı bir şekilde, bu sefih burjuva müesseselerinde dolaşırken, kelimenin tam anlamıyla zamana uygun bir görünüşümüz vardı herhalde! Theo ve Süskind smokinler içinde, genç yüzleri tümüyle sarışın, yumuşak ama katı yakalarının üzerinde biraz da gergin. Erika tuhaf kesimli siyah ipek elbisesi içinde, yüzü Theo'nun hediye ettiği büyük küpeler tarafından çerçevelenmiş; Ella'nın, aynı anda hem dolgun hem de zarif ve esnek vücudunun üstünde cıvıl cıvıl sallanan küçük başı ve kırmızı şapkası, tedirgin yüzü ve ince tüylü cildi, ilk şampanya kadehinden sonra buğulanan parlak küçük gözleri, sadece şarkı söyleyebilen, gülebilen ya da somurtabilen hareketli ağzı.

En çok göze çarpan da bendim çünkü yakasına kadar düğmelenmiş mavi bir Rus gömleği giyiyordum; küçük beyaz yakaları vardı; yüzüm ya beyaz ya da koyu kahverengi bir pudrayla pudralanmış olurdu. Dans ederken yönetimi kızlara bırakıyordum. Sarhoş bir şekilde tüm ağırlığımla kendimi kollarına bıraktığım zaman Ella kıkır kıkır güler, çığlıklar atardı. Bazen Ricki de bize katılırdı, alnına dökülen şaçları hep karmakarışık dururdu, karanlık, alışılmamış yüzü hiç hoşlanmadığı bu çevrelere karşı duyduğu nefretten dolayı gerilmiş ya da alkol nedeniyle aşırı neşelenmiş olurdu. O zaman şef garsona sarılır ya da çömeldiği yerden sıçraya sıçraya, bir yandan da kollarını kanat gibi çırparak oradan oraya dolaşırdı. Ama sadece Pamela aramızdaysa...

Theo'nun şık "bonkörlükleri" sayesinde geceleri sık sık lüks içinde yaşarken evdeki durum hâlâ son derece mütevazıydı. Theo bizi bu girdaba sokmadan önce bu dünyaya öylesine yabancıydık ki Erika ve ben bir keresinde tek başımıza şık bir gece kulübüne gittiğimizde, sadece bir kadeh şarap ısmarlamanın o akşam için yeterli olacağını sanmıştık. Garson kadehlerimizi ikinci kez doldurduğunda ilk önce biraz şaşırmış, sonra da dehşete düşmüştük. Hesap 120.000 mark tutmuştu ama bizim yanımızda sadece 50.000 vardı. Bunun üzerine gelip bizi kurtarsın diye Süskind'i aramak zorunda kaldık. Ama

en kötüsü bizim onu son derece ve acı bir ciddiyette konuştuğumuza ikna edemeyişimiz olmuştu; bizim yine kötü bir şaka yapıp onu işlettiğimizi düşünüyordu. Böylece o zamana kadar telefon denen şeyi hep kötüye kullanmış olmamızın cezasını çekmiş olduk. Gelip bizi kurtarması için yalvarıp yakarmalarımız işe yaramıyordu. En sonunda söylediklerimizin doğru olduğunu anlatsın diye telefonu şef garsona vermek durumunda kaldık.

Poischingstrasse'deki o dönemde oluşan arkadaş çevremiz gülünç derece karışıktı. Bizim asıl ve de eksantrik arkadaşlarımızın yanında daha terbiyeli olan başka arkadaşlarımız da vardı; benim Odenwald Okulu'nda bulunduğum dönemde Erika'nın çevresine topladığı bir hayran kitlesi de vardı. Küçük toplantılarda ya da dans etkinliklerinde herkes bir anda oraya üşüşür, ortaya tuhaf ama terbiyeli bir topluluk çıkardı. Erika Bavyera eşrafından birinin oğluyla kuralına uygun vals adımları atarken ben Ricki'yle ya da çakırkeyif olmuş Ella'yla ortalıkta tepinir dururdum.

O sıralarda başlayan birkaç kişisel, pek o kadar da barışçıl olmayan arkadaşlık benim açımdan bu küçük akşam eğlencelerinden daha önemliydi; örneğin iki ya da üç tiyatro oyunu ve *Flucht* adında bir öykü kitabı yayımlamış olan Otto Zarek; onun *Tonio Kröger*'in daha Yahudi, daha dışavurumcu bir versiyonu olduğunu düşünüyordum. Zarek oda tiyatrosunda dramaturg olarak çalışıyor ve Schwabing'de mobilyalı bir odada kalıyordu. Gençliği büyülemek konusunda özel bir yeteneği olmalıydı: Theo ve Süskind'in de dahil olduğu edebiyat son sınıfının bir parçası şimdiden onun etkisi altına girmişti. Bense onu Dostoyevski'nin bir kahramanı olarak yaşıyordum; anlaşılmaz, katlanılmaz ve ürkütücü derecede büyük. Böylece on yedi yaşında birinin yapabileceği, yüz kızartıcı bir hata yaptım ve onun temasa geçtiği herkesi abartmaya, yüceltmeye, biçimini devasa boyutlara çıkarmaya başladım ki aslında bu da kibrin ve kendini yüceltmenin bir başka karmaşık biçimiydi. İçinde

bütün uçurumların varlığını sezdiğim bu karanlık, uçuk şairle olan ilişkim sorunlu ve verimliydi; her zaman tehlikeli bir yoğunluktaydı. Gerçi bu, bu türden tek ilişkim değildi. Onu sadece en önemlisi olduğu ve diğerlerinden (çok uzun olmasa da) daha uzun sürdüğü için burada anıyorum. Eva, Gert ve taşra okullarından tanıdığım diğer arkadaşlarımla olan bağlantılarım uzun süre devam etti. Mektuplarda hâlâ Eva'nın Ilse'ye iletmesi için yaptığımız çikolata ricalarıyla entelektüel tutkular yer değiştirip duruyordu. Mesela bir mektubunun sonuna eklenen bir not: "Novalis en büyük şairdir." Ya da: "Verlaine anlatılmaz." Ya da: "Tanrı'ya özlem duymayan aşk nedir ki?" (Bununla aşkın ruhsal bir yüceltmesini kastetmiş olmam imkânsızdı gerçi.) Henüz geride kalmış Odenwald okul sezonunu gülünç buluyordum ama ara sıra hiç de mizahi olmayan, tümüyle duygusal anımsamalarım da oluyordu: "Yine de güzel değil miydi? Akşamlar. Hatırlıyor musun? Akşamları Heppenheim yolunun kenarındaki tepelerde çam ağaçları ve de mavi cam kâsedeki portakallar ve Uto..."

Ama coşkulu Tanrı şiirleri yerine şimdi, altı ay sonra kabaret şarkıları yazıyordum ki bunları da dinsel şiirlerle birleştirip "Fromme Lieder" adlı bir şiir dizisi oluşturmuştum, bu kesinlikle vakit öldürmek için ya da kaba anlamda kâfirlikten dolayı kalkıştığım bir girişim değildi; bilakis bir Rilke parolasına dayandırıp haklı göstermek istediğim bir şeydi:

Gerçekte sadece dualar vardır,

Ellerimiz böyle yaratılmıştır

Yakarmayan bir şey yaratmazlar.

İnsanın her içsel eyleminin dini, daha doğrusu Tanrı'yı arayan, hatta benim her zaman dinle en yakın ve en doğal ilişki içinde yaşadığım erotik bir karakter taşıması bana kesinlikle olağan ve bir o kadar da çelişkili görünüyordu. "Fromme Lieder"in kabare kısmı konusuna gelince, o kısmı yer yer biraz geleneksel, yer yer biraz banal, yer yer de hoş buluyorum. Daha

sonra *Frommen Tanz*'a aldığım "Strichjugendlied" hiç de fena bir ritme sahip değil. Dejenere olmuş bir prens hakkındaki bu şiir belli bir melankolik mizahı da içeriyor. Bu mizah bana daha çok bilinçdışıymış gibi geliyor ama "Çığlık" adlı şiirde çok daha canlı bir karaktere bürünmüş: "İster misiniz siz de, ister misiniz siz de, ister misiniz siz de, bayılırım makyaja?" En sevdiğim şiirin adı ise "Alman Ulusu Şiiri", en kısa şiirlerden biri olduğu için de buraya almak istiyorum.

Genç proleterler
Siyah kazak giymişler
Ve eğik bir şapka
Kırmızı karanfil takmışlar.

Varoş fahişeleri
Kırmızı etek giymişler
Ve korkunç kırmızı şapkalar
Bir de beyaz tüy takmışlar.

Ve uzanıyorlar yan yana
Doğanın emrettiği gibi
Ve uzanıyorlar yan yana
Siyah-beyaz ve kırmızı!

Benimle aynı zamanlarda W.E. Süskind de kabare şarkıları yazıyordu; onunkiler büyük oranda benimkilerden iyiydi. (Acilen mavi etek giymeyi bırakması tavsiye edilen genç bir kızı anlattığı o büyüleyici şiir hiç yayımlandı mı acaba?) Ortaklaşa bir şanson kitabı çıkarma fikri üzerine konuşuyorduk; ben önsözü yazmaya başlamıştım bile.

Görülüyor ki: Wedekind'in ortamına girecek kadar olgunlaşıyorduk.

Pamela'yı Mimi Teyze'nin verdiği bir çay davetinde tanıdım. Mimi Teyze Heinrich Mann'ın karısıydı ve kendisini uzunca bir aradan sonra ilk kez görüyorduk. İyi kalpli biriydi; coşkulu bir samimiyeti vardı. Ama Heinrich Mann benim için harikulade ve pek muhterem bir yabancı olarak kaldı. O kendine özgü çekingenliği son derece vakurdu ve ben onun yazdığı her şeye büyük bir hayranlık duyuyordum; onunla konuşmak konusunda da tuhaf bir çekingenliğim vardı. Onun sözcükleri ne kadar yumuşak ve ne kadar düzgün söylediğini izlerken adeta büyüleniyordum.

Pamela annesi Tilly ve Bayan Sybil Vane ile birlikte geldi, Bayan Vane Wedekind'lerin aile dostuydu ve konuşmayı seven, kusursuz ve çok tatlı bir kadındı. Bayan Tilly'yi görür görmez onun son derece etkileyici ve yumuşak bir güzelliğe sahip olduğunu fark ettim.

Pamela'yla küçük bir bankta oturuyorduk. Konuşmamız tutuk olarak başlamıştı; benden bir yıl önce kendisinin de bulunduğu ve hakkında nefis hikâyelerin anlatıldığı Odenwald Okulu hakkında konuşuyorduk.

Birkaç gün sonra onlarla tekrar görüştük. Sonra bu giderek sıklaştı. Oldukça uzun sürecek büyük bir arkadaşlık ve büyük bir aşk dönemi böylece başlamış oldu.

Sanırım o hayatımda tanıdığım en harika kızdı. O zamanlar hareketleri ve sözleri insanın nefesini kesen bir gerilim ve belirsizlik içeriyordu. Eğik burnu, keskin hatlı ağzı ve harika gözleriyle, cesur ve tutkulu başıyla Rönesans delikanlılarına benziyordu: Sert, tehlikeli ve ruhsal bir zarafete sahipti. Kendi varlığını en radikal ve en bilinçli biçimde stilize etmek onun her zamanki tarzıydı; her adımı, her bakışı tutarlı ve çoğunlukla korkutucu bir bilinç taşıyordu; bayanlara karşı şeytani

bir kusursuzlukla sergilediği kibarlıktan, sirk, Heilsarmee[16] ve liman genelevlerine duyduğu aşırı meraka kadar: Her seferinde Frank Wedekind geleneğini korumayı biliyordu. Fanatik derecesinde muhafazakâr bir insandı. Büyükbabasından devraldığı bütün etik postulatları beni her seferinde sarsan bir sorumluluk bilinciyle doldururdu. Kendinde göze batan ve yapay görünen ne varsa bunları bana her zaman babasıyla arasındaki duygusal, gurur dolu ve alçak gönüllü bağla açıklardı. Kendi alın yazısının akışını değiştirdiği ve benimle olan arkadaşlığı da dahil hayatındaki her şeyi bitirdiği en son ve en radikal hareket de bu bağın büyük ve acımasız kanunlarının etkisiyle yapılmıştı.

Wedekind'lerin evindeki ilk öğle sonrası, bizim için güçlü bir deneyim oldu. "Franziska" ve "Schloss Wetterstein"ın yazıldığı çalışma odası, kitaplığın yanında duran Wedekind'in ölüm maskesi ve köşedeki o ünlü küreyle birlikte -ki üç kız üzerinde rahatça yürüyebiliyor olmalıydı. Gitar piyanonun üzerinde duruyordu, yanlış hatırlamıyorsam, duvarda da Lilly'yi Lulu halinde gösteren fotoğrafi asılıydı. Pamela'nın odası kırmızı mobilyayla döşenmişti; orada, yatağının üzerine oturarak ilk kez bize şarkılarını okumuştu. Sybill Vane'nin odası ise cam hayvancıklarla ve lavantalıklarla doluydu. Duvar aynasında gür, kızıl saçlarını düzelten Tilly, birçok bey tarafından Deutsches Theather'a götürülürken bize veda eder, yarım peçesi gözlerini örter, anaç ve cilveli, tatlı, esrarengiz olurdu; yumuşak, masum çehresinde hayatının bütün efsanesini, Wedekind'in o büyük efsanesini, heybetli-kuşkulu bir hale gibi taşırdı.

Pamela babasının şarkılarını lavta eşliğinde söylerken bana, yüzünü hiç görmediğim halde kendisiyle çok meşgul olduğum Frank Wedekind'in bir tür idealleştirilmiş bir reenkarnasyonuna dönüşüyormuş gibi geliyordu. Pamela'nın şarkı söyleyişi büyük sanatçılara özgü sanatsal bir performanstı; elinden geldiği kadar konsantre, berrak ve orijinaldi. Sarsıcı bir ciddiyet

16 Selamet Ordusu. (ç.n.)

ve kusursuz, adeta çelik gibi bir zarafetle söylüyordu. Huysuz, özlemle ya da hüzünle gülümseyen ağzı, her sözcüğü en zarif ve en kusursuz titreşimlerle biçimlendirip onları tutkudan sarsılan bir mükemmelliğe dönüştürüyordu.

Wedekind'in şarkıları birer sanat eseriydi. Onlardan sonra Almanya'da "şanson" ve "şarkı" adına ne üretildiyse bu şarkılardan doğmuş, onları örnek almıştır ama hiçbiri onların düzeyine çıkamamıştır. Müzikleri de sözleri kadar dâhiyanedir; her bir melodi zekâ ve şiirsel zenginlik bakımından en az diğerleri kadar yoğundur. Bunlar sıkı ve özenli bir çalışmanın, insani bir cesaretin ve kendilerini Alman şiirinin ebedi şiir hazinesinde başköşeye oturtması gereken şiirsel bir etkilenimin ürünleridir.

Pamela kör bir oğlanı anlatan "Rüzgârgülü" şarkısını ve büyük "Donnerwetter" şarkısını söyledi. "Franziskas Abendlied"i ya da "Ilse"nin nakaratlarını söylerken sesine nasıl da buruk bir tatlılık geliyordu. "II. Wilhelm'e Karşı Şarkıcı Bilgeler"i söylerken ağzı nasıl da anlamlı şekillere girip çıkıyordu ki babası bunlar yüzünden hapse girmek zorunda kalmıştı. Yıldız elbiseli at cambazı kızın bacaklarıyla ilgili şarkıya nasıl büyüleyici kusursuzlukta bir çapkınlık katıyordu. Sonra bize benim en sevdiğim "Taler" şarkısını söyledi Pamela; yoksulluğun ve dünyadaki bozuk düzenin bir sonucu olan bütün acıları sanki bu şarkıda gerçekten şiirsel ve madde ötesi bir biçime dönüşmüştü. Ardından da, kendisi gibi sakat ve engellilerle birlikte bir başarı turnesine çıkan zavallı çocuğun anlamlı, ürpertici ve bir yandan da mizahi baladını söyledi Pamela:

Şimdi son olarak kıssadan hisseyi dinle:

Sakatlıklar oldukça hayatidir genellikle,

Bazen tam bir ıstırap kaynağıdır.

Bayan Şiir tüyleri ürpertmeden

Kıskanılacak bir şans bulur onda,

Ondan bir mutluluk çıkarır hatta.

Bana öyle geliyor ki bu son satırlardaki bütün o acı ve kahramanca etik sadece Wedekind'in üretiminde değil, bilakis sanatsal üretimin kendisinde vardır.

Bütün bunları ancak Pamela bize gösterdiğinde anladım; bunu da üzerlerinde konuşarak değil şarkı söyleyerek yaptı. En Alman ve en problematik dâhi olan Wedekind'e öteden beri hayrandım, henüz onun tek bir dizesini kavrayamadığım dönemlerden beri. Onun hakkında öğrendiğim en son ve en orijinal gerçeği Pamela'nın canlı yorumu sayesinde öğrendim.

Ben de Pamela için "Fromme Lieder"i seslendirdim ve ona adeta ayrıntılı bir manastırvari genelev planımı içeren düz yazı çalışmalarımı okudum. Pamela'nın önünde, onun için dans etmek muazzam bir duyguydu; o ise sallanan koltuğa oturmuş bir yandan sakız çiğniyor, bir yandan da keskin nidalarla beni coşturuyordu. Wedekind'in, on üç yaşındaki bir oğlan hakkında yazdığı ve o ünlü son dizelerinde zarafetin "geçiciliği"nden, bunun sonucu olarak da o güzel oğlanın diğer hödüklerle eşit hale geleceğinden yakındığı o güzel övgü şiiri "Ergenlik"i yüksek sesle okudum ve hayran olduğum Tilly'nin, tam da bu şiirden daha önce pek hoşlanmadığını, ama şimdi, benim ağzımdan duyunca onu sevmeye başladığını öğrenmem beni müthiş gururlandırdı.

Pamela'nın küçük kız kardeşi Kadidja ile tanıştık; bizim akranımız olan kız arkadaşımızdan daha tıknaz, daha uslu ve daha az yılansıydı; başka bir tarzda ama o kadar sorunlu olmayan aynı benzersiz çekiciliğe sahipti. Prinzregenstrasse'deki bu evi, ki bizim açımızdan oraya Pamela'nın çehresinin hâkim olduğu kuşku götürmezdi, bütünüyle seviyorduk: yumuşak, güzel, zarif-esrarengiz anne; mükemmel Bayan Vane; Kadidja'nın esprileri ve çocuksu, diri güzelliği; o kocaman küre, müzik aletleri ve Wedekind'in çalıştığı kitapların durduğu kütüphane; bir tarafta sokaklardan geçip İşar'a, diğer tarafta Ulusal Müze'nin kulelerine kadar uzanan o güzelim balkon manzarası.

O zamanlar Pamela, Carl Zuckmayer ile arkadaştı; Zuckmayer kırmızı bir çula sarınmış olarak Wedekind'in odasında oturur, muhteşem bir coşkuyla böğüre böğüre Selamet Ordusu şarkıları söylerdi. (Bir süre sonra içimde beliren çalgılı bir yere gitme arzusunu artık tutamaz olunca, Zuckmayer benim için, Walter Mehring'e basın tarafından çarpık bir şekilde meşhur edilen bir tavsiye mektubu yazdı; mektupta babamla Rainer Maria Rilke'nin İngiliz Parkı'nda birbirlerinin yanından geçip gidişlerini anlatıyordu ve işte ben de bunun sonucuydum.)

Ama Pamela da çabucak bizim arkadaşlarımızı tanıdı. Özellikle de Ricki ile çok iyi uyuştular. Süskind'in yasak mavi etek tarzını icra ediyordu ve bizim Theo-gezilerimize katılıyordu. Pamela'nın pitoresk çehresinin de katılımıyla o küçük grubumuz tamamlanmış oldu. Erika'nın karanlığının harika bir kontrastını oluşturuyordu.

O ve ben birlikte, ben Rus gömleği içinde, o büyük burnu ve parlak kırmızı ağzıyla dans ettiğimizde, salonda bulunun hiç kimse ne düşüneceğini bilemiyordu. Bir keresinde, benim fraklar içinde -ki yine her zaman olduğu gibi Bert Fischel'den ödünç alınmıştı- ve kızlar özellikle acayip gece kıyafetleriyle Papa Benz'de göründüğümüz akşam garson bize "işten" çıkıp doğruca oraya gelen sanatçılar olup olmadığımızı sormuştu. Sevinçten ona sarılmıştık ve ben de ona evlilik dışı çocuklarının olup olmadığını sormuştum (legal bir şey kesinlikle düşünmek istemiyordum o sırada).

Her şeyi altüst eden ve normal yaşamı bitiren enflasyonun hızı ne kadar artarsa ve çıldırırsa Theo da bizi eğlendirmek için o derece güzel şölenler icat ediyordu. Yeni bir şölen olup olmadığını sorduğumuzda bazen bize sıkıntılı bir sesle biraz "tasarruf etmek" zorunda olduğunu söylerdi; bazen garson önüne o serüven dolu faturayı koyduğunda alnını gelip geçici bir kızarıklığın kaplayıverdiği de olurdu; kızarıklık daha sonra adeta iğrenmiş bir solgunluğa dönüşürdü. Sihirle para yaratmak yorucu bir uğraş olmalıydı. Ama ertesi akşam adeta alev

alev yanan bir eğlence arzusuyla bizi evde ufaktan bir âlem yapmaya davet ederdi. Bütün gece onda kalırdık, renkli pijamalar giyerdik, Pamela şarkı söylerdi, Theo şarkı söylerdi, ben şiir okurdum, kafaları çekerdik, hayal kurardık, dans ederdik, birbirimizin yüzünü boyardık. Sabah Grünwald'a gider, Isar kıyısında arkadaşlığımıza ve serüven dolu zamanlarımıza övgüler düzerdik. Hep birlikte Partenkirchen'de geçirdiğimiz iki üç gün Jeschkes Hotel'in, o zamanlar Almanya'nın en şık otellerinden biriydi, bir dairesinde kalmıştık. Her şeyi Theo ödemişti. Orada son derece şık vurguncular dolaşıyordu, akşamları en azından smokinle oyun masalarının başına oturuyorlardı; ben de Rus kıyafetimle onların arasına karışıyordum. Orada da Pamela'yla dans etmek istediğimde işletmeci bizi engelledi. Pamela nasıl da öfkeli bir şekilde küpelerini sallamıştı! Rus bandosunu o kadar güzel bulmuştum ki adeta melankolik bir havaya bürünmüştüm. Erika her türlü şiveyi konuşabiliyordu; feci bir şekilde incelikli konuşmaya çabalayan Münihli bir tezgâhtar kız gibi konuşabiliyordu ya da süslü bir Bavyera şivesiyle geçmişine dair en çarpıcı hikâyeleri anlatabiliyordu. Otelin sahibi Bay Jeschke'ye, hepimizin çok yetenekli insanlar olduğumuzu söyleyip orada küçük bir gösteri yapıp yapamayacağımızı sormuştuk ama buna soğuk ve tepkisiz bir karşılık vermekle yetindi.

Wedekind'lerdeki şölenlerden birini çok net hatırlıyorum. Pamela, Erika, Süskind ve ben bir kabare gösterisi gerçekleştirmiştik. İzleyici topluluğu oldukça karışıktı, karakter oyuncusu Wolf von Beneckendorff'un da orada hazır bulunduğunu hatırlıyorum, kendisi beni o zamanlar belli bir tarzı olan aristokratik bedeniyle oldukça etkiliyordu; onunla aramızda verimsiz, sorunlu ve yanlış anlamalar yüzünden iyice yıpranmış bir arkadaşlık bağı vardı. Tam bir Alman genciydi ve Tanrı bilir niye, etrafta onun için "son Medici" deniyordu. Programın esas parçasını W.E. Süskind'in bizim için yazdığı küçük, çekici, şaşırtıcı bir revü[17] teşkil ediyordu. Uzun bir ağızlıkla sigara içen

17 Çeşitli dans ve oyunlardan oluşmuş, zengin görünümlü sahne gösterisi. (ç.n.)

bir kont Oscar Wild'ın aforizmavari üslubunun parodisini yapıyordu. Bir uşak birdenbire adının Doktor Josef Ponten olduğunu iddia ediyor, Erika tezgâhtar kız şivesiyle döktürüyordu. Diyalogların arasına, bulması bizi birkaç gün eğlendirmiş olan aldatıcı, sözüm ona derin anlamları olan aforizmalar serpiştirmiştik. ("Bir merdiven, eğer bir kahraman tırmanıyorsa, tahta bile olsa mermerdendir." "Şeytana meyveler her daim olgundur.") Sapıklık kavramını alenen savunan sivri bir şanson[18] ortaya çıkmıştı. Koro tarafından okunan parça şöyleydi:

Sapık sevimlidir, evlat,

Sapık şişmanlatır, evlat,

Sapık Ku-ki-rol'dan da iyidir.

Sapık kolay hazmedilir,

Sapık emsalsizdir.

Üzerinde parlak harflerle SAPIK yazan büyük bir reklam panosu da vardı.

İşte on yedi yaşındakilerin oynadığı oyunlar bunlardı.

Programdaki bir başka numara, benim rahibe kostümü içinde -zira onun dekoratif etkisini Odenwald Okulu'ndan biliyordum- Zuckmayer'in aslında harika ve histerik bir içtenliği olan "Madonna" şiirini okumamdan oluşuyordu. (Acaba bu şiir daha sonra herhangi bir yerde yayımlanmış mıdır?) Pamela da rahibe kılığındaydı, yalnız o dindarlık örtüsünü birkaç nakarattan sonra oldukça günahkâr bir ifadeyle çekip çıkardı ve küstah bir şarkıyla sahnesini bitirdi. Buna karşın Erika Heinrich Heine'nin "Pomare" şiirini okudu ki bu da eğlenceli bir şekilde planlanan bütün bu gösteriye kanımca son anda edebi bir taç giydirmiş oldu.

Ve tabii, anlaşılacağı gibi ailelerimiz yine bizim için kaygılanmaya başladılar. Öğle yemeklerine ellerimizde, boynumuz-

18 Şarkı. (ç.n.)

da kanlı ısırıklar ve darmadağın olmuş suratlarla oturuyorduk. Bizi gerçekte olduğundan daha tehlikeli sandıkları bir ateşe kapılmış olarak görüyorlardı. Buna bir de hakkımızda yapılan türlü türlü dedikodular ve yaptığımız çoğunlukla önemsiz şeylerin kötü niyetli bir şekilde abartılıp çarpıtılarak onlara anlatılması ekleniyordu. Bizim her gece genelevde masaların üzerine çıkıp dans ettiğimize inanabilirlerdi. Burada tuhaf olan şuydu ki hemen her seferinde, kötü niyetli ve sansasyon meraklısı kişiler tarafından stilize edilmiş olan önemsiz bir şey söz konusu oluyordu. Ama hayatımda gerçekten bir huzursuzluk kaynağı olabilecek olan tek şey hiçbir zaman bir dedikodu konusu olmadı ya da dile getirilmedi.

Anne babamız seyahatteyken hakkımızda grotesk, gereksiz ve tatsız bir "aile meclisi" toplantısı yapıldı; bu da benim olaydan önce de olaydan sonra da hep sevdiğim akrabalarımla yaşadığım en utanç verici ve saçma şey oldu. Yine başka bir sır "açığa çıkmıştı": Berlin'e yaptığımız yaz seyahatleri ve Münih gece hayatına yaptığımız kaçamaklar.

Anne babamızla yaşadığımız "sahneler" genellikle felsefi tartışmalar şeklinde geçiyordu. Benim kendimizi savunmak için yumurtladığım abuk sabuk ve acıklı şeyleri babam bugün hayranlıkla hatırladığım bir sabırla dinlerdi. En azından iş Berlin'e kaçmak için bir sabah dolu el çantalarıyla merdivenlerden hızlı hızlı inmeme kadar vardı. Şansım varmış ki Mielein beni yakaladı. Bir gün eve hiç dönmedik, inadına şehirde dolaştık durduk. Bu, krizin doruk noktası oldu. Hemencecik her şeyi affetmeye hazır olan anne babamız zamanla, bizde kendilerine yabancı buldukları şeylere alışmaya başladılar; en güzel ve en zekice biçimde bizi rahat bıraktılar.

Baba-oğul çatışması hayatımda bir yıl bile aktüel kalmadı. Bu çatışmayı, tıpkı bugün olduğu gibi, dünyanın en gereksiz ve en sıkıcı sorunu olarak algıladım. Her türlü karşıtlık, her türlü çatışma bugün kuşakların kendi içlerinde sürüyor, kuşaklar arasında değil. Baba çoktandır katı olan, muhafazakâr

olan, oğul da devrimci olan değil (hatta durum bunun tam tersi). Bunu genel anlamda söylüyorum, bütün o yanlış anlamalardan ve utançlardan dolayı sevginin ve aklın bütün kanunlarının silinip gittiği kendi durumum bağlamında değil.

Anne babam için bu altı ay içindeki en hayati şey, *bana neler olup bittiği* konusunda içine düştükleri çaresizlikti. Benim serbest, dindar-erotik edebiyatçı olarak Berlin'e taşınmak için henüz çok genç olduğumu düşünüyorlardı. Diğer taraftan özel derslerle de durum çözümlenecek gibi görünmüyordu. Bir süre boyunca beni Fransızca öğrenmem ve huzur içinde yaşamam için Genf'e göndermek konusunda kararlıydılar. Ama sonra bunu çok riskli buldular ve beni tekrar bir yatılı okula göndermek istediler; bu sefer Amer Gölü kıyısındaki Schondorf'a. Bu plana karşı derhal kibirli bir güvensizlik duymuştum. Bizimkilerin babamın arkadaşı olan ve o zamanlar benim eğitimimle ilgilenmiş olan Gizli Meclis üyesi Berthold Litzmann dolayısıyla tanıdıkları genç, mert ve modern görünümlü bir öğretmen beni aldı. Başlangıçta deneme amaçlı olarak birkaç gün enstitüde kalacaktım. Orada bulunan herkes yüzünü ekşitti. Schondorf'un yeni üyesini başka türlü bekliyorlardı. Doğal olarak deney çabucak başarısızlığa uğradı.

1923/24 yılbaşında Ricki ile birlikte Berlin'deydik. Gezi resmi olarak "onaylanmıştı" ve son seferkine göre çok daha iyi organize edilmişti. Yine Düsseldorfer Sokağı'ndaki evde kalmıştık. Ricki'yi henüz tanışmadığı ve benim çok değer verdiğim Berlinli arkadaşlarımla bir araya getirmek fikri bana çok cazip gelmişti. Ricki sınavda o kadar başarılı oldu ki neredeyse onu kıskanacaktım. Yeni ilişkiler geliştiriyordum; bir kısmı böyle maceralarla geçiyor, bir kısmı da değerlerini koruyarak bir süreklilik kazanıyordu. Münih'e geri döndükten sonra Latince ve matematik dersleri daha katlanılmaz olmaya başladı. Daha önce sözü edilen, yataktan çıkmadığım, istediklerim gerçekleşene kadar da çıkmamaya kararlı olduğum o radikal sabah yaklaşıyordu.

İşler bu noktaya gelene kadar alışık olduğumuz Münih'i maceralarla renklendirmeye çalıştık. Theo tanıdığımız tek enflasyon maceracısı olarak kalmadı; aramıza başkaları da katıldı, Theo kadar heyecan verici, sempatik ve sadık olmasalar da. Örneğin bizi o büyük arabasıyla gezdiren, Kasana parfümü kokan ve yapmacık hareketlerde bulunan Bay Flörgis'i fazla ciddiye alamıyorduk, o an için ne kadar çok para harcarsa harcasın. Buna karşın Pamela'da daha kasvetli ve eğlenceli tiplerle tanışıyorduk.

Pamela babasının nasıl bir sirkle beraber dolaştığını anlatıyordu; onun forklift operatörü Willi Gretor ile nasıl arkadaş olduğunu; Tilly'nin kahvaltı masasında nasıl olağanüstü güzel, kaskatı ve suskun bir şekilde oturduğunu; çok sayılıp sevilen ve değer verilen, aynı zamanda da eşsiz ve etkileyici bir Mozart solisti olan teyzesi Mieze'yi anlatıyordu.

Pamela bir tiyatro oyuncusundan dersler almıştı; mümkün olduğu kadar çabuk ilk işine kavuşmayı planlıyordu. Erika da oyuncu olmak istiyordu, liseyi bitirir bitirmez. Peki ama ben ne yapacaktım?

Her şey belirsizdi ve 1923 yılı ayrıntılı planların ortaya çıkmasına pek imkân vermiyordu.

Hayatın Kapısında

(1924)

Nereye kadar gelmiştik? Girişin hemen önünde duruyorduk. Varoluşumuzun olanaklarını bir oyun gibi kullanmış, onları abartıp bir şakaya dönüştürmüş, çeşitli pozlar takınmış ve kocaman muziplikler yapmıştık. Ama artık yavaş yavaş sıkı bir disipline girmemiz gerektiğini fark etmeye başlamıştık. Yetişkin olmamıza çok az kalmıştı. Artık bir şey olmak için düşünmemizin zamanı gelmemiş miydi?

Pamela aramızdaki en kararlı ve net kişilikti. Tam olarak ne istediğini biliyordu. Günün birinde tiyatroda oynamak üzere Zürich'e gitti. İçimizden birisi dışa açılmıştı. Bu bir başlangıçtı.

Yaklaşık aynı dönemlerde, bundan kısa bir süre sonra, Erika Steinecke-Saal'deki kamuya açık bir özel gösterimde rol aldı. *Tor und Tod*'daki anneyi canlandırdı, ardından da *Tod des Tizian*'ın monoloğunu seslendirdi. Pamela ve ben izleyiciler arasındaydık. Erika öyle güzel konuşmuştu ki daha sonra Pap Benz'de buluştuğumuzda bile hâlâ büsbütün törensel bir havadaydık. Roda Roda[19] Berlin'de izlediği şeyin harika olduğunu yazdı. Bunlar, sanırım, ondan okuduğum en ciddi satırlardı. Orada bulunmuş olmaktan dolayı mutlu olduğunu yazmıştı. "Günün birinde çok ünlü olacak," demişti.

W.E. Süskind, benden en az beş yaş büyük, hep kendisinin kalacak olan tonu şimdiden çok net bir biçimde bulmuştu. Onun ortaya çıkardığı ilk gerçek ürünler: bir düzine kadar şiir ve birkaç uzun öykü. Efraim Frisch onu *Neuer Merkur* gazetesi için keşfetmişti. Süskind orada, bütün dik başlılığına ve zıpır-

19 Alexandre Roda Roda, Avusturyalı yazar (1872-1945). (e.n.)

lığına rağmen belli bir önemi olan, "Dansçı Kuşak" üzerine yazdığı denemeyi yayımlatmıştı.

Ricki'nin ressamlığı insafsız bir katılık ve tutarlılıkla gelişiyordu. İnat ve sebatla, çocukluğundan beri zihnine hâkim olan hayallerinden birine kapılmış, belli motiflere kilitlenmiş olarak: çolak adama, sıçrayan kediye, zayıf, kötü-çekici çocuğa, cam gibi donuk bir gökyüzünün altındaki dağlık araziye. Sadece ifade zenginliği artıyordu, resimleri şekilsiz bir kuruluktan, giderek zenginleşen ve canlılık kazanan bir esnekliğe ulaşmıştı. Bu gelişim benimkiyle kardeşçe bir paralellik arz ediyordu. Karşılıklı olarak birbirimizi teşvik ediyor, uyarılarda bulunuyorduk. Bende uyanan belli lirik suratlar Ricki'nin grotesk-dokunaklı resimlerinde figürlere dönüşüyordu; *Frommen Tanzes* adlı eserimin kahramanını biraz da bilerek ressam yaptığım sıralarda, Ricki de kız arkadaşı önünde ilk büyük resminin örtüsünü kaldırmıştı.

Peki ya ben? En yakınımdakiler kendilerine has ifade biçimlerine bu kadar yakınlaşırlarken ben neredeydim?

İçimdeki şiirsel yüksek gerilim dinmek bilmiyordu. Hâlâ karmakarışık ve coşkuluydum. Şiirsel durum hâlâ doğal akışında seyrediyordu. Her sıkıntıda, her çaresizlikte hemen bir şiir ortaya çıkıyordu.

Karanlık aynanın içinden bakıyor çehrem,
Yakınmak ister gibi, bana doğru,
Ve ben içerde ne var, bunu bilmiyorum,
Ve bildiğimi bir zamanlar, çok zaman önce.

Onun derinliklerini tanımıyorum,
Deniz kadar dipsiz ve anlaşılmaz o,
Karanlık aynanın içinden bakıyor çehrem,
Yakınmak ister gibi, bana doğru.

Her ruh halim melankoli ve şehvetten besleniyordu, bana öyle geliyordu ki hayat sadece acısı ve aşkı yüzünden yaşanmaya değerdi. Kalbimi en samimi şekilde, dizelerinde acı ve aşkın belirleyici olduğuna inandığım şairlere açıyordum: Rainer Maria Rilke, Paul Verlaine, Herman Bang. Koskoca *Saatler Kitabı*'nın yarısını ezbere biliyordum, Verlaine'ı "yeniden" yazmaya çalışıyordum; Hermann Bang'ın tekdüze dışavurumculuğuna, feragat ve yalnızlık üzerine yazılmış bütün lirik ve de katı anlatılarına kendimi o kadar içtenlikle yakın hissediyordum ki babam benden bir tür "deneme çalışması" yapmamı ve kendisi için kalfalık parçası gibi bir şey yazmamı istediğinde, aklıma bizzat kendisi hakkında kapsamlı bir yazı yazdığım Herman Bang'ınkilerden daha sevimli ve daha samimi bir konu bulamadım.

Stefan Georde beni etkilemeye başladı ama şimdilik sadece *Yedinci Yüzük*'ün küçük şarkıları ve aşk şiirleri. Onun ahlaki meselelerindeki mesajları duyumsamak ve onun biçimini kavramak için henüz fazla yumuşak, fazla zevk düşkünü, fazla açgözlüydüm. En azından onun "Tanrı'nın bedenleştirilmesi" ve "Bedenin tanrılaştırılması" formülüne son derece meraklı bir kulak kabartmayla tepki vermiştim ve onun Helenik-Katolik mitosuyla Wedekind'in "ahlak ve güzelliğin tekrar birleşmesi" yolundaki gerçekleşmeyen ve gerçekleşmesi zor olan umutsuz talepleri arasındaki bağlantıyı çabucak sezmiştim.

Beni en çok etkileyen şey de Mereschkowski'nin, cinselliğe getirdiği metafizik yorum olmuştu. Bir Rus düşünürden alıntı yapıyor: "Cinsiyet doğal olanın sınırları dışına taşar. O doğadışı ve doğaüstüdür. O varoluşun karşıt kutbuna açılan bir uçurumdur; başka bir dünyanın olgusudur, buradan, sadece buradan bizim dünyamıza bakar." Ve kendisi şöyle devam ediyor: "Cinsiyet diğer dünyalarla temasın biricik aracıdır. Cinsel dürtü bilgiye, aşkın olana duyulan susuzluktur." Bu tür satırları defalarca bir yere yazmaktan kendimi alamıyordum.

Sadece içsel gereksinimden değil, ilkesel kanaat yüzünden de Kult Utos'u diğer bütün maceracıların üzerinde tutuyordum. Onun için şu şiiri yazmıştım:

Ölümü sevdiğim gibi, sadece ellerini seviyorum.

Sadece senin ellerini, sevgili çocuğum,

Bütün şefkatimi onlara harcıyorum,

O pürüzlü, çocuksu, kusursuz ellere.

Neydi o karanlık tını, ağlamana

Karışan ve bir sevinç çığlığına benzeyen?

O tını, bütün tınıların kastettiğiydi,

Dünya üzerinde sadece ve sadece o vardır,

Bu dünya üzerinde ölüm var, bir de sen.

İleride ilk öykü kitabımı oluşturacak olan öyküler birbiri ardına, hızlı bir şekilde ortaya çıkıyorlardı: "Der Alte", "Maskenscherz", "Sonja", "Der Vater lacht" vs. "Die Jungen" üzerinde çalışıp onu epeyce değiştirdim; bu konuda bana, birden hayatımda ortaya çıkan amcam Klaus Pringsheim yardımcı oldu. Birlikte bir kestane ağacının altında oturuyorduk; benim dil konusunda oldukça baştan savma davrandığımı söyledi. Daha sonra Berlin'e gittiğimde kendisi benim önce en iyi hamim ve her zaman da dostum olmuştu. Ondan daha eğlenceli, daha dürüst, daha şakacı ve daha güvenilir birini bulmak imkânsızdır.

O döneme ait, yayımlanmamış bir uzun öyküden bir parça buldum. Onun bir kısmını buraya aktarmak istiyorum zira bu parçanın o ayların gidişatını ve sorunsalını oldukça iyi yansıttığını düşünüyorum.

"Prens on beş yaşına geldiğinde, kral babasının onu himaye etsin diye görevlendirdiği hocası, oğlanın, büyüdüğü manastır benzeri eğitim yuvasından kaçması için yardım etmesinin doğru olacağını düşündü. Gerçi Prens Kaspar'ın, gri ve uzunlamasına duran eğitim binasının bulunduğu o sessiz bahçeleri ne kadar çok sevdiğini biliyordu; aynı zamanda, öğrencilerin

ders aralarında dolaştıkları o serin, biraz da nem kokan eğimli yolları ne kadar sevdiğini de biliyordu ve onun birlikte eski dilleri öğrendiği, aralarında muhtemelen gerçek anlamda bir dostu olmasa da belli bir arkadaşlık bulunan okul arkadaşlarına ne kadar bağlı olduğunu da biliyordu. Ama yaşadığı ateşli ve şaşırtıcı derecede hareketli hayattan sonra şimdi bahçelerin sessizliği ve gotik binalar içinde çocukları ve manevi evlatlarını himaye etmekte olan hoca, prensin, diğerlerinin arasında bir yabancı gibi duran gencin, onun hayata katılmasının, kendini ona bırakmasının ne kadar gerekli olduğunu, tıpkı ancak bir yabancının ve bir gezginin kendilerini, asla evleriymiş gibi hissetmedikleri ve içleri özlemle yandığı için daha büyük bir samimiyetle kalplerinde besledikleri umutsuz duygularla sevdikleri bir manzaranın güzelliğine ve acısına bırakmaları gerektiği kadar gerekli olduğunu daha da derinden biliyordu. Özellikle de Prens Kapsar, katı ve disiplinli bir krallığın bu en tuhaf çocuğu, manastır benzeri karanlık eğitim yuvasının sessiz koridorlarında kendini derinden evinde hisseden genç, oradan kaçıp gitmek zorundaydı; babasının bu tür derbederliklere ne kadar kızacağını bilse de bütün arzularına, bütün umutsuzluklarına kendini bırakmak zorundaydı, kendini, ki bunun için yeterince güçlü değildi, içine batarak tümüyle hayatın içinde bırakmak zorundaydı; ya da asıl olduğundan ve belki kendini adamaktan değil de onun etrafından dolaşarak gururla ve kararlılıkla kendi yolunu kolaylaştırmış olan babasından bile daha yalnız, daha güçlü olmak için. Vakur ve dimdik ama etkileyici bir üslupla ona dışarı çıkmasını ve hayatın içine girmesini söylemek için prensi bizzat çağıran hocanın kendisiydi. Prens ise buna önce tuhaf bir nazla karşılık verdi: 'Ama babam bunu yasakladı.' 'Doğru,' dedi hoca, 'baban bunu yasakladı.' 'Ve babam,' dedi prens ve çatık kaşlarıyla kendi başı üzerinden uzaklara bakan yukarıdaki resme baktı, 'büyük bir adam; onunla alay etmeyiniz.' 'Hayır,' dedi hoca, 'Alay etmeyin.' Ama birdenbire, boylu boyunca doğrularak, ağaçtan yontulmuş gibi yüzü alev alev yanarken, ellerini kutsamak ister

gibi kaldırıyor ki bunun yarısı da lanetleme ve bağırıyor: 'Ama hele bir insanlara git! Seni saymayacaklardır ve belki sevmeyeceklerdir de ama, ama...' Ve kendi içine dönüp derin bir suskunluğa bürünmek zorundaymış gibi durdu ve solgun prensin donuk saçlarını okşayarak ekledi: 'Ama yine de bu daha iyidir.'

Dışarıda oğlanlar bir terane tutturmuş söyleyip duruyorlardı. Bir kedi pencerenin önünde yırtınırcasına miyavlıyordu; gece ılıktı. Pencereden ıhlamur kokuları giriyordu. Gökte bir şimşek çakıyor, iki saniyeliğine ağaçlar göz kamaştırıcı bir aydınlığa bürünüyordu.

Gecenin derinliklerinden çıkıp gelen keskin bir melodi dolduruyordu odayı. Bu, şarkı söyleyen oğlanların sesini bastırmıştı. Kapsar koridorlardan inip parkı geçti ve açık alana çıktı. Ağaçların yaprakları simsiyahtı. Kocaman, kokulu güller de simsiyahtı, dallarından sarkan ahududular da öyleydi. Laterna çalan adam geniş ve tuhaf bir şekilde çarpılmış sakat yüzüyle gülümsüyordu. Karşıdan kol kola girmiş iki kadın geliyordu. Birinin başında kırmızı, diğerinin başındaysa siyah bir şapka vardı. Yaydıkları tatlı parfüm kokusu öylesine içe işleyiciydi ki Kapsar gözlerini kapatmak zorunda kaldı. Gözlerini açtığında onların önünde durmuş olduklarını gördü; kadınlar ellerini bellerine koymuş ona bakıyorlardı.

Manastırın kapısı, arkalarda bir yerde, duyulur duyulmaz bir sesle kapandı."

Demode bir üslupla yazılmış bu tuhaf denemede on yedi yaşımın serkeşliğini ve romantik, belirsiz yaşama hırsını hissediyorum. Hayata karşı olan bu şehvetli-korkulu bir hırçınlıkla asıl ve gerçek maceralarına karşı direnen ve üstelik de onlardan çekinen mesafeli duruş sadece Hofmannstahl gençliğinin (ki onlarda korku hayranlıktan daha güçlüydü) özelliği değildi; bu o dönemki yaşam kesitinin tipik ruh haliydi. Az önce buraya aktardığım ve o zamanlar "Hayatın Kapısında" diye adlandırdığım bu sayfalar kişisel özelliklerle dolu ve edebi açıdan olmasa da psikolojik açıdan ilgi çekici. Öğrencisini haya-

tın içine doğru iten hocanın münzevi çehresinde öğretmenim Heinrich Sachs'ın hatlarını görüyorum; manastır kurumu ise biraz romantik olarak dönüştürülmüş yatılı okul, biraz da yakında tanışacağım başka bir "kurum"; ileride "Anya ve Esther" adlı çocukların içinden çıkıp hayata atılacakları bu kurum, o mistik "dinlenme evi"nin nüvesini içinde taşıyordu. "Anya ve Esther"de de otobiyografik karakteri taşıyacak olan Kapsar adı Kapsar-Hauser kompleksine gönderme yapıyor. Öksüz ve yetim Kaspar Hauser, *l'enfant de l'Europe*,[20] o zamanların en çok sevilen sembollerinden biriydi.

Burada ima edilen baba-oğul karşıtlığı daha sonra çıkacak olan *Hayatın Önünde* kitabında daha az ön plana çıkıyor ya da çok daha farklı bir üslupla değiniliyor. Entelektüel olarak birçok açıdan babama bağımlı olduğum tam da o dönemde, bu yanımı ortadan kaldırmaya çalışıyordum. Sonuna yaklaşmakta olan *Büyülü Dağ*'ı adım adım tanırken ve diğer bütün eserlerini tekrar tekrar okurken bir yandan da bu zihinsel gücün kapalı kütlesine karşı ne yapabileceğimi belirlemeye çalışıyordum. Bu yüzden Katolikliği Protestanlığa karşı ön plana çıkarmayı seviyordum; acıklı olanı mizahı olana karşı; plastik olanı müzikal olana karşı; "bedenin tanrılaştırılması"nı "uçuruma sempati"ye karşı (yani: Eros'u hayatın temel ilkesi olarak, Eros'a karşı biçimi hiçliğe doğru bir ayartıcı olarak; *Yedinci Yüzük*'ü *Venedik'te Ölüm*'e karşı). Müstesna olanı, ayrıksı olanı, kuşkulu olanı ölçülü, sıradan olana karşı; akıl dışı olanı aklın esaretinde ve hükmü altında olana karşı. Bu karşıtlıkları tertip ederken ve bir yandan da gerçekten yaşarken elbette hiç kimsenin takdiri benim için onunki kadar önemli olamazdı.

Zamanın akıl dışı akışını hırslı bir ruhla yakalıyordum; yalnız o benim durumuma fazlasıyla ciddi bir şekilde uygundu. Kendimi ona öylesine bir tutarlılıkla ve tümüyle vermiştim ki on yedi yaşındayken, on üç ya da on dört yaşımdakine oranla daha asosyal, daha apolitiktim. Kuşkusuz asla, *hayatımda bir*

20 (Fr.) Avrupa çocuğu. (ç.n.)

saniye bile, entelektüel olana karşı hissettiğim bu küçümseme beni politik sağın eğilimlerine sempati duymaya yöneltmedi ki günümüzdeki durumda bu ikisi hemen her zaman birbiriyle iç içedir. Hatta o zamanlar politik meselelerde akılcıydım; yalnız, onlardan mümkün olduğunca uzak kalıyordum. Ulus fikri benim için hiçbir zaman keyif verici bir madde olmadı; kıyameti andıran rüyalar görebilmeme rağmen rüyalarımda hiçbir zaman "kanlı savaş" sahneleri görmedim. Zihinsel olarak Marksizmden hiç o zamanki kadar uzak olmadım ama biliyordum ki benim politik yerim her zaman solda olacaktı. Yaşamsal değerlerin rasyonel değerler üzerindeki hâkimiyetini idrak etmem başımı döndürmüştü ama tabii hiçbir zaman günün birinde sosyal ilerlemenin önemsiz bir ayrıntı olduğunu ve sadece savaş sarhoşluğu içinde hiperrasyonal serüvenlerin yaşanabileceğini sanacak kadar değil. Grev silahını kullanarak o acı verici özel derslerden kurtulmayı başardıktan sonra aslında artık nereye istersem oraya gidebilirdim.

İlk olarak Theo bir süre kalmam için Kitzbühel'e davet etti. Kaliteli bir otelde kaldık, bir zamanlar Partenkirchen'de olduğu gibi sadece kırk sekiz saat değil, çok daha uzun bir süre. Theo kayak yapıyordu, benimse pek canım istemiyordu. Bunun yerine yürüyüş yapıyordum ve güneşin sert karlar üzerinden yansıyışını ya da öğleden sonra bütün bu beyazlığın üzerine mavi bir gölgenin düşüşünü heyecanla izliyordum. Geri kalan zamanımda çalışıyordum. Süskind ziyarete geldi. Akşamları üçümüz bir yandan viski-soda içerken bir yandan da kurulabilecek bir eğlence, iş ve sanat sarayı hayal ediyorduk; aynı zamanda oda tiyatrosu, sinema, mağaza, lokanta, yayınevi, kitapçı ve kabare de olacaktı içinde. Kabarenin adını "Pfütze" koymayı düşünüyorduk, bu ismi harika buluyorduk. Valeska Gert, solist Ludwig Hardt, Pamela ve sevdiğimiz diğer kişilerden oluşan aylık bir program hazırlıyorduk. Bu hayallerden tekrar küçük, kaba saba hikâyelerime geri dönüyordum. İlk kez bir otel odasında yazıyordum ve de nasıl seve seve yapıyordum bunu. Bu arada Theo Anglosakson tipli, şey-

tani alametleri de eksik olmayan zayıf bir sarışın kadınla flört etmeye başlamıştı. Theo kesin bir dille onun Meryem Ana'yla yılanın bir karışımı olduğunu ileri sürüyordu; genelde "harika biri" olduğunu ve bir şekilde eğlence sarayı için kazanılması gerektiğini söylüyordu.

Günlerden bir gün Münih'ten bir telgraf geldi; Erika liseyi bitirmişti. Bunun her türlü takdire layık olduğunu düşünüyordum, özellikle de onun herhangi bir şey öğrenmeyi pek başaramadığı göz önünde bulundurulursa. Onun, hocaları tezgâhtar kız konuşmalarıyla akıllarını başlarından aldığı geliyordu gözlerimin önüne.

Erika, liseyi henüz bitirmiş olarak dil kurslarına katılmak üzere Berlin'e taşındı. Orada, bundan sonraki iki yıl boyunca hayatımızın büyük bir kısmını geçireceğimiz mobilyalı bir oda kiraladı. Bu ilk odamızın sahiplerinin soyadı Bart idi ve dolayısıyla Erika'nın bize eğlenceli gelen bir adresi olmuştu: "Mann bei Bart."[21] İnsanın aklına hemen sakala durmuş bir adam geliyordu, mesela şarkı söylemeye koyulmuş bir şarkıcı gibi ya da zekâ küpü bir adam gibi ya da hazır ol'da duran asker gibi.

Bense, ayağımı yere sağlam basmak bir yana adeta havada asılıydım. On yedi yaşında, liseyi bitirememiş biri olarak, "birinci sömestir"in geçici rahat yaşam biçimi bana kapalıydı. Gerçekten ben ne yapacaktım? Yetişkinlerin dünyası için fazla genç, ailenin yanında yaşamak için fazla huzursuz, fazla çekilmez biriydim; sosyal açıdan bakıldığında tam bir derttim.

Odenwald Okulu'ndan Heidelberg'e yaptığım bir ziyarette Alex, antropozofik Portekizli, bana sahibini tanıdığı Neuburg Vakfı'nı göstermişti. O zaman vakfın yöneticileriyle tanışmamıştım ama Alex onlar hakkında bana dünyanın en güzel, en muazzam şeylerini anlatmıştı. Bana geçici olarak kalacak bir yer bulma sorunu güncel bir tartışma konusu olunca, aklıma

21 "Bart" sözcüğü Almancada sakal anlamına gelir. Yazarın ve kız kardeşinin soyadları olan *Mann* ise adam, erkek vs. (ç.n.)

Neuburg Vakfı geldi. Ama fikir pek işe yarar gibi görünmüyordu çünkü vakıf ne bir otel ne de bir yurttu; Baron Bernus ve karısı Bayan Imogen "paying guests"[22] de kabul etmiyordu. Ama Alezander von Bernuz -yazar, vakıf sahibi, tıp adamı- eski yıllarda Münih edebiyat çevrelerinde bulunduğu için babamın iyi tanıdığı biriydi ve babam ona beni kabul edip edemeyeceğini soran bir yazı yazdı.

1924 yılı Paskalya döneminde oraya gittim.

Odam Neckar Irmağı'na bakıyordu. Oda münzevi hayatına uygun, Biedermeier stilinde döşenmişti, yaygın romantik bakış açısına son derece uygun, tam bir genç şair ve öğrenci odasıydı. Küçük çalışma masamın üzerinde hâlâ Riemenschneider'ın kendinden geçmiş bir hali olan genç Yunanlı Johannes'in başının fotoğrafı ve de Uto'nun etrafını güllerle bezediğim fotoğrafı duruyordu.

Çoğunlukla yalnız oluyordum, hayatımda ilk kez. Neckarland Sokağı'ndan aşağı, Heidelberg'e doğru ya da Filozoflar Sokağı'ndan yukarı, yumuşak tepelere doğru ne çok yürüyüş yapmıştım. Kır yolu tozlu ve sıcak oluyordu, Heildeberg'in yumuşak havası insana boğucu geliyordu.

İlk kahvaltıyı odamda yaptım. (Tuhaf, kocaman, kaba saba ve kalın kenarlı kahve kupalarını hatırlıyorum; bir de koyu renk, çekirdekli ama lezzetli marmeladı.) Öğle yemeklerini rastgele bir lokantada yiyordum. Akşam yemeği için sos ya da meyve satın alıyor, onları odamda hazırlayıp yiyordum ya da yukarıda, Bernus ailesinin yanında. Aylık gelirim oldukça mütevazıydı, hiç yoktan iyiydi; büyük önemini o zamanlar hafife aldığım bir faktördü bu aslında.

Vakıf Heidelberg'den Neckar boyunca iki kilometre uzaklıkta, Ziegelhause yakınlarında, yüksekçe bir yerde, gölgeli bir bahçenin içindeydi. Eskiden bir manastırmış ve yakında yeniden manastır olacaktı. Beni büyüleyen anılarla dolu vakfın

22 Pansiyoner. (e.n.)

o etkileyici ve esrarengiz geleneklerle yüklü atmosferi beni öyle derinden ele geçirmişti ki bunun bir benzerini sadece taşra okulları yapabilmişti. Alman romantizminin nefesi orada daha saygın ve daha garip bir havayla karışıyordu. Orta Çağ bilimlerinin ve ayrıksı öğretilerinin sırları kubbemsi koridorları ve romantiklerin ilk yayınlarının Paracelsus'un yazılarıyla yan yana saklandığı karanlık kütüphane odalarını doldurmuştu. Mekân, toplumun büyük ve entelektüel bir dönemini tanımıştı. Stefan George sık sık buranın misafiri olmuştu. *Jahr der Seele*'nin sayfalarını her açışımda bu sonbahar şarkılarının bahçe manzarası bana sabah ve akşam yürüyüşlerinden geri döndüğüm vahşi bir parkı düşündürüyor. Şiirsellik o karmaşık havanın sadece bir unsuruydu ve vakfı son derece heyecan verici, hatta gerilimli bir hale getiriyordu. Gizli öğretilerin, teozofik, antropozofik örgütlerin dünyası daha dağ okulu günlerimden beri pek de yabancısı olmadığım bir şeydi: Alex boğuk bir sesle Rudolf Steiner, Baş Melekler, Goetheanum, Eurythmie ve yıldız kanunları hakkında bazı şeyler anlatmıştı. Bütün bunlar üzerimde büyük bir çekim gücü yaratmıştı; diğer taraftan sağaltım öğretilerinin tuhaf bir titizlikle saptanmış olan ilkeleri bende bir karşı çıkma, hatta alay etme isteği uyandırıyordu. Bütün sırlara inanıyordum ama onları tıpkı bir harita gibi eksiksiz bir şekilde çizilmiş görmek istiyordum. Baş Melekler hüküm sürebilirdi, onların bunu yapmalarının kolayca mümkün olduğunu düşünüyordum; ama Stuttgart'taki ya da Los Angeles yakınlarındaki bazı insanların Mikail'in yönetimi Cebrail'e ne zaman devredeceğine, hizmet eden bir yardımcının yerini ne zaman bir başkasının alacağına karar vermesini istemiyordum.

Bernus ailesinin Rufold Steiner ile yakın ilişkileri vardı; yine de Baron ve Barones Imogen elbette sıradan antropozoflardan daha fazlasıydılar. Kültür zenginliği ve hayal gücü, içlerindeki güçlü şiirsellik onları kibirli tarikat havasına girmekten koruyordu. Belli ve sabit bir gizli öğretinin taraftarları olduğu halde gerçek mistik olarak kalmayı başarıyorlardı. Bir

yandan gizli metalin altına dönüşmesiyle uğraşırken bir yandan da yıpranmış sözcüklerin şiirsel ifadeye akılla kavranamayan dönüşümleriyle ilgileniyorlardı. Paracelsus'un kendinden başka kimsenin bilmediği reçetelerini saklayan Bernus ilaçlar da üretiyordu; onların etkili olduğundan hiçbir zaman kuşku duymadım. Barones astrolojiden de anlıyordu.

Baron Bernus yumuşak, aynı zamanda da gaddarlık derecesinde güçlü bir kişilikti. Aydınlık, karmakarışık, dağınık ve hayalperest bir ifadesi olan yüzü gerçekten de bir şairin ve mistik bir şifacının yüzüydü. Bu yüzün bana, aramızda gerçek bir samimiyet doğmuşçasına çok çekici gelen bir yanı vardı ama içine çok fazla tedirginlik karışan bir duyguydu bu. Buna karşın Barones Imogen'e daha sıcak bir sevgi ve hayranlık besliyordum. Son derece çekici ve fevkalade bir görünüşü vardı. Ateşli ve melankolik başı huysuz ve ihtişamlı, beyaz saçlarla taçlandırılmıştı. Tek başına bu saç tuvaleti değil, bilakis şakacılığı ve kapalı ciddiyeti, varlığının soylu canlılığı ve saçtığı esrarengiz merhameti ona geçmiş yüzyıllara ait zeki ve güçlü bir kadın havası veriyordu; romantik çevrelerin önemli kadınlarından ya da XVIII. yüzyıl Paris'inin güçlü entelektüel kadınlarından biriymiş gibi. Bu Baltık kadınının müzikal açıdan sıçramalı bir akışa sahip olan konuşması, insana sürekli sonsuz bir arazideki atları, vahşi at sürmelerini düşündüren gergin ve suskun yüz ifadesine tümüyle uyuyordu. Onun bir zamanlar jokey olduğu bana dedikodudan ibaret gibi görünse de imkânsız gelmiyordu. Savaş öncesi yıllarda Münih'in kuzeyindeki Schwabing'de abartılı bir moda salonu varmış ve Frank Wedekind ile Kontes Reventlow'un bohem çevrelerinde yaşıyormuş. Kızının adı Ursula Pia idi. Onu tanıdığımda somurtkan bir zarafete ve utangaç bir zekâya sahip, inatçı, zayıf ve küçük bir kızdı. Bir keresinde anne babası onun büyük bir gizlilik içinde yazmış olduğu şiirleri göstermişti ve şiirler neredeyse ürkütücü bir güzelliğe ve insanı şaşkına çeviren, Hölderlinvari bir hüzne sahipti.

Ursula Pia ile aramızda kırılgan, genellikle garez dolu ama samimi bir arkadaşlık vardı.

Neuburg Vakfı dünyanın başka hiçbir yerinde barındırılması mümkün görünmeyen tuhaf insanlar için adeta bir mıknatıstı. Örneğin laboratuvarda baronla birlikte çalışan genç bir köylü vardı; atletik yapılı, tanrısal bir güzelliğe sahip, Güney Almanyalı Yahudi bir köylü genciydi. Mistik konularla ilişkisi ayı gibi güçlü bir tutkuya dönüşmüştü. Anlatıldığına göre banyo küvetinde otururken muazzam biçimde görüntülerin istilasına uğramış, naralar atarak küveti yerinden koparıp çıkarmış ve o ağır tekneyi sırtlayıp etrafa sular saçarak merdivenlere doğru koşmuştu; kutsal bir çılgınlığa kapılmış bir antik yarı tanrı.

Bir başka konuk da mistik bir komünistti: Toplumsal devrimciliği mistik unsurlarla harmanlıyordu (ki bana bugün biraz tehlikeli ama hiç de anlamsız bir karışım gibi görünmüyor bu). Ekim Devrimi'ne, onun bütün şiddetiyle başladığı dönemlerde, Hamburg'daki gemici ayaklanmalarına aktif olarak katılmıştı. Lucifer'e benzeyen bir görüntüsü vardı, saçlar alev kızılı, büyük, aydınlık bir yüzde keskin kıvrımlı bir burun; sanki akşamları çürük bir ağaç gibi parlayıverecekti.

Bir akşam baronun çalışma odasında yaptığımız yarı şaka yarı ölümüne ciddi bir ruhani toplantıda bu mistik devrimci, ruh çağırma esnasında gelen bir hayaletten dünya devriminin gelecek yıl (1925) kesinlikle gerçekleşeceği bilgisini almıştı.

Akşam toplantılarımızın oldukça sönük geçtiği de oluyordu. Baron bazen yemekten sonra yüksek sesle şiir okuyor ya da ben birkaç uygunsuz şanson sunuyordum. Bazen de şatonun arkasındaki bahçede kriket oynuyorduk. Bütün kalelere girmek zorunda olan toplarla oynanan bu oyun bana hiçbir zaman o zamanlardaki kadar eğlenceli gelmemiştir. Hareketli toplar, yeryüzünde kalmaya devam etseler de bana bizim yönlendirdiğimiz bir yıldız sistemi gibi görünüyorlardı; ortamın havası işte böyle kuruntulara sevk ediyordu insanı.

Ama öğleden önce, çıplak odada, Johannes'in Başı'nın karşısında Kapsar-Hauser efsanem ve Erika'nın melankolik-ro-

mantik resmini olabildiğince doğru tasavvur edip içinde yazmakta olduğum evin ruhunun istediği biçime dönüştürmekte olduğum hikâyem "Sonja" üzerinde çalışıyordum.

Üniversiteye hiç uğramıyordum. O zamanlar henüz tanımadığım Gundolf'un dediği gibi daha tren istasyonunda fayton sürücülerinin kozmogonik Eros'tan konuşmaya başladıkları Heidelberg'in, bütün şehri sımsıkı kuşatmış olan akademik çevrelerinden mümkün olduğunca uzak duruyordum. Bugün bile hâlâ anlamını koruyan çok büyük bir şans eseri romantizmin temsilcilerinden Ernst Robert Curtius'la tanıştım ve güzel ziyaretler ve gezintiler sırasında onunla arkadaş oldum. O zamanlar Fransızların yaptıklarından pek haberim yoktu. Hem Gençlik Hareketi çevreleri, hem Wedekind çevreleri hem de mistik-antropozofik çevreler kendi tarzlarında oldukça Alman'dı. Özellikle de o dönemde, bakışları Batı'ya çevirmemi sağlayan Curtius'u tanımış olmam başıma gelen iyi şeylerden biriydi. Onunla zaman geçirmek ne kadar da eğlenceliydi, heyecan verici ve hatta öğreticiydi! Curtius tanıdığım en kendinden emin içine kapalı kişilikti. Kültürel konuların, bu tarz hiçbir aydının cesaret edemeyeceği en zor kısımlarında bile etkileyici bir performans gösterebiliyordu.

Bazen Neckar kıyısındaki yerleşim yerlerinden Wimpfen'de oturan Uto beni ziyarete geliyordu. Ben bir kere onun oturduğu yerde bulunmuştum; Ricki ile Noel'de yaptığımız Berlin gezisinden sonra. Bu kırsal yerleşim yerindeki huzurlu ortam, dinç bir büyükanne ve bir sürü sarışın erkek kardeş beni etkilemiş ve sevecenliğimi daha da arttırmıştı. Orada kaldığım zamana dair anılarım eski bir Alman resminden kalmış gibiler; sert ve soğuk. Buz gibi bir hava vardı. Uto'nun beni tren istasyonuna bıraktığı sabah bana hayatımın en soğuk ve en berrak sabahıymış gibi geliyor.

O zamanlar, Heidelberg'den Wimpfen'e gitmedim. Uto iki ya da üç kez bana gelmiş olmalı. Onu varlığımın izin verdiği en saf şükranla karşıladım.

Wimpfen yerine Stuttgart'a gittim; Stuttgart'ta oturan ve artık yeşil Wandervogel elbiseleri giymeyen Gert'le olan arkadaşlığımız son derece hızlı bir başlangıç yapmıştı. Genç Gert hâlâ tümüyle dizginsiz ve gerçek anlamda bir yanardağ gibi püsküren bir hareketliliğe sahipti. Macera meraklısı canlılığı, heyecanlı merakı bende kalp çarpıntısına yol açıyordu. Onun için hissettiğim duyguların özel ve insanı güçlendiren sıcaklığı benim başka hiç kimsenin yanında o kadar genç, o kadar zaferden emin ve belli anlamda o kadar iyi olmamamdan kaynaklanıyordu.

Hamburg'a yapılacak bir geziyi finanse etmemiz gerektiğinde, Gert kararlı bir tavırla yaşlıca bir hayırsever bayana gitti ve alkolik bir babanın zulmü altındaki bir kız arkadaşının son derece dokunaklı hikâyesini anlatarak gerekli olan parayı kopardı. Bunun üzerine yola çıktık.

Yola çıktık ama nasıl? Geri dönüş parasını nereden bulacağımızı bilmediğimiz ilk macera turuydu bu. Genç, beceriksiz, heyecanlı bir dolandırıcı çift, Frankurt a.M.-Hamburg treninde. İlk kez, her şey birden ilk kez oluvermişti: Bir daha asla olması imkânsız büyü. İlk kez belirsizliğe doğru bir yolculuk, otele yerleşme, oradan geri nasıl çıkacağımız konusunda en ufak bir fikrimiz olmadığı halde; deniz manzarası, ilk kez. O zamanlar ne kadar da kolaydı, heyecan içinde yaşamak; zamanın akışını her gün, güzel ve hareketli oturağına coşkuyla atıldığımız büyük bir salıncağın harika ritmi gibi duyumsamak. Her şey ilk kez... Ah, kendimizi daha sert, daha ağır ve daha anlamlı görevlere layık göstermek istiyoruz, alışkanlıklardan, onların tekdüzeliklerinden ve tekrarlanışlarından hayatı canlandıracak heyecanı çıkarıp alabilmek için; yolculuk alışkanlığından, çalışma alışkanlığından ve son olarak da sadece monotonluğu sayesinde aşkın şaşırtıcı, umutsuz ve merhametli alışkanlığından.

St. Pauli geceleri; sürekli, ani bir hayal kırıklığıyla sonlanan ya da yavaş yavaş gelişen, olgunlaşan ve uzun süre yaşayan yeni

arkadaşlıklar; tekrar Berlin; Wittenberg Meydanı'nda şüpheli kişiler; arkadaşlıklar, arkadaşlıklar; Heidelberg'e dönüş; bir kez daha Hamburg'a, bu sefer Edda'yla ve bir oğlanla; bir saat Lübeck'te (kimliğime göre memleketim olan bu şehirde hayatım boyunca geçirdiğim biricik saat; siyah taştan yapılma sivri kemere dair belirsiz ama güzel bir anı); Travemünde'ye, ilk kez deniz kenarı; insanın hayal edebileceğinden çok daha sessiz ve çok daha sonsuz yüzey karşısında hissedilen şaşkınlık ve derin duygulanım. Sürekli küçük berbat oteller ya da düzensiz şekilde arkadaşlarda geçirilen geceler ve daimi parasızlık. Para; bu zamana kadar üzerinde fazla durulmayan ama birden şeytani ve can alıcı bir güç olarak sadece idrak edilmekle kalmayan, bilakis yaşanan.

O dönemdeki sıkıntılarım ve eğlencelerim bugünkülere oldukça benziyorsa da onları şimdi ayrıntılarıyla betimleyemiyorum. Hâlâ süren bütün romantizme rağmen artık tam olarak "hayatın kapısında" sayılmam; artık içeriye adımımı atıyorum; güçlükler başlıyor.

Yayıncılar ilk kitabımla ilgileniyor. Aşırı derecede yırtıcı ve etkileyici derecede hoş sohbet tarzıyla beni büyülemiş olan Paul Steegemann ile pazarlık etmek üzere bir günlüğüne Hannover'e gidiyorum; görüşmelerden ve sözleşme taslaklarından, bitmek tükenmek bilmeyen ve anlamsız bir süreçten başka bir şey çıkmadı ortaya (her şey ilk kez). Bunun hemen akabinde müthiş güvenilir bir adam olan Kurt Enoch ile bir araya geliyorum ki ona seve seve ve içtenlikle güveniyorum. Yayımladığım ilk şey taşra okulu üzerine yazdığım bir makaleydi ve Berlin'de çıkan *8-Uhr-Abendblatt* gazetesinde yayımlandı; bana aşırı bir gurur veren ve keyiflendiren bu gelişmeyi, yazıyı kabul eden, gazetenin kültür sayfası editörü Hanns Schulze'ye borçluyum, ondan sonraki bir yıl boyunca da ne mutlu ki Hanns Schulze'ye bağlı kaldım. Bir sonraki yayın işini, "Nachmittag im Schloss" adlı bir çalışma, Monty Jacobs *Vossischen Zeitung*'da gerçekleştirdi. Klaus Pringsheim yazıla-

rımdan bazılarını (Trakl hakkında, Rimbaud hakkında, Wassermann'ın "Kaspar Hauser"i hakkında) Siegfried Jacobsohn'a göstermiş ve o da bu yazıları *Weltbühne* için kabul etmiş, kime ait olduklarını bilmeksizin.

Diğer taraftan kabarede sahneye çıkma arzum giderek öylesine şiddetlenmişti ki bir gün ani bir kararla Heidelberg'den, o zamana kadar Zürich'teki Bonbonniere'yi işletmiş olan ünlü Schneider-Duncker'e, Tanrı aşkına beni kabul etmesi için mektup yazdım. Ünlü şansoncu Berlin Eden'den bana cevap yazdı: Savaş sırasında hemen hemen bütün Avrupa'nın eğlence merkezi haline gelmiş olan Zürich'teki o işletmenin artık hayatta olmadığını söylüyordu. Tekrar Berlin'e geldiğimde mümkün olan en hızlı şekilde Schneider-Duncker'i ziyarete gittim. Onu benim durumumu görüşmek üzere, o sırada "Tü-Tü"yü yöneten Bayan Else Wardt'a telefon etmeye ikna ettim. Telefonda, ben yanımda otururken, hakkımda en okşayıcı sözleri söyledi: Hemen yanında Alman küçük sanat tiyatroları için gerçek bir atraksiyon oturuyordu, bir an önce büyük puntolarla duyurulması gereken son derece orijinal biri. Daha o akşam sahneye çıkma şansına kavuşacaktım. Genç bir tiyatro oyuncusundan, Wittenberg Alanı'ndaki pansiyondan oda komşumdu, smokin, sert yakalı gömlek ve cilalı ayakkabı ödünç aldım. Heyecandan tir tir titreyerek acele, koşarcasına Kantstrasse'ye gittim. "Tü-Tü" üyelerinin beni buz gibi soğuk karşılamasına nasıl da şaşırmış olmalıyım. Beni yere seren küçümser bakışlarla süzüyorlardı. İlk numara olarak ben sahne alacaktım. Smokinimle, betim benzim atmış olarak podyuma çıktığımda salon henüz tümüyle boştu. Hemen önümdeki bir masada birçok "meslektaş" oturuyordu; gözlerim sahne ışıklarından kamaşırken onların gülüşmelerini duyuyordum. Sesim gitmiş, gitmiş, gitmişti. Küçük şiir hazinemden hangi parçaları seçeceğimi ancak podyuma çıkınca düşünmeye başladım. Kısa bir suskunluktan sonra kararımı verdim ve minicik, umutsuz bir sesle başladım:

Yaşasın, yaşasın çöküş,

çöküş sevimlidir.

Hiçbir el hareket etmedi. Ardından kahvelerini içip asıl konukları bekleyen alaycı kabarecilere acınası bir sesle bağırdım; acaba Schminke-Schminke'yi mi isterlerdi, hani nefis bir kokusu vardır ya!?

Hayatımın en utanç verici sahnesiydi. Daha sonra öğrendim ki Schneider-Duncker -meğer sadece şarkı söyleme konusunda değil pedagoji konusunda da büyük bir yeteneğe sahipmiş-, benim yanımda yaptığı ve beni müthiş cesaretlendiren telefon görüşmesinin ardından "Tü-Tü"nün yöneticisi hanımı tekrar aramış ve ona şöyle demiş: "Dinle ihtiyar, bu akşam sana şu sözünü ettiğim yeniyetme geliyor, bir yazarın oğlu falan filan, oyuncu olmak zorundaymış gibi delice bir fikri var. Lütfen ona öyle bir davran ki bütün hevesi kaçsın!"

Hevesim kaçmıştı.

Böyle bir yenilgiden ve küçük zaferlerden sonra Neuburg Vakfi'ndaki Biedermeier tarzında döşenmiş münzevi odama geri döndüm. Yazılarım ve kitaplarım beni bekliyordu. "Tü-Tü" sahnesine çıkmaya cüret ettiğim dönemlerde beni nelerin meşgul ettiğini göstermek için, o dönemlerde okuduğum kitaplardan not ettiğim bazı alıntıları buraya aktarmak istiyorum.

"Güzel olan her şey hüzünlüdür. Yaz da hüzünlüdür, aşk da. Biz sadece çok üzgün olduğumuzda mutlu oluruz." (Alexander von Bernus)

"Yüzyılın bütün hastalıklı unsurlarına sahip olmak, ama onları aşırı, plastik, yeniden üreten bir güç içinde dengelemek." (*Güç İstenci*)

"Sadık olan insanlar aşkın sadece yaygın yanını tanırlar. Aşkın trajedilerini yaşayanlar da sadakatsiz olanlardır." (Oscar Wilde)

"Ben ağır damlalar gibi olanları severim, karanlık bulutlardan tek başlarına düşenleri." (*Zerdüşt*)

"Hayat denen yalnız ölümün, anlamadığımız, bize kendini açmayan ve sırf güzel olduğu için bize bir şey sunmayacak olan yabancı bir güzelliğe hayranlık duymamızı engellememesi olağanüstü güzeldi; biz sanatçıların, insan olmamıza rağmen, bu güzelliğin elimizden kayıp gitmesine hayıflanmadığımız, bilakis onu bizim ve alın yazımız açısından fazladan bir oyun diye görerek selamladığımız ve kutsadığımız için sanatçı olmamız olağanüstü güzeldi." (Leopold Andrian, *Der Garten der Erkenntnis*)

"En derin noktalarından aşırı sevinçlerine kadar insan sürekli olarak ölümle uğraşır." (Saures)

"Klemens fakir ve çok sade biriydi; meraklı, bir sokak çocuğu gibi perişan ve neredeyse acınacak derecede masumdu; yüzündeki her şey aydınlıktı, gözlerinin altındaki koyu renk halkalar hariç. Pudralanmış gibi mat görünen açık renk saçları yüzünün hareketli çizgilerinin yumuşak zenginliğinde ve özellikle de gözlerinin altında, gelecek zamanların dokunaklı güzelliği yatıyordu." (Andrian, *Garten der Erkenntnis*)

"Onlardan birini sevebilmek için insanlar arasında acı çekmiş olmak gerekir." (Heinrich Mann, *Die Unschuldige*)

"...biz insanların, parçalanmış olan yabancı bir gezegenin parçaları olmamız. Yeryüzü bizim vatanımız değil. Onun üzerinde yabancı gibi dolaşıyoruz, büyük bir susuzlukla vatanımızı arayarak." (Heinrich Mann)

***

Yaşadıklarımız, onları yaşarken, sırf geçmiş haline gelecek olmaları yüzünden bir çekicilik ve bir heybet kazanmıyorlar mı? Özlemin daha iyi bir eski zamanda *olan biteni* bulanıklaştırdığı tarihsel bağlamlarda durum böyledir; özel yaşamımızda da böyledir bu, burada sadece belki biraz daha içten bir biçimde. O sırada mümkün olduğu ölçüde başa çıkmaya çalıştığımız bir hayat diliminin bir, iki ya da üç yıl sonra bir efsane hale-

sine bürüneceğinin, bir mitos dokunulmazlığı kazanacağının bilincinde miyiz, sırf olduğu gibi olduğu için ve o biçimiyle bir daha karşımıza çıkmayacağı için? Marcel Proust'un anıları, dönüştürdüğü kült geçmişin bu efsaneleştirilişini bir dine dönüştürdü. Sahip olduğumuz muazzam güç potansiyeli yalnızca yaşanmış olan serüvenlerden ve aşklardan değil, bilakis algıladığımız ve belleğimizin gizli hazine odalarında sakladığımız kokulardan, ışık yansımalarından ve hava dokunuşlarından da besleniyor; biz bu güç yardımıyla, yaşamak zorunda olduğumuz bütün yeni şeyleri tüketiyor, yüceltiyor ya da tamamlıyoruz. Bilinçaltımızda aralıksız süren sonsuz bir ilişkilendirme sistemi! Sürekli bir şey bir şeyi hatırlatıyor, sürekli yeni olan eskiyi düşündürüyor ve biz, mümkün olduğunca bağımsız ve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde, ileriye doğru aceleyle seğirtirken hem kendi kişisel yaşamımızın hem de büyük geleneğin bağlamlarını ve bağlantılarını muhafaza ediyoruz.

Bu yüzden şükran duygusuna çok önem veriyorum. Geçmişe sırf *olduğu* için şükran duymak geciktirici bir duygulanım anı değildir doğru anlaşıldığında. Yaptığımız ya da başımıza gelen en cesurca ve en yeni şeylere, ancak kalbimizin bir köşesinde koruyacağımız geçmişle olan duygusal bağın faydası olabilir. Duygusal bağa ve sadakate çok önem veriyorum. Bunun nedeni şimdiye kadar hayatımda intikam duygusundan ya da çabucak unutmak istemekten daha çok, şükran duyma ihtiyacı hissetmiş olmam da olabilir. (İleride öbür türlüsü de olabilir ki zaman zaman öyle şeyler de tüm şiddetiyle hayatımda yer almıştır; ama iyiyi vurgulamak ve düşmanca olanı değiştirilemez bir ayrıntı olarak duyumsamak benim doğama daha uygun.)

Burası insani şükran duygusunun muazzam borçlarını ödemenin yeri olamaz. Birçok sorumlulukla yüklenmiş biri olarak, ki kendimi böyle hissediyorum, bir sürü Ben'den hangisinin en derin ben olduğum konusunda içimde bir kuşku olamaz. Sevgiyle hep benden yana olmuş olan insanların isimlerini, şayet yabancı olsalardı burada söyleyemezdim ki bunlar annem

ve kız kardeşimdi. Bunu neredeyse korku dolu bir utanmayla yapıyorum, sırf bu bölük pörçük kitap bu itiraf olmasaydı kesinlikle eksik kalacağı için.

1924 yazında Pamela ile nişanlandım. Bu konuda ciddiydik, insanları şaşırtmak ve ürkütmek dürtüsü olsa olsa küçücük bir rol oynamıştır. Sansasyon meraklısı basın kinciliğinden dolayı bizim evleneceğimiz gerçeğini kötü ve şamatalı bir şakaya dönüştürdü. Pamela, Erika ve ben; bize bunca zaman yıkılamaz gibi gelen bu ekip belki de hayatımızın en güzel ve en ümit verici oluşumuydu.

Gerçekten abartılı bir havailikle serserice ortalıkta dolaşıp durduğum için parasal sorunlar her zaman büyük sıkıntılar yaratmıştı. Bir alacaklıya parasını acilen ödeyebilmek için iki yeni borç almak zorunda kalıyordum. Deli gibi Berlin sokaklarında koşturuyordum. Bir durum ancak bu kadar aptalca ve nahoş olabilirdi! Ve bu, bugünkü milyonlarca gencin her gün yaşadıklarının yanında bir hiçti; muhtemelen hepimizi bekleyen şeyin yanında bir şaka, hatta utandıracak derecede hafif bir sıkıntıydı. Ama bu durumlardan yakamı kurtarmak için hemen tekrar intihar düşünceleriyle oyalanmaya başlıyordum. Parası çoktandır ödenmeyen otel odamda en karanlık hazırlıkları yapıyordum. Kendimi şimdi bile, Pamela sayesinde tanıdığım sadece önemli değil ama aynı zamanda iyi kalpli bir insan da olan yönetmen Berthold Viertel'in odasında kızgın bir şekilde volta atarken ve giderek daha sinirli bir şekilde şunu söylerken görüyorum: "Şimdi bunun hiç de *lüzumu* yoktu, bu o kadar *gereksiz* ki." Tabii bu normalde insanın parasızlığını affettirmek için başvurduğu bir yol değildi.

En sonunda elbette yine anne babama rastladım ve sıkıntılarım sona erdi. Gelgelelim alacaklıların haberleri, ailemi tekrar bulduğum Hiddensee'ye kadar takip etti. Normalde de ideal olmayacaktım ama yine de bu benim orada kaldığım süreyi bana zehir etti. Hiddensee'nin kumsalını oldukça taşlı ve sularını da oldukça soğuk hatırlıyorum. Adanın coğrafi

özelliklerinin ve güzelliklerinin tadını çıkarmak için durumum fazlasıyla harap ve perişandı. Üstelik bana kumullarda ve koruluklarda sadece tiyatro ve yayınevi meseleleri konuşuluyormuş gibi geliyor. Kaldığımız oteli, "Haus am Meer", düşününce de aklıma sadece küçük tatsızlıklar geliyor, var oldukları kesin olan iyi şeyler değil. Yörenin toplumsal yaşamı Gerhart Hauptmann tarafından domine ediliyordu; beş yıl önce onunla tanışmak benim için büyük bir olay olurdu. Ama işte o sırada artık bunun için en elverişsiz yaştaydım. Biz artık yetişkindik ama yeterince de yetişkin değildik. İçkili akşam toplantılarına bazen katılıyorduk, bazen de katılmıyorduk. Katıldığımızda da utangaçlıktan ve de inatçılıktan hiç ağzımızı açmıyorduk. Bir keresinde Hauptmann şarap içerken benim hakkımda bir tür takdir konuşması yaptı; bunun üzerine babam şöyle dedi: "Eh, artık *bu da* takdir değilse!" Bu saptama beni sonradan yaralamıştı ama bunun için herhangi bir neden söyleyemiyorum.

Ostsee kıyısında ne kadar hoş zaman geçiriyor olsam da birden oradan ayrıldım. Her şeyin tam da kusursuz gibi göründüğü anda oradan çekip gitme zorunluluğu hissetmek benim her zamanki huzursuz, berbat huyumdu. Münih'e gittim; ilk kez kendi evimizde tek başımaydım. Ricki oradaydı. Hiç beklemediğim bir sürü şey yüzünden orada geçirdiğim süre şaşırtıcı bir karakter kazandı. Birdenbire her şey hayal ettiğimden bambaşka bir şekle büründü. O dönemler insanın her hafta bir parça daha olgunlaştığı dönemlerdi.

Münih ağustos ayında güçlü bir cazibeye sahiptir. Çok sayıda bahçeleri ve çeşmeleriyle şehir yazın bir kaplıca merkezi gibi yabancılarla dolup taşar, bu haftalarda havası en çok zarafet ve taşra kokusu, dağlara yakınlık ve gerçek ama bir yandan da, en mutlu anlarında diğer şehirlerden farklı bir büyü anlamına gelen satın alınabilir bir nahiflik kokusu yüklüdür. Çin kulesinin etrafındaki ya da beyaz çeşmelerin sularının karanlığa doğru fışkırdığı Lenbach Meydanı'ndaki akşamlar büyük şehir değil, bilakis dağ ve güney burukluğu kokar. Dışarıda,

festival binasında Amerikalılar "Tristan"da otururken genç İngilizler, deri pantolonlu gençleri izlemek için Hotel Regina'dan çıkarlar. Hofbraeuhaus'tan sallana sallana Berlinliler, Leipzigliler ve New Yorklular da çıkar ama İngiliz bahçesinde, her bankta sevgililer birbirlerine fısıldar. Nasıl insan bütün hoş şeyleri kendisi için adeta klasik ve tesirli yaşarsa, ben de o zamanlar Münih'te yaz mevsimini öyle yaşıyordum. O dönemden bugüne kadar ne zaman Regina'dan Cafe Luitpold'a doğru ya da İngiliz bahçesinin karanlık patikalarında yürüsem aklıma hemen 1924 yazı gelir çünkü o günlerde Ricki ile birlikte akşam mekânlarına macera aramaya çıkardık.

Gündüzleri de boş evimizin sessizliği içinde çalışırdım.

Sonbaharda Erika ile birlikte Berlin'e taşındık. Pamela, Köln'e gidip Gustav Hartung'la çalışmaya başlamıştı; Erika da Reinhardt-Bühnen'de. Bense, hâlâ on sekiz yaşımı doldurmamış olarak, *12-Uhr-Mittaagsblatt* gazetesinde ikinci tiyatro eleştirmeni olarak bir iş bulmuştum. Klaus Pringshein, beni o zamanki şefim olan son derece zeki Profesör Walter Steinthal ile tanıştırmıştı. İlk yazımı Steglitz'deki Schlosstheater'da sahnelenen *Prinz von Homburg* oyunu için yazmak zorunda kalmıştım. Yazımı "Nürnberger Diele'nin saygın ortamında, Erika, Pamela, Berthold Viertel ve tiyatrocu Fisher ve fenomenal etiğini Pamela'nın etkisiyle yeni yeni kavramaya başladığım Karl Kraus'un yanında yazmıştım. Benim masasında yapmakta olduğum şey yüzünden Karl Kraus biraz sinirliydi ve neredeyse korku dolu bir sesle sordu: "Bu genç adam orada ne yazıyor öyle? Bu delikanlının ne yazdığına dikkat etmek lazım." Herhalde basın canavarının eline yeni, deneyimsiz bir kurbanın daha düştüğünü seziyordu.

İnsanlarla, özellikle de edebiyat çevrelerinden insanlarla tanıştıkça, durumumun sakıncalarını ve tehlikelerini daha iyi hissetmeye başlıyordum. (Gerçi bunlar beni korkuya ya da dehşete sevk etmiyordu ama bunu saptamaktan da kendimi alamıyordum.) Adımın ve babamın ününün başlangıç için

bana büyük kolaylıklar sağladığını inkâr edemem. Ama altı ay kadar sonra bu avantaj gibi görünen unsur bir dezavantaja dönüştü ki bunu ancak hayata karşı büyük bir iyimserlikle atlatmak mümkündü. Tuhaf olan, bu durumun avantajı büyük bir gürültüyle konuşulurken kimse dezavantajlarından söz etmiyordu. Hiçbir genç Alman yazarın karşı karşıya kalmadığı dezavantaj, bana olan yaklaşımlardaki önyargılarda kendini belli ediyor. Tarafsız okurlarıma henüz kavuşamadım. Sadece sevmeyenler değil, dostça yaklaşanlar bile benim yazdıklarımla babamın eserleri arasında içgüdüsel bir bağlantı kuruyorlar. Beni *oğul* olarak yargılıyorlar. Baştan itibaren, yazdıklarımı bir takma adla yayımlamak suretiyle bu ağır yükten kurtulmayı deneyebilirdim. Hatta böyle bir maske takmış olsaydım, onu korurdum da. Ama kendi hayatımın en acı sorununu, ki bu aynı zamanda en büyük sorumluluktur, bir yalan halinde oradan oraya sürüklemek meşru olur muydu?

Bir talihsizlik sonucu sürüklendiğim ilk Berlin bozgunlarından biri üzerine, tanıştığım bir kadın şöyle demişti: "Ah, çok ilginç. Titanın gölgesinde!" Tanrı onu böyle benzersiz bir aptal olarak yaratmak suretiyle cezalandırmıştı. Ama birini aşağılık kompleksleriyle donatmak isterseniz, kendisi de beklenti içinde olan ünlü bir adamın oğlunu Berlin'in edebiyat çevrelerine gönderin yeter.

Daha huzurlu bir zamanda ya da daha rahat bir alın yazısıyla doğmuş olmayı istemenin bir faydası yok. Çünkü bunu seçmek elimizde değil. Yani her ikisiyle de başa çıkmak gerekiyordu: Hepimizin karşı karşıya olduğu tehlikeli zamanla ve sadece benim karşı karşıya olduğum tehlikeli alın yazımla.

Kanımdaki karışımın ürettiği içimdeki güçlere olan inancım böylesine sarsılmaz olmasaydı, kalemi bir kenara bırakmak zorunda kalırdım ve böylece kendi hayatımı kendi kurallarıyla yaşamam için sadece bana bahşedilen araçtan vazgeçmiş, genel yaşama hizmet eder hale gelmiş olurdum.

Sonsöz

Klaus Mann, güncesinin 5 Haziran 1932 tarihli sayfasına, Andre Gide'in bir denemesinde rastladığı Michel de Montaigne'in bir sözünü not eder: "Hiçbir betimleme kişinin kendini betimlemesi kadar zor ama aynı zamanda da yararlı değildir." Klaus Mann, Gide'in denemesinden bir başka alıntı daha yapar: "Kişinin kendisinde bir eğlence bulmasını, kişinin kendini beğenmesi, kendi içinde yaşaması ve kendisiyle iyi geçinmesi diye yorumlarlar, kendine fazlasıyla âşık olması diye." Mann ikinci alıntıya açıkça şöyle bir not ekler: "*Çağının Çocuğu*'nun savunusunda."[23]

Birkaç hafta önce günlüğüne, Berlin'de çıkan *8-Uhr-Abendblatt* gazetesinde kendisi hakkında bir espri yayımlandığını not etmişti.[24] Gerçekten de gazetenin 22 Nisan 1932 tarihli baskısının son sayfasında (Başlık: "*8-Uhr* Buna Güler!") şöyle bir yazı vardır: "Klaus Mann, Thomas Mann'ın oğlu, yirmi beş yaşında biri olarak şimdiden anılarını yazdı. *Vossische Zeitung* genç Mann'ın anılarından bir parçayı yayımladı ve aynı sayfada yeni bir romanın tefrikasına başladılar: *Dinle Küçük Adam*."[25]

Yirmi beş yaşındaki bir yazarın ilk otobiyografisini yayımlaması kuşkusuz alışılmamış bir şeydi. Bazı eleştirmenler Klaus Mann hakkındaki baştan beri sahip oldukları önyargıların böylece onaylandığını hissettiler: Henüz olgunlaşmamış bir çağdaşları, babasının ününden faydalanarak alelacele halkın önüne çıkmaya çalışıyordu. Daha 1928 yılında Kurt Tuchols-

23 Klaus Mann: *Tagebücher 1931-1933*. Haz. Joachim Heimannsberg, Peter Laemmle ve Wilfried F. Schoeller. Reinbek 1995, s. 56.

24 A.g.e., s. 49.

25 *8-Uhr-Abendblatt*, 22 Nisan 1932.

ky *Weltbühne*'de bundan hiç de aşağı kalmayan kendi yargısını yayımlamıştı: "Klaus Mann'ın düzeyine inmeye gerek yok; kendisi meslek itibarıyla gençtir ve kendisi için ciddi anlamda bir kitap eleştirisi söz konusu değildir."[26]

Klaus Mann, herhalde bütün kuşkucu eleştirmenlerden önce davranmak için çocukluk anılarının başına kendi beklentilerini ifade eden bir önsöz koyuyor:

Hatırlamak her zaman faydalıdır; insan bunu ne kadar genç yaparsa o kadar iyidir. Geçmişte kalan şeyler berraklaştıkça, kapalı gelecek hakkında bile bir şeyler öğrenilebilir. Çünkü bize doğru yavaş ya da hızlı adımlarla yaklaşmakta olan ve inançla selamladığımız, dünya tarihini değiştirecek şeylere kendimizi layık ve erişkin gösterebiliriz, şayet, krizden doğan bir panik içinde geçmişte kalan her şeyi paramparça etmek yerine köklerimizi açıklığa kavuşturursak.

Aynı önsözde Klaus Mann çocukluğunun ve gençliğinin hikâyesinin her şeyden önce, on beş yıldır içinde bulunulan "burjuvazinin yaşadığı krizin devasa hikâyesi"nin bir parçası olduğu için ilginç olabileceğini özellikle vurguluyor. Daha kitabın adında, yazar bakış açısını işaret ediyor: "O zamanın çocuğu" olarak görüyor kendini ve anılarının da bu yönde yorumlanmasını istiyor. "Çocukluğumuz, dışarıya karşı hâlâ korunaklı, zamanın anormal, korkunç koşullarından öylesine derin bir şekilde, merhametle çekilip alınmıştı ki genelde 'normal çocukluk' olarak düşünülen şeyden daha kuşkulu ve tehlikeye maruz hale gelmişti." Bu cümle de önsözde yer alıyor ve Klaus Mann kendi kökenini nasıl bir ikilem içinde yargıladığını gösteriyor: Bir taraftan son derece ayrıcalıklı koşullarda yetişiyor ki her an bunun bilincindedir; diğer taraftan büyük değişimlerin ve krizlerin yaşandığı bir zamanda doğmuştur.

Çağının Çocuğu 1932 yılında Berlin'deki Transmare Yayınevi[27] tarafından yayımlandı. Tam on yıl sonra Klaus Mann

26 Kurt Tucholsky: "Auf dem Nachttisch." *Weltbühne* dergisi, 21 Şubat 1928.
27 Bkz. Klaus Mann, *Tagebücher 1931-1933*, s. 48

Amerika'daki sürgün yıllarında ikinci otobiyografisini yayımladı: *The Turning Point* [Dönüm Noktası].[1] (Bunun genişletilmiş Almanca baskısı yine on yıl sonra *Der Wendepunkt* [Dönüm Noktası][2] adıyla S. Fischer Yayınevi tarafından yayımlandı.) İkinci otobiyografi kitabında yazar içinde yaşadığı çağın kendi varoluş koşullarını betimlemeyi daha büyük bir başarıyla gerçekleştiriyor. Klaus Mann'ın *Çağının Çocuğu*'ndaki betimlemeleri ve yargıları *The Turning Point*'tekilerin yanında oldukça nahif ve kişiseldir.

Diğer taraftan çizilen resimlerin ve izlenimlerin canlılığı ve doğrudanlığı da *Çağının Çocuğu*'nun tartışılmaz meziyetlerindendir. *The Turning Point*'te de karşımıza çıkan birçok kişi, olay ve durum *Çağının Çocuğu*'nda zaten işlenmiştir ama Klaus Mann'ın günlüğünde "Çocukluk Kitabı"[3] olarak adlandırdığı bu ilk biyografisinde betimlemeler genellikle daha ayrıntılı ve daha anlaşılırdır. Anlatının gençliğe has bir çekiciliği vardır ve özellikle de bazı yargılardaki cesaret yüzünden *Çağının Çocuğu* tarihçiler ve edebiyat araştırmacıları için paha biçilmez bir kaynaktır.

Kitap örneğin Klaus Mann'ın erotik duygularının uyanma evresi gibi önemli konular açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Yazarın kitapta ayrıntılı olarak betimlediği Münih'teki okul arkadaşı Elmar'a olan aşkı *The Turning Point*'te yer almaz (Almanca baskısı *Der Wendepunkt*'ta da). İkinci otobiyografide, Klaus Mann'ın Odenwald Okulu'ndan arkadaşı olan Uto ilk büyük aşk olarak betimlenir ama *Çağının Çocuğu*'nu okuyunca bundan daha iyi bir hikâye buluruz.

Mann ailesinin -Thomas Mann ve yakınlarının otuzlu yıllarda adlandırıldığı şekliyle "amazing family"nin-[4] tarihi için

1 *The Turning Point, Thirty-five years in this Century,* New York 1942.
2 *Der Wendepunkt, Ein Lebensbericht,* Frankfurt a. M. 1952. Kitap Klaus Mann'ın intiharından üç yıl sonra yayımlanmıştır.
3 Klaus Mann: *Tagebücher 1931-1933*, s. 9
4 Thomas Mann'dan sık sık alıntı yapan İngiliz yazar Harold Nicolson'un bir ifadesi. Bkz. Klaus Harpprecht: *Thomas Mann. Eine Biographie.* Reinbek 1995, s. 1058.

bir kaynak olarak da *Çağının Çocuğu* son derece yararlı, hatta vazgeçilmezdir. Klaus Mann'ın ailesinin Münih'teki ve Bad Tölz'deki hayatlarına dair anlattıkları bu şekliyle benzersizdir; kaldı ki *The Turning Point*'te aynı bölümler ciddi bir şekilde sıkıştırılmış ve kısaltılmıştır.

Babasıyla olan zorlu olduğu kuşku götürmez ilişki *Çağının Çocuğu*'ndaki birçok temadan biri; ama Thomas Mann'ın anıldığı yerlerin özel bir önemi var. Klaus Mann daha 1925 yılında, Thomas Mann'ın 50. doğum günü vesilesiyle bu babanın en büyük oğlu olarak yaşamanın ve yaratmanın "sorunlu bir mutluluk" olduğunu kamuoyuna açıklamıştı.[5] Bu itirafta dile getirilen ikilem Klaus Mann'ı hayatı boyunca etkileyecektir: Bir yandan dünyaca ünlü babasının adından tartışmasız bir şekilde yararlanacak, diğer taraftan sürekli Thomas Mann'ın gölgesinde kalmaktan ve nereye gitse "oğul" olarak görülmekten ve damgalanmaktan da büyük ıstırap çekecektir.

Klaus Mann'ın *Çağının Çocuğu*'ndaki baba-oğul çatışmasıyla ilgili söyledikleri de son derece ikilemlidir. Bir yerde durumu normalleştirmeye çalışarak bu çatışmanın hayatında "bir yıl kadar" güncel kaldığını ve artık o çatışmayı "bütün sorunların en gereksizi ve en sıkıcısı" olarak gördüğünü söylüyor. Ama kitabın sonunda tümüyle farklı bir ifade yer alıyor: Babasının ününün üzerindeki "en ağır" yükü oluşturduğunu ve bunun "hayatının en acı sorunu" olduğunu söylüyor: "Hiçbir genç Alman yazarın karşı karşıya kalmadığı dezavantaj, bana olan yaklaşımlardaki önyargılarda kendini belli ediyor. Tarafsız okurlarıma henüz kavuşamadım."

Bu iki çelişkili ifadenin arasında, *Çağının Çocuğu*'nda kendi babasıyla olan ilişkisine dair üçüncü bir açıklama daha var. Orada Klaus Mann kendisini, on sekiz yaşında biri olarak hangi antitezlerin Thomas Mann'la olan ilişkisinde bir sınır koymaya yönelttiğini betimliyor:

5 Klaus Mann: *Die neuen Eltern. Ausaetze, Reden, Kritiken 1924–1933.* Reinbek 1992, s. 50.

Sonuna yaklaşmakta olan Büyülü Dağ*'ı adım adım tanırken ve diğer bütün eserlerini tekrar tekrar okurken bir yandan da bu zihinsel gücün kapalı kütlesine karşı ne yapabileceğimi belirlemeye çalışıyordum. Bu yüzden Katolikliği Protestanlığa karşı ön plana çıkarmayı seviyordum; acıklı olanı mizahı olana karşı; plastik olanı müzikal olana karşı; "bedenin tanrılaştırılması"nı "uçuruma sempati"ye karşı (yani: Eros'u hayatın temel ilkesi olarak, Eros'a karşı biçimi hiçliğe doğru bir ayartıcı olarak;* Yedinci Yüzük*'ü* Venedik'te Ölüm*'e karşı olarak). Müstesna olanı, ayrıksı olanı, kuşkulu olanı ölçülü, sıradan olana karşı; akıl dışı olanı aklın esaretinde ve hükmü altında olana karşı.*

Çok seyrek olarak Klaus Mann babasıyla olan ilişkisi hakkında bu kadar ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Günlüğündeki 4 Nisan 1933 tarihli notta Klaus Mann -yani *Çağının Çocuğu*'nun yayımlanmasından bir yıl kadar sonra- buna benzer ama bundan çok daha açık bir itirafta bulunur. Oğul orada babasıyla (kendi çocuklarının ona taktıkları isimle, yani "Büyücü" ile) arasındaki bazı farklılıkların listesini yapar:

Bu gece 'Wagner'i okurken, 'baştan çıkarma' temasının Büyücü için -benim tam tersime- son derece karakteristik olduğunu not ettim. Baştan çıkarma motifi: Romantizm, müzik, Wagner, Venedik, Ölüm, 'uçuruma olan sempati', oğlancılık. Bu motifin nedeni olarak oğlancılığın bastırılması (Nietzsche'de baştan çıkarmanın alt edilmesi; bakınız Wagner). Bende durum farklı. Birincil etki Wedekind, George. 'Günah' kavramı yaşanmadı. Nedeni: Yaşanıp bitti. Oğlancılık. Tutku (hatta ölüm tutkusu) her zaman hayatı yükseltme biçimi, şükranla kabul edildi; asla 'baştan çıkarma' olarak değil. Uyuşturucu meselesi de böyle, olsa olsa fiziksel olarak tehlikeli benim için, ruhsal olarak değil. Prensip olarak hiçbir şey reddedilmedi. Ölüme bağlılık: Yaşam duygusunun bir parçası. Demek ki Wagner de tehlikeli olmazdı. Şayet benim için bir baştan çıkarma derinliğine sahip olsaydı ki sahip değil.[6]

Babasıyla olan ilişkisinin hayatı boyunca karmaşık halde sürerken, Klaus Mann, annesiyle olan ilişkisinin daima bir sa-

6 Klaus Mann: *Tagebücher 1931–1933*, s. 129

mimiyet içerdiğini sık sık vurgular. Katia Mann, diğer çocuklarının[7] da anlattıklarına göre, ailenin duygu merkeziydi. Gündelik yaşamı o organize ediyordu ve herkes bütün ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını ona aktarıyordu. *Çağının Çocuğu*'nda en büyük oğlu Klaus Mann, Katia Mann'ın çocuklarının dünyasına nasıl "yumuşak ve esrarengiz bir güçle" hâkim olduğunu ayrıntılı bir şekilde anlatıyor.[8] Kitabın sonunda Klaus Mann, annesinin ve kız kardeşi Erika'nın kendini hayatta en derinden sorumlu hissettiği insanlar olduğunu açıkça ifade ediyor. (Klaus Mann on yıl sonra yayımladığı ikinci otobiyografisi *The Turning Point*'i Katia ve Erika Mann'a ithaf edecektir.)

Klaus Mann'ın hayatını belirlemiş olan birçok tema ve motifin izlerini *Çağının Çocuğu*'nda bulmak mümkün: Ele avuca sığmazlığı ve serüven merakı örneğin, ölüm özlemi, kendini ifade etme ve eleştirme dürtüsü. Hermann Ketsen haklı olarak Klaus Mann'ın romanlarında kendini otobiyografilerinden çok da fazla açığa vurduğuna işaret etmektedir.[9] *Çağının Çocuğu*'nun yayımlandığı yıl yazarın *Treffpunkt im Unendlichen* adlı romanı da yayımlanmıştı. Gerçekten de bu edebi yapıt Klaus Mann'ın duygu ve düşünce dünyasına daha derin bir bakışa imkân tanır, ayrıca romandaki yazar Sebastian karakteri de açıkça kendisinin edebi portresinin izlerini taşır.

Treffpunkt im Unendlichen Berlin ve Paris'teki genç sanatçıların hayatlarının bir resmini çizer: Özlem ve çaresizlik arasında tutku ve gerçekten kaçış, ezilen bir "kayıp kuşak". Tek

7 Bkz. Örn. Erika Mann: *Mein Vater, Der Zauberer*. Reinbek 1996, s. 272-278. Ayrıca bkz. Monika Mann: *Vergangenes und Gegenwaertiges. Erinnerungen*. Münih 1956, s. 14-18.

8 *Çağının Çocuğu*'na yönelik yeni ve şaşırtıcı bir okuma biçimini bir süre önce Rainer Schachner tartışmaya açtı. Schachner doktora tezinde Klaus Mann'ın çocukluk kitabını ayrıntılı bir kelime analizine tabi tuttu. Aile dinamizmi psikolojisinden yola çıkarak yaptığı bir "sistemli inceleme"nin yardımıyla Klaus Mann'ın aile ilişkilerinin alışılmadık bir değerlendirmesine ve yorumuna ulaştı. Klaus Mann araştırmalarının Schachner'in çalışmalarıyla ayrıntılı bir karşılaştırması henüz yapılmadı. Schachnwer'in çalışması kitap halinde şu isimle yayımlandı: *Im Schatten der Titanen. Familie und Selbsmord in Klaus Manns erster Autobiographie 'Kind dieser Zeit'* Königshausen & Neumann, Würzburg.

9 Klaus Mann, *zum Gedaechtnis*, Amsterdam 1950, s. 87.

tek alın yazıları öyle farklı gelişir ki bütün kahramanların tek ortak noktası büyük, çözümlenemez bir yalnızlık, "Bireyselliğin Laneti"dir.[10] Büyük şehrin sarhoş edici eğlence hayatı da kısa baygınlık anlarından fazla bir şey getirmez; hatta uyuşturucular bile sadece geçici bir teselli ve ilham verebilir. "Yaşam denen bu geçici ve hayaletimsi ikamete hangi güçle dayanabilir insan?"[11] Ana kahraman Sebastian'ın bu retorik sorusu Klaus Mann'ın kendisini sözcüsü ve temsilcisi hissettiği kuşağın yaşama arzusunu ve yaşama korkusunu yansıtır.

1931 yılında, *Çağının Çocuğu* ve *Treffpunkt im Unendlichen*'den bir yıl önce, Klaus Mann'ın adeta bir bilanço çıkarttığı başka bir kitap yayımlanmıştır: *Auf der Suche nach einem Weg*, çeşitli yazılardan oluşan kapsamlı bir derleme.[12] Kitapta 1925-1930 yılları arasında yazdığı en önemli edebiyat ve dönem eleştirisi yazılarını topladı ve böylelikle kendi gelişim çizgisine bir anlamda tanıklık etti. Bu kitap, Klaus Mann'ın 1924 sonbaharına kadar olan hayat hikâyesini anlattığı *Çağının Çocuğu* ile Klaus Mann'ın kuşağının otuzlu yılların başındaki edebi bir fotoğrafı gibi okunabilecek olan *Treffpunkt im Unendlichen* arasındaki boşluğu bir ölçüde doldurur.

Çağdaş eleştirmenler Klaus Mann'ın bu ilk otobiyografisine farklı tepkiler verdiler. Herbert Günther, (Klaus Mann'ın da sık sık yazdığı) *Die Literatur* dergisinde bu anı kitabını "sorunlu, ama ilginç bir insanlık belgesi" olarak yüceltiyor ve onun "hakiki bir duygu seliyle şiirin, kasılmayla kendini adamanın, kibirle melankolinin ve şehvetin ayrıştırılması neredeyse mümkün olmayan bir karmaşasını" sunduğunu söylüyordu; ona göre Klaus Mann görünürde sadece kendi hakkında konuşurken bir yandan da "bir nebze kültür tarihi" yazıyordu.[13] Buna karşın *Deutsche Rundschau*'da yazıyı yazan kişi büyük laflar ediyor: Kitabı "çocukluk ve ergenlik eğlenceleri" olarak

10 Klaus Mann: *Treffpunkt im Unendlichen*, Roman, Reinbek 1998, s. 144

11 A.g.e., s. 14

12 *Çağının Çocuğu*'nun da ilk baskısını yapan Berlin'deki Transmare Yayınevi tarafından yayımlandı.

13 *Die Literatur*, Temmuz 1932, s. 578.

değerlendiriyor ve yazarı "tam zamanında düzene ve geç bir mutluluğa giden yolu bulabilecek kıvrak bir yazarcık"[14] diye niteliyor. Benzer bir şekilde Klaus Mann *Westermanns Monatsheften*'de Friedrich Düsel tarafından değersiz olarak etiketleniyor ama bu sefer belirgin bir milliyetçi katkıyla. Kitap Düsel tarafından "bütünüyle naiflikten uzak, lif lif ayırıcı, parçalayıcı, bozucu ve genelleyici" bulunuyor ve yazarı açısından bakıldığında da "anavatan sözcüğü bu genç göğüste hiçbir zaman hissedilmemiş, ulus fikri hiçbir zaman ruhunun 'keyif verici maddesi' olmamış" diye niteleniyor. Düsel rezilce bir tutumla "sağlıklı gençliğin" "haysiyet duygusuna" gönderme yaparak onları Klaus Mann'ın çizdiği dünyaya ve onun yorumuna karşı savaş açmaya çağırıyor.[15] Yaklaşık bir yıl sonra, Mayıs 1933'te, tam da bu "sağlıklı gençlik" Klaus Mann'ın yazılarını nasyonal sosyalistlerin yaktıkları kitaplarla birlikte ateşe atacaktı!

Çağının Çocuğu uluslararası perspektiften çok daha adil ve ölçülü değerlendirildi. Amerika'da çıkan *Books Abroad* dergisinde Bayard Q. Morgan, Klaus Mann'ın çocukluk kitabını gerçi biraz "fazla öz güvensiz, çarpık ve eksik yönleriyle fazla övünen, salt gerçekçilik bakımından fazla ısrarcı" buluyor ama bu sorunlarına rağmen kitabın "son derece ilginç bir belge" olduğunu söyleyip ekliyor: "Temelinde dürüstlük olduğuna şüphe yok ve oldukça sıra dışı bir eser. Savaş sonrası Alman gençliği hakkında bilgi edinmek isteyen herkes bu kitabı okumalı."[16] *Çağının Çocuğu*'nun 1933 yılında Fransa'da çevirisi yayımlandığında *Books Abroad* dergisi kitap hakkında yine benzer bir yorum yapıyor: Samuel Putnam kitapta "Fazlasıyla yozlaşmışlık izleri taşıdığından dolayı sıradan bir okuyucunun zevkine hitap etmeyeceği" nedeniyle zayıf yanlarının bulunduğunu ama Klaus Mann'ın eserinin "savaş, devrim ve peşinden gelen enflasyon döneminde Alman gençliği üzerine bir belge" olarak okunmaya değer olduğunu söylüyor.[17]

14 *Deutsche Rundschau*, Haziran 1932, s. 199.
15 *Wassermanns Monatshefte*, Temmuz 1932, s. 475 f.
16 *Books Abroad*, 1932 s.466.
17 *Books Abroad*, 1934, s. 305.

William L. Shirer da otuzlu yılların başlarında Klaus Mann'ın *Çağının Çocuğu* kitabı hakkında buna çok benzer bir yorumda bulunuyor. Shirer, 1950 yılındaki bir yazısında kitabı tekrar hatırlıyor:

> *Kitabın üzerimde bıraktığı etkiyi asla unutamam. O sıralarda bir Amerikan gazetesinin muhabiri olarak Viyana'da yaşıyordum ve Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yaptığı tahribatı anlamaya çalışıyordum. Kitabı yutarcasına okudum. Beni adeta büyülemişti. Karşımda konuşan benim kuşağımdan genç bir yazardı. Birbirinden çok farklı dünyalardan gelmemize rağmen o da benim sürekli içimi kemiren soruların cevabını arıyordu: İkimizin de ait olduğumuz burjuvazinin krizi; savaş sonrası yıllarının kaosu ve tedirginliği; anne babalarımızın korunaklı, iyi düzenlenmiş, inançlı ve geleceğe umutla bakmakta olan ama 1914-18 arasında birden çöken dünyasından kopuş.*[18]

Shirer, Klaus Mann'ın daha sonra Avrupa kültürüyle Amerikan kültürü arasında bir köprü oluşturduğuna da işaret ediyor; onun, birbirlerine genelde kibirle yaklaşan bu iki kıta entelektüellerinin arasında bir arabuluculuk görevi yaptığını söylüyor. Ayrıca Shirer Klaus Mann'ın gelecekteki etkileri üzerine bazı tahminler yapmaktan da çekinmiyor. Sözleri 1950'lerde cesurca kehanetler olarak algılanıyordu ama aradan geçen zaman içinde bunlar şaşırtıcı bir şekilde gerçekleşti, hatta bu tahminleri aştı: "Kanaatimce bu insan ve yazar, kendisinin hayal edebileceğinden çok daha büyük bir öneme sahip. (...) Klaus Mann'ın yazdıkları zamana dayanacak ve hak ettiği takdiri ancak gelecekte görecektir."[19]

Uwe Naumann

18 S. Hirer'in metni önce Klaus Mann, *zum Gedaechtnis* (Amsterdam 1950) kitabında yer aldı. Almanca çevirisi *"Çağının Çocuğu"*nun savaş sonrası ilk baskısına son söz olarak kondu. (Nymphenburger Verlagshandlung, Münih 1965).

19 A.g.e.

Klaus Mann

ÇAĞININ ÇOCUĞU

Ünlü Alman yazar Thomas Mann'ın büyük oğlu Klaus Mann, çocukluğuna ve ilk gençlik yıllarına ait anılarını içeren *Çağının Çocuğu*'nu 1932 yılında henüz 26 yaşındayken yazmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında Almanya'da var olan sanat çevreleri, sanatçılar, oyunlar ve tiyatrocular, önemli yazarlar ve birbirleriyle olan ilişkileri gibi konuların ele alındığı kitapta Avrupa'nın en ücra köşelerine bile sirayet eden ağır buhranın izleri takip edilebiliyor. Babası Thomas Mann ve kendi ailesine karşı samimi eleştirilerine de yer veren Klaus Mann, bu kitabıyla yaşadığı dönemin önemli bir panoramasını çiziyor. 1933'te Nazilerin iktidara gelmesiyle Almanya'da daha fazla kalamayan ve hayatını bazen sürgünde bazen de savaş alanlarında zorluklarla idame ettirmek zorunda kalan yazar, hem ekonomik hem de kendi kişisel problemlerinin baskısı altında hayatına trajik bir şekilde son vermiştir. Bugün, yine dünyanın dört bir yanında herkesin derinden hissettiği ağır krizi anlamak için Klaus Mann'ın çağına tuttuğu aynaya dikkat kesilmek gerekiyor.

SALTOKUR

saltokuryayinlari.com
/saltokuryayin
/saltokuryayin
/saltokuryayin

ISBN 978-605-80016-3-3